

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II

W KRAKOWIE

WYDZIAŁ TEOLOGICZNY

KS. MGR LIC. MARCELI FRĄCZEK

**MODLITWA W ŻYCIU I PISMACH
ŚW. JANA DE ÁVILA, DOKTORA KOŚCIOŁA**

Praca doktorska
przygotowana na seminarium z teologii duchowości
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Wojciecha Zyzaka

Kraków 2021

Autor: Ks. mgr lic. Marcei Frączek

Tytuł: Modlitwa w życiu i pismach św. Jana de Ávila, Doktora Kościoła

Promotor: ks. prof. dr hab. Wojciech Zyzak

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Kraków 2021

Stron 234

ABSTRAKT

Modlitwa jest podstawowym wyrazem religijności człowieka. Dlatego pozostaje wciąż aktualnym tematem zainteresowania pisarzy chrześcijańskich, jak również innych wyznań. Najlepszymi nauczycielami spotkania człowieka z Bogiem są święci. Zasadniczym celem pracy jest ukazanie doświadczenia modlitwy w życiu i spuściźnie pisarskiej, mało znanego w Polsce, świętego Jana de Ávila. Aby osiągnąć wyżej wymieniony cel, zostały zastosowane następujące metody badawcze: analityczno – syntetyczna, filologiczna i historyczno – porównawcza. Apostoł Andaluzji pojmuje modlitwę jako osobowe spotkanie między Bogiem a człowiekiem. Jej inicjatorem i głównym Adresatem jest Bóg w Trójcy Świętej, objawiający człowiekowi swoją miłość i zapraszający go do wspólnoty ze sobą. Człowiek, jako podmiot aktu modlitewnego odpowiada Stwórcy, czego wyrazem są różne rodzaje kontaktu z Bogiem: modlitwa liturgiczna, której centrum stanowi Eucharystia; modlitwa ustna i myślna. Święty Jan de Ávila łączy modlitwę z rozwojem życia duchowego, ukazując jej etapy zgodnie z tradycyjnie przyjętym podziałem na drogę oczyszczającą, oświecającą i jednoczącą. Choć Apostoł Andaluzji nie przedstawia tematu modlitwy w sposób systematyczny, to jednak używane przez niego pojęcia i udzielane wskazówki stawiają go w szeregu największych mistyków duchowości chrześcijańskiej.

SŁOWA KLUCZOWE

Imienne: Święty Jan de Ávila, święta Teresa od Jezusa, święty Jan od Krzyża.

Rzeczowe: Bóg, człowiek, Eucharystia, modlitwa ustna, modlitwa myślna, modlitwa skupienia, kontemplacja, małżeństwo duchowe.

Geograficzne: Hiszpania, Andaluzja.

SPIS TREŚCI

Bibliografia	6
Wykaz skrótów	28
Wstęp	29

ROZDZIAŁ I

Działanie Trójcy Świętej w duszy oranta	44
1.1. Bóg – Adresat modlitwy.....	44
1.2. Trynitarny wymiar relacji z Bogiem.....	47
1.2.1. Bóg Ojciec jako inicjator aktu modlitwy	48
1.2.2. Jezus Chrystus – Jedyne Pośrednik między Bogiem Ojcem a ludźmi	52
1.2.3. Działanie Ducha Świętego w duszy chrześcijanina	61
1.3. Znaczenie cnót teologalnych w akcie modlitwy.....	69
1.3.1. Wiara.....	70
1.3.2. Nadzieja	74
1.3.3. Miłość	77

ROZDZIAŁ II

Człowiek w spotkaniu z Bogiem.....	82
2.1. Koncepcja człowieka	82
2.2. Struktura modlitwy według świętego Jana de Ávila.....	85
2.2.1. Duchowa postawa oranta	85
2.2.2. Błaganie zanoszone do Boga	93
2.2.3. Oczekiwanie na odpowiedź Stwórcy.....	98
2.3. Ludzkie uwarunkowania aktu modlitwy	102
2.3.1. Postawa ciała na modlitwie.....	103
2.3.2. Znaczenie woli w relacji z Bogiem	105
2.3.3. Praca umysłu podczas modlitwy	108
2.3.4. Uczucia na modlitwie	110
2.3.5. Rola wyobraźni.....	111
2.4. Znaczenie modlitwy w życiu chrześcijanina	113
2.4.1. Konieczność modlitwy	113

2.4.2. Potrzeba modlitwy w walce duchowej	117
2.4.3. Relacja między modlitwą a życiem	121

ROZDZIAŁ III

Rodzaje modlitwy	125
3.1. Modlitwa liturgiczna	125
3.1.1. Modlitwa wstawiennicza kapłanów	128
3.1.2. Sprawowanie Mszy świętej	133
3.1.3. Znaczenie Eucharystii w życiu chrześcijanina	137
3.1.3.1. Sakrament godny podziwu (<i>Sacramento admirable</i>)	137
3.1.3.2. Eucharystia „pamiętką cudów Pana”	140
3.1.3.3. Komunia święta – miłosne zjednoczenie z Chrystusem	143
3.2. Modlitwa ustna	148
3.2.1. Uwielbienie (<i>la adoración</i>)	151
3.2.2. Dziękczynienie (<i>la acción de gracias</i>)	154
3.2.3. Przebłaganie (przeproszenie)	156
3.2.4. Prośba (<i>la petición</i>)	157
3.3. Modlitwa myślna (<i>oración mental</i>)	161
3.3.1. Medytacja poranna	164
3.3.2. Medytacja wieczorna	172
3.3.2.1. Rachunek sumienia (<i>examen de nuestras faltas</i>)	176
3.3.3. Komplementarność treści i metody medytacji	178
3.3.4. Kontemplacja	179

ROZDZIAŁ IV

Stopnie modlitwy – od ascezy do mistyki	184
4.1. Początkujący (<i>los incipientes</i>)	184
4.1.1. Modlitwa skupienia (<i>recogimiento</i>)	186
4.2. Postępujący (<i>los proficientes</i>)	191
4.2.1. Pocieszenia duchowe	195
4.3. Doskonali (<i>los perfectos</i>)	198
4.3.1. Tajemnicza ciemność (<i>la oscuridad tenebrosa</i>)	201
4.3.2. Modlitwa zjednoczenia (<i>oración de unión</i>)	205

4.3.3. Zjawiska nadzwyczajne (<i>los fenómenos extraordinarios</i>).....	213
4.4. Modlitwa mistyczna w życiu konsekrowanym.....	215
4.4.1. Korespondencja ze świętą Teresą od Jezusa.....	220
Zakończenie	225
Summary	232

BIBLIOGRAFIA

1. LITERATURA ŹRÓDŁOWA

- Jan de Ávila, *Audi, filia*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2019.
- Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2017.
- Juan de Ávila, *Ad co[m]munionem: Ecce agnus Dei*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 869-870.
- Juan de Ávila, *Advertencias al concilio de Toledo (1565-1566)*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 645-710.
- Juan de Ávila, *Advertencias necesarias para los reyes*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 629-643.
- Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 533-780.
- Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar en la oración*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1015-1022.
- Juan de Ávila, *Breve regla de vida cristiana*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 839-843.
- Juan de Ávila, *¿Carta a D. Francisco de Guzmán?*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1033-1035.
- Juan de Ávila, *Carta 1. A un predicador [Fr. Luis de Granada, OP]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 5-14.
- Juan de Ávila, *Carta 2. A un religioso predicador [Fr. Alonso de Vergara, OP]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 15-22.
- Juan de Ávila, *Carta 3. A un predicador*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 23-28.

- Juan de Ávila, *Carta 5. A un predicador [el. Mtro. García Arias, sacerdote teólogo]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 33-40.
- Juan de Ávila, *Carta 6. A un sacerdote [el. Lic. Martín de Villar, inquisidor]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 41-45.
- Juan de Ávila, *Carta 8. A un sacerdote*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 49-51.
- Juan de Ávila, *Carta 10. A un sacerdote que estaba alegre por las mercedes que el Señor le hacía*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 54-57.
- Juan de Ávila, *Carta 11. A un señor de este reino, siendo asistente de Sevilla [don Francisco Chacón?]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 58-86.
- Juan de Ávila, *Carta 12. A un señor de estos reinos*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 87-98.
- Juan de Ávila, *Carta 13. A un señor de estos reinos*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 99-102.
- Juan de Ávila, *Carta 14. A un señor de estos reinos*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 103-105.
- Juan de Ávila, *Carta 20 [1]. A una mujer que sentía mucha ausencia y disfavores de nuestro Señor*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 120-126.
- Juan de Ávila, *Carta 20 [2]. A una persona que estaba tentada*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 127-133.
- Juan de Ávila, *Carta 21. A una mujer atribulada*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 139-142.
- Juan de Ávila, *Carta 22. A una señora*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 143-145.

- Juan de Ávila, *Carta 24. A una señora monja atribulada*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 150-155.
- Juan de Ávila, *Carta 39. A una señora afligida porque la enfermedad que tenía la impedía los ejercicios espirituales en que se solía ejercitarse*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 205-209.
- Juan de Ávila, *Carta 40. A una monja que quería hacer profesión*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 210-214.
- Juan de Ávila, *Carta 41. A una doncella atribulada por el desamparo espiritual que sentía*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 215-218.
- Juan de Ávila, *Carta 42. A una señora*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 219-221.
- Juan de Ávila, *Carta 43. A la misma señora, en tiempo de Pascua de Reyes*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 222-224.
- Juan de Ávila, *Carta 44. A una señora afligida con trabajos corporales y tristezas espirituales [doña Leonor de Inestrosa]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 225-233.
- Juan de Ávila, *Carta 45. A Juan de Dios, el de Granada*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 237.
- Juan de Ávila, *Carta 46. Al mismo Juan de Dios*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 238-239.
- Juan de Ávila, *Carta 47. A una doncella que había comenzado a servir a Dios*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 240-242.
- Juan de Ávila, *Carta 51. A una mujer casada, a cuyo hijo le había sucedido una desgracia*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 251-252.

- Juan de Ávila, *Carta 52. A una persona que estaba muy acongojada por ver su poco aprovechamiento en la virtud*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 253-255.
- Juan de Ávila, *Carta 54. A una señora [doña Sancha Carrillo]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 258-260.
- Juan de Ávila, *Carta 57. A un hombre devoto*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 267.
- Juan de Ávila, *Carta 58. A unos sus devotos, afligidos por una persecución que había levantado*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 268-271.
- Juan de Ávila, *Carta 66. A una monja*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 289-294.
- Juan de Ávila, *Carta 67. A una señora en tiempo de adviento*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 295-297.
- Juan de Ávila, *Carta 74. A una persona religiosa*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 318-321.
- Juan de Ávila, *Carta 75. A un su devoto [don Tello de Aguilar]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 322-324.
- Juan de Ávila, *Carta 76. A un su amigo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 325-327.
- Juan de Ávila, *Carta 77. A una persona afligida*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 328-329.
- Juan de Ávila, *Carta 81. A unos sus amigos atribulados*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 338-343.
- Juan de Ávila, *Carta 82. A una doncella regalada de Dios*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 344-345.
- Juan de Ávila, *Carta 83. A una doncella afligida y temerosa*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 346-347.

- Juan de Ávila, *Carta 85 [1]. A una devota suya*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 352-354.
- Juan de Ávila, *Carta 85 [2]. A una persona devota*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 355-360.
- Juan de Ávila, *Carta 90. A una señora de título, casada [la duquesa de Arcos], que sentía varios espíritus de amor y temor, rigor y blandura*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 376-387.
- Juan de Ávila, *Carta 93. A un desconsolado porque no hallaba la paz que quería*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 393-394.
- Juan de Ávila, *Carta 96. A una señora que sentía muchos impedimentos en el servicio de Dios*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 400-402.
- Juan de Ávila, *Carta 109. A una señora enferma*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 427-428.
- Juan de Ávila, *Carta 110. A una señora que le preguntó qué sería estar trabajada y desconsolada y alegre de lo estar*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 429-430.
- Juan de Ávila, *Carta 111. A un su devoto*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 431-432.
- Juan de Ávila, *Carta 117. A un sacerdote que estaba enfermo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 444-445.
- Juan de Ávila, *Carta 118. A una doncella*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 446-448.
- Juan de Ávila, *Carta 130. A una señora*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 469-470.
- Juan de Ávila, *Carta 133. A una señora*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 474-475.
- Juan de Ávila, *Carta 135. A una señora*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 478.

- Juan de Ávila, *Carta 136. A un sacerdote*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 479-480.
- Juan de Ávila, *Carta 148. A unos canónigos de cierta iglesia de estos reinos*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 511-514.
- Juan de Ávila, *Carta 155. A un caballero de estos reinos, su discípulo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 533.
- Juan de Ávila, *Carta 158. «A la muy reverenda madre mía y mi señora Teresa de Jesús»*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 543-546.
- Juan de Ávila, *Carta 159. A una monja, hija suya espiritual*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 547-549.
- Juan de Ávila, *Carta 162. A un cura de almas a quien Dios había hecho merced de llamarle a la vida espiritual*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 554-556.
- Juan de Ávila, *Carta 165. A un su discípulo predicador*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 560-562.
- Juan de Ávila, *Carta 166. Al mismo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 563-564.
- Juan de Ávila, *Carta 175. A una religiosa, hija suya espiritual*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 577-581.
- Juan de Ávila, *Carta 177. A don Pedro Guerrero, electo arzobispo de Granada*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 587-590.
- Juan de Ávila, *Carta 179. A un prelado de Granada [don Pedro Guerrero]*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 593-595.
- Juan de Ávila, *Carta 184. A un mancebo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 607-623.

- Juan de Ávila, *Carta 185. «A la muy religiosa señora, la señora Teresa de Jesús»*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 627.
- Juan de Ávila, *Carta 189. «Al muy magnífico señor, el señor don Francisco de Guzmán, mi señor en Ávila»*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 633.
- Juan de Ávila, *Carta 200. A una hija devota suya*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 658-659.
- Juan de Ávila, *Carta 214. Al duque de Sesa, don Gonzalo Fernández de Córdoba?*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 682-684.
- Juan de Ávila, *Carta 222. A una religiosa*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 699-712.
- Juan de Ávila, *Carta 224. A una doncella*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 715-723.
- Juan de Ávila, *Carta 229. A una persona que padecía sequedades y tentaciones*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 734-735.
- Juan de Ávila, *Carta 232. A un discípulo*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 739-744.
- Juan de Ávila, *Carta 260. A un enfermo: Esforzarse en la tribulación*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 794-795.
- Juan de Ávila, *Carta 261. De la obediencia y confianza en Dios*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 796.
- Juan de Ávila, *Carta 262. Mortificación y «caminar en el camino de la cruz»*, w: *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003, s. 797-798.
- Juan de Ávila, *Coloquio entre Cristo y el alma*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1007-1008.

- Juan de Ávila, *Consideración para cuando oyeres misa*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1028-1029.
- Juan de Ávila, *De la veneración que se debe a los concilios*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 621-628.
- Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola a los Gálatas*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 23-113.
- Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica de San Juan (I)*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 117-343.
- Juan de Ávila, *Meditación del beneficio que nos hizo el Señor en el sacramento de la Eucaristía*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 759-763.
- Juan de Ávila, *Memorial primero al Concilio de Trento (1551). Reformación del estado eclesiástico*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 485-514.
- Juan de Ávila, *Memorial segundo al Concilio de Trento (1561). Causas y remedios de las herejías*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 521-619.
- Juan de Ávila, *Oración de un pecador que, angustiado y afligido de ver cuán mala había sido la vida pasada, se convierte a Dios, proponiendo de a sólo Él servir y contentar*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1003-1006.
- Juan de Ávila, *Plática 1. La alteza del oficio sacerdotal pide alteza de santidad*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 785-795.
- Juan de Ávila, *Plática 2. El sacerdote debe ser santo, porque tiene por oficio el orar*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 797-812.
- Juan de Ávila, *Plática 3. Tres grados en los que cursan oración*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 813-826.

- Juan de Ávila, *Plática 4. Recordar e imitar la pasión de Jesucristo*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 827-832.
- Juan de Ávila, *Plática 7. Hacer las cosas con perfección, henchidos de amor*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 855-857.
- Juan de Ávila, *Plática 15. Os escogió por esposas suyas*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 881-887.
- Juan de Ávila, *Plática 16. Quien quiere seguirme, niéguese a sí y tome su cruz*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 889-901.
- Juan de Ávila, *Reglamento de las misiones*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1036-1053.
- Juan de Ávila, *Reglas muy provechosas para andar en el camino de nuestro Señor*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 843-848.
- Juan de Ávila, *Sermón 2. Venida de Cristo al alma. ¿Cómo prepararse?*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 35-47.
- Juan de Ávila, *Sermón 3. Venida de Cristo pobre a remediar nuestra pobreza*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 48-65.
- Juan de Ávila, *Sermón 4. Señales para hallar a Dios*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 66-79.
- Juan de Ávila, *Sermón 5[1]. Buscar y hallar a Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 80-85.
- Juan de Ávila, *Sermón 5[2]. Buscar y hallar a Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 86-95.
- Juan de Ávila, *Sermón 6. Bodas de Dios y de los hombres*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 96-102.

- Juan de Ávila, *Sermón 9. A pelear varonilmente contra el tentador*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 129-139.
- Juan de Ávila, *Sermón 10. Venzamos a Dios en la oración*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 140-150.
- Juan de Ávila, *Sermón 11. ¡Agua, Señor, que nos apague la sed!*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 151-164.
- Juan de Ávila, *Sermón 13. Luz muy clara es Cristo, guía y maestro*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 181-193.
- Juan de Ávila, *Sermón 14. Lloro Jesucristo tu alma. Lloro también tú*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 194-206.
- Juan de Ávila, *Sermón 15. ¡Dichosas ovejas que tienen tal pastor!*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 207-219.
- Juan de Ávila, *Sermón 19. Vino el Señor a buscar la oveja perdida*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 242-251.
- Juan de Ávila, *Sermón 21. Mucho vale la humildad para alcanzar misericordia*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 256-264.
- Juan de Ávila, *Sermón 22. Dice el buen samaritano: Tened cuidado de ese enfermo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 265-278.
- Juan de Ávila, *Sermón 23. Amarás al Señor Dios tuyo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 279-284.
- Juan de Ávila, *Sermón 25. Como Dios te trata a ti, trata tú a tu prójimo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 298-307.

- Juan de Ávila, *Sermón 27. Esperando al Huésped divino*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 323-333.
- Juan de Ávila, *Sermón 28. El que no tiene Espíritu de Cristo, no es de Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 334-349.
- Juan de Ávila, *Sermón 29. Maravillas hace el Espíritu Santo en la Iglesia*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 350-362.
- Juan de Ávila, *Sermón 30. ¿Ha venido a ti este tal Consolador?*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 363-377.
- Juan de Ávila, *Sermón 32. El Hijo y el Espíritu Santo vinieron a remediarnos*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 387-406.
- Juan de Ávila, *Sermón 34. Incorporados a Cristo por la comunión, poseemos el corazón del Padre*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 417-427.
- Juan de Ávila, *Sermón 36. No te hartes de mirar a Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 448-488.
- Juan de Ávila, *Sermón 37. Procesiones de Pasión y procesión de alegría*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 489-512.
- Juan de Ávila, *Sermón 38. Haced esto en memoria mía*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 513-523.
- Juan de Ávila, *Sermón 40. Incorporados a Cristo, nuestras obras son obras también de Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 534-542.
- Juan de Ávila, *Sermón 41. Retablo de las maravillas de Dios*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 543-565.

- Juan de Ávila, *Sermón 43. No negará el cielo a los que en la tierra le dieron posada*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 569-586.
- Juan de Ávila, *Sermón 45. Jesucristo sacramentado es el árbol de la vida*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 593-602.
- Juan de Ávila, *Sermón 46. La carne de Cristo, manjar del alma*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 603-617.
- Juan de Ávila, *Sermón 47. La comunión te hace participante de la pasión de Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 618-627.
- Juan de Ávila, *Sermón 49. Vivo yo, ya no yo; vive Cristo en mí*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 635-642.
- Juan de Ávila, *Sermón 50. Sacramento de amor que enciende nuestro amor*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 643-654.
- Juan de Ávila, *Sermón 51. En este fuego de amor se queman las pajas de pecados veniales*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 655-672.
- Juan de Ávila, *Sermón 53. El hombre y Cristo, una misma persona, un Cristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 686-699.
- Juan de Ávila, *Sermón 54. Remedio de ese malo y extraño calor que se llama concupiscencia*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 700-714.
- Juan de Ávila, *Sermón 55. Éste es el manjar que vino del cielo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 715-747.
- Juan de Ávila, *Sermón 56. Comiendo este maná, pasaremos sin caída mortal*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 748-766.

- Juan de Ávila, *Sermón 57. Comer la carne de Cristo y tener un corazón con Él*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 767-778.
- Juan de Ávila, *Sermón 58. El que frecuenta el comulgar, dificultosamente pecará*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 779-795.
- Juan de Ávila, *Sermón 59. Efectos del Sacramento y disposiciones para recibirlo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 796-797.
- Juan de Ávila, *Sermón 62. Esto es honra: ser del linaje espiritual de Jesucristo*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 822-842.
- Juan de Ávila, *Sermón 63. ¡Quién viera a esta niña luchar con Dios!*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 843-854.
- Juan de Ávila, *Sermón 65 [1]. Este negocio es todo de amor*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 864-876.
- Juan de Ávila, *Sermón 69. Reinarás sobre todas las cosas que desea tu ánima*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 928-946.
- Juan de Ávila, *Sermón 70. Vase la Virgen llena de gloria. ¿Nos gozaremos con ella? ¿Lloraremos?*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 947-973.
- Juan de Ávila, *Sermón 71. Escogió la mejor parte*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 974-988.
- Juan de Ávila, *Sermón 72. ¿Qué deseáis, Señora?*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 989-991.
- Juan de Ávila, *Sermón 78. El que quisiere a mí, niéguese a sí*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 1044-1062.

- Juan de Ávila, *Sermón 82. No tomes pena de los difuntos, como los que no tienen esperanza*, w: *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002, s. 1089-1102.
- Juan de Ávila, *Traducción del «Pange lingua»*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1010-1012.
- Juan de Ávila, *Traducción del «Sacris solemniis»*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1012-1013.
- Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, w: *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1022-1028.
- Juan de Ávila, *Tratado del amor de Dios*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 951-974.
- Juan de Ávila, *Tratado sobre el sacerdocio*, w: *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007, s. 907-946.
- Oración que usaba el venerable P. Mtro. Juan de Ávila, compuesta por su devoción*, w: Juan de Ávila, *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001, s. 1003.

2. LITERATURA PRZEDMIOTU

- Abad C. M., *La espiritualidad de San Ignacio de Loyola y la del Beato Juan de Ávila*, „Manresa” 28 (1956), s. 455-478.
- Aguirre Prado L., *El Beato Juan de Ávila, paladín de la Eucaristía*, „Verdad y Vida” 2 (1944), s. 422-436.
- Aldana Valenzuela R., *La reforma de la Iglesia en la escucha de la Palabra de Dios. Una mirada al magisterio de San Juan de Ávila*, „Studia Cordubensia” 6 (2013), s. 5-144.
- Andrés Martín M., *San Juan de Ávila. Maestro de espiritualidad*, Madrid 1997.
- San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013.
- Arce R., *San Juan de Ávila y la reforma de la Iglesia en España*, Madrid 1971.
- Ballesta Illán J., *La iniciación cristiana en San Juan de Ávila, según el Ordo de la iniciación cristiana de adultos (OICA)*, Quito 1995.
- Berengueras de Vilar A., *La abnegación en los escritos del Beato Juan de Ávila*, Madrid 1959.

- Borraz Girona F., *Contenido y grados de la oración; relación entre la oración y la vida según la doctrina de San Juan de Ávila*, „Monte Carmelo” 85 (1977), s. 3-60.
- Borraz Girona F., *Teología de la oración según la doctrina de San Juan de Ávila*, „Monte Carmelo” 84 (1976), s. 3-65.
- Bravo Tisner A., *La exigencia de espiritualidad, un signo de los tiempos*, „Seminarios” 49 (2003), s. 175-193.
- Bustos Álvarez G., *Los seminarios de formación sacerdotal en San Juan de Ávila, w: Relicarios de Dios. Elementos de la identidad del presbítero diocesano secular según San Juan de Ávila*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2014, s. 185-200.
- «Como a él le parezca voy por buen camino». *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2015.
- Relicarios de Dios. Elementos de la identidad del presbítero diocesano secular según San Juan de Ávila*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2014.
- Campo Guilarte M., *San Juan de Ávila, catequista*, „Toletana” 10 (2004), s. 119-124.
- Carda Pitarch J. M., *Los efectos de la Eucaristía en los escritos del Beato Ávila*, „Revista Española de Teología” 18 (1958), s. 283-316.
- Carrillo Rubio F., *El Cuerpo Místico en la doctrina del Apóstol de Andalucía*, „Manresa” 17 (1945), s. 202-235.
- Carrillo Rubio F., *El misterio de Cristo en el Beato Juan de Ávila*, Málaga 1946.
- Cayón Cagigas P., *San Juan de Ávila. La Moral de un místico*, Roma 2007.
- Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila. Actas del Congreso Internacional*, Madrid 2002.
- Díaz Lorite F. J., *Experiencia del amor de Dios y plenitud del hombre en los escritos de San Juan de Ávila*, Madrid 2007.
- Díaz Lorite F. J., *La Virgen y la Eucaristía en San Juan de Ávila*, „Toletana” 12 (2005), s. 219-236.
- Díaz Lorite F. J., *San Juan de Ávila. Experiencia de Fe*, Madrid 2013.
- Esquerda Bifet J., *Criterios de selección y vocación clerical en el Beato Maestro Juan de Ávila*, „Seminarios” 7 (1961), s. 25-45.
- Esquerda Bifet J., *Diccionario de San Juan de Ávila*, Burgos 1999.
- Esquerda Bifet J., *Doctrina teológica del Beato Maestro Juan de Ávila en tiempos de postconcilio*, „Miscelanea Comillas” 47-48 (1967), s. 95-128.

- Esquerda Bifet J., *Introducción a la doctrina de San Juan de Ávila*, Madrid 2000.
- Esquerda Bifet J., *Juan de Ávila, Maestro de espiritualidad cristiana*, „Studia Missionalia” 36 (1987), s. 83-107.
- Esquerda Bifet J., *La “Mística ciudad de Dios” vista a través de los criterios de San Juan de Ávila sobre el discernimiento de los fenómenos extraordinarios*, „Estudios Marianos” 69 (2003), s. 43-80.
- Fernández Cordero M. J., *Juan de Ávila (1499?-1569). Tiempo, vida y espiritualidad*, Madrid 2017.
- Fernández González D., *Przedmowa do wydania polskiego*, w: *Jan z Ávila, Pisma do kapłanów*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2017, s. XV-XVIII.
- Figari L. F., *San Juan de Ávila: predicador, director espiritual y reformador*, „Vida y Espiritualidad” 12 (1996), s. 31-53.
- Gallardo Panadero C. J., *El Corazón de Cristo en los sermones del Santísimo Sacramento de San Juan de Ávila*, Córdoba 2019.
- Gallego Palomero J. J., *Sacerdocio y oficio sacerdotal en San Juan de Ávila*, Córdoba 1998.
- García Mateo R., *El Espíritu Santo en San Juan de Ávila*, „Burgense” 52/1 (2011), s. 163-187.
- García Mateo R., *San Juan de Ávila, maestro de oración*, „Anuario de Historia de la Iglesia” 21 (2012), s. 77-101.
- Giordano S., *Santa Teresa de Jesús y San Juan de Ávila*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila*, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021, s. 66-82.
- Gómez W., *La doctrina sacramental de San Juan de Ávila*, Roma 1989.
- González Ridríguez M. E., *San Juan de Ávila, un clérigo secular, en la vida consagrada de la Iglesia*, „Tabor. Revista de Vida Consagrada” 6/16 (2012), s. 75-91.
- González Rodríguez M. E., *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús. En torno a una consulta*, „Auriensia” 19 (2016), s. 111-130.
- González Rodríguez M. E., *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús. ¿Cuestión de sintonía?*, w: «Como a él le parezca voy por buen camino». *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2015, s. 111-139.
- González Rodríguez M. E., *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia Universal. Súplicas - «Informatio» de la Causa del Doctorado*, Madrid 2012.

- Granado Bellido A., *El "Audi, filia": El misterio de nuestra salvación*, w: Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila. Actas del Congreso Internacional*, Madrid 2002, s. 605-623.
- Gryga S., *Złoty wiek mistyki hiszpańskiej*, t. 2, Kraków 1996, s. 21-55.
- Herrero del Collado T., *El Beato Maestro Juan de Ávila y la formación bíblica del sacerdote católico*, „Archivo Teológico Granadino” 18 (1955), s. 133-163.
- Herrero del Collado T., *La Inmaculada en el Beato Juan de Ávila*, „Estudios Marianos” 18 (1957), s. 371-380.
- Llamas A., *Lectura orante del «Audi, filia» de san Juan de Ávila*, Madrid 2013.
- Llamas Vela A., *San Juan de Ávila, un Maestro por descubrir*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila*, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021, s. 42-65.
- Llin Cháfer A., *San Juan de Ávila. Doctor de la Evangelización*, Valencia 2013.
- López Santidrián S., *El beneficio de Cristo en San Juan de Ávila*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013, s. 49-100.
- Lowental M., *La "simplicidad" en San Juan de Ávila*, Roma 2004.
- Luna García R., *La inhabitación del Espíritu Santo en los sermones de San Juan de Ávila*, „Estudios Trinitarios” 51/1 (2017), s. 23-73.
- Martín Hernández F., *¿Fue erasmista San Juan de Ávila?*, „Anuario de Historia de la Iglesia” 21 (2012), s. 63-76.
- Martín Hernández F., *Wprowadzenie do polskiego wydania*, tłum. D. Wandzioch, w: *San Juan de Ávila, Audi, filia*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2019, s. XIII-XXXIV.
- Martínez Rojas F. J., *La universidad de Baeza y San Juan de Ávila*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013, s. 353-369.
- Molina Prieto A., *María, Madre de Dios, en San Juan de Ávila*, „Estudios Marianos” 68 (2002), s. 125-136.
- Moreno Martínez J. L., *San Juan de Ávila. Maestro de oración*, Burgos 2002.
- Müller G. L., *La pasión redentora de Cristo en el tratado del amor de Dios*, w: Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila. Actas del Congreso Internacional*, Madrid 2002, s. 599-604.

- Oroz Reta J., *San Juan de Ávila, padre de almas*, „Scripta Fulgentina” 6 (1996), s. 45-60.
- Panuś K., *Św. Jan z Avili*, Kraków 2012.
- Panuś K., *Wielcy mówcy Kościoła*, Kraków 2004, s. 147-167.
- Pena González M. A., *Tiempos y vivencias de San Juan de Ávila: Salamanca, Alcalá, Sevilla*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013, s. 371-398.
- Pizarro Jiménez T. B., *El sacramento de la Eucaristía en el Maestro San Juan de Ávila*, Cáceres 1981.
- Pizarro Jiménez T. B., *La Eucaristía, pan de vida eterna. Orientaciones de Espiritualidad del Santo Maestro Juan de Ávila*, Cáceres 1986.
- Praškiewicz S. T., *Św. Jan z Avila nowym Doktorem Kościoła*, „Pastores” 56 (3) 2012, s. 90-97.
- Pulido Arriero J., *Centralidad de la Pasión de Cristo en San Juan de Ávila. La meditación devotísima de la Pasión para cada día de la semana*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013, s. 569-589.
- Rico Pavés J., *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila*, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021, s. 8-23.
- Río Martín J., *Santidad y pecado en la Iglesia. Hacia una ecclesiólogía de San Juan de Ávila*, Madrid 2015.
- Rubio Fernández J., *Juan de Ávila. Un apóstol en camino*, Madrid 2012.
- Sala Balust L., Martín Hernández F., *Estudio biográfico* w: *Juan de Ávila, Obras completas*, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, vol. 1, Madrid 2007, s. 5-370.
- Sánchez Bella F., *La reforma del clero en San Juan de Avila*, Madrid 1981.
- Sánchez Martínez J., *Magister Sanctorum. La Carta 158 de San Juan de Ávila a Santa Teresa*, w: «Como a él le parezca voy por buen camino». *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2015, s. 141-237.
- Sanchís Alventosa J., *Doctrina del Beato Juan de Ávila sobre la oración*, „Verdad y Vida” 5 (1947) s. 5-64.
- Santos Olivera B., *Carta Pastoral, A propósito del Patronato del Beato Juan de Ávila sobre el Clero Secular español*, Granada 1947.

Sosa Abascal A., *Hacia una Iglesia sinodal que discierne: San Juan de Ávila y San Ignacio de Loyola, fuentes de inspiración*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila*, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021, s. 24-41.

Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021.

Wilk M., *Nowy doktor Kościoła: Jan z Ávili*, w: B. McGinn, *Doktorzy Kościoła*, Kraków 2011, s. 355-364.

Zbiciak J., *Jan z Ávili*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus, J. Duchniewski, Lublin 1997, k. 759.

Zyzak W., *Święty Jan z Ávili doktorem Kościoła*, „Polonia Sacra” XVI (XXXIV) 2012 nr 31 (75), s. 123-138.

3. DOKUMENTY STOLICY APOSTOLSKIEJ

Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów. Kościół istnieje po to, by ewangelizować*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, ROK XXXIII, Nr II (347) 2012, s. 17-19.

Benedykt XVI, *List Apostolski nadający tytuł Doktora Kościoła kapłanowi żyjącemu w szesnastym wieku. Świętemu Janowi z Ávila, kapłanowi diecezjalnemu zostaje nadany tytuł Doktora Kościoła Świętego*, w: św. Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2017, s. 541-552.

Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Rzym 1979.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2002.

Paweł VI, *Bulla kanonizacyjna świętego Jana z Ávila*, w: św. Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2017, s. 528-540.

Positio super canonizatione aequipollenti, Roma 1970.

4. PISMA ŚWIĘTYCH KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, tłum. J. Ożóg, Kraków 2013.

Jan Damasceński, *Expositio fidei orthodoxae*, PG 94, 790-1226, tłum. B. Wojkowski, *Wykład wiary prawdziwej*, Warszawa 1969.

Jan od Krzyża, *Droga na Górę Karmel*, w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, Kraków 2014, s. 181-486.

Jan od Krzyża, *Noc ciemna*, w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, Kraków 2014, s. 497-627.

Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa*, w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, Kraków 2014, s. 641-865.

- Jan od Krzyża, *Żywy płomień miłości*, w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, Kraków 2014, s. 877-978.
- Jan od Krzyża, *Objaśnienia Pieśni miłości między Oblubienicą i Oblubieńcem Chrystusem*, w: *Pieśń duchowa w nowym przekładzie Carlosa Marrodána Casasa i Marcina Kurka*, Kraków 2017.
- Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa w nowym przekładzie Carlosa Marrodána Casasa i Marcina Kurka*, Kraków 2017.
- Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy*, Kraków 2013.
- Teresa od Jezusa, *Droga doskonałości*, tłum. H. P. Kossowski, Kraków 2006.
- Teresa od Jezusa, *Księga Mojego życia*, tłum. D. Wandzioch, W. Ciak, Poznań 2010.
- Teresa od Jezusa, *List 7. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 68-70.
- Teresa od Jezusa, *List 8. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 70-76.
- Teresa od Jezusa, *List 9. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 77-78.
- Teresa od Jezusa, *List 10. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 78-80.
- Teresa od Jezusa, *List 14. Do pani Luizy de la Cerda w Toledo*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 88-91.
- Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, tłum. D. Wandzioch, W. Ciak, Poznań 2009.

5. LITERATURA POMOCNICZA

- Álvarez T., *Komentarz do Twierdzy wewnętrznej świętej Teresy od Jezusa*, Kraków 2011.
- Augustyn J., *Metoda medytacji chrześcijańskiej w ujęciu św. Ignacego Loyoli*, w: *Jak lepiej się modlić. Wokół Addycji do Ćwiczeń duchowych św. Ignacego Loyoli*, red. W. Królikowski, Kraków 2018.
- Balthasar H. U. von., *Modlitwa i kontemplacja*, tłum. Z. Włodkowska, Kraków 1965.
- Benke C., *Historia duchowości chrześcijańskiej w zarysie*, tłum. R. Zajączkowski, Kielce 2009.
- Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r. Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy ks. Janusz Frankowski*, wyd. VIII, Warszawa 2013.

- Bochenek J., *Zarys ascetyki*, Warszawa 1972.
- Castellano Cervera J., *Pobożność ludowa a liturgia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa*, red. H. Witczyk, Kielce 2000, s. 634-637.
- Chmielewski M., *Wielka księga duchowości katolickiej*, Kraków 2015.
- Fros H., *Wspomnienie świętych na każdy dzień roku. Martyrologium*, Kraków 1992.
- Gogola J., *Mistyka Karmelu*, Kraków 2017.
- Gogola J., *Modlitwa w chrześcijaństwie. Aspekt duchowy*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. S. Wilk, E. Ziemann, Lublin 2008, k. 1549-1555.
- Gogola J. W., *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 2001.
- Guardini R., *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991.
- Hünemann W., *Żebrak z Granady*, Kraków 2011.
- Ivens M., *Przewodnik po ćwiczeniach duchowych*, tłum. G. Piłkowska, Kraków 2013.
- Klimowski P., *Filozofia modlitwy*, Poznań 2020.
- Lienhard M., *Luter i początki reformacji*, w: *Duchowość chrześcijańska. Późne średniowiecze i reformacja*, red. J. Raitt, tłum. P. Blumczyński, Kraków 2011, s. 275-306.
- Merton T., *Kierownictwo duchowe i medytacja*, tłum. W. Grzybowski, Kraków-Niepokalanów 1995.
- Mezzadri L., Brovetto C., *Historia duchowości*, t. 5, tłum. E. Dobrzelecka, Kraków 2005.
- Misiurek J., *Modlitwa, Medytacja, Kontemplacja, Mistyka. Dzieje problematyki*, Lublin 2011.
- Muszala A., *Modlitwa w czynie*, Kraków 2017.
- Raguin Y., *Modlić się w godzinie która jest*, Poznań 1983.
- Raitt J., *Święci i grzesznicy: duchowość rzymskokatolicka i protestancka w XVI wieku*, w: *Duchowość chrześcijańska. Późne średniowiecze i reformacja*, red. J. Raitt, tłum. P. Blumczyński, Kraków 2011, s. 463-471.
- Real Academia Española, *Diccionario de autoridades: 1726 - 1739*, t. 1 - 6, Madrid 1726 - 1739.
- Tüchle H., *Historia Kościoła*, t. 3, tłum. J. Piesiewicz, Warszawa 1986.
- Urbański S., *Teologia modlitwy. Studium ascetyczno-mistyczne dwudziestolecia międzywojennego z uwzględnieniem duchowości szkoły zmartwychwstańczej*, Warszawa 1999.

- Varillon F., *Zarys doktryny katolickiej*, tłum. E. Krasnowolska, Warszawa 1972.
- Wawrzkowicz S., Hiszpański K., *Podręczny słownik hiszpańsko - polski* (wyd. IX), Warszawa 2010.
- Wejman H., *Modlitwa*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 545-549.
- Welte B., *Modlitwa jako mowa*, tłum. G. Sowiński, „Znak” 12 (1995), s. 18-32.
- Witek S., *Teologia życia duchowego*, Lublin 1986.
- Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989.
- Żychliński A., *Duchowość świętych*, Kraków 2018.

WYKAZ SKRÓTÓW

KKK - Katechizm Kościoła Katolickiego

OC, vol. 1 – San Juan de Ávila, *Obras completas*, vol. 1, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2007.

OC, vol. 2 - San Juan de Ávila, *Obras completas*, vol. 2, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2001.

OC, vol. 3 - San Juan de Ávila, *Obras completas*, vol. 3, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2002.

OC, vol. 4 - San Juan de Ávila, *Obras completas*, vol. 4, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, Madrid 2003.

RH - Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, w której u początku swej papieskiej posługi zwraca się do czcigodnych braci w biskupstwie, do kapłanów, do rodzin zakonnych, do drogich synów i córek Kościoła, oraz do wszystkich ludzi dobrej woli, Rzym, 4 marca 1979 r.

WSTĘP

Francuski teolog, François Varillon, swoją książkę pod tytułem *Zarys doktryny katolickiej*, rozpoczyna następującą refleksją: „Człowiek jest istotą religijną. Był nią zawsze. Wbrew pozorom pozostaje nią nadal”¹. Autor rozwija tę myśl, wiążąc istnienie religii z pojawieniem się istoty myślącej (człowieka), który przez fakt religijny uznaje swoją zależność wobec „jakiegoś absolutu”, a także wobec świata, który nie jest dostępny jego zmysłom. Ponadto wskazuje, że człowiek wszystkich czasów nosi w swoim wnętrzu egzystencjalne pytania, na które poszukuje odpowiedzi. Ostatecznie rozwiązanie wszystkich ludzkich problemów „należy do innego porządku”². Varillon zauważa, że prawdzie o człowieku, jako istocie religijnej, nie jest w stanie przeciwstawić się nawet ateizm, tak bardzo rozpowszechniony w kulturze zachodniej. Dlatego wysuwa tezę, że brak religii, jest współcześnie bardziej pozorny niż rzeczywisty³. W chrześcijaństwie religijność człowieka, czyli jego odniesienie do Boga, bazuje na inicjatywie Stwórcy, który objawił swoją miłość w tajemnicy Odkupienia. Święty Jan Paweł II w swojej pierwszej encyklice *Redemptor hominis*, zauważa: „W Chrystusie i przez Chrystusa najpełniej objawił się ludzkości Bóg, najbardziej się do niej przybliżył – i równocześnie w Chrystusie i przez Chrystusa człowiek zdobył pełną świadomość swojej godności, swojego wyniesienia, transcendentnej wartości samego człowieczeństwa, sensu swojego bytowania”⁴. W dziele Odkupienia, Bóg odkrywa tajemnicę swojego Bytu, a zarazem objawia człowiekowi prawdę o nim samym. Jednocześnie zaprasza go do relacji miłości. Odpowiedź człowieka uzewnętrznia się w aktach religijnych, realizowanych przez niego w różny sposób (kult relikwii, pielgrzymki, misteria religijne, procesje, nabożeństwa)⁵.

¹ F. Varillon, *Zarys doktryny katolickiej*, tłum. E. Krasnowolska, Warszawa 1972, s. 11.

² Por. F. Varillon, *Zarys doktryny...*, dz. cyt., s. 12-14.

³ Por. F. Varillon, *Zarys doktryny...*, dz. cyt., s. 14-15, „Rzeka ateizmu płynie u naszych stóp, widoczna już nie na atlasie, ale w najwspółczesniejszej historii, a nawet w życiu tłumów. Dzisiejszy człowiek Zachodu chce się obywać bez Boga. Wydaje mu się, że może to uczynić i że ta samotność, stanowi o jego wielkości. Ale ów brak religii jest bardziej pozorny niż rzeczywisty. Choćby nawet wszyscy nasi współcześni byli ateistami, to jednak pojęcie Boga nie przestałoby tym samym dla nich istnieć. Istnieć tak jak nieobecność, jak pustka żądająca wypełnienia. Wielu ludziom wydaje się, że Bóg chrześcijański nie daje już odpowiedzi na pytania nękające ludzkość. Toteż wielkie współczesne mity stają się dla nich religiami zastępczymi. Są to «religie laickie»”.

⁴ RH 11.

⁵ Por. J. Castellano Cervera, *Pobożność ludowa a liturgia*, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa*, red. H. Witczyk, Kielce 2000, s. 634-635.

Jedną z podstawowych form oddawania czci i nawiązania więzi z Bogiem jest modlitwa. W religii chrześcijańskiej stanowi ona istotę odniesienia do Stwórcy i Odkupiciela człowieka. O jej wartości i znaczeniu, świadczy chociażby fakt, że w Katechizmie Kościoła Katolickiego poświęcono modlitwie osobną część⁶. Katechizm podkreśla, że wielka tajemnica wiary jest wyznawana przez Kościół w Symbolu Apostolskim, celebrowana w liturgii sakramentalnej i spełniana w życiu przez naśladowanie Chrystusa. Realizuje się ona w przestrzeni „żywej i osobistej więzi z Bogiem żywym i prawdziwym”, to znaczy w modlitwie⁷. Autorzy tekstów o tematyce duchowej wskazują na trudności w zdefiniowaniu tego, co zachodzi między Bogiem a człowiekiem w modlitewnym akcie. Stąd istnieje wiele definicji modlitwy⁸. Katechizm Kościoła Katolickiego przytacza słowa świętej Teresy od Dzieciątka Jezus dla której modlitwa jest „wzniesieniem serca, prostym spojrzeniem ku Niebu, okrzykiem wdzięczności i miłości” niezależne od przeżywanej sytuacji⁹. Przypomina również definicję świętego Jana Damasceńskiego, mówiącego o „wzniesieniu duszy do Boga”, lub prośbie o stosowne dobra, zanoszonej do Stwórcy¹⁰. Autorzy Katechizmu wskazują, że modlitwa jest przede wszystkim darem Bożym; „jest spotkaniem Bożego i naszego pragnienia”. Na podstawie Pisma Świętego, modlitwa jawi się jako „odpowiedź wiary na darmową obietnicę zbawienia”, a także „odpowiedź miłości na pragnienie Jedyne Syna”. Katechizm mówi również o modlitwie w kontekście przymierza zawartego między Bogiem a ludzkością w Chrystusie, podkreślając że działa w niej Bóg i człowiek. Modlitwa jest nazwana komunią, „żywym związkiem dzieci Bożych” z Osobami Trójcy Świętej. Jest ona możliwa, dzięki sakramentowi chrztu świętego, a wyraża się przez komunię z Chrystusem w Jego Kościele¹¹. Ze względu na szeroki zakres pojęcia modlitwy mówi się, że jest ona tajemnicą. Ciekawą intuicją dzieli się w tym względzie Marek Chmielewski: „Ponad tymi wszystkimi definicjami wydaje się jednak, że najbardziej właściwą odpowiedzią na pytanie, czym jest modlitwa, byłoby stwierdzenie, że jest ona wielką, przepastną tajemnicą. Każdy,

⁶ Por. KKK 2558-2865.

⁷ Por. KKK 2558.

⁸ Por. S. Urbański, *Teologia modlitwy. Studium ascetyczno-mistyczne dwudziestolecia międzywojennego z uwzględnieniem duchowości szkoły zmartwychwstańczej*, Warszawa 1999, s. 25-39; J. Bochenek, *Zarys ascetyki*, Warszawa 1972, s. 207-208; H. Wejman, *Modlitwa*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, s. 545.

⁹ Por. Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy*, Kraków 2013, s. 300.

¹⁰ Por. Jan Damasceński, *Expositio fidei orthodoxae* 3, 24: PG 94, 1089.

¹¹ Por. KKK 2559-2565.

kto wytrwale podejmuje trud modlitwy pomimo licznych przeciwności, i czyni znaczne postępy na tej drodze, doświadcza czegoś paradoksalnego: im więcej i gorliwiej się modli, tym większego doznaje nienasycenia; im bardziej próbuje zrozumieć treść swoich modlitw, tym większe ciemności ogarniają jego intelekt”¹².

Wielki wpływ na rozwój pojęcia i metodologii aktu modlitewnego miała między innymi duchowość szesnastowiecznej Hiszpanii, która w tym czasie stawała się potęgą polityczną i gospodarczą. Przyczyniły się do tego zjednoczenie dwóch królestw: Kastylii i Aragonii (1479), a także odkrycie Ameryki i udana rekonkwista, zwieńczona zdobyciem ostatniego bastionu islamu, jakim była Granada (1492). Pod rządami „Królów Katolickich”, Ferdynanda i Izabeli, udało się odnowić episkopat, powołując na biskupstwa, tak znamienite postacie, jak chociażby Hernando de Talavera, Diego de Deza, Pedro González de Mendoza czy Francisco Jiménez de Cisnero. Ostatni z wymienionych założył uniwersytet w Alcali, gdzie próbowano połączyć nowe nurty z tradycyjną nauką. Dużą popularnością cieszyło się tam nauczanie Erazma z Rotterdamu, czego skutkiem było między innymi większe zainteresowanie Pismem Świętym i osobistym kontaktem z Bogiem. Owocem naukowych dokonań wykładowców tegoż uniwersytetu było, powstałe w latach 1514 - 1517, monumentalne dzieło *Polyglotta complutensis*, czyli przekład Biblii zawierający między innymi Wulgatę, oraz nowe łacińskie tłumaczenia tekstu aramejskiego i Septuaginty. Niestety spośród teologów związanych z uniwersytetem w Alcali wyszli mistycy, którzy uważali się za „oświeconych” (*alumbrados*) w sprawach życia duchowego. Kiedy z czasem zaczęli krytykować instytucje kościelne, a także szerzyć wizje i prorocтва, niezgodne z nauczaniem Kościoła Katolickiego, zostali uznani za heretyków. Sprowadziło to na nich prześladowania ze strony Inkwizycji, nieufnej wobec humanizmu chrześcijańskiego, jak również nauczania Erazma z Rotterdamu¹³. Innym znaczącym ośrodkiem naukowym był uniwersytet w Salamance, na którym wprowadzono *Summę* świętego Tomasza z Akwinu, jako dodatkowy podręcznik, obok wykładanych dotychczas *Sentencji* Piotra Lombarda. Dokonał tego dominikanin Francisco de Vitoria, który nadał teologii nowy kierunek, odpowiadający problemom z jakimi mierzyli się współcześni¹⁴. W tym czasie obserwuje się również odnowę życia zakonnego,

¹² M. Chmielewski, *Wielka księga duchowości katolickiej*, Kraków 2015, s. 98.

¹³ Por. H. Tüchle, *Historia Kościoła*, t. 3, tłum. J. Piesiewicz, Warszawa 1986, s. 5-8.

¹⁴ Por. K. Panuś, *Wielcy mówcy Kościoła*, Kraków 2004, s. 147.

polegającą na zaostrzeniu reguły (franciszkanie, dominikanie, benedyktyni), reformie zakonu karmelitańskiego, czy powstaniu nowych zgromadzeń (jezuici). Na potrzeby formacji kleru diecezjalnego, stworzono kolegia przygotowujące kandydatów do święceń kapłańskich. Stały się one wzorem dla idei seminariów duchownych, rozpowszechnionej po soborze trydenckim. Tego typu działalność rodziła się z potrzeby reformy Kościoła i jego ewangelizacyjnego posłannictwa. Należało bowiem głosić Ewangelię nie tylko ludom Nowego Świata, ale również, zamieszkującym półwysep Iberyjski, „nowym chrześcijanom” (*cristianos nuevos*), którymi byli przyjmujący chrzest Żydzi i muzułmanie, nie zawsze utożsamiający się z zasadami religii katolickiej, narzuconej im przez państwo¹⁵. Znaczący wpływ na rozwój życia duchowego miało wynalezienie druku. Sprzyjało ono rozpowszechnieniu Biblii, dzieł ojców Kościoła, jak również traktatów duchowych autorów średniowiecznych i współczesnych. Duchowość hiszpańska XVI. wieku, czerpała z duchowości włoskiej (elementy humanizmu), jak również nadreńsko-flamandzkiej¹⁶. Luigi Mezzadri dokonuje ciekawej charakterystyki jej początkowej fazy: „Duchowość była optymistyczna, nacechowana wiarą w ludzkie możliwości: powstawały dzieła stawiające sobie cele praktyczne oraz opisujące doświadczenie Boga, które nie byłoby zarezerwowane dla niewielu wtajemniczonych, lecz dostępne także dla prostych ludzi. Dzieła te były jednocześnie interesujące dla wykształconych z powodu swego wysokiego poziomu literackiego. Była to duchowość pozbawiona cech indywidualizmu i prywatności. Dyskusje nie zatrzymywały się na „czystej miłości”, ale raczej zmierzały w stronę reformy Kościoła. Chociaż duchowość hiszpańska nie była intelektualistyczna tak jak mistyka nadreńska, to jednak wspierała ją równoległa odnowa teologii. Pomiedzy teologią a duchowością nie istniały sprzeczności czy dystans. Wielu teologów było wielkimi mistykami, a życie mistyczne czerpało pokarm z solidnej teologii”¹⁷. Autorom duchowym tego czasu towarzyszyło głębokie poznanie misterium Trójcy Świętej. Dokonywało się ono na drodze medytacji, a także osobistego doświadczenia. Ponadto można zaobserwować, typowy dla nich chrystocentryzm, skupiony głównie na rozważaniu człowieczeństwa Chrystusa, które objawia się w Jego życiu i dziele zbawczym. Przez zasługi Odkupiciela ludzkość może kierować się ku Bogu. Na tej prawdzie bazuje „mistycyzm pośrednictwa

¹⁵ Por. L. Mezzadri, C. Broveto, *Historia duchowości*, t. 5, tłum. E. Dobrzelecka, Kraków 2005, s. 31-32.

¹⁶ Por. L. Mezzadri, C. Broveto, *Historia duchowości...*, dz. cyt., s. 32.

¹⁷ L. Mezzadri, C. Broveto, *Historia duchowości...*, dz. cyt., s. 30-31.

Chrystusowego”¹⁸. Kontemplacja Jezusa umęczonego i ukrzyżowanego ukazuje człowiekowi potęgę Jego miłości, a także prowadzi oranta do odkrycia Jego bóstwa. Staje się również bodźcem do naśladowania Zbawiciela w Jego cnotach i posłuszeństwie woli Ojca Niebieskiego. Dążenie do doskonałości rozumiano jako drogę, posiadającą stopnie rozwoju duchowego, a co za tym idzie kolejne etapy życia modlitwy. Celem tej duchowej pielgrzymki, naznaczonej zarówno pocieszeniami, jak również doświadczeniem „nocy ciemnej” było zjednoczenie z Bogiem we wnętrzu człowieka, opisywane przez mistyków karmelitańskich za pomocą obrazu małżeństwa¹⁹. Kolejną cechą charakterystyczną było zwrócenie uwagi na człowieka, a zwłaszcza na jego wnętrze, jako przestrzeń spotkania z Bogiem. Stąd wielki nacisk kładziono na badanie i odkrywanie pragnień duszy za pomocą rachunku sumienia. Metodę tej praktyki modlitewnej w nowej formie opisał i rozpowszechnił święty Ignacy Loyola²⁰. Oprócz założyciela Towarzystwa Jezusowego, do rozwoju duchowego szesnastowiecznej Hiszpanii przyczynili się tacy święci jak: Teresa od Jezusa, Jan od Krzyża, Ludwik z Granady, Tomasz de Villanueva, Piotr z Alkantary, Franciszek Borgiasz jak również, cieszący się ogromnym autorytetem wśród współczesnych, Jan de Ávila.

Święty Jan de Ávila urodził się w Almodóvar del Campo (prowincja Ciudad Real), prawdopodobnie 6 stycznia 1499 roku (niektórzy autorzy twierdzą, że rok później). Jego rodzicami byli Alonso de Ávila, właściciel kopalni srebra w Sierra Morena o żydowskich korzeniach i Catalina Jijon. Byli dość dobrze sytuowanymi obywatelami, co umożliwiło Janowi podjęcie studiów prawniczych na uniwersytecie w Salamance, które przerwał po czterech latach. Kiedy powrócił do domu rodzinnego, postanowił żyć w osamotnieniu oddając się modlitwie i pokucie. Biografowie uważają ten okres w życiu Jana za początek jego nawrócenia. Momentem decydującym stało się spotkanie z pewnym franciszkaninem, który będąc pod wrażeniem jego pobożności, zaproponował rodzicom, aby posłali go na studia, przygotowujące do kapłaństwa. Jan, zachęcony radą zakonnika, rozpoczął w 1520 roku studia na uniwersytecie w Alcali,

¹⁸ Por. J. Raitt, *Święci i grzesznicy: duchowość rzymskokatolicka i protestancka w XVI wieku*, w: *Duchowość chrześcijańska. Późne średniowiecze i reformacja*, red. J. Raitt, tłum. P. Blumczyński, Kraków 2011, s. 467.

¹⁹ Por. J. Gogola, *Mistyka Karmelu*, Kraków 2017, s. 17-19.

²⁰ Na temat treści i metody rachunku sumienia według świętego Ignacego Loyoli zob. I. Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, tłum. J. Ożóg, Kraków 2013, s. 22-30; M. Ivens, *Przewodnik po ćwiczeniach duchowych*, tłum. G. Piłkowska, Kraków 2013, s. 72-82.

gdzie spotkał wielu wybitnych teologów, spośród których wyróżniał się jego mistrz i promotor Domingo de Soto. Z relacji świadków wynika, że w tym okresie student Ávila wykazywał się zarówno walorami intelektualnymi, jak również duchowymi. Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń kapłańskich w 1526 roku, powrócił do swojej rodzinnej miejscowości. Jego rodzice już nie żyli. Biografowie mówią, że na obiad prymicyjny w Almodóvar del Campo neoprezbiter zaprosił dwunastu żebraków, którym osobiście usługiwał. Jego pragnieniem było głoszenie Ewangelii w Meksyku. Dlatego sprzedał rodzinny majątek i wyruszył w podróż do Sewilli, aby stamtąd udać się na ewangelizację „Nowego Świata”. Tam w oczekiwaniu na statek, razem z księdzem Fernando de Contreras, którego poznał w czasie studiów, prowadził ascetyczne życie, oddając się całkowicie posłudze kaznodziejskiej. Arcybiskup Sewilli, Alonso Manrique de Lara y Solis, widząc owoce jego duszpasterskiej działalności, zobowiązał go do pozostania w mieście i głoszenia Ewangelii na terenie Andaluzji. Ksiądz Jan podjął się tego zadania, gorliwie ewangelizując cały region przez posługę kaznodziejską, a także spowiadając, pomagając biednym i katechizując dzieci i młodzież. Jego oddziaływanie było tak silne, że powszechnie nazywano go „Apostołem Andaluzji” (*El Apóstol de Andalucía*). Radykalizm ewangeliczny połączony z zaangażowaniem w głoszenie Ewangelii i nauczaniem praktyki modlitwy myślniej wzbudził zazdrość i podejrzenia niektórych duchownych o sympatyzowanie z ruchem „oświeconych” (*alumbrados*). Jan de Ávila został postawiony przed sąd Inkwizycji i oskarżony o herezje i niemoralne życie. Poskutkowało to jego uwięzieniem w Sewilli, w latach 1531 - 1533. Pobyt w więzieniu był dla Apostoła Andaluzji czasem wzrostu duchowego i głębszego poznania „tajemnicy Chrystusa”. Zaowocował napisaniem szkicu najważniejszego dzieła jego życia, czyli traktatu *Audi, filia*, jak również przekładem na język hiszpański *De imitatione Christi*, które opatrzył własnym wprowadzeniem. Ostatecznie w 1533 roku Jan de Ávila został uniewinniony i zobowiązany do sprostowania treści, które mogłyby zostać uznane za podejrzane. W tym samym roku został zaproszony przez biskupa Kordoby, Juana Álvareza de Toledo, w celu organizacji misji ludowych, które obejmowały swoim zasięgiem nie tylko Andaluzję, ale również Estremadurę, La Manchę i miejscowości w łańcuchu górskim Sierra Morena. W Kordobie zaczęli gromadzić się wokół księdza Jana pierwsi uczniowie. Alcázar de los Reyes Cristianos stał się miejscem życia, modlitwy i studiów dla przyszłych kaznodziejów, przygotowujących się do pracy ewangelizacyjnej. Biskup Kordoby zlecił Apostołowi

Andaluzji formację duchowieństwa, co zaowocowało utworzeniem w tym mieście dwóch ośrodków studiów dla kandydatów do kapłaństwa. Apostoła Andaluzji spotkał się tam między innymi z kaznodzieją Ludwikiem z Granady, który przebywał w tym czasie w pobliskim klasztorze dominikańskim. Od tej pory rozwinęła się ich przyjaźń, która objawiła się w korespondencji, bogatej we wskazówki natury duchowej i duszpasterskiej. Warto zauważyć, że Ludwik z Granady, który hlubił się, że jest uczniem Jana de Ávila, był jego pierwszym biografem. Wśród uczniów Apostoła Andaluzji znaleźli się między innymi: Gaspar Lopez (założyciel kolegium w Jerez), Benedykt Carleval (pracował na uniwersytecie w Baeza), a także Diego Perez de Valdivia. Działalność Apostoła Andaluzji jako nauczyciela, formatora i kierownika duchowego była oceniana przez współczesnych bardzo wysoko. Tytułowano go „Mistrzem” (*Maestro*), co świadczy, że cieszył się ogromnym autorytetem w sprawach duchowych. Z jego rad korzystały między innymi wybitne postacie epoki, jak Ignacy Loyola, Franciszek Borgiasz, Jan Boży, Teresa Wielka i wspomniany już Ludwik z Granady. Stąd kolejny jego tytuł: „Mistrz Świętych” (*Maestro de los Santos*). W celu kształcenia dzieci, młodzieży i kandydatów do kapłaństwa założył około piętnastu kolegiów, a także uniwersytet w Baeza (1538). Współpracował również w organizowaniu uniwersytetu w Granadzie. Tam, na prośbę arcybiskupa Gaspara Avalosa, głosił kazania, które skutkowały nawróceniami słuchaczy (między innymi Jana Cidade – Jana Bożego i Franciszka Borgiasza). Rozpoczął nimi systematyczną ewangelizację pozostałych miast, takich jak: Baeza, Jerez, Sewilla, Montilla, Zafra, Frenegal de la Sierra, Priego, Kordoba. Czynił to głównie przez posługę kaznodziejską, katechetyczną i kierownictwo duchowe. Ostatnie lata życia spędził w Montilla, niedaleko Kordoby posługując siostrom klaryskom, prowadząc obfitą korespondencję i rozwijając działalność pisarską. Zmarł 10 maja 1569 roku. Świadectwo życia i wpływ doktryny duchowej Apostoła Andaluzji sprawiły, że papież Leon XIII beatyfikował go 4 kwietnia 1894 roku. Jego działalność reformatorka i formacyjna wśród kapłanów spowodowały, że Pius XII ogłosił go patronem hiszpańskiego duchowieństwa diecezjalnego (1946). Kanonizacji dokonał papież Paweł VI (31 maja 1970), a Ojciec Święty Benedykt XVI nadał świętemu Janowi de Ávila, tytuł Doktora Kościoła (7 października 2012). Ten ostatni fakt ukazuje Apostoła Andaluzji jako twórcę wybitnej doktryny, poświęconej świętością życia²¹.

²¹ Por. J. Zbiciak, *Jan z Ávili*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus, J. Duchniewski, Lublin

Spuścizna pisarska Mistrza Ávila jest bardzo bogata. Składają się na nią traktaty, konferencje, kazania, memoriały, komentarze biblijne i listy. Spośród najważniejszych dzieł należy wymienić, wspomniany już, traktat ascetyczno - mistyczny *Audi, filia* (*Posłuchaj, córko*) w którym autor komentuje pierwsze wersety Psalmu 44. Jego zarys powstał prawdopodobnie w czasie, kiedy młody ksiądz Jan przebywał w więzieniu Inkwizycji. Później jeszcze wiele razy będzie go redagował. Pierwszy rękopis dostał się w ręce księgarza Luisa Gutiérreza, który wbrew woli autora, opublikował jego treść w Alcalá de Henares w 1556 roku. Nie był to najlepszy moment, gdyż Inkwizycja w Valladolid i Sewilli zwróciła uwagę na ludzi, gromadzących się wokół Mistrza Jana, których podejrzewano o luteranizm. W rezultacie generalny inkwizytor Fernando de Valdés w 1559 roku wpisał dzieło Apostoła Andaluzji do *Indeksu ksiąg zakazanych*, uznając tym samym jego twórcę, za człowieka propagującego formę duchowości niebezpieczną dla prostego ludu. W tej sytuacji Mistrz Ávila ponownie przeredagował swoje dzieło. Przyjmuje się, że zakończył tę pracę pod koniec 1564 roku. Ostatecznie książka została wydana pięć lat po jego śmierci w 1574 roku w Toledo i Madrycie²². Traktat jest adresowany do ogółu wiernych, których Apostoł Andaluzji zachęca do podążania ku szczytom świętości. Podobnie jak inni autorzy duchowi tej epoki, Mistrz Świętych porównuje życie chrześcijanina do wędrówki, która wymaga nieustannego postępu w życiu duchowym. Jej celem jest doskonałość zobrazowana przez zaślubiny oblubienicy (dusza wierzącego) z Boskim Oblubieńcem (Chrystusem)²³. Michał Wilk w szkicu na temat Apostoła Andaluzji, pisząc o *Audi, filia*, zauważa: „Rady duchowe nie ograniczają się w tym przypadku do prostych wskazówek i nakazów, lecz są uzasadnione bardzo oryginalnymi analizami procesów natury psychologicznej

1997, k. 759; W. Zyzak, *Święty Jan z Ávila doktorem Kościoła*, „Polonia Sacra” XVI (XXXIV) 2012 nr 31 (75), s. 123-125; S. Gryga, *Złoty wiek mistyki hiszpańskiej*, t. 2, Kraków 1996, s. 22; K. Panuś, *Wielcy mówcy ...*, dz. cyt., s. 148-153; M. Andrés Martín, *San Juan de Ávila. Maestro de espiritualidad*, Madrid 1997, s. 42, „En la prisión alcanzó plena madurez humana y cristiana e integró el misterio del Redentor en su vida”; F. J. Díaz Lorite, *La Virgen y la Eucaristía en San Juan de Ávila*, „Toletana” 12 (2005), s. 226, „Ya su primera misa es buena muestra de por donde transcurrió su vida. La celebró con doce pobres de su pueblo, a los que sirvió después la mesa, para que fuese una representación viva de Jueves Santo”; Na temat Domingo de Soto zob. M. A. Pena González, *Tiempos y vivencias de San Juan de Ávila: Salamanca, Alcalá, Sevilla*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia. Actas del Congreso Internacional*, eds. J. Aranda Doncel, A. Llamas Vela, Córdoba 2013, s. 384; Na temat fundacji uniwersytetu w Baeza zob. F. J. Martínez Rojas, *La universidad de Baeza y San Juan de Ávila*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia...*, dz. cyt., s. 354; O działalności katechetycznej Apostoła Andaluzji zob. M. Campo Guilarte, *San Juan de Ávila, catequista*, „Toletana” 10 (2004), s. 119-124; Na temat „charyzmatu mądrości” świętego Jana de Ávila zob. J. Rico Pavés, *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila. Actas del II Congreso Internacional sobre San Juan de Ávila*, eds. M. Pérez Moya, A. Llamas Vela, Almuzara 2021, s. 18-22.

²² Por. F. Martín Hernández, *Wprowadzenie do polskiego wydania*, tłum. D. Wandzioch, w: Jan de Ávila, *Audi, filia*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2019, s. XIII-XIX.

²³ Por. K. Panuś, *Św. Jan z Ávila*, Kraków 2012, s. 108.

i duchowej. Trudno wprost nie widzieć w nich zapowiedzi wielkiej mistyki karmelitańskiej św. Teresy i św. Jana od Krzyża”²⁴. O wielkiej popularności traktatu świadczą słowa kardynała Astorgi, arcybiskupa Toledo, żyjącego w XVIII wieku. Stwierdził że dzieło świętego Jana de Ávila, nawróciło więcej dusz, niż posiada w sobie liter²⁵. W ciągu wieków było ono tłumaczone na szereg języków, takich jak włoski²⁶, francuski²⁷, angielski²⁸, niemiecki²⁹. Podobnie inne jego dzieła doczekały się tłumaczeń na języki obce (włoski, francuski, niemiecki, angielski, portugalski, grecki). Należą do nich listy, traktaty, kazania, reguły, konferencje, a także katechizm zatytułowany *Doctrina cristiana*. Pisma Mistrza Ávila zostały wydane w całości między innymi po hiszpańsku, francusku i niemiecku³⁰.

Na gruncie polskim dzieła Apostoła Andaluzji pojawiły się niedawno. Najpierw fragmentarycznie (przy okazji prezentacji jego myśli)³¹, lub w opracowaniach, dotyczących innych świętych³². W 2017 roku w Poznaniu, nakładem wydawnictwa „Flos Carmeli”, ukazały się *Pisma do kapłanów*, opracowane przez Juana Esquerda Bifeta. Zbiór ten zawiera takie dzieła Mistrza Świętych, jak: fragmenty traktatów o reformie - *Memoriał pierwszy dla Soboru Trydenckiego (1551)*, *Memoriał drugi dla Soboru Trydenckiego (1561)*, część *Uwag dla Synodu w Toledo (1565-1566)*, a także *Traktat o miłości Bożej*, *Traktat o kapłaństwie*, wybór homilii na temat kapłaństwa, konferencji i listów skierowanych do kapłanów. W 2019 roku, nakładem tej samej

²⁴ M. Wilk, *Nowy doktor Kościoła: Jan z Ávili*, w: B. McGinn, *Doktorzy Kościoła*, Kraków 2011, s. 362.

²⁵ Por. D. Fernández González, *Przedmowa do wydania polskiego*, w: Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, tłum. Karmelitanki Bose (Tarnów), Poznań 2017, s. XV.

²⁶ Pierwsze wydanie w 1581 roku, a kolejne w 1610, 1759, 1769, 2010; San Giovanni d'Avila, *Audi, filia*, trad. A. Jachia Feliciani, Cinisello Balsamo 2010.

²⁷ Pierwsze wydanie w 1588. Następne w latach 1623, 1662 i 1954; Le Bienheureux Jean d'Avila, *Écoute, ma Fille (Audi, filia)*, trad. J. De Cherprenet, Paris 1954.

²⁸ Pierwsze wydanie w 1620, a ostatnie w 2006; John of Avila, *Audi, filia-Listen o daughter*, transl. J. F. Gormley, New York 2006.

²⁹ Wydanie z 1601 roku.

³⁰ Pełny wykaz kolejnych wydań pism Apostoła Andaluzji, jak również ich tłumaczeń można odnaleźć w: M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia universal. Súplicas - «Informatio» de la Causa del Doctorado*, Madrid 2012, s. 678-693.

³¹ Zob. S. Gryga, *Złoty wiek...*, dz. cyt., s. 21-55; K. Panuś, *Św. Jan z Ávili*, dz. cyt.; Jan z Ávili, *Kazanie 38 na Boże Ciało: To czyńcie na moją pamiątkę*, tłum. M. Filipowicz-Rudek, w: K. Panuś, *Wielcy mówcy...*, dz. cyt., s. 159-167.

³² Zob. W. Hünermann, *Żebak z Granady*, Kraków 2011, s. 270-280; w tej powieści o świętym Janie Bożym, można na końcu odnaleźć między innymi kazanie Jana de Ávila, które przyczyniło się do nawrócenia Jana Bożego, a także trzy listy Apostoła Andaluzji skierowane do założyciela Bonifratrów; Teresa od Jezusa, *Księga mojego życia*, tłum. D. Wandzioch, W. Ciak, Poznań 2010, s. 475-479; jako załącznik do najnowszego wydania dołączony jest między innymi list Apostoła Andaluzji, skierowany do Teresy Wielkiej.

oficyny, zostało wydane główne dzieło Apostoła Andaluzji: *Audi, filia*. Niestety, pozostała część bogatej spuścizny pisarskiej Mistrza Ávila pozostaje wciąż nieznaną polskiemu czytelnikowi, co znacznie wpływa na brak znajomości jego osoby i doktryny w kraju nad Wisłą³³. Oprócz wspomnianych dzieł Świętego, przetłumaczonych na język polski, należy wymienić opracowania takich autorów jak: Stanisław Gryga³⁴, Kazimierz Panus³⁵, Szczepan Praškiewicz³⁶, Wojciech Zyzak³⁷, Michał Wilk³⁸. Zawierają one nie tylko informacje biograficzne, ale również zarys doktryny Apostoła Andaluzji. Oczywiście pełna literatura źródłowa i o wiele bogatsza bibliografia na temat świętego Jana de Ávila istnieje w języku hiszpańskim. W latach 2000-2003 nakładem „Biblioteki Autorów Chrześcijańskich” (*La Biblioteca de Autores Cristianos*) zostały opublikowane teksty Apostoła Andaluzji w nowym krytycznym wydaniu. Zawarte są one w czterech tomach, pod wspólnym tytułem: *Obras completas*³⁹. Dodatkowo w 2007 roku miała miejsce druga edycja pierwszego tomu jego dzieł⁴⁰. Powstało również wiele prac na temat życia i działalności Mistrza Świętych. Przede wszystkim należy wymienić studia, będące owocem sympozjów międzynarodowych, poświęconych jego postaci⁴¹. Autor niniejszej pracy miał okazję uczestniczyć w II Międzynarodowym Kongresie dotyczącym osoby i twórczości Apostoła Andaluzji, w dniach 21 - 23 listopada 2019 roku w Kordobie.

Spośród autorów, którzy podjęli rozmaite kwestie, dotyczące życia i nauczania świętego Jana de Ávila, wyróżniają się tacy jak: Juan Esquerda Bifet⁴², Luis Sala Balust i Francisco Martín Hernández⁴³, María Encarnación González Rodríguez⁴⁴, María Jesús

³³ Por. W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989, s. 242, „Św. Jan z Avila jest u nas zupełnie nieznaną. A przecież w swoim czasie jego imię było na ustach całej Hiszpanii i okolicznych krajów”; H. Fros, *Wspomnienie świętych na każdy dzień roku. Martyrologium*, Kraków 1992, s. 100; autor w krótkiej nocie o świętym Janie de Ávila, zauważa że pomimo jego wpływu na odrodzenie religijne XVI stulecia, odkryła go dopiero epoka współczesna.

³⁴ *Złoty wiek...*, dz. cyt., s. 21-55.

³⁵ *Wielcy mówcy...*, dz. cyt., s. 147-167; *Św. Jan z Avili*, dz. cyt.

³⁶ *Św. Jan z Avila nowym Doktorem Kościoła*, „Pastores” 56 (3) 2012, s. 90-97.

³⁷ *Święty Jan z Avili doktorem Kościoła*, dz. cyt., s. 123-138.

³⁸ *Nowy doktor Kościoła: Jan z Avili*, dz. cyt., s. 355-364.

³⁹ San Juan de Ávila, *Obras completas*, eds. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, vol. 1-4, Madrid 2000-2003 [dalej: OC].

⁴⁰ San Juan de Ávila, OC, vol. 1, Madrid 2007.

⁴¹ Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila. Actas del Congreso Internacional*, Madrid 2002; San Juan de Ávila, *Doctor de la Iglesia...*, dz. cyt.; *Vida y obra de San Juan de Avila...*, dz. cyt.

⁴² *Biografía*, w: *Diccionario de San Juan de Avila*, Burgos 1999, s. 117-125.

⁴³ *Estudio biográfico*, w: OC, vol. 1, s. 5-373; Autorzy biografii świętego Jana de Ávila są jednocześnie redaktorami krytycznego wydania dzieł Apostoła Andaluzji (*Obras completas*).

⁴⁴ *San Juan de Avila, doctor de la Iglesia universal...*, dz. cyt.

Fernández Cordero⁴⁵. Nie brakuje również opracowań, przedstawiających ogólną syntezę myśli Mistra Świętych⁴⁶. Istnieją także pozycje, dotyczące poszczególnych kwestii teologicznych, zawartych w jego doktrynie, takich jak: chrystologia⁴⁷, soteriologia⁴⁸, eklezjologia⁴⁹, pneumatologia⁵⁰, mariologia⁵¹, sakramentologia⁵². Nie mniej ważne są opracowania, dotyczące tematów, którymi żył święty Jan de Ávila: kapłaństwa⁵³, reformy Kościoła⁵⁴, kaznodziejstwa⁵⁵, katechizacji⁵⁶, ascezy⁵⁷ i mistyki⁵⁸.

Autor niniejszej dysertacji, w mniejszym lub większym stopniu, korzystał z tych i innych opracowań, których kwerendę przeprowadził w bibliotece Uniwersytetu de Navarra w Pampelunie (lipiec - sierpień 2017) i w diecezjalnej bibliotece w Kordobie

⁴⁵ Juan de Ávila (1499?-1569). *Tiempo, vida y espiritualidad*, Madrid 2017.

⁴⁶ J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina de San Juan de Ávila*, Madrid 2000; *Doctrina teológica del Beato Maestro Juan de Ávila en tiempos de postconcilio*, „Miscelanea Comillas” 47-48 (1967), s. 95-128; F. J. Díaz Lorite, *San Juan de Ávila. Experiencia de Fe*, Madrid 2013.

⁴⁷ F. Carrillo Rubio, *El misterio de Cristo en el Beato Juan de Ávila*, Málaga 1946; S. López Santidrián, *El beneficio de Cristo en San Juan de Ávila*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia...*, dz. cyt., s. 49-100.

⁴⁸ G. L. Müller, *La pasión redentora de Cristo en el tratado del amor de Dios*, w: Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila ...*, dz. cyt., s. 599-604; J. Pulido Arriero, *Centralidad de la Pasión de Cristo en San Juan de Ávila. La meditación devotísima de la Pasión para cada día de la semana*, w: *San Juan de Ávila, Doctor de la Iglesia...*, dz. cyt., s. 569-589.

⁴⁹ J. Río Martín, *Santidad y pecado en la Iglesia. Hacia una eclesiología de San Juan de Ávila*, Madrid 2015; F. Carrillo Rubio, *El Cuerpo Místico en la doctrina del Apóstol de Andalucía*, „Manresa” 17 (1945), s. 202-235.

⁵⁰ R. Luna García, *La inhabitación del Espíritu Santo en los sermones de San Juan de Ávila*, „Estudios Trinitarios” 51/1 (2017), s. 23-73; R. García Mateo, *El Espíritu Santo en San Juan de Ávila*, „Burgense” 52/1 (2011), s. 163-187.

⁵¹ A. Molina Prieto, *María, Madre de Dios, en San Juan de Ávila*, „Estudios Marianos” 68 (2002), s. 125-136; T. Herrero del Collado, *La Inmaculada en el Beato Juan de Ávila*, „Estudios Marianos” 18 (1957), s. 371-380; F. J. Díaz Lorite, *La Virgen y la Eucaristía en San Juan de Ávila*, „Toletana” 12 (2005), s. 219-236.

⁵² W. Gómez, *La doctrina sacramental de San Juan de Ávila*, Roma 1989; L. Aguirre Prado, *El Beato Juan de Ávila, paladín de la Eucaristía*, „Verdad y Vida” 2 (1944), s. 422-436; J. M. Carda Pitarch, *Los efectos de la Eucaristía en los escritos del Beato Ávila*, „Revista Española de Teología” 18 (1958), s. 283-316; T. B. Pizarro Jiménez, *El sacramento de la Eucaristía en el Maestro San Juan de Ávila*, Cáceres 1981; *La Eucaristía, pan de vida eterna. Orientaciones de Espiritualidad del Santo Maestro Juan de Ávila*, Cáceres 1986.

⁵³ J. J. Gallego Palomero, *Sacerdocio y oficio sacerdotal en San Juan de Ávila*, Córdoba 1998; *Relicarios de Dios. Elementos de la identidad del presbítero diocesano secular según San Juan de Ávila*, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2014; F. Sánchez Bella, *La reforma del clero en San Juan de Ávila*, Madrid 1981.

⁵⁴ R. Aldana Valenzuela, *La reforma de la Iglesia en la escucha de la Palabra de Dios. Una mirada al magisterio de San Juan de Ávila*, „Studia Cordubensia” 6 (2013), s. 5-144; R. Arce, *San Juan de Ávila y la reforma de la Iglesia en España*, Madrid 1971.

⁵⁵ A. Llin Cháfer, *San Juan de Ávila. Doctor de la Evangelización*, Valencia 2013; C. J. Gallardo Panadero, *El Corazón de Cristo en los sermones del Santísimo Sacramento de San Juan de Ávila*, Córdoba 2019.

⁵⁶ M. Campo Guilarte, *San Juan de Ávila, catequista*, dz. cyt.; J. Ballesta Illán, *La iniciación cristiana en San Juan de Ávila, según el Ordo de la iniciación cristiana de adultos (OICA)*, Quito 1995.

⁵⁷ A. Berengueras de Vilar, *La abnegación en los escritos del Beato Juan de Ávila*, Madrid 1959; M. Lowental, *La “simplicidad” en San Juan de Ávila*, Roma 2004.

⁵⁸ J. Esquerda Bifet, *La “Mística ciudad de Dios” vista a través de los criterios de San Juan de Ávila sobre el discernimiento de los fenómenos extraordinarios*, „Estudios Marianos” 69 (2003), s. 43-80; P. Cayón Cagigas, *San Juan de Ávila. La Moral de un místico*, Roma 2007.

(lipiec – sierpień 2018). Zagadnienie modlitwy w doktrynie Apostoła Andaluzji poruszają tacy autorzy, jak: Francisco Borraz Girona⁵⁹, Rogelio García Mateo⁶⁰, Joaquín Sanchís Alventosa⁶¹. Poza tym, temat ten jest przedstawiony fragmentarycznie w książkach i artykułach dotyczących życia i duchowości świętego Jana de Ávila⁶². W 2002 roku, nakładem wydawnictwa „Monte Carmelo”, ukazała się broszura zatytułowana *San Juan de Ávila. Maestro de oración*. Autor, José Luis Moreno Martínez, zebrał w niej ważniejsze teksty o modlitwie, a także modlitwy Apostoła Andaluzji, dodając krótkie komentarze⁶³.

Warto zauważyć, że do tej pory w języku polskim, nie ukazała się monografia przedstawiająca zagadnienie modlitwy u Mistrza Świętych. Autor niniejszej rozprawy pragnie uzupełnić ten brak i głębiej opracować temat, tak kluczowy w życiu i spuściźnie pisarskiej Apostoła Andaluzji. Doktryna o modlitwie według Mistrza Ávila, zostanie przedstawiona z uwzględnieniem aparatu nauk teologicznych, filozoficznych (antropologia) i filologicznych. Autor postara się odpowiedzieć na pytania: Czym jest modlitwa w nauczaniu Apostoła Andaluzji? Kto i w jaki sposób bierze w niej udział? Jakie są jej rodzaje i etapy? Jakie jest jej znaczenie w życiu chrześcijańskim? Odpowiedź na te pytania, będzie można uzyskać stosując odpowiednie metody. Najpierw należy poddać analizie materiał źródłowy, jakim są pisma Świętego, aby później w sposób właściwy przeprowadzić jego syntezę. Źródła zebrane są we wspomnianych już czterech tomach, zatytułowanych *Obras completas*. W przypadku pierwszego tomu dzieł świętego Jana de Ávila, autor opracowania będzie korzystał z jego drugiego wydania z 2007 roku. Ze względu na bogactwo spuścizny literackiej Mistrza Świętych, autor niniejszej monografii zastrzega, że wykorzysta jedynie te teksty, które wprost traktują o modlitwie, lub pomagają w zrozumieniu myśli Apostoła Andaluzji na ten temat. Jeżeli chodzi o traktat *Audi, filia*, zawarty w pierwszym tomie

⁵⁹ *Teología de la oración según la doctrina de San Juan de Ávila*, „Monte Carmelo” 84 (1976), s. 3-65; *Contenido y grados de la oración; relación entre la oración y la vida según la doctrina de San Juan de Ávila*, „Monte Carmelo” 85 (1977), s. 3-60.

⁶⁰ *San Juan de Ávila, Maestro de oración*, „Anuario de Historia de la Iglesia” 21 (2012), s. 77-101.

⁶¹ *Doctrina del Beato Juan de Ávila sobre la oración*, „Verdad y Vida” 5 (1947) s. 5-64.

⁶² M. Andrés Martín, *San Juan de Ávila. Maestro de espiritualidad*, dz. cyt., s. 105-161; J. Esquerda Bifet, *Juan de Ávila, Maestro de espiritualidad cristiana*, „Studia Missionalia” 36 (1987), s. 83-107; *Introducción a la doctrina ...*, dz. cyt., s. 389-394; M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 546-566; L. F. Figari, *San Juan de Ávila: predicador, director espiritual y reformador*, „Vida y Espiritualidad” 12 (1996), s. 31-53; M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús. En torno a una consulta*, „Auriensia” 19 (2016), s. 111-130; *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia universal...*, dz. cyt., s. 409-413.

⁶³ J. L. Moreno Martínez, *San Juan de Ávila. Maestro de oración*, Burgos 2002.

jego dzieł w dwóch wydaniach (pierwsze z 1556, drugie z 1574) należy zwrócić uwagę, że analizie zostanie poddane jedynie drugie wydanie, które zostało na nowo przeredagowane przez jego twórcę i opublikowane po jego śmierci.

Wydaje się również koniecznym zastosowanie metody filologicznej, która pozwoli na przeprowadzenie analizy pojęć jakich używa święty Jan de Ávila w kontekście zagadnienia modlitwy. W tym celu autor posłuży się własnym tłumaczeniem tekstów z wykorzystaniem takich słowników, jak: *Diccionario de autoridades: 1726 - 1739*, t. 1-6⁶⁴, oraz *Podręczny słownik hiszpańsko-polski*⁶⁵. Należy zauważyć, że w głębszym zrozumieniu myśli Apostoła Andaluzji dużą pomocą okażą się, wspomniane już, polskie tłumaczenia niektórych jego dzieł, dokonane przez siostry Karmelitanki Bose z Tarnowa. W oparciu o nie autor będzie mógł dokonać własnej analizy filologicznej wybranych tekstów.

Ponadto istnieje potrzeba zastosowania metody historyczno - porównawczej, która umożliwi porównanie i odnalezienie związków między doktryną Apostoła Andaluzji a poglądami innych współczesnych mu autorów duchowych, jak również istniejących w XVI - wiecznej Hiszpanii nurtów duchowości (*alumbrados*) i filozofii (myśl Erazma z Rotterdamu).

Analiza wybranych pism świętego Jana de Ávila, pozwoliła na wyszczególnienie zagadnień, które stały się częścią czterech rozdziałów niniejszej dysertacji. W rozdziale pierwszym zostanie ukazane działanie Boga, który jest jednocześnie inicjatorem i adresatem modlitwy. W sposób szczególny zostanie podkreślona rola Trzech Osób Boskich i znaczenie cnót teologicznych w akcie modlitwy.

Drugi rozdział będzie poświęcony człowiekowi, jako podmiotowi modlitwy. Po przedstawieniu ogólnej koncepcji człowieka jaką prezentuje Apostoł Andaluzji, zostanie ukazana struktura aktu modlitewnego z uwzględnieniem jego antropologicznych uwarunkowań i znaczenia w życiu chrześcijańskim.

W trzecim rozdziale zostaną zaprezentowane rodzaje modlitwy znane i praktykowane przez Mistrza Świętych. Podział ten będzie obejmował modlitwę

⁶⁴ Real Academia Española, *Diccionario de autoridades: 1726 - 1739*, t. 1-6, Madrid 1726-1739.

⁶⁵ S. Wawrzkowicz, K. Hiszpański, *Podręczny słownik hiszpańsko - polski*, wyd. IX, Warszawa 2010.

liturgiczną, ustną i myślą, z wyszczególnieniem znaczenia Eucharystii i metody modlitwy myślniej, której Apostoł Andaluzji poświęca najwięcej uwagi.

Czwarty rozdział ukáže etapy rozwoju modlitwy, opracowane na podstawie klasycznego podziału życia duchowego na drogę oczyszczającą, oświecającą i jednoczącą. Mistrz Ávila wymienia trzy stopnie na drodze do zjednoczenia z Bogiem: początkujący, postępujący i doskonali. W tym rozdziale zostanie dokonana analiza porównawcza jego doktryny z myślą jaką prezentowali mistycy karmelitańscy (święta Teresa od Jezusa i święty Jan od Krzyża). Przedstawione zostanie również znaczenie modlitwy mistycznej w życiu osób konsekrowanych.

Zanim zostanie dokonane pogłębienie wyżej wymienionych treści, należy zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze autor niniejszego opracowania zastrzega sobie w przypadku pełnego użycia imienia i nazwiska Apostoła Andaluzji, użycie przedrostka „de” (Ávila), a nie jak tłumaczono dotychczas w przekładzie polskim „z” (Avili, Ávili bądź Avila, Ávila). Polskie tłumaczenie, z użyciem przedrostka „z”, sugeruje miejscowość urodzenia bądź zamieszkania. W przypadku Mistrza Świętych nie jest to miasto Ávila. Urodził się, jak wspomniano, w Almodóvar del Campo, a zmarł w Montilla. W sytuacji użycia samego nazwiska, jego zapis będzie pozbawiony przedrostka „de”, zgodnie z formą zachowaną w opracowaniach hiszpańskojęzycznych. Autor zastrzega sobie również możliwość korzystania z tytułów, jakimi określano świętego Jana de Ávila, takich jak: Apostoł Andaluzji, Mistrz, Mistrz Świętych, czy Święty. Ponadto decyduje się na zapis niektórych imion lub nazwisk w języku oryginalnym, z wyjątkiem kilku postaci, znanych polskiemu czytelnikowi, których imiona i nazwiska zostały spolszczone.

Odnośnie cytatów biblijnych, autor niniejszego opracowania podaje je we własnym tłumaczeniu, w oparciu o teksty Apostoła Andaluzji. Dla lepszego zrozumienia danego fragmentu Pisma Świętego, decyduje się nieraz na umieszczenie go w przypisach w przekładzie Jakuba Wujka. Autor pracy zastosuje numerację psalmów według Biblii w przekładzie Jakuba Wujka z 1599 r., ponieważ odpowiada ona numeracji zastosowanej przez Świętego w tekście źródłowym⁶⁶.

⁶⁶ Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r. Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy ks. Janusz Frankowski, wyd. VIII, Warszawa 2013.

Ponadto autor niniejszego opracowania decyduje się na to, że niektóre cytaty lub fragmenty pism poddane analizie, będzie umieszczał w oryginalnym brzmieniu w przypisach, dla lepszego wyrażenia myśli Mistrza Ávila. Z tego samego powodu, w niektórych miejscach posłuży się w przypisach własnym tłumaczeniem.

Od strony merytorycznej należy zwrócić uwagę, że w niniejszym opracowaniu nie znajdzie się wielu odniesień do modlitwy małżeńskiej. Święty Jan de Ávila nie deprecjonuje sakramentu małżeństwa. Według niego doskonałość i życie wieczne można osiągnąć niezależnie od stanu, w jakim realizuje się wolę Bożą⁶⁷. Jednak, jako kapłan diecezjalny i reformator struktur kościelnych, swoje nauczanie o modlitwie kieruje głównie do osób duchownych (kapłanów, osób konsekrowanych) a także do dziewic i wdów, które żyjąc w świecie, decydowały się na przyjęcie ślubów. Analizując źródła i opracowania na temat modlitwy u Apostoła Andaluzji, autor pracy natrafił na osobne akapity poświęcone modlitwie rządzących. Ze względu na niezbyt obszerny materiał źródłowy, napomnienia skierowane przez Mistrza Świętych do sprawujących władzę, zostały umieszczone w różnych częściach niniejszej dysertacji. Należy stwierdzić, że jego rady i wskazówki, dotyczące modlitwy i metodologii aktu modlitewnego mają charakter uniwersalny. Mogą je stosować zarówno kapłani, osoby konsekrowane jak również świeccy. Ponadto, warto zauważyć, iż święty Jan de Ávila, nie stworzył jakiejś oryginalnej syntezy dotyczącej modlitwy. W swoim nauczaniu obficie czerpie z Biblii i Tradycji Kościoła, a także z osobistego doświadczenia kontaktu z Bogiem. Niemniej pragnieniem autora jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi jego świadectwa życia i doktryny o modlitwie. W dużej mierze przyczyniło się do tego, ogłoszenie Apostoła Andaluzji doktorem Kościoła Katolickiego, przez papieża Benedykta XVI (7 października 2012). Fakt ten wskazuje na świętość życia i wybitną doktrynę Mistrza Ávila⁶⁸. Autor niniejszej monografii, żywi nadzieję, że przyczyni się w ten sposób do większego zainteresowania osobą Apostoła Andaluzji i jego wciąż aktualnym nauczaniem.

⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29. Maravillas hace el Espíritu Santo en la Iglesia*, w: OC, vol. 3, s. 354.

⁶⁸ Por. W. Zyzak, *Święty Jan z Ávili doktorem Kościoła*, dz. cyt., s. 123.

ROZDZIAŁ I

DZIAŁANIE TRÓJCY ŚWIĘTEJ W DUSZY ORANTA

Modlitwa chrześcijańska jest osobowym spotkaniem człowieka z Bogiem. Jest podstawową formą kontaktu z Nim. W dużej mierze zależy od konkretnego obrazu Boga, jaki kształtuje się w człowieku przez całe życie. Celem niniejszego rozdziału będzie prezentacja nauczania Świętego Jana de Ávila na temat relacji między Osobami Trójcy Świętej i Ich działania w procesie modlitwy. Zostanie również ukazana rola cnót teologalnych w relacji do Boga. Według Apostoła Andaluzji są one przede wszystkim darem Stwórcy, otwierającym oranta na modlitewny dialog. Stało się to podstawą do umieszczenia ich znaczenia w niniejszym rozdziale.

1.1. BÓG – ADRESAT MODLITWY

Głównym Adresatem modlitwy chrześcijańskiej jest Bóg, w Trójcy Świętej Jedyny. Z tego powodu istota modlitwy opiera się na dialogu z Ojcem przez Chrystusa w Duchu Świętym. W rozmowie z człowiekiem, Bóg nie pozostaje biernym odbiorcą aktów, podejmowanych przez oranta, ale jest „żywym podmiotem dialogu”. To do Niego należy inicjatywa nawiązania modlitewnego kontaktu. Przejawia się ona w łasce, która uzdalnia oranta do właściwego ukierunkowania modlitwy i odpowiedniej dyspozycji w spotkaniu z Bogiem⁶⁹. Autorzy duchowi XVI wieku, mówiąc o relacji człowieka do swojego Stwórcy, zwracają uwagę na Jego transcendencję. Podkreślają nieskończony Majestat Boga i fakt, że przekracza On możliwości poznawcze człowieka. Z drugiej strony, dzieląc się swoim doświadczeniem stwierdzają, iż pragnieniem Boga jest zamieszkiwanie we wnętrzu oranta i nawiązanie z nim miłostnego dialogu. Modlitwa jest głównie Jego dziełem. Wynika ona przede wszystkim z doświadczenia miłości Stwórcy, który udziela się człowiekowi przyciągając go ku sobie. Celem modlitewnego dialogu, który posiada swoją metodologię jest zjednoczenie duszy z Bogiem⁷⁰. Warto zauważyć, że znaczenie transcendencji, jak również

⁶⁹ Por. J. Gogoła, *Modlitwa w chrześcijaństwie. Aspekt duchowy*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, red. S. Wilk, E. Ziemann, Lublin 2008, k. 1549.

⁷⁰ Por. J. Misiurek, *Modlitwa, Medytacja, Kontemplacja, Mistyka. Dzieje problematyki*, Lublin 2011, s. 30-33. Autor wymienia między innymi, takich pisarzy jak: Francisco de Osuna, García de Cisneros, Ignacy Loyola, Jan de Ávila, Ludwik z Granady, Piotr z Alkantary, Teresa od Jezusa i Jan od Krzyża.

immanencji Stwórcy w relacji z człowiekiem, jest tematem uniwersalnym. Podejmują go także współcześni autorzy⁷¹. Romano Guardini dzieli się następującą refleksją: „Kim jest ten Bóg, do którego człowiek zwraca się w skupieniu – do którego może się zwracać, gdyż On stwarza mu taką możliwość? Wszak nie jest tylko tym czymś niewysłowionym, co wszystko przenika, tajemnicą bytu, prapoczątkiem świata, czy jak tam jeszcze nazywa się ten nieuchwytny pierwiastek, o którym tak często jest mowa. (...) Sam Bóg jest czymś więcej. Nie czystą treścią albo prostą ideą, lecz Rzeczywistością. Nie tylko głębią, wnętrzem, ośrodkiem albo wysokością świata, lecz Istotą samą w sobie. To nie czysta potęga, ale „On”... Do tego Boga właśnie kieruje się nasza modlitwa”⁷². Powyższe stwierdzenie prowadzi do uznania Boga, jako Osoby, która podejmuje dialog z człowiekiem i oczekuje jego odpowiedzi. Dokonuje się to poprzez słowo. Dlatego modlitwa jest najczęściej rozumiana i spełniana jako rozmowa lub osobowe spotkanie z Bogiem⁷³. Tak pojmowała modlitwę, między innymi, święta Teresa od Jezusa. Nazywała ją relacją przyjaźni, podtrzymywaną przez wielokrotne przebywanie z Tym, o którego miłości orant jest przekonany⁷⁴. Podobną refleksję na temat Boga i rozmowy z Nim, prezentuje w swoim życiu i twórczości święty Jan de Ávila.

Apostoł Andaluzji swoją teologię opiera przede wszystkim na Biblii oraz na nauce Ojców Kościoła. Czerpie ponadto z doktryny świętego Tomasza z Akwinu. Bazuje także na osobistym doświadczeniu spotkania z Bogiem przez wiarę i kontemplację chrześcijańską⁷⁵. Ávila ukazuje Boga, jako tego, który przewyższa ludzkie poznanie. Człowiek może swoim rozumem pojąć któryś z boskich przymiotów, ale nie dokonuje

⁷¹ Por. H. U. von Balthasar, *Modlitwa i kontemplacja*, tłum. Z. Włodkowa, Kraków 1965, s. 10, „Im lepiej się człowiek uczy modlić, tym głębiej rozumie, że jego bełkotanie jest tylko odpowiedzią na to, co Bóg do niego mówi; człowiek może się porozumieć z Bogiem tylko przemawiając do Niego Jego językiem. Bóg zaczął mówić pierwszy i tylko dlatego może się człowiek do niego przybliżyć”; Y. Raguin, *Modlić się w godzinie która jest*, Poznań 1983, s. 30; autor stwierdza, że orant powinien budzić w sobie „stałą uwagę na życie Boże”. Wyraża przekonanie, że takiej postawy oczekuje Bóg, który objawia człowiekowi swoje działanie we wszechświecie i w naturze ludzkiej; S. Witek, *Teologia życia duchowego*, Lublin 1986, s. 276; definiuje modlitwę w następujący sposób: „Jest to naturalny i prosty odruch duchowy stworzenia rozumnego i wolnego wobec Stwórcy i Ojca w niebie, który potwierdza całkowitą zależność od Niego w istnieniu i działaniu”.

⁷² R. Guardini, *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991, s. 123.

⁷³ Por. P. Klimowski, *Filozofia modlitwy*, Poznań 2020, s. 145.

⁷⁴ Por. Teresa od Jezusa, *Księga mojego życia*, dz. cyt., s. 114, „(...) albowiem modlitwa myślna nie jest niczym innym – moim zdaniem – jak nawiązywaniem przyjaźni, podejmując wielokrotnie nawiązywanie [jej] sam na sam z Tym, o którym wiemy, że nas miłuje”. W celu wyrażenia nawiązywania przyjaźni z Bogiem, Teresa używa bogatego znaczeniowo czasownika *tratar*, który oznacza „rozmawiać, kontaktować się z kimś, prosić kogoś o pomoc lub radę, utrzymywać z kimś bliskie relacje, czuć się z kimś dobrze”.

⁷⁵ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia universal...*, dz. cyt., s. 304.

tego w pełny sposób. Bóg jest Absolutem. Z tego powodu człowiek, będąc bytem skończonym, nigdy w pełni nie zrozumie wielkości Stwórcy⁷⁶. Z drugiej strony Mistrz Świętych zauważa, że Bóg odkrywa przed człowiekiem tajemnicę swojego życia wewnętrznego. Istotą jego Bytu jest przede wszystkim komunikacja, udzielanie się⁷⁷. Apostoł Andaluzji odnajduje tę prawdę w tajemnicy Trójcy Świętej: „Bóg nie jest samotnikiem, ponieważ w jedności istoty są Trzy Osoby Boskie; nie jest bezpłodny, ani skąpy, skoro ma miejsce udzielanie się nieskończonej boskości”⁷⁸. Ojciec i Syn, i Duch Święty posiadają jedną Boską naturę. Syn Boży pochodzi od Ojca przez zrodzenie, natomiast Duch Święty przez miłość⁷⁹. Relacja między Osobami w Trójcy objawia prawdę o Bogu, który jest miłością. Ricardo Aldana Valenzuela zauważa, że Mistrz Ávila, nazywa związek Ojcem z Synem „modlitwą między nimi”. Ten dialog Osób w Trójcy Świętej owocuje przyjęciem przez Syna woli Ojca⁸⁰. Apostoł Andaluzji wyraża więź między Ojcem i Synem, za pomocą słowa *mirar* (patrzeć, spoglądać). Według niego z tego spojrzenia, pełnego miłości, rodzi się posłuszeństwo Syna wobec Ojca. Jest ono również źródłem miłosierdzia Ojca, który spoglądając na Syna i Jego zasługi przebacza ludziom ich grzechy⁸¹. Święty, w swoim „Traktacie o miłości Bożej”, zanoszi do Boga następującą prośbę: „Patrzcie na siebie zawsze, Ojciec i Synu; patrzcie na siebie nieustannie, ponieważ tak dokonuje się moje zbawienie”⁸². W ten sposób w relację między Osobami Boskimi, zostaje włączony człowiek. Pragnieniem Boga, który jest Miłością jest miłowanie człowieka i bycie kochanym przez niego w sposób

⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, w: OC, vol. 1, s. 619.

⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 619, „Y pues es mejor que en Dios haya comunicación suma, pues a la suma Bondad conviene suma comunicación (...)”.

⁷⁸ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 620, „Y así no es Dios solitario, pues en la unidad de la esencia hay tres personas divinas; ni es estéril ni avariento, pues hay comunicación de deidad infinita”.

⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 34. Incorporados a Cristo por la comunión, poseemos el corazón del Padre*, w: OC, vol. 3, s. 418, „(...) es una Bondad tanta, que llegó a dar toda su esencia a su Hijo por vía de generación y al Espíritu Santo por vía de amor (...)”.

⁸⁰ Por. R. Aldana Valenzuela, *La reforma de la Iglesia en la escucha de la Palabra de Dios...*, dz. cyt, s. 54, „La relación entre el Padre y el Hijo es vista por el Maestro de Ávila como oración entre ellos y como aceptación de la voluntad del otro. Dios es un amor, por tanto, que incluye entre las divinas personas el diálogo de la oración y la rendición de la voluntad de una a la otra”.

⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor de Dios*, w: OC, vol. 1, s. 972; Zob. J. Esquerda Bifet, *Doctrina teológica del Beato Maestro Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 108, „La doctrina teológica avilista es más bien trinitaria y cristológica, puesto que parte siempre del dato revelado (historia de salvación). En los pasajes en que habla de Dios Uno, presenta casi siempre a Dios Amor, principio y centro de todas las cosas en Cristo (el amor de Dios y el amor a Dios es uno de sus temas favoritos)”.

⁸² Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 972, „¡Miraos siempre, Padre y Hijo; miraos siempre sin cesar, porque así se obre mi salud!”.

beziinteresowny⁸³. Święty Jan de Ávila wskazuje, że Boska miłość objawia się najpierw w dziele stworzenia człowieka. Byt ludzki został stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Podobnie jak w Trójcy Świętej są Trzy Osoby i jedna natura boska, tak w jednej naturze ludzkiej istnieją trzy różne władze: pamięć, rozum i wola⁸⁴. Szczytem miłości Boga wobec człowieka jest tajemnica Wcielenia Syna Bożego. Święty Jan de Ávila łączy misterium Słowa, które stało się Ciałem z dziełem Odkupienia. Jest ono działaniem jednego Boga w Trójcy Świętej, który z miłości pragnie dobra każdego człowieka i jego zbawienia⁸⁵. Apostoł Andaluzji wyraża tę prawdę w stwierdzeniu, że Syn jest sercem Ojca, podarowanym rodzajowi ludzkiemu przez Niego⁸⁶. Jezus objawia miłość Ojca we wszystkim, czego dokonał na ziemi, a w sposób szczególny w tajemnicy swojej męki, śmierci i zmartwychwstania. Dzięki misterium Paschy Chrystusa, każdy człowiek jest zaproszony do relacji z Ojcem i Synem w Duchu Świętym. Dokonuje się ona między innymi w procesie modlitwy myślanej, która według Mistrza Ávila jest wyrazem służby Bożej, sprawiającym Stwórcy największe zadowolenie. Spośród różnych dróg prowadzących człowieka do Boga, Święty daje pierwszeństwo tej formie spotkania z Panem⁸⁷.

1.2. TRYNITARNY WYMIAR RELACJI Z BOGIEM

Bóg, który objawia się jako wspólnota Osób, ukazywany jest przez współczesnych autorów teologii duchowości jako pierwszy twórca życia duchowego. Polega ono na zażyłej, osobowej relacji między Stwórcą a człowiekiem. Inicjują ją Osoby Boskie, współpracując ze sobą w ścisłej zależności. Dopuszczalne jest jednak osobne potraktowanie ich posłannictwa, aby lepiej zrozumieć ich działanie w stosunku do człowieka⁸⁸. Święty Jan de Ávila zwraca uwagę na rolę Osób Boskich w procesie modlitwy. Bóg Ojciec jest jej źródłem i ostatecznym celem. Syn Boży poucza o Ojcu

⁸³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 50. Sacramento de amor que enciende nuestro amor*, w: OC, vol. 3, s. 644, „Sepan todos que nuestro Dios es amor y que sus deseos son amar y ser amado, sin buscar propio interés”.

⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica de San Juan (I)*, w: OC, vol. 2, s. 118, „En la Santísima Trinidad, tres personas distintas (...) y todas tres tienen una esencia; y así nosotros tenemos tres potencias distintas, porque una es la memoria, (...) y el entendimiento, (...) y otra potencia es la voluntad”.

⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 65 [1]. Este negocio es todo de amor*, w: OC, vol. 3, s. 873.

⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 34...*, dz. cyt., s. 419, „El corazón del Padre su Hijo es”.

⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar en la oración*, w: OC, vol. 2, s. 1016, „Pero como hay diferentes caminos de ir a Dios, y diferentes modos de servirle, sólo pienso poner uno, porque pienso que es con el que Dios mucho se contenta, que es la oración mental; y las reglas que he hallado para más en breve venir a servir a Dios por este camino”.

⁸⁸ Por. J. W. Gogola, *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 2001, s. 37-38.

i wstawia się za ludźmi do Niego. Duch Święty jest dla oranta światłem i natchnieniem w procesie modlitwy⁸⁹.

1.2.1. Bóg Ojciec jako inicjator aktu modlitwy

Katechizm Kościoła Katolickiego naucza, że celem Bożej ekonomii jest włączenie człowieka do doskonałej jedności Trójcy Świętej. Dokonuje się to już tu, na ziemi, ponieważ każdy jest wezwany do tego, aby być mieszkaniem Trójcy Świętej⁹⁰. Święty Jan de Ávila podkreśla, że Bóg pragnie, aby każdy człowiek, stworzony na Jego obraz i podobieństwo, mógł uczestniczyć w życiu Trójcy Świętej. Z tego powodu Bóg chce zamieszkiwać w człowieku, aby nawiązać z nim intymną relację⁹¹. Apostoł Andaluzji, komentując J 14,23, zauważa, że Trójca Święta zamieszkuje w duszy, która miłuje Jezusa Chrystusa i zachowuje Jego przykazania⁹². Dla Mistra Ávila prawda o tym, że Bóg pragnie przyjść do człowieka, aby w nim zamieszkać jest niewypowiedzianym darem Jego dobroci⁹³. Miłość Boga do grzesznika sprawia, że Stwórca podąża za nim, pomimo faktu, że człowiek często od Niego ucieka⁹⁴. Nawiązując do Księgi proroka Jeremiasza (Jr 3,4), Święty poucza, że pragnieniem Boga jest, aby go nazywać Ojcem. Ponadto wzywa i prosi człowieka, aby dał Mu należne miejsce w swoim sercu. Powinno to pobudzać go do zaufania Miłosierdziu Bożemu i do całkowitego otwarcia się na Najwyższego⁹⁵.

Zdaniem Apostoła Andaluzji modlitwa dokonuje się przede wszystkim z woli Stwórcy. Jako najlepszy Ojciec, Bóg pragnie wejść z człowiekiem w osobistą relację, charakteryzującą się serdecznością⁹⁶. To On udziela człowiekowi „pozwolenia” (*licencia*) na rozmowę ze Sobą w każdym czasie. Sprawia Mu to wielką radość i pobudza do hojności w udzielaniu łaski tym, którzy o nią proszą. Bóg nie tylko pozwala orantowi zbliżać się do siebie na modlitwie, ale przede wszystkim o to prosi.

⁸⁹ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 48.

⁹⁰ Por. KKK 260.

⁹¹ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia universal...*, dz. cyt., s. 306.

⁹² Por. Juan de Ávila, *Sermón 2. Venida de Cristo al alma. ¿Cómo prepararse?*, w: OC, vol. 3, s. 38, „De manera que con el ánima que a Jesucristo ama y guarda sus mandamientos, mora el Padre y el Hijo y el Espíritu Santo”.

⁹³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 2...*, dz. cyt., s. 38, „(...) Hermanos, Dios quiere venir a vosotros”.

⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 2...*, dz. cyt., s. 41, „Este amor tiene Dios con los pecadores, que aunque huyan de Él, va tras ellos”.

⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 2...*, dz. cyt., s. 42, „Dímelo así; tráemelo a la memoria, cómo algún tiempo fuiste mío: *llámame Padre mío, mío eres tú*”.

⁹⁶ Por. F. J. Díaz Lorite, *San Juan de Ávila. Experiencia...*, dz. cyt., s. 65, „También quiere Dios Padre entrar en una relación de ternura entrañable con nosotros (...)”.

Jest Ojcem, który pragnie rozmawiać ze swoimi dziećmi⁹⁷. Dlatego Święty zachęca do wdzięczności Stwórcy i do częstego korzystania z możliwości rozmawiania z Nim. Według niego, dialog z Bogiem jest dla człowieka wielkim zaszczytem. Ponadto przebywanie z Nim daje orantowi radość i pożytek, ponieważ nikt nie odszedł sprzed Jego oblicza nie będąc obdarowanym. Na modlitwie można zatem doświadczyć Jego dobroci⁹⁸. Mistrz Ávila zauważa, iż Stwórca nie tylko prosi, ale również radzi, a nieraz nawet nakazuje człowiekowi, aby z Nim rozmawiał. Dlatego, brak odpowiedzi z jego strony, przejawiający się w zaniedbaniu modlitwy, jest wyrazem złości i niewdzięczności wobec Boga⁹⁹.

Apostoł Andaluzji zauważa, że Najwyższy nie tylko chce rozmawiać z człowiekiem, ale wzbudza w sercu tęsknotę, której nikt i nic nie może zaspokoić. Łączy ją on ze skłonnością człowieka do ciągłego rozwoju. Istnieje w nim dążenie do doskonałości i wyższych rzeczy. Święty mówi w tym kontekście o „nienasyconym pragnieniu” wznoszenia się¹⁰⁰. Zauważa jednak, że nawet gdyby człowiek zdobył władzę nad całym światem (ziemią i niebem) nie będzie w pełni szczęśliwy, jeśli nie będzie posiadał pragnienia odlądania Boga¹⁰¹. Z tego powodu zachęca, aby nieustannie podsycać to najważniejsze pragnienie, które Stwórca złożył w sercu człowieka. Mówi, iż brak pragnienia kontaktu z Bogiem jest godnym politowania i przynosi wielką szkodę w życiu duchowym¹⁰². W tym kontekście Mistrz Świętych wskazuje, jak można się przygotować na przyjście Boga. Pomaga w tym, między innymi, odrzucenie grzechu w sakramencie pokuty i pojednania (nawrócenie), jałmużna, pragnienie Boga i gorąca miłość, płynąca z serca¹⁰³.

⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 686.

⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 686.

⁹⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 686, „Y si juntáis con esto que no sólo nos da licencia para que hablemos con él, mas que nos ruega, aconseja, y alguna vez manda, veréis cuánta es su bondad y gana de que conversemos con él, y cuánta maldad de no querer ir, rogados y pagados, a lo que debíamos ir, rogando y ofreciendo por ello cualquier cosa que nos fuese pedida”.

¹⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 21. Mucho vale la humildad para alcanzar misericordia*, w: OC, vol. 3, s. 256, „Púsonos tanta gana, tanta inclinación para subir, que no nos contentamos, aunque subamos hasta los cielos”.

¹⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 21...*, dz. cyt., s. 257, „(...) Y aunque subieses a ser señor de todo el mundo, no te hartarías de subir; tan descontento estarías como si no tuvieses nada. Y así, aunque fueses señor de los angeles y de los cielos, no estarías contento si no subieses a ver a Dios”.

¹⁰² Por. Juan de Ávila, *Sermón 2...*, dz. cyt., s. 46, „Una de las mayores faltas que hay en nosotros es no tener deseo de Dios”.

¹⁰³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 2...*, dz. cyt., s. 47, „(...) confesaos, haced limosnas, desead a Dios, suspirá por Él de corazón”.

Święty Jan de Ávila naucza, że pragnienie widzenia Boga jest w sercu człowieka bardzo żywe. W „Rozmowie między Chrystusem a duszą” wyraża tę prawdę w sposób poetycki. Ukazuje duszę człowieka, która nie pragnie niczego innego, jak widzieć Boga. Jej chwałą jest zjednoczyć się z Umiłowanym, a prawdziwą śmiercią być oddaloną od Niego. Z tego powodu życie jest dla niej męką, a śmierć prowadzi do spotkania z Bogiem¹⁰⁴. Zdaniem Apostoła Andaluzji chrześcijanin pragnie Boga nie tylko jako Stworzyciela i Pana. Pragnie spotkania z Ojcem, który udzielając mu łaski uświęcającej, uczynił go swoim przybranym dzieckiem i zaprosił do synowskiej relacji¹⁰⁵. Wiąż z Bogiem bazuje zatem na istotnej prawdzie, że jest On Ojcem o bezmiernej dobroci¹⁰⁶. Mistrz Świętych zwraca się do Niego w następujących słowach: „O najlepszy ze wszystkich ojców, najmiłosierniejszy, najhojniejszy i najbardziej szczodry, którego nigdy nie potrafiła opisać mądrość stworzona!”¹⁰⁷. Pisze o Bogu jako Ojcu pełnym miłosierdzia, prawdziwie kochającym swoje dzieci¹⁰⁸, przebaczącym¹⁰⁹, wiecznym¹¹⁰, najpotężniejszym i najmądrzejszym¹¹¹. Takie przymioty Najwyższego sprawiają, że jest On dla człowieka jedyną skuteczną obroną¹¹². Apostoł Andaluzji błogosławi Boga, przede wszystkim, za Jego miłosierdzie, z którego wypływają wszelkie łaski i dobra na

¹⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Coloquio entre Cristo y el alma*, w: OC, vol. 2, s. 1007-1008,

(...) CRISTO. ¿Quieres otra mejor suerte que verme y gozar de mí?

ALMA. Quiero gloria para ti; para mí, no más que verte.

CRISTO. Alma, ¿cuál es el deseo que aflige tu corazón?

ALMA. El vivir me da pasión, pues viviendo no te veo.

CRISTO. Si el morir por verme a mí es vida, ¿cuál será muerte?

ALMA. Estar ausente de ti, pues está mi gloria en verte. (...)

¹⁰⁵ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 3-4.

¹⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 37. Procesiones de Pasión y procesión de alegría*, w: OC, vol. 3, s. 494, „¡Oh misericordiosísimo Padre!”.

¹⁰⁷ Juan de Ávila, *Oración de un pecador que, angustiado y afligido de ver cuán mala había sido la vida pasada, se convierte a Dios, proponiendo de a sólo Él servir y contentar*, w: OC, vol. 2, s. 1004, „¡Oh más padre que todos los padres, más misericordioso que todas las misericordias, más dadivoso y más liberal que jamás acertó a pintar sabiduría criada!”.

¹⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 41. A una doncella atribulada por el desamparo espiritual que sentía*, w: OC, vol. 4, s. 216, „verdadero amador de sus hijos”.

¹⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., „padre amoroso y perdonador”.

¹¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 54. Remedio de ese malo y extraño calor que se llama concupiscencia*, w: OC, vol. 3, s. 713, „Bien conoció el Eterno Padre la flaqueza de los hombres (...)”.

¹¹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 130. A una señora*, w: OC, vol. 4, s. 469, „Padre sapientísimo, poderosísimo y amorosísimo (...)”.

¹¹² Por. Juan de Ávila, *Carta 41...*, dz. cyt., s. 216, „único amparo nuestro”.

ziemi, i w przyszłym świecie¹¹³. Zachęca także do poznania dobroci i świętości Boga: „Patrz dziecię, że masz dobrego i świętego Ojca w niebie”¹¹⁴. W tym celu posługuje się czasownikiem *catar*, który oznacza „smakowanie, próbowanie (czegoś)”, ale również „patrzenie, spoglądanie, przyglądanie się (czemuś, komuś)”. Ze względu na bogactwo znaczeniowe tego słowa, można to zdanie zinterpretować w dwojaki sposób. Człowiek w spotkaniu z Bogiem jest wezwany do wpatrywania się w Niego z uwagą, a z drugiej do kosztowania Jego dobroci. Prowadzi to w konsekwencji do naśladowania Ojca Niebieskiego, zaufania Mu i unikania złych nawyków. Wzbudza również postawę dziękczynienia za wszelkie dobra, które Stwórca uczynił dla człowieka; zwłaszcza za dar dziecięstwa Bożego¹¹⁵. Nieustanna świadomość, że Bóg jest dobrym Ojcem pogłębia relację z Nim i umacnia miłość. Sprawia, że człowiek może przyjąć wobec Stwórcy postawę dziecka. Święty Jan de Ávila rozwija doktrynę o „dzieciństwie duchowym” (*infancia espiritual*) zachęcając do oparcia się jedynie na Bogu. Wyraża się ono w całkowitym zaufaniu Ojcu Niebieskiemu, które skutkuje poczuciem bezpieczeństwa¹¹⁶. Jako przykład takiej postawy wobec Boga, podaje świętego Franciszka z Asyżu. W jednym ze swoich kazań wskazuje, że jego życie polegało na całkowitym zawierzeniu Bogu. Warto zauważyć, że Mistrz Ávila używa tutaj stwierdzenia *colgar de*, które oznacza dosłownie: „wisieć na” (czymś, kimś). Jego zdaniem, życie Biedaczyny z Asyżu „zawieszono na Bogu” (*colgado de Dios*) wynikało z modlitwy, którą praktykował. Bóg na modlitwie objawił Franciszkowi jego własną nędzę, a z drugiej Swoją wielkość i bogactwo łaski. To skłoniło świętego do całkowitego oparcia się na Nim, bez pokładania ufności w sobie samym. Przyczyniło się również do tego, że święty Franciszek zachęcał braci bardziej do modlitwy niż do studiowania¹¹⁷. Apostoł Andaluzji wskazuje, że w spotkaniu z Bogiem człowiek lepiej poznaje swoją słabość, a jednocześnie uświadamia sobie dobrodziejstwa, jakimi obdarowuje go Stwórca. To dzięki modlitwie człowiek wzrasta w postawie

¹¹³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 69. Reinará sobre todas las cosas que desea tu ánima*, w: OC, vol. 3, s. 945, „Bendecimos te, Señor, por misericordia tan llena de gracia, raíz y causa de muchos y diversos bienes que de esta misericordia proceden, que, como verdadero padre, nos haces en este mundo y en el venidero”.

¹¹⁴ Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 198, „Cata, niño, que tienes un Padre en el cielo, bueno y Santo (...)”.

¹¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 198.

¹¹⁶ Por. F. J. Díaz Lorite, *San Juan de Ávila. Experiencia...*, dz. cyt., s. 74.

¹¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 78. El que quisiere a mí, niéguese a sí*, w: OC, vol. 3, s. 1044, „De ahí le vino el desarrimarse de sí, el desconfiar de sus fuerzas; vínole también esta mendiguez, el andar colgado de Dios y el andar a pedir por Dios; y así decía que más quería que sus frailes orasen que no estudiasen”.

„dzieciństwa duchowego”¹¹⁸. Cechą charakterystyczną takiej postawy wobec Ojca w niebie jest pokora. Odznacza się ona poznaniem prawdy o sobie i Bogu, oraz wdzięcznością za otrzymane dary. Wyrazem takiego uniżenia jest następująca modlitwa, której Mistrz Świętych często używał: „Wszchemogący i wieczny Boże, oświadczam przed Twoim Boskim Majestatem że jestem niczym i nic nie znaczę, a jeśli cokolwiek posiadam to zdobył to dla mnie Jezus Chrystus, mój Pan. Błogosławiony bądź Panie, za to, że dałeś mi takiego Syna; błogosławiony niech będzie Syn, który mnie pojednał z takim Ojcem. Przez wstawiennictwo świętego Michała Archanioła proszę, abym osiągnął łaskę poznania skarbu, jaki zdobył dla mnie Jezus Chrystus, mój Pan. Amen.”¹¹⁹. Powyższe słowa ukazują, że właściwą postawą człowieka wobec Boga jest pokora i świadomość, że wszystko otrzymaliśmy od Ojca Niebieskiego, dzięki zasługom Jego Syna.

1.2.2. Jezus Chrystus – Jedyny Pośrednik między Bogiem Ojcem a ludźmi

Osoba Jezusa Chrystusa stanowi centrum nauczania Świętego Jana de Ávila. W *Audi, filia*, zachęca swoją córkę duchową do kontemplacji piękna (*la hermosura*) Syna Bożego. Wynika ono z Jego podobieństwa do Ojca, a wyraża się w posiadaniu jednej natury i zgodności w działaniu¹²⁰. Apostoł Andaluzji w jednej ze swoich konferencji do jezuitów, zachęca aby kaznodzieje zawsze wskazywali na Chrystusa. Tam gdzie nie mówi się o Nim panuje „oschłość i nędza”. Porównuje Jezusa do skały, z której kaznodzieja wydobywa wodę, jak również do krzemienia, z którego można wykrzesać „ogień miłości Bożej”, zdolny rozpaść serca słuchaczy¹²¹. W swoich kazaniach i innych pismach zwraca uwagę na bogactwo łask, jakimi obdarował nas Bóg Ojciec w swoim Synu. Apostoł Andaluzji mówi o tak zwanym *beneficium Christi*¹²². Objawia się ono przede wszystkim w „tajemnicy Chrystusa” (*misterio de Cristo*). Obejmuje ona Wcielenie Syna Bożego i Odkupienie człowieka, którego Jezus dokonał przez śmierć na krzyżu i zmartwychwstanie. Dzięki miłości Boga, objawionej w Jezusie

¹¹⁸ Por. F. J. Díaz Lorite, *San Juan de Ávila. Experiencia...*, dz. cyt., s. 75.

¹¹⁹ *Oración que usaba el venerable P. Mtro. Juan de Ávila, compuesta por su devoción*, w: Juan de Ávila, OC, vol. 2, s. 1003, „Todopoderoso y sempiterno Dios, yo protesto delante de vuestra divina Majestad que nada soy y nada valgo, y que, si algo tengo, Jesucristo, mi Señor, me lo ganó. Bendito seáis, Señor, que me disteis tal Hijo; y bendito sea tal Hijo, que me reconcilió con tal Padre. Al arcángel San Miguel pido me alcance gracia para conocer el tesoro que Jesucristo, mi Señor, me ganó. Amén”.

¹²⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 767-768.

¹²¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 4. Recordar e imitar la pasión de Jesucristo*, w: OC, vol. 1, s. 827.

¹²² Por. S. Gryga, *Złoty wiek...*, dz. cyt., s. 32; Zob. S. López Santidrián, *El beneficio de Cristo...*, dz. cyt., s. 61-71, „La vía del beneficio de Cristo en las obras de san Juan de Ávila”.

Chryście, człowiek może uczestniczyć w owocach Paschy Pana¹²³. Mistrz Świętych wskazuje na „wielkie dobrodziejstwa” wysłużone przez śmierć Chrystusa na krzyżu, a mianowicie przebaczenie grzechów i łaskę uzdalniającą do wypełniania przykazań¹²⁴. Ponadto zachęca do wdzięczności Bogu za dar odkupienia, dokonanego w Chrystusie. Dzięki Jego zasługom Bóg przyjął człowieka za swoje dziecko i obdarzył łaską. Ponadto przez śmierć Jezusa zgładził ludzkie grzechy, a dzięki Jego zmartwychwstaniu dał człowiekowi nowe życie¹²⁵.

W „Traktacie o miłości Bożej”, Ávila wysławia wielkość miłości Ojca, objawionej przez Jezusa. Według niego miłość Chrystusa do człowieka nie wynika z doskonałości i dobroci miłowanego przedmiotu. Człowiek nie jest bowiem doskonały. Miłość Syna Bożego rodzi się „ze spojrzenia na Odwiecznego Ojca”¹²⁶, a objawia się w Jego Najświętszym Człowieczeństwie. W tajemnicy Wcielenia ludzka natura Chrystusa została obdarowana przez Trójcę Świętą trzema łaskami. Pierwszą z nich jest zjednoczenie Najświętszego Człowieczeństwa z Boską Osobą. Konsekwencją zjednoczenia osobowego jest posiadanie przez Chrystusa nowego ojcostwa i panowania (bycia Głową) nad wszystkimi ludźmi. Dzięki temu staje się On dla nich „źródłem łaski” (*una fuente de gracia*), „morzem świętości” (*un mar de santidad*) i „uświęcicielem wszystkich” (*santificador de todos*). Otrzymał także łaskę świętości i doskonałości życia. Apostoł Andaluzji nazywa ją podobnie jak poprzednie „nieskończoną”, ponieważ Jezusowi niczego nie brakuje. Posiada On pełnię doskonałości, do której niczego nie można już dodać. Ponadto w momencie Wcielenia otrzymał wszelkie łaski „darmo dane”, które służyły mu do czynienia cudów¹²⁷. Mówiąc o człowieczeństwie Jezusa, Święty nazywa je „naczyniem wybranym” (*el vaso de escogimiento*) i stwierdza: „Tutaj uczynił Bóg wszystko, co mógł uczynić i dał wszystko, co mógł dać, ponieważ doszedł do kresu swej potęgi i łaski, dając wszystko co możliwe, owej przeschęśliwej duszy w chwili jej stworzenia”¹²⁸. Poprzez

¹²³ Por. *Positio super canonizatione aequipollenti*, Roma 1970, s. 232.

¹²⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 4...*, dz. cyt., s. 830-831.

¹²⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 691.

¹²⁶ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 954, „No es ésta la cuenta que se ha de hacer para medir este amor, porque el amor de Cristo no nace de la perfección que hay en nosotros, sino de lo que Él tiene, que es mirar en el Eterno Padre”.

¹²⁷ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 955-956.

¹²⁸ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 956, „Aquí hizo Dios cuanto pudo hacer y dio cuanto pudo dar, porque aquí hizo todo lo último de potencia y gracia dando todo lo que podía a aquella ánima dichosísima en el punto que fue criada”.

Wcielenie, łaski które Jezus otrzymał od miłującego Ojca wzbudzają w Nim pragnienie wypełnienia Jego woli, to znaczy ofiarowania siebie za zbawienie ludzi¹²⁹. W ten sposób człowiek zostaje włączony w relację miłości między Ojcem i Synem. Jezus posłuszny Jego woli, podejmuje się dzieła odkupienia rodzaju ludzkiego. Czyni to z miłości do Ojca, co z kolei jest przyczyną miłości do ludzi. Święty wychwala miłość Chrystusa w słowach: „Och, miłości Boża, która wyszłaś z Boga i zwróciłaś się ku człowiekowi, i na powrót wróciłaś do Boga! (por. J 16, 28). Ponieważ nie miłujesz człowieka dla człowieka, lecz dla Boga; w ten sposób go umiłowałaś, że kiedy ktoś rozważa tę miłość, nie może się przed nią obronić (...)”¹³⁰. Apostoł Andaluzji wysławia wielkość miłości Jezusa, objawioną w Jego męce i śmierci. Jego zdaniem ta miłość jest o wiele większa niż cierpienie, jakie podjął dla zbawienia człowieka¹³¹. Przewyższa ona ponadto miłość, jaką mieli święci¹³².

Według Mistra Ávila, „tajemnicę Chrystusa” i Jego miłości do człowieka można poznać i odczuć w przestrzeni modlitwy. Sam Bóg objawia tę miłość swoim dzieciom i przyjaciom „podczas skupienia w głębi serca”, wprawiając ich w stan zachwyty nad Jego tajemnicą. Rodzi to w nich pragnienie cierpienia dla Boga, aż po śmierć męczeńską i otwartość na to, czego świat nienawidzi¹³³. Apostoł Andaluzji podkreśla, że odpowiedzią człowieka na dzieło odkupienia rodzaju ludzkiego, jakiego Chrystus dokonał na drzewie krzyża, powinno być ofiarowanie życia z miłości do Niego¹³⁴. Dlatego modli się w ten sposób: „O krzyżu! Zrób mi miejsce. Przyjmij moje ciało, a zostaw ciało mojego Pana. Rozszerz się korono cierniowa, abym mógł cię przyjąć na moją głowę! Pozostawcie gwoździe te niewinne ręce, a przebijcie moje serce i zrańcie je współczuciem i miłością!”¹³⁵. Święty Jan de Ávila kontempluje Ukrzyżowanego Pana. Wskazuje, że nie tylko krzyż, ale ułożenie ciała Jezusa objawia nam Jego miłość.

¹²⁹ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 958-959.

¹³⁰ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 960, „¡Oh amor divino, que saliste de Dios, y volviste para el hombre, y tornaste para Dios! (cf. Jn 16,28). Porque no amas al hombre por el hombre, sino por Dios; en tanta manera le amaste, que quien considera este amor no se puede defender de este amor (...)”.

¹³¹ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 962.

¹³² Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 963-967; Temu zagadnieniu poświęcił cały 8 punkt swojego Traktatu.

¹³³ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 967, „Esto es lo que los hace salir de sí y quedar atónitos cuando, recogidos en lo secreto de su corazón, les descubres estos secretos y se los das a sentir”

¹³⁴ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 968.

¹³⁵ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 968, „¡Oh cruz!, hazme lugar, y véame yo recibido mi cuerpo por ti y deja el de mi Señor. ¡Ensánchate, corona, para que pueda yo poner ahí mi cabeza! ¡Dejad, clavos, esas manos inocentes y atravesad mi corazón y llagadlo de compasión y de amor!”.

Nachylona głowa Zbawiciela wyraża Jego pragnienie słuchania człowieka i obdarowywania go „pocałunkami pokoju”. Rozwarte ramiona świadczą o tym, że Chrystus obejmuje swoją miłością wszystkich ludzi. Z przebitych dłoni płynie obfitość Bożych darów, a otwarty bok świadczy o gotowości przyjęcia każdego człowieka. Przebite stopy są symbolem oczekiwania i pozostawiania Syna Bożego między ludźmi. Adoracja krzyża Chrystusa sprawia, że Mistrz Ávila czuje się zaproszony do umiłowania Zbawiciela. Wyrazem tej miłości jest pamięć serca o Ukrzyżowanym¹³⁶. Święty zachęca do wpatrywania się w krzyż Chrystusa. W nim można odkryć źródło miłości Zbawiciela. Bierze ona początek w miłosnym spojrzeniu Syna na Ojca. Stąd rodzi się w Jezusie pragnienie wypełnienia Jego woli¹³⁷. Staje się to podstawą zbawczego pośrednictwa Chrystusa, który przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie jednoczy z Bogiem Ojcem ludzkość upadłą wskutek grzechu. Święty Jan de Ávila zauważa: „Przyczyną, dla której Syn nas kocha, jest to, iż tak nakazał Mu Ojciec, a przyczyną, dla której Ojciec nas wspomaga, jest to, iż prosi Go i zasłużył na to Jego Syn (por. J 17, 20)”¹³⁸.

Apostoł Andaluzji, nauczając o pośrednictwie Chrystusa, zwraca uwagę na Jego Najświętsze Człowieczeństwo. Według niego Jezus jest w swoim człowieczeństwie „prawdziwą i najwspanialszą świątynią Boga” (*el verdadero y más excelente templo de Dios*). Święty przypomina postać króla Salomona, który zanosił modlitwy w świątyni, zbudowanej ludzkimi rękami i został wysłuchany. Powołuje się również na słowa psalmisty: „Bóg usłyszał mój głos ze swojej świętej świątyni” (Ps 17, 7). Modlitwa wierzącego zanoszona w Chrystusie i przez Niego (przez zasługi Jego męki i zmartwychwstania) zostaje wysłuchana przez Boga. W zjednoczeniu ze Zbawicielem i natchniona przez Niego, zostaje przyjęta, a człowiek osiąga to, czego pragnie. Zdaniem Mistrza Ávila, modlitwa poza Chrystusem jest niegodna Boga, „ochrypla” (*ronca*), a nawet „błżniercza” (*profana*)¹³⁹. Święty powołuje się na nauczanie Kościoła, który w swoich modlitwach do Ojca Niebieskiego nakazuje kierować je przez

¹³⁶ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 970-971, „(...) De manera que mirándote, Señor, todo me convida a amor: el madero, la figura, el misterio, las heridas de tu cuerpo; y, sobre todo, el amor interior me da voces que te ame y que nunca te olvide de mi corazón”.

¹³⁷ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 971.

¹³⁸ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 971, „La causa por que el Hijo nos ama es porque se lo mandó el Padre, y la causa por que el Padre nos favorece es porque se lo pide y merece su Hijo (cf. Jn 17,20)”.

¹³⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 719-720.

pośrednictwo Chrystusa. Tym samym wskazuje na potrzebę Jego obecności w prośbach zanoszonych do Boga¹⁴⁰. Apostoł Andaluzji uznaje Jezusa Panem, ponieważ dzięki mocy Jego Imienia człowiek zostaje wysłuchany. Nazywa Go również Pośrednikiem (*nuestro medianero*), który gotów jest wysłużyć łaskę Bożą i jej udzielić. Chrystus jest Głową Kościoła (*nuestra cabeza*), ponieważ poucza i daje natchnienie do modlitwy przez dar Ducha Świętego. Mistrz Ávila uznaje w Chrystusie Najwyższego Kapłana, który przedstawia Ojcu Niebieskiemu „święte człowieczeństwo” (*la humanidad sacra*) i zasługi swojej zbawczej męki. To sprawia, że prośby zanoszone na ziemi w imię Jezusa zostają wysłuchane¹⁴¹. Święty zobrazował tę tajemnicę w następujących słowach: „(...) możemy powiedzieć, że wnętrzości Odwiecznego Ojca, które otwierają się, by wysłuchać naszych błagań, otwierają się dla Chrystusa i to On jest wysłuchany przez Ojca, albowiem przez Niego posiadamy łaskę i względy, dzięki którym jesteśmy wysłuchani”¹⁴². W tym kontekście Apostoł Andaluzji przypomina nauczanie świętego Augustyna, który twierdził, że sam Chrystus modli się w orancie. Z tego powodu modlitwa człowieka, rozmawiającego z Bogiem za pośrednictwem Zbawiciela, zostaje wysłuchana¹⁴³. Święty wskazuje, że stopień zjednoczenia z Chrystusem wpływa na status oranta. Może on zaność prośby do Boga jako niewolnik, sojusznik, brat lub oblubienica¹⁴⁴. Przypomina, że najwyższym poziomem tego zjednoczenia jest bycie nie tylko chrześcijaninem, ale utożsamienie z Chrystusem¹⁴⁵. Mistrz Ávila, podkreśla ponadto, że godność dziecka Bożego nie wystarcza, jeżeli modlitwa nie jest zanoszona w łączności z Chrystusem i przez Niego. Tylko człowiek zjednoczony z Synem Bożym i „wcielony w Niego” (*encorporado con Él*) może mieć pewność, że jego modlitwa zostanie wysłuchana przez Ojca¹⁴⁶. Apostoł Andaluzji, potwierdza swoje nauczanie, interpretując słowa modlitwy arcykapłańskiej Pana Jezusa, zanoszonej do Ojca.

¹⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 720, „Y conociendo nuestra madre la santa Iglesia esta necesidad que de Cristo en nuestras oraciones tenemos, suele decir en fin de las tuyas al celestial Padre: Concédenos esto «por Jesucristo nuestro Señor». La cual aprendió de su esposo y maestro, que dijo: *Cualquier cosa que pidiéredes al Padre en mi nombre, dároslo ha* (Jn 16,23)”.

¹⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 720.

¹⁴² Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 720, „(...) así podemos decir que las entrañas de su Eterno Padre, que se abren para conceder nuestros ruegos, a Cristo se abren; y él es oído del Padre, pues que la gracia y favores con que somos oídos, por él los tenemos”.

¹⁴³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 721, „cuando nosotros oramos, él ora en nosotros”.

¹⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 53. El hombre y Cristo, una misma persona, un Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 698.

¹⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 53...*, dz. cyt., s. 698, „(...) hay otro grado de unión, por el cual llega hombre a ser hecho, como declaramos, no sólo cristiano, mas aun Cristo”.

¹⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 53...*, dz. cyt., s. 699.

Zbawiciel prosi w niej, aby miłość, którą Go umiłował była w jego uczniach, a także On w nich (por. J 17, 26). Święty wskazuje, że miłość jaką Ojciec umiłował Syna ogarnia wszystkich, którzy są z Nim zjednoczeni¹⁴⁷. Nazywa ten związek Chrystusa z ochrzczonym „wielką tajemnicą”, wysłużoną przez Syna Bożego. Dzięki Jego uniżeniu w tajemnicy Wcielenia, człowiek został podniesiony „z niskości” (*de bajeza*) do chwały - „wielkości Chrystusa” (*la alteza de Cristo*)¹⁴⁸.

Święty Jan de Ávila, często opisuje relację Chrystusa z ochrzczonym jako związek oblubieńczy. Oblubieńcem jest Ukrzyżowany, a Oblubienicą dusza oranta¹⁴⁹. Święty, powołując się na Pieśń nad Pieśniami, wskazuje, że Jezus – „prawdziwy Oblubieniec”, jest wierny przymierzu miłości z człowiekiem. Kiedy dusza zrywa z Nim więź, nie przestaje jej szukać. Pała ogromnym pragnieniem, aby powróciła do Niego. W miłosnym dialogu zachęca, aby zwróciła uwagę na to, ile wycierpiał, aby ją odnaleźć i poślubić. W odpowiedzi człowiek zanoszą modlitwę, która jest wyznaniem wiary w Jezusa – Oblubieńca, który jest Bogiem i źródłem wszelkiego dobra. Prosi o przebaczenie mu jego niewierności i wyraża pragnienie podążania za swoim Umiłowanym. Jest zraniony miłością. Dlatego idzie w poszukiwaniu Jego „słodczy”, aby w niej znaleźć ukojenie dla spragnionej duszy¹⁵⁰. W jednym ze swoich listów, Apostoł Andaluzji wyjaśnia, że Oblubienica (dusza człowieka) zdaje sobie sprawę, iż w żaden sposób nie zasługuje na miłość Boga, ani tym bardziej nie może jej kupić. Nie może być to jednak powodem do złego postępowania i niewdzięczności. Święty zachęca do otwarcia serca na miłość jedynego Oblubieńca i odrzucenia wszystkiego, co mogłoby przeszkodzić człowiekowi w odwzajemnieniu tej miłości¹⁵¹. W liście, dedykowanym pewnej osobie, która doświadczała oschłości i pokus, radzi, aby jej serce było otwarte jedynie na Chrystusa. Jest On bowiem „zazdrosny” i nie chce, aby dusza miłowała kogoś poza Nim lub szukała pocieszenia w rzeczach stworzonych. Im bardziej tego wymaga, tym bardziej człowiek powinien starać się zachować ten nakaz. Mistrz

¹⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 53...*, dz. cyt., s. 699, „Que quiere decir que aquel amor con que el Padre amó a Jesucristo, pase a aquellos que están unidos con Él; de manera que el amar a Él, será amar a ellos, y amar a ellos, será amar a Él, por ser uno ellos y Él”.

¹⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 53...*, dz. cyt., s. 699.

¹⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 721.

¹⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 19. Vino el Señor a buscar la oveja perdida*, w: OC, vol. 3, s. 250-251, „El Esposo nos ronda la calle”.

¹⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 42. A una señora*, w: OC, vol. 4, s. 220, „(...) ¿Por qué eres desagradecida a tanto amor y mal criada a tal Majestad? Abre ya y echa de tu corazón cualquier cosa que te estorbe el puro y fuerte amor que le debes; porque cualquier cosa que sea, adúltero es, y no tu varón, pues éste sólo Dios tuyo”.

Ávila nazywa serce „łożem swojego Pana” (*la cama de su Señor*). Należy zadbać o jego czystość, aby było spokojne i zamknięte na stworzenia. Takie serce jest radością dla Oblubieńca i miejscem, w którym może spocząć¹⁵². We wnętrzu oranta, dochodzi do intymnego spotkania między Chrystusem a człowiekiem, które można porównać do relacji między małżonkami¹⁵³. W ten sposób dokonuje się duchowa przemiana chrześcijanina. Święty zachęca jedną z adresatek swojego listu: „Nie żyj dla siebie, abyś nie umarła; rzuć się w Niego, przemień się w Niego, zaśnij w Nim (...)”¹⁵⁴.

Apostoł Andaluzji obficie czerpie z eklezjologii świętego Pawła Apostoła. Ukazuje Chrystusa jako Głowę, a wiernych jako członki ciała – Kościoła. Między Głową a członkami istnieje nierozdzielna więź. Na tej podstawie wierzący w Niego, nazywa się nie tylko Jego przyjacielem, bratem czy dzieckiem, ale nosi Jego imię - jest jedno z Chrystusem¹⁵⁵. Święty powołuje się również na *List do Efezjan* (Ef 2, 10), w którym Apostoł Narodów naucza, iż człowiek został stworzony w Chrystusie dla dobrych czynów, a Koryntianom przypomina: *jesteście w Chrystusie Jezusie* (1 Kor 1, 30). Przypomina także tekst z *Ewangelii według świętego Jana*, który pozwala zrozumieć wartość zjednoczenia Chrystusa z wierzącym: *Kto trwa we mnie, a ja w nim, ten przynosi owoc obfity, bo beze mnie nic czynić nie możecie* (J 15, 5)¹⁵⁶. Fakt, że chrześcijanin żyje w Chrystusie jest dla Świętego powodem dziękczynienia, jakie zanoszą do Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego Pana. Wyraża przy tym pewność, że jeżeli wierzący w Chrystusa pozostanie w zjednoczeniu z Nim na ziemi, to będzie się cieszył pełnią tej relacji w niebie¹⁵⁷.

Więź z Panem Jezusem sprawia, że modlitwa jest miła Bogu i zostaje wysłuchana. Apostoł Andaluzji wskazuje, że Chrystus wielokrotnie zanosił do Ojca Niebieskiego

¹⁵² Por. Juan de Ávila, *Carta 229. A una persona que padecía sequedades y tentaciones*, w: OC, vol. 4, s. 735.

¹⁵³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 59. Efectos del Sacramento y disposiciones para recibirlo*, w: OC, vol. 3, s. 797, „Porque si la habla del esposo derrite el corazón de la querida esposa, tocarle con sus manos, abrazarle con sus brazos, darle paz con su propia boca y recibirle en sus entrañas, no sólo la derrite, mas del todo las deshace y aniquila, y quita todo el ser y da otro nuevo ser tan alto, que diga lo ya dicho: *Vivo ego, iam non*. (Apóstol)”.

¹⁵⁴ Juan de Ávila, *Carta 82. A una doncella regalada de Dios*, w: OC, vol. 4, s. 344, „No viváis en vos, que moriréis; arrojaos en Él, transformaos en Él, dormid en Él (...)”.

¹⁵⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 721, „(...) él y nosotros somos llamados un Cristo”.

¹⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 721.

¹⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 721, „Dzięki Ci, Panie, za Twoją miłość i dobroć; za to, że przez swoją śmierć dałeś nam życie. Dzięki niech będą Tobie, ponieważ w swoim życiu zachowałeś nasze i jednoczysz nas z sobą na tym wygnaniu. A jeśli wytrwamy w Twojej służbie, zabierzesz nas ze sobą i będziemy przebywać na zawsze w niebie, tam gdzie Ty jesteś, tak jak powiedziałeś: *Gdzie ja jestem, tam będzie mój sługa* (J 12, 26)”.

modlitwę za rodzaj ludzki. Ponieważ płynęła ona z Jego boskiego Serca, została nazwana „wielkim wołaniem” (por. Hbr 5, 7). Szczytem tego „wołania” jest według Świętego zbawcza męka i śmierć Syna Bożego, ponieważ cierpienie aż do śmierci znacznie przewyższa medytację czy mówienie¹⁵⁸. Mistrz Ávila podkreśla w tym kontekście wartość Krwi Chrystusa, która mocniej przemawia niż krew Abla (por. Hbr 12, 24), a przelana na krzyżu, zanosi „wołanie” o Miłosierdzie Boże¹⁵⁹. Według Świętego „wołanie Krwi Chrystusa” (*el clamor de la sangre de Cristo*) zagłusza krzyk, spowodowany grzechami ludzkości. Sprawia, że Bóg w swoim miłosierdziu pozostaje na nie głuchym. Słyszy jedynie „wołanie Krwi” swojego Syna, który prosi o przebaczenie grzesznikom¹⁶⁰. Apostoł Andaluzji konkluduje: „Bez porównania miłszym dla Boga był głos Chrystusa i Jego męka oraz śmierć, które prosiły o przebaczenie, niż wszystkie niemile grzechy świata, wołające o pomstę”¹⁶¹. Rozważając nad misterium paschalnym, Święty wskazuje również na wartość milczenia Jezusa wobec tych, którzy Go oskarżali. Według niego Zbawiciel owym milczeniem i ofiarowanym cierpieniem zapłacił za grzeszników i tym głośniej wołał do Boga im bardziej milczał. Jego milczenie, zapowiedziane przez proroka Izajasza (por. Iz 53, 7) jest wyrazem pokory i unieżenia wobec Ojca aż do śmierci. Taka postawa Syna Bożego sprawia, że Jego błaganie o przebaczenie grzechów zostaje wysłuchane przez Ojca Niebieskiego¹⁶².

Mistrz Ávila zwraca uwagę, że w procesie modlitwy orant jest zaproszony do słuchania Boga. Polega ono nie tylko na przyjęciu dźwięku słów, ale przede wszystkim na wierze w Słowo Boga i wypełnianiu go w życiu. Z drugiej strony Bóg słucha błagania oranta, które zanosi przez Chrystusa, po to, aby spełnić prośbę zanim człowiek przemówi¹⁶³. Apostoł Andaluzji błogosławi Boga za Jego uprzedzającą miłość do

¹⁵⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 721-722.

¹⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 722, „(...) la sangre de Cristo, derramada en la tierra, daba clamores a la misericordia divina, pidiendo perdón”.

¹⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 722; O pośrednictwie Chrystusa zob. W. Gómez, *La doctrina sacramental de San Juan de Avila*, dz. cyt., s. 179, „La sangre derramada por Cristo en la Cruz es clamor de misericordia ante el Padre (...)”.

¹⁶¹ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 722, „Porque más sin comparación le fue agradable la voz de Cristo, y su pasión y muerte, que pedían perdón, que todos los pecados del mundo desagradables, pidiendo venganza”.

¹⁶² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 723.

¹⁶³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 723, „Y así como dijimos que el oír nosotros a Dios no es solamente recibir el sonido de las palabras, mas crearlas y aplacernos en ellas, [y] ponerlas en obra, así las orejas del Señor están puestas por Cristo en nuestros ruegos, no para solamente oír lo que hablamos, que de esa manera también oye las blasfemias que de él se dicen y le desplacen, mas oye el Señor nuestros ruegos para cumplirlos”.

człowieka, wyrażającą się w licznych dobrodziejstwach, takich jak: dar życia, dziecięstwa Bożego, dar Ducha Świętego w sakramencie chrztu, dar zbawczej męki i śmierci. Wychwala Pana za Jego milczenie, które jest wołaniem o miłosierdzie Boże. Jednocześnie prosi o łaskę, aby Go nie obrażać, ale uwielbiać i służyć Mu z miłością¹⁶⁴.

Mistrz Świętych w swoich pismach często powołuje się na słowa Jezusa o modlitwie. Według niego Jezus wskazuje na owocność modlitwy zapewniając, że Ojciec udzieli „dobrego ducha” tym, którzy Go proszą (por. Łk 11, 13)¹⁶⁵. Podkreśla również potrzebę modlitwy, nauczając że należy ją zawsze praktykować. Apostoł Andaluzji interpretuje słowa Zbawiciela: „Czuwajcie i módlcie się, abyście nie weszli w pokusę” (por. Mt 26, 41), jako zachętę do połączenia aktywności (spełnianie dzieł miłych Bogu) z modlitwą¹⁶⁶. W tym kontekście, porównując przestrzeń modlitwy do odpoczynku, daje następującą wskazówkę: „Człowiek, choćby nie wiadomo jak dobre jadł potrawy, osłabnie, jeśli nie ma odpoczynku snu, a nawet grozi mu utrata rozumu. Podobnie skończy ten, kto dobrze postępuje lecz się nie modli. Modlitwa jest dla duszy tym samym, czym sen dla ciała”¹⁶⁷. Apostoł Andaluzji wskazuje ponadto, na przykład modlitwy, jaki zostawił nam Syn Boży. Przywołuje Jego modlitwę w Ogrodzie Oliwnym, jak również na górze Tabor. Przypomina, że Jezus rozmawiał z Ojcem przed wskrzeszeniem Łazarza, a także przed ważnymi wydarzeniami, takimi jak wybór Dwunastu. Święty podkreśla fakt, że Chrystus czasami spędzał na rozmowie z Ojcem całą noc. Jego zdaniem jest to zachęta, aby poprzedzać wykonywanie powierzonych sobie zadań długą modlitwą¹⁶⁸. W jednym ze swoich kazań wielkopostnych Święty wskazuje, że Jezus nie uczynił żadnej rzeczy bez wzniesienia swoich oczu do Ojca i modlitwy do Niego. Staje się przez to wzorem dla człowieka, aby modlił się przed każdą czynnością. Wtedy może być pewny, że dobrze ją wykona¹⁶⁹. Apostoł Andaluzji interpretuje wezwanie Jezusa do nieustannej modlitwy, iż „należy zawsze się modlić

¹⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 723-724, „O, Panie! Niech będzie błogosławione Twoje milczenie, gdyż w dniu swojej męki milczałeś wewnątrz i zewnątrz: na zewnątrz nie zlorzecząc ani nie odpowiadając; wewnątrz, nie sprzeciwiając się, ale przyjmując z wielką cierpliwością ciosy, krzyki i trudy swojej męki. Tak przemówiłeś do Boga, że zanim my przemówimy, będziemy wysłuchani !(...)”.

¹⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688.

¹⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688.

¹⁶⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688-689, „Porque, así como un hombre, por buenos manjares que coma, si no tiene reposo de sueño terná flaqueza, y aun corre el riesgo de perder el juicio, así acaecerá a quien bien obra y no ora. Porque aquello es la oración para el ánima que el sueño al cuerpo”.

¹⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688.

¹⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10. Venzamos a Dios en la oración*, w: OC, vol. 3, s. 146.

i nie ustawać” (por. Łk 18, 1). Jego zdaniem, Zbawiciel poucza, aby często i z uwagą rozmawiać z Bogiem¹⁷⁰. W każdym miejscu i czasie człowiek ma pamiętać o Stwórcy i wznosić do Niego swoje serce. Taka modlitwa jest „ujmująca” (*graciosa*) i „bardzo miła” (*muy agradable*) dla Boga¹⁷¹. Dlatego Święty zachęca słuchaczy w następujących słowach: „Nie ma drzwi zamkniętych dla Boga. Zawsze, w ciągu dnia i nocy, możecie wejść aby negocjować z Bogiem. Usłyszycie cię, pocieszy i uczyni wszystko co będzie konieczne, abyś wyszedł z pożytkiem”¹⁷². Święty Jan de Ávila przypomina słowa Zbawiciela, który składa dzięki Ojcu w niebie, za to, że Go zawsze wysłuchuje. Tym samym dziękuje w imieniu ludzi, wskazując, że oni również zawsze są przez Niego wysłuchani. Świadczy o tym wezwanie Pana: „Proście, a otrzymacie...” (J 16, 24). Święty wyjaśniając te słowa zapewnia, że Bóg nie pozostawi człowieka bez odpowiedzi, chociaż nie zawsze będzie ona natychmiastowa lub taka, jakiej się spodziewa. Dlatego dobrego chrześcijanina poznaje się po tym, że nie tylko prosi o to, co dla niego dobre, ale przede wszystkim o to, co przyczyni się do jego zbawienia¹⁷³. Apostoł Andaluzji zauważa ponadto, że Syn Boży pouczył, aby nikogo na ziemi nie nazywać „ojcem”. Jednocześnie wskazał, że Bogu przysługuje tytuł „Ojca”, uświadamiając ludziom, że są Jego dziećmi. Stąd rodzi się ufność i miłość człowieka wobec Boga. Wyrazem tego jest modlitwa „Ojcze nasz”, która jest zwyczajnym sposobem zwracania się do Boga¹⁷⁴.

1.2.3. Działanie Ducha Świętego w duszy chrześcijanina

Święty Jan de Ávila, wskazuje na Chrystusa, jako jedyne Pośrednika między Ojcem, a ludźmi. Podkreśla jednocześnie inną doniosłą prawdę życia chrześcijańskiego: „Jeśli Jezus Chrystus jest bramą, to dokąd możemy [pójść] wchodząc przez Niego? Dokąd? Ku Duchowi Świętemu. *Ja jestem bramą: kto wejdzie przeze Mnie znajdzie Ducha Świętego*”¹⁷⁵. W ten sposób wskazuje, że człowiek otrzymuje dar Ducha

¹⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „Ansi aquí Cristo dice que siempre oremos; quiere decir que lo hagamos muchas veces y con cuidado”.

¹⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146.

¹⁷² Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „No hay puerta cerrada para Dios. Siempre, de noche y de día, podéis entrar a negociar con El muy de gana. Y te oirá y consolará y hará todo lo que fuere menester que convenga a tu provecho”.

¹⁷³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 148.

¹⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 265-266.

¹⁷⁵ Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 356, „- Si es puerta Jesucristo, ¿adónde hemos de entrar por El? - ¿Adónde? - Al Espíritu Santo. *Yo soy puerta: quien por mí entrare hallará Espíritu Santo*”.

Świętego, dzięki zasługom Zbawiciela i przez Jego pośrednictwo¹⁷⁶. Mistrz Ávila, opisuje wspólnotę Kościoła, posługując się obrazem winnego krzewu, jak również ciała ludzkiego. Jest ona ożywiana przez Ducha Świętego. Wierzący, którzy są „włączeni w Chrystusa” (*en Él están incorporados*) przez miłość, stanowią jedno z Nim i z Duchem Świętym¹⁷⁷. Święty nazywa miłość Chrystusa „największą więzią”, która sprawia, że człowiek może cieszyć się asystencją Ducha Świętego¹⁷⁸. Wynika to z prawdy, że Duch Święty jest w rzeczywistości Duchem Chrystusa. Apostoł Andaluzji nazywa Go również „sercem Chrystusa” (*corazón de Cristo*). Stąd wnioskuję że, jeżeli ktoś nie posiada Ducha Chrystusa (Jego serca) nie jest w łączności z Nim¹⁷⁹.

Apostoł Andaluzji mówi często o relacji miłości między osobami w Trójcy Świętej. Jest ona tak ścisła, że gdziekolwiek przychodzi Ojciec i Syn, tam również jest obecny Duch Święty¹⁸⁰. Zesłanie Ducha Świętego opisuje jako wyraz wielkiej miłości Ojca i Syna wobec ludzkości. Jako osobowa miłość łączy Ojca z Synem. Od nich pochodzi i do nich wraca, ale również „tchnie na swoich przyjaciół”¹⁸¹. Dzięki działaniu Ducha Świętego człowiek zostaje zaproszony do udziału w życiu samego Boga. Po raz pierwszy dokonuje się to w sakramencie chrztu świętego. Dzięki narodzeniu z wody i Ducha Świętego człowiek staje się prawdziwym dzieckiem Bożym¹⁸². Może mówić do Boga „Ojcze”, przez co nawiązuje z Nim synowską relację. Duch Święty, posłany przez Boga, woła w człowieku „Abba, Ojcze” (por. Ga 4, 6). Taka modlitwa nie pochodzi z ludzkiego serca, ale jest darem Ducha Świętego. Apostoł Andaluzji tłumaczy, że powtórzenie zawarte w tym zwrocie, wyraża „wielkie pragnienie” (*el gran deseo*) z jakim człowiek staje przed Bogiem. Ponadto jest oznaką ufności i miłości pokładanej w Ojcu Niebieskim¹⁸³.

W swoich kazaniach o Duchu Świętym, Apostoł Andaluzji ukazuje Jego działanie w duszy chrześcijanina. Trzecia Osoba Boska jednoczy się z człowiekiem. Ta więź jest

¹⁷⁶ Por. R. Luna García, *La habitación del Espíritu Santo...*, dz. cyt., s. 31.

¹⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 356.

¹⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 356, „No hay cadenas mayores para tener al Espíritu Santo que amar a Jesucristo”.

¹⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28. El que no tiene Espíritu de Cristo, no es de Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 345, „Espíritu de Cristo has de tener. - ¿Qué quiere decir Espíritu de Cristo? - Corazón de Cristo. El que no tuviere corazón de Cristo, este tal no es de Cristo”.

¹⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 351.

¹⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30. ¿Ha venido a ti este tal Consolador?*, w: OC, vol. 3, s. 370, „De allá sale el viento, y allá vuelve, al Padre y al Hijo; de allá lo espiran, y allá espira Él a sus amigos (...)”.

¹⁸² Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 340.

¹⁸³ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 266.

tak ścisła, że zostaje porównana przez Świętego do małżeństwa, którego owocem jest pokój (*un casamiento tan junto y tan pacífico*). Święty porównuje ją do Wcielenia Syna Bożego, chociaż podkreśla różnicę. Tajemnica Wcielenia to zjednoczenie ludzkiej natury z boską w jednej osobie Syna Bożego. Natomiast w relacji duszy człowieka z trzecią Osobą Boską, Apostoł Andaluzji mówi o jedności na poziomie łaski (*unidad de gracia*). Mistrz Ávila nazywa to zjednoczenie *espiritación del Espíritu Santo* – „uduchowieniem”, którego sprawcą jest Duch Święty. Dzięki temu zjednoczeniu Duch Święty upodabnia człowieka do Chrystusa. Czyni w nim to, co było udziałem Syna Bożego, kiedy przebywał na ziemi - poucza, wyjaśnia, pociesza i rozwesela¹⁸⁴. Dlatego Apostoł Andaluzji najczęściej określa trzecią Osobę Trójcy Świętej takimi wyrażeniami jak: „Nauczyciel” (*Enseñador*), „Mistrz” (*Maestro*), „Opiekun, Wychowawca” (*Ayo*), „Pocieszyciel” (*Consolador*)¹⁸⁵. Nazywa Go również „wielkim Gościem” (*gran Huésped*), który zaspokaja pragnienie duszy i sprawia, że nie szuka już zadowolenia w rzeczach światowych¹⁸⁶.

Święty, powołując się na nauczanie Apostoła Narodów zachęca, aby patrzeć na siebie jako na świątynię Boga. Przypomina, że przez łaskę chrztu świętego, Duch Święty zamieszkuje w człowieku. Osoba ludzka ze swoją duszą i ciałem jest świątynią Ducha Świętego, ponieważ człowiek jest powołany do służenia Bogu całym sobą. Według Mistrza Ávila to wielki zaszczyt dla chrześcijanina, ale również zobowiązanie do osobistej świętości¹⁸⁷. Święty podkreśla, że trzecia Osoba Boska ściśle jednoczy się z tym, w którym mieszka. Innymi słowy „przebóstwia” człowieka. Mówią o tym słowa Psalmu, w którym sam Bóg stwierdza: „Ja rzekłem: jesteście bogami i synami Najwyższego wszyscy” (Ps 81, 6). Z tego powodu Duch Święty jest najważniejszą przyczyną sprawczą wszelkiego dobra w człowieku. Apostoł Andaluzji przypomina słowa Pana Jezusa, który zapewnił swoich uczniów, że w momencie prześladowań Duch prawdy będzie mówił przez nich (por. Mt 10, 20). Stąd wyciąga wniosek, że, kiedy chrześcijanin, posiadając moc Ducha Świętego przemawia, wtedy

¹⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 369, „Mas ¿cómo la diremos a esta junta que el Espíritu Santo quiere hacer y hace con tu ánima? Encarnación no; pero es un grado que tanto junta el ánima con Dios y un casamiento tan junto y tan pacífico, que parece mucho encarnación, aunque por otra parte mucho diferencien. Porque la encarnación fue una tan altísima unión del Verbo divino con su santísima humanidad, que la subió a sí a unidad de persona; lo cual no es acá, sino unidad de gracia; y como allí se dice encarnación del Verbo, se dice acá *espiritación* del Espíritu Santo”.

¹⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 336.

¹⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 368.

¹⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 562.

w rzeczywistości On sam mówi¹⁸⁸. To samo dotyczy rzeczywistości modlitwy. Przywołuje zdanie świętego Pawła Apostoła, który zapewnia, że kiedy człowiek nie umie się modlić, sam Duch Święty przyczynia się w błaganiach, trudnych do wyrażenia (por. Rz 8, 26)¹⁸⁹. Parafrazuje je w następujący sposób: „Kiedy człowiek wzdycha, Duch Święty wzdycha”¹⁹⁰. Mistrz Ávila na określenie modlitwy, jaką człowiek zanoszą do Boga używa czasownika *gemir*. Bogactwo znaczeniowe tego słowa, odzwierciedlają następujące synonimy: „jęczeć, wzdychać, stękać, ale także wyc, ryczeć, szumieć, huczeć”. Święty bardzo często używa tego czasownika, w kontekście modlitwy. Jego zdaniem rozmowa z Bogiem jest możliwa dzięki interwencji Ducha Świętego, który jednoczy się z orantem we wspólnym „wzdychaniu” do swojego Stwórcy¹⁹¹.

Działanie trzeciej Osoby Trójcy Świętej w człowieku, który rozmawia z Bogiem Mistrz Ávila przedstawia, wskazując na naturę Ducha Świętego, który jest Światłem i Miłością¹⁹². Duch Święty oświeca ciemności rozumu, aby mógł podążać za Bogiem i odrzucić wszystko, co stwarza pozory dobra¹⁹³. Wobec człowieka, który staje przed Ojcem Niebieskim w postawie dziecka spełnia rolę „wychowawcy” (*el ayo*), „obroncy” (*el defendedor*) i „nauczyciela” (*el pedagogo*)¹⁹⁴. Duch Święty mieszka w sercu człowieka i pozwala usłyszeć swój głos. Apostoł Andaluzji wyraża tę prawdę w następującej zachęcie: „(...) słuchaj Ducha Świętego który będzie mówił w twoim uchu i pokaże ci wszystko, co powinieneś uczynić”¹⁹⁵. Trzecia Osoba Boska jest przedstawiana przez niego jako doradca i przyjaciel wskazujący drogę i towarzyszący człowiekowi w procesie modlitwy¹⁹⁶. Dlatego nazywa Ducha Świętego „Sternikiem” duszy. Porównuje życie człowieka do morskiej żeglugi, pełnej niebezpieczeństw

¹⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32. El Hijo y el Espíritu Santo vinieron a remediarnos*, w: OC, vol. 3, s. 399.

¹⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 399.

¹⁹⁰ Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 399, „Dice San Pablo: *Cuando el hombre gime, el Espíritu Santo gime* (cf. Rom 8, 26)”.

¹⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 399, „- Porque es una mesma cosa con el que ora”.

¹⁹² Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 55.

¹⁹³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 372-373.

¹⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 373, „(...) así es el ayo nuestro, defendedor nuestro, pedagogo de nuestra niñez”.

¹⁹⁵ Juan de Ávila, *Sermón 27. Esperando al Huésped divino*, w: OC, vol. 3, s. 333, „(...) oírás al Espíritu Santo que te hablará en tu oreja, y te mostrará todo lo que debes hacer”.

¹⁹⁶ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 56.

i przeciwności. Pomimo tego Duch Święty pewnie prowadzi człowieka do bezpiecznego portu zbawienia¹⁹⁷.

Mistrz Ávila nazywa Go ponadto „ogniem” (*el fuego*), który niszczy wszystko, co szkodzi człowiekowi. Ma tutaj na myśli uleganie nałogom, skłonność do złego, rozproszenia, fantazje, czyli to wszystko co utrudnia kontakt z Bogiem¹⁹⁸. Działanie Ducha Świętego wyraża następująco: „(...) wszystko to spala Duch Święty kiedy przychodzi i nic nie jest w stanie Mu się oprzeć”¹⁹⁹. Apostoł Andaluzji podkreśla, że „ten ogień” usuwa wszystko, co zmysłowe w człowieku. Dzięki Duchowi Świętemu wewnątrz oranta jest przyozdobione cnotami pokory, czystości i cierpliwości, aby mógł w nim zamieszkać Jezus Chrystus²⁰⁰. Trzecia Osoba Trójcy Świętej jest dla Mistrza Ávila przede wszystkim „ogniem miłości”. Jest samą Miłością, która przemienia oranta²⁰¹. Ogarnia całego człowieka i rozpala serce, aby podnieść go do wyższych rzeczy. „Ogień miłości” sprawia, że nic i nikt nie jest w stanie oddzielić człowieka od Boga²⁰². Nie tylko niszczy to, co sprzeciwia się Stwórcy, ale przede wszystkim wzbudza gorliwość, aby szukać tego, co podoba się Panu i biec Jego drogą²⁰³.

Apostoł Andaluzji, powołując się na biblijny opis stworzenia człowieka, przypomina, że Bóg tchnął w jego nozdrza tchnienie życia (por. Rdz 2, 7). W tym kontekście wyjaśnia, że podobnie jak ciało bez ducha jest martwe, tak dusza bez Ducha Świętego nie ma życia w sobie. Mistrz Ávila za świętym Pawłem nazywa Go „Duchem życia” (por. Rz 8, 2). Jest On zatem „tchnieniem życia duchowego” (*soplo de vida espiritual*), „życiem mojego życia” (*vida de mi vida*), „duszą mojej duszy” (*alma de mi alma*)²⁰⁴. Duch Święty jako „tchnienie” ożywia dialog człowieka z Bogiem i pomaga modlić się o to, co jest zgodne z wolą Stwórcy²⁰⁵.

Apostoł Andaluzji, dla wyrażenia ożywiającego działania trzeciej Osoby Trójcy Świętej i Jej natury, używa ponadto takich określeń jak „wiatr” (*el viento*), czy „woda

¹⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 370, „Muy peligroso es este mar que navegamos; pero con este aire y con tal Piloto seguros iremos”.

¹⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 402.

¹⁹⁹ Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 402, „(...) y todo esto quema el Espíritu Santo cuando viene, y no hay cosa que se le resista”.

²⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 402-403.

²⁰¹ Por. F. J. Díaz Lorite, *San Juan de Ávila, Experiencia...*, dz. cyt., s. 101.

²⁰² Por. Juan de Ávila, *Sermón 15. ¡Dichosas ovejas que tienen tal pastor!*, w: OC, vol. 3, s. 218.

²⁰³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 358-359.

²⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 388.

²⁰⁵ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 57.

żywa” (*el agua viva*). Jako „wiatr” pochodzi od Ojca i Syna. Prowadzi człowieka, aby doświadczył miłości Boga w Trójcy Świętej²⁰⁶. Duch Święty jest darem Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego Pana. Zbawiciel zaprasza każdego chrześcijanina do przyjęcia Tego, który jest „źródłem wody żywej” i bardzo pragnie Go udzielić²⁰⁷. Powołując się na księgę Apokalipsy, Mistrz Ávila, ukazuje Ducha Świętego jako „rzekę, wypływającą z tronu Boga i Baranka” w nowym Jeruzalem (por. Ap 22, 1-2). Jest on życiem wspólnoty wierzących, to jest Kościoła. Ożywia Kościół triumfujący, dając mu udział w chwale nieba, a wspólnotę wierzących na ziemi obdarza łaską Bożą²⁰⁸.

Z powyższych wyrażeń, którymi święty Jan de Ávila określa Trzecią Osobę Trójcy Świętej, opisując Jej działanie, można wywnioskować, że bez obecności Ducha Świętego nie ma życia duchowego. Apostoł Andaluzji nazywa Go „najwyższym mistrzem” (*el supremo maestro*) życia chrześcijańskiego. Podkreśla Jego rolę w procesie modlitwy, wskazując że daje natchnienie do rozmowy z Bogiem i kieruje tym dialogiem. Modlitwę inspirowaną przez Ducha Świętego Mistrz Ávila nazywa „łaską darmo daną” (łac. *gratia gratis data*) i „najważniejszym darem” (*don muy principal*). Określa ją również mianem „skutecznej modlitwy” (*oración con eficacia*), ponieważ jest ona zgodna z wolą Bożą²⁰⁹. Zdaniem Apostoła Andaluzji człowiek często nie wie o co i w jaki sposób ma prosić Pana Boga. Dlatego często prosi o rzeczy niewłaściwe, a nawet szkodliwe dla niego. Z pomocą ludzkiej słabości i niewiedzy przychodzi Duch Święty, który uczy prosić, o to czego Bóg pragnie udzielić człowiekowi. Duch Święty jest zatem gwarantem owocności modlitwy²¹⁰. Święty Jan de Ávila zwracając się do kapłanów, przypomina im, że mają być ludźmi modlitwy. Powołując się na świętego Hieronima mówi, że ten obowiązek wykonuje się bardziej przez westchnienia - jęki (*gemidos*) skierowane do Boga niż przez słowa. Modlitwa ma moc, kiedy Duch Święty nauczy człowieka jak powinien zanosić swoje błagania²¹¹. Apostoł Andaluzji interpretuje fragment *Listu do Rzymian* o działaniu Ducha Świętego

²⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 370.

²⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 348.

²⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 45. Jesucristo sacramentado es el árbol de la vida*, w: OC, vol. 3, s. 597-598, „A esta ciudad riega el Espíritu Santo, allá dando gloria, acá dando gracia”.

²⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3. Tres grados en los que cursan oración*, w: OC, vol. 1, s. 815-816, „Por esto, el que ora lo que Dios le inspira, ora instruido por el Espíritu Santo (...)”.

²¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre el sacerdocio*, w: OC, vol. 1, s. 913.

²¹¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 2. El sacerdote debe ser santo, porque tiene por oficio el orar*, w: OC, vol. 1, s. 803.

podczas rozmowy z Bogiem: „O tym poucza nas święty Paweł mówiąc: *My nie wiemy o co ani jak mamy się modlić; ale Duch Święty przemawia za nami wzdychaniem niewymownym* (Rz 8, 26). Duch Święty sam w sobie nie męczy się, ani nie wzdycha - jęczy; mówi się, że przyczynia się w błaganiach, których nie można wyrazić, ponieważ sprawia wzdychanie w naszych sercach, którego nie można wyrazić”²¹². Zdaniem Mistra Ávila, Bóg oczekuje od kapłana takich prośb, które nie pochodzą z uczuć, czy z woli kierowanej przez rozum, ale są natchnione przez Ducha Świętego²¹³. Przypomina, że kapłan ma obowiązek modlitwy za powierzony sobie lud. Aby dobrze go wykonać oczekuje się od niego praktyk pobożnych, dobrych obyczajów, świętości życia i oderwania się od trosk doczesnych. Przede wszystkim jednak dobra modlitwa „jest dziełem Ducha Świętego” (*es obra del Espíritu Santo*), który udziela się tym, których sam wybiera²¹⁴.

Święty wiele razy podkreśla konieczność posiadania Bożego Ducha, aby dobre uczynki nie pochodziły jedynie od człowieka. Jałmużna, przebaczenie krzywd, uczestniczenie we Mszy Świętej, odmawianie modlitw, a nawet czynienie cudów lub męczeństwo bez obecności Ducha Świętego nie przyniosą żadnego pożytku. Ponadto Apostoł Andaluzji wskazuje, że człowiek sam z siebie nie jest w stanie stanąć przed sądem Bożym aby się obronić. Może tego dokonać jedynie z pomocą Ducha Świętego²¹⁵. W tym kontekście, Święty Jan de Ávila, kładzie nacisk na odpowiednie przygotowanie do przyjęcia Pocieszyciela, aby mógł zamieszkać w sercu człowieka²¹⁶. W tym celu należy przede wszystkim pragnąć Jego przyjścia. Podobnie jak przyjścia Jezusa oczekiwała ludzkość z wielką tęsknotą, tak również Duch Święty chce być upragniony²¹⁷. Apostoł Andaluzji stwierdza, że Duch Święty nie przyjdzie do

²¹² Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803, „De esto nos avisa San Pablo diciendo: *Nosotros no sabemos qué ni cómo hemos de orar; mas el Espíritu ora por nosotros con gemidos que no se pueden contar* (Rom 8, 26). El Espíritu Santo en sí mismo no padece ni gime; dícese que pide con gemidos, que no se pueden contar, porque hace gemir a nuestros corazones gemidos que no se pueden contar”.

²¹³ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803.

²¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 805; J. Río Martín, *Santidad y pecado en la Iglesia...*, dz. cyt., s. 282-283, „(...) el Apóstol de Andalucía incluye la oración entre los estrictos deberes del ministerio del presbítero, ya que éste tiene como misión el interceder ante Dios en favor del pueblo; pero este oficio «para ser bien hecho, pide ejercicio, costumbre y santidad de vida, apartamiento de cuidados, y, sobre todo, es obra del Espíritu Santo y don suyo particular, no dado a todos, mas que a quien Él quiere» (Plát. 2: 805)”.

²¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 341-342.

²¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 347.

²¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 326-327.

człowieka, który nie posiada głodu i pragnienia Jego Osoby²¹⁸. Tłumaczy, aby się nie zniechęcać tym, że pomimo pragnienia i wzywania Go, wydaje się nie przychodzić. Podkreśla znaczenie wytrwałego i ufego oczekiwania na tego nadzwyczajnego „Gościa”²¹⁹. Według Apostoła Andaluzji tej postawie powinno towarzyszyć odpowiednie przygotowanie wnętrza człowieka. Zachęca, aby na przyjście Ducha Świętego „przystroić czysty dom” (*aderezar la casa limpia*). Dokonuje się to między innymi przez odrzucenie zbytej miłości do stworzeń, ponieważ Bóg pragnie przebywać jedynie z człowiekiem. Należy również zadbać o czystość duszy, aby pozbyć się złych myśli, słów i czynów, a przyozdobić ją cnotami²²⁰. Mistrz Ávila, zachęca ponadto do „przygotowania pożywienia dla Gościa” (*prepara comida para el Huésped*). Święty ma tu na myśli przede wszystkim uczynki miłosierdzia, takie jak: hojna jałmużna, opieka nad ubogimi, sierotami i wdowami. Zachęca również, aby dać Duchowi Świętemu swoje serce i umartwione ciało²²¹. W takiej postawie umartwienia należy wznosić często swoją duszę do nieba i błagać, aby ogarnął ją ogień miłości. Należy zadbać o to, aby nie rozmyślać o rzeczach śmiertelnych i małych. Serce chrześcijanina, nie może być przywiązane do tego co przemijające, ale ma być całe przy Jezusie Chrystusie²²². Zdaniem Świętego człowiek, który pragnie w swoim wnętrzu dać miejsce Duchowi Świętemu powinien całkowicie zawierzyć Bogu w postawie skupienia i czuwania²²³. Po odpowiednim przygotowaniu należy się modlić, aby przyszedł Duch Święty. Orant powinien kierować swoje błagania do Jezusa Chrystusa, ponieważ to On posyła swojego Ducha, którego obiecał²²⁴.

Święty mówi o trzeciej Osobie Trójcy Świętej jako darze tajemnicy Paschalnej Zbawiciela. Według niego, uprzywilejowanym czasem oczekiwania na Jego przyjście jest tydzień poprzedzający Uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Nazywa go „Świętym Tygodniem” (*Semana Santa*), a także „Adwentem Ducha Świętego” (*Adviento del Espíritu Santo*)²²⁵. Apostoł Andaluzji zachęca, aby przynajmniej w tym

²¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 327, „No verná el Espíritu Santo a ti si no tienes hambre de Él, si no tienes deseo de Él”.

²¹⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 327.

²²⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 328.

²²¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 329, „Dale de comer al Espíritu Santo, y dale de comer tu corazón; que carne come; pero mira que es carne mortificada lo que come”.

²²² Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 329.

²²³ Por. R. Luna García, *La habitación del Espíritu Santo...*, dz. cyt., s. 45.

²²⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 349.

²²⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 323.

czasie „naprzykrzać się” Duchowi Świętemu przez codzienną modlitwę. Należy Go prosić, aby przyszedł i obdarował człowieka swoją łaską w życiu doczesnym, a chwałą w wieczności. Można to czynić korzystając z modlitwy ustnej, jak również wewnętrznej (w duchu). Święty zaleca odmówienie siedem razy „Ojcze nasz” i „Zdrowaś Maryjo” aby wyprosić siedem darów Ducha Świętego²²⁶. Często przywołuje obraz Wieczernika, aby pokazać do czego Duch Święty uzdolnił Apostołów zgromadzonych na modlitwie. Wskazuje że w dniu Pięćdziesiątnicy objawiając się w sposób widzialny sprawił, że uczniowie Pana Jezusa odważnie świadczyli o Jego Śmierci i Zmartwychwstaniu²²⁷. W ten sposób można dostrzec związek między Osobą Ducha Świętego, a wydarzeniem Paschalnym. Pięćdziesiątka jest dopełnieniem zbawczego dzieła Chrystusa²²⁸. Apostoł Andaluzji zachęca aby pragnąć Ducha Świętego i nieustannie prosić o dar Jego obecności przez zasługi Zbawiciela. Z pewnością przyjdzie jeżeli będzie się Go wzywać z całego serca w imię Jezusa Chrystusa²²⁹. Mistrz Ávila zaleca, aby w tygodniu poprzedzającym Pięćdziesiątnicę, czynić uczynki miłosierdzia względem bliźnich, powstrzymać się od grzechu, zadbać o skupienie swoich zmysłów i oczekiwać z wielką ufnością przyjscia Ducha Świętego „w ogniu miłości”²³⁰. Często powtarza, aby otworzyć serce na Jego działanie i szukać u Niego pocieszenia w smutku, spowodowanym przez grzechy. Zadaniem Ducha Świętego jest pocieszyć chrześcijanina i umocnić go w dawaniu świadectwa wierze, podobnie jak uczynił to wobec Apostołów zgromadzonych w Wieczerniku²³¹.

1.3. ZNACZENIE CNÓT TEOLOGALNYCH W AKCIE MODLITWY

Analiza pism Apostoła Andaluzji wskazuje na podobieństwo między jego doktryną, a nauczaniem szkoły karmelitańskiej. Widać to, między innymi, w położeniu nacisku na rolę cnót teologalnych w życiu duchowym i na modlitwie. To one właśnie przyczyniają się do oczyszczenia z niedoskonałości, wewnętrznej przemiany

²²⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 349, „Rezad siete veces el *Pater noster* con el *Ave María* a los siete dones del Espíritu Santo”. (...) rezad con la boca y con el espíritu; importunalde que venga, y os dará en este mundo su gracia y después su gloria (...)”.

²²⁷ Por. R. García Mateo, *El Espíritu Santo...*, dz. cyt., s. 179.

²²⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 395-398, „Pentecostés completa la obra redentora de Cristo”.

²²⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 376-377.

²³⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 333.

²³¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 330-331.

i zjednoczenia z Bogiem²³². Cnoty teologalne, czyli wiara, nadzieja i miłość, uzdalniają człowieka do relacji z Trójcą Świętą. Trójjedyny Bóg jest ich źródłem, jak również punktem odniesienia (przedmiotem). Udziela ich człowiekowi, w celu poznania Go i uczestnictwa w życiu Bożym²³³.

1.3.1. Wiara

Święty Jan de Ávila, w swoim głównym dziele *Audi, filia* wiele miejsca poświęca znaczeniu cnoty wiary w życiu chrześcijańskim. Ukazuje ją jako podstawę życia duchowego. Według niego jest ona pierwszym aktem czci wobec Boga i poucza o Jego wielkości²³⁴. Apostoł Andaluzji wskazuje na harmonię między rozumem a wiarą. Podkreśla, że wiara poszukuje zrozumienia i opiera się na racjonalnych dowodach²³⁵. Zauważa, że umysł ludzki spełnia wobec Boga rolę służebną. Człowiek służy Bogu intelektem kiedy wyrzeka się samego siebie i wierzy w to, czego pragnie Stwórca. Podporządkowanie umysłu, polegające na uznaniu rzeczywistości, której nie rozumie nazywa „posłuszeństwem wiary”²³⁶. Rozum oświecony wiarą otwiera się na Boga, który jako Byt Absolutny przewyższa ludzkie poznanie. We „wzniosłej” tajemnicy Trójcy Świętej, objawia się wewnętrzne życie Boga i Jego pragnienie udzielania się człowiekowi. Owa komunikacja między Stwórcą a stworzeniem dokonuje się na drodze pokory i dobroci Najwyższego, w tajemnicy Wcielenia Syna Bożego i Odkupienia człowieka²³⁷.

Apostoł Andaluzji podkreśla, że wiara jest przede wszystkim darem Bożym²³⁸. Wyraża tę prawdę w następujący sposób: „Zatem, skoro Bóg prowadzi człowieka do nadprzyrodzonego celu, jakim jest jasne oglądanie Go w niebie, nie zadowolił się tym, aby człowiek wierzył jedynie na miarę ludzką, w oparciu o dowody, cuda czy racje.

²³² Por. S. Urbański, *Teologia modlitwy...*, dz. cyt., s. 35.

²³³ Por. KKK 1812-1813.

²³⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 606-607, „Esta fe es la primera reverencia con que el ánima adora a su Criador, sintiendo de él altísimamente, como de Dios se debe sentir”.

²³⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 607-608, „Koniecznie zwróć uwagę, że jak usłyszałaś, nasza wiara wierzy w rzeczywistości, które chociaż nie sprzeciwiają się rozumowi, to jednak nie można ich osiągnąć poznaniem rozumowym. Nie myśl przez to, że wierząc w nie, sprzeciwiasz się rozumowi lub postępujesz nierozumnie. Albowiem, tak jak ten, co wierzy, dalekim jest od całkowitego zrozumienia tego, w co wierzy, tak też i obca jest wierzącemu chrześcijaninowi zmienność w wierze. Aby wierzyć posiadamy tyle racji, że ośmielamy się stawić przed jakimkolwiek sądem, choćby najsprawiedliwszym, aby *zdać sprawę o naszej wierze*, jak nas napomina Święty Piotr, że powinniśmy być chrześcijanami *przygotowanymi do tego* (1 P 3,15)”.

²³⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 618.

²³⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 619-623.

²³⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 627.

Wzniósł go ponad niego samego, udzielając mu sił nadprzyrodzonych, dzięki którym wierzy bez obawy i wątpliwości, lecz z pewnością i bezpieczeństwem, tak, jak należy wierzyć w sprawy Boże²³⁹. Tak rozumiana wiara umożliwia przyjęcie Słowa Bożego, objawionego w Piśmie Świętym i nauce Kościoła. Przynosi chwałę Bogu, gdyż dzięki niej człowiek może odkryć przymioty Najwyższego i dawać o nich świadectwo innym²⁴⁰.

W jednym z kazań na Uroczystość Objawienia Pańskiego, Ávila mówi o „gwieździe wiary” (*estrella de la fe*), która prowadziła Mędrców ze Wschodu do Chrystusa²⁴¹. Jego zdaniem, dzięki wierze dokonuje się spotkanie między Bogiem a człowiekiem. Każdy, kto poszukuje Zbawiciela bez „gwiazdy wiary” naraża się na niebezpieczeństwo błędu. Nie jest w stanie „odgadnąć” gdzie jest Bóg, jak również nie odnajduje Go w chorych, ubogich i zapomnianych przez ludzi²⁴². Wiara posiada wielką moc, ponieważ pozwala dostrzec Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie²⁴³. Mistrz Świętych poucza w jednym ze swoich listów: „Wielką łaskę uczynił Pan temu, którego obdarza swoją gwiazdą, jaką jest wiara, aby szukał Boga ukrytego, tak w pieluszkach i ubóstwie Jego narodzenia jak [również] w pogardzie i śmierci krzyżowej. Z jednej strony znajdują Go Królowie a z drugiej Łotr; ponieważ oni i on posiadali oczy wiary, która sprawiła że oddali mu pokłon padając na ziemię i wyznając, że są niczym przed Jego Majestatem”²⁴⁴. Apostoł Andaluzji wskazuje swojej córce duchowej, że wyrazem wiary jest przyjęcie sercem Nowonarodzonego Dzieciątka i traktowanie Go z szacunkiem i miłością. Ma Go strzec w swoim wnętrzu i tak z Nim przebywać, aby doświadczyć miłości Boga i odpowiedzieć na nią miłością. Świadomość faktu, że Bóg jest z nią, a ona w Nim uchroni ją od niepokoju i pozwoli wypełniać wolę Bożą bez lęku i smutku²⁴⁵. Wskazując na wielkie znaczenie wiary,

²³⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 627.

²⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 628.

²⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [1]*. *Buscar y hallar a Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 80-86.

²⁴² Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [1]*..., dz. cyt., s. 85, „¡Oh bienaventurada fe de los cristianos! ¡Qué perdido anda el que busca a Cristo sin la estrella de la fe! (...) Si no hay fe, no atinaréis dónde está Dios”; *Sermón 5 [2]*. *Buscar y hallar a Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 86-95.

²⁴³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [1]*..., dz. cyt., s. 85-86, „¡Grande es la fuerza de la fe! ¿Por qué creéis que en una Hostia está Cristo? Por la estrella que dice que está allí”.

²⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 43. A la misma señora, en tiempo de Pascua de Reyes*, w: OC, vol. 4, s. 222.

²⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 43*..., dz. cyt., s. 224, „Abra, pues, su corazón y meta en él al Niño nacido, pues aquel corazón sólo vive en quien Él está (...)”.

Święty zachęca do dziękczynienia Bogu za ten dar i codziennego odmawiania *Credo*, przynajmniej dwa razy w ciągu dnia (o poranku i nocą)²⁴⁶.

Apostoł Andaluzji, w przeciwieństwie do tezy głoszonej przez Marcina Lutera²⁴⁷, uważa, że sama wiara nie jest wystarczającą dyspozycją do usprawiedliwienia człowieka. Według niego usprawiedliwienie w Jezusie Chrystusie dokonuje się dzięki wierze połączonej z miłością. Święty argumentuje naukę Kościoła Katolickiego, powołując się na przykład Marii Magdaleny, której Jezus przebaczył grzechy, ponieważ „bardzo umiłowała” (por. Łk 7, 47). Jej żal wypływał z miłości do Zbawiciela. Z kolei dzięki wierze, uznała miłosierdzie Tego, którego prosiła z ufnością o łaskę przebaczenia. Dlatego Jezus zwraca się do niej słowami: „Twoja wiara cię ocaliła, idź w pokoju!” (Łk 7, 50)²⁴⁸. Mistrz Ávila, w liście do pewnej zakonnicy, ukazuje postawę Marii Magdaleny, jako przykład „żywej wiary” (*fe viva*), to znaczy wyrażającej się przez miłość (*la fe que obra por amor*)²⁴⁹. W swoim komentarzu do *Listu do Galatów*, Apostoł Andaluzji przypomina słowa świętego Pawła, że ani obrzezanie, ani czyny podejmowane bez wiary nie mają wartości przed Bogiem. Z kolei wiara pozbawiona życia, to znaczy uczynków, również nic nie znaczy. Według niego Chrystus zamieszkuje w sercu człowieka przez wiarę połączoną z miłością. Boski Oblubieniec obdarowuje Oblubienicę (duszę) z którą się jednoczy. Owocem tego zjednoczenia są uczynki, wypływające z miłości Boga i bliźniego²⁵⁰. Święty przekonuje: „Oto są dzieła

²⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 629.

²⁴⁷ Por. C. Benke, *Historia duchowości chrześcijańskiej w zarysie*, tłum. R. Zajączkowski, Kielce 2009, s. 124-126; Autor wskazuje, że dla Marcina Lutera (1483-1546) zbawienie, jako dar łaski Bożej, człowiek może przyjąć jedynie przez wiarę; Zob. M. Lienhard, *Luter i początki reformacji*, w: *Duchowość chrześcijańska...*, dz. cyt., s. 281-286.

²⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 629-630, „A skoro wymagane są zarówno wiara, jak i miłość, z pewnością pojawi się też i żal za grzechy, gdyż ten, kto kocha Boga ponad wszystko, odczuje ból z powodu ciężkich grzechów popełnionych przeciwko Niemu, jak widać to u Magdaleny i u grzeszników, którzy nawracają się do Boga. Ponieważ te rzeczy, jak również i inne, które z nich wynikają, są konieczne dla osiągnięcia sprawiedliwości, dlatego Pismo Święte czasem nazywa je wiarą, innym razem miłością, a także jękiem i bólem pokuty, lub modlitwą pokornego pokutnika, który mówi: *Boże, bądź miłościw mnie grzesznemu!* (Łk 18, 13); czasem świadomością grzechu: *Zgrzeszyłem przeciw Panu!* – powiedział Dawid, i zaraz usłyszał słowo przebaczenia od Boga”.

²⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 222. A una religiosa*, w: OC, vol. 4, s. 703-705, „To jest owa wiara, o której mówi święty Paweł, że święci przez wiarę pokonali królestwa, czynili sprawiedliwość i osiągnęli udział w obietnicach, zamknęli paszcze lwom i przygасили żar ognia (Hbr 11, 33). O tej wierze mówi apostoł święty Piotr, że krąży nasz przeciwnik jak lew ryczący szukając kogo pożreć, i żebyśmy przez wiarę przeciwstawiali się jemu (por. 1 P 5, 8nn). O niej mówi Chrystus, że o co poproszą Ojca w Jego imię, to otrzymają (por. J 16, 23), ponieważ to wszystko co czynili święci, i co my powinniśmy czynić, ma być oparte na tej żywej wierze w Chrystusa”.

²⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola a los Gálatas*, w: OC, vol. 2, s. 95-98; P. Cayón Cagigas, *San Juan de Ávila. La Moral...*, dz. cyt., s. 98, „La fe tiene que tener vida, esta vida consiste en el amor a Dios y en la caridad para con los prójimos”.

i skutki żywej wiary, wiary z duchem, wiary ogarniętej i rozpalonej ogniem miłości”²⁵¹. Dla Mistrza Ávila, wiara nie jest zatem jedynie zbiorem prawd doktrynalnych, ale przede wszystkim jest „początkiem, fundamentem i korzeniem” wszelkiego dobra w życiu człowieka²⁵². Apostoł Andaluzji zachęca do modlitwy z „żywą wiarą” w sytuacji pokusy. Według niego „żywa wiara” w sercu chrześcijanina dodaje mu siły w trudnościach, czyni pewnym i spokojnym wobec przeciwności, pomaga przejść bezpiecznie pośród pokus i powierzyć się Bogu²⁵³. Dla Mistrza Świętych, przykładem modlitwy, połączonej z „żywą wiarą” jest prośba zanoszona do Jezusa przez kobietę kananejską (por. Mt 15, 22-27). Ávila wymienia cechy Kananejki, które sprawiły, że jej prośba została wysłuchana przez Zbawiciela. Jego zdaniem, są nimi „wielka wiara” (*gran fe*) w to, że Pan spełni jej prośbę; jej miłosierdzie wyrażające się we współczuciu wobec chorej córki, a także jej upór - wytrwałość (*perseverancia*), z jakim nalega na Chrystusa²⁵⁴. Taki rodzaj modlitwy nazywa „modlitwą serca” (*oración de corazón*): „Nierozłącznymi towarzyszками są modlitwa i miłosierdzie. Modlitwa serca, która wypływa z żywej wiary, osiągnie to o co prosi. Jeśli Pan uczynił ci łaskę udzielając daru modlitwy, udzieli ci również tego, o co prosisz, bowiem, chociażby z tym zwlekał, to nie zapomni o tym”²⁵⁵. Apostoł Andaluzji, interpretując postawę Kananejki, zauważa, że dzięki „żywej wierze” i wytrwałości „zwyciężyła” Pana, który uzdrowił jej córkę²⁵⁶. Według niego, taka postawa sprawdza się przede wszystkim w doświadczeniu tak zwanej „nocy ciemnej”, dopuszczonej przez Boga w celu wypróbowania wiary oranta²⁵⁷. Człowiek, który przeżywa noc ducha, nie może oprzeć się na zmysłach i pracy rozumu. Pozostaje mu wierne trwanie w relacji ze Stwórcą, pomimo odczuwania Jego nieobecności. Człowiek, posiadający „żywą wiarę” nie rezygnuje z relacji do Boga, nawet wtedy, kiedy odczuwa odrzucenie, brak odpowiedzi i upokorzenie z Jego

²⁵¹ Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola...*, dz. cyt., s. 97, „Éstas son obras y efectos de fe viva, de fe con espíritu, de fe abrasada y encendida con fuego de caridad”; Zob. F. Carrillo Rubio, *El Cuerpo Místico...*, dz. cyt., s. 228-229; *El misterio de Cristo...*, dz. cyt., s. 27-28; Autor wskazuje, że kiedy święty Jan de Ávila mówi o wierze, to ma na myśli żywą wiarę, połączoną z uczynkami miłości.

²⁵² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 632.

²⁵³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 9. A pelear varonilmente contra el tentador*, w: OC, vol. 3, s. 138.

²⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 142-144.

²⁵⁵ Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 142.

²⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 144, „Parecióle bien la perseverancia y fe viva de esta mujer, y respondióle: *Mujer, grande es tu fe, hágase como lo pides; y sanóle la hija desde aquella hora* (Mt 15, 26-28). ¡Basta!, que va el Señor vencido, pues se hizo todo lo que la Cananea, de gran fe, le pidió”.

²⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 22. A una señora*, w: OC, vol. 4, s. 144.

strony. Zdaniem Apostoła Andaluzji wartość prawdziwej wiary poznaje się w sytuacji, kiedy człowiek wierzy i pokłada nadzieję w dobroć Boga wbrew nadziei²⁵⁸.

1.3.2. Nadzieja

Święty Jan de Ávila, podkreśla że nadzieja chrześcijańska wyrasta z wiary w dobroć i wierność Boga. Jej „przedmiotem” są Stwórca i Jego obietnice²⁵⁹. Apostoł Andaluzji przypomina naukę świętego Pawła, że nadzieja jest „bezpieczną i mocną kotwicą duszy” (por. Hbr 6, 19). Jego zdaniem opiera się ona na przekonaniu we wszechmoc Boga (Przyjaciela), który jest „znacznie silniejszy i mądrzejszy” od szatana (nieprzyjaciela). Człowiek, który pokłada nadzieję w łasce Najwyższego nie będzie się lękał, nawet w doświadczeniach pokusy, czy prób dopuszczonych przez Niego²⁶⁰.

Nadzieja chrześcijańska bazuje również na miłosierdziu Bożym, które zostało objawione w misterium paschalnym. Na podstawie zasług Jezusa Chrystusa, wierzący w Niego otwiera się na nadzieję zbawienia, której fundamentem jest tajemnica odkupienia²⁶¹. Jest to szczególnie ważne w praktykowaniu modlitwy myślniej, na którą składa się poznanie własnej kondycji (*propio conocimiento*), jak również poznanie Chrystusa. Mistrz Świętych, zwraca uwagę, na działanie demona, próbującego wzbudzić w człowieku, rozmyślającemu o własnej grzeszności, lęk przed Bogiem (*vano temor*). Jest on bardzo niebezpieczny, gdyż osłabia duszę, prowadzi do zniechęcenia, a w konsekwencji do zaprzestania ćwiczeń służących rozwojowi duchowemu. Jego zdaniem, praktyka *propio conocimiento* musi dokonywać się w atmosferze poznania miłości Boga. Zaproponowane treści rozmyślania, prowadzą oranta do bojaźni Bożej, połączonej z ufnością w dobroć i miłosierdzie Stwórcy²⁶². Święty zachęca swoją córkę

²⁵⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 175. A una religiosa, hija suya espiritual*, w: OC, vol. 4, s. 579-580; Święty zachęca swoją córkę duchową do naśladowania postawy kobiety kananejskiej i radzi: „Zdecyduj się być Mu wierną i mów z serca: «Ja, Panie, pragnę Cię kochać, nawet wtedy gdybyś Ty mnie nie kochał; pragnę Cię szukać i pokazywać dobre oblicze, chociażbyś uciekał ode mnie. Kocham Cię i uczyni ze mną to, co uważasz za słuszne»”.

²⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 603, „(...) la esperanza que en el Señor se pone, si el hombre no le falta, no echará a nadie en falta, ni le será causa que diga: Engañado fui”.

²⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 604-605.

²⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 972-973, „O duszo słaba i nieufna, która pośród tyłu strapień nie potrafisz ufać Bogu! Dlaczego cię osłabiają twoje winy i brak zasług? Zobacz, że to nie opiera się na tobie samej, lecz na Chrystusie. Nie twoje zasługi mają cię zbawić, lecz zasługi Zbawiciela. (...) Oto jest podstawa twojej nadziei, a nie jest ona w tobie”; Zob. C. J. Gallardo Panadero, dz. cyt., s. 98, „Toda la doctrina de San Juan de Ávila está llena de la confianza en la misericordia y en el perdón de Dios. La teología avilista no se encierra en el pecado, sino que abre la puerta a la esperanza ya que por los merecimientos de Cristo en su Pasión hemos sido salvados, hemos sido perdonados”.

²⁶² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 600; Apostoł Andaluzji wskazuje, że chrześcijanin powinien kroczyć między bojaźnią a nadzieją.

duchową w następujących słowach: „(...) postępuj między bojaźnią a nadzieją, dopóki doskonała miłość, która będzie w niebie, nie usunie bojaźni i nadziei [jaką posiadamy obecnie], gdyż już nie będziemy się bać utraty tego, czego tutaj z tęsknotą oczekujemy”²⁶³. Aby bronić się przed pokusą zniechęcenia własną grzesznością Apostoł Andaluzji zaleca rozważanie męki Pańskiej, w której objawia się miłość Zbawiciela. Na podstawie zasług Jezusa Chrystusa, grzesznik może mieć ufność w miłosierdziu Bożym i nadzieję na życie wieczne²⁶⁴. Tę samą prawdę wyraża w *Traktacie o miłości Bożej*: „Jeśli cię dręczy zły duch nieufności, niech zabrzmie harfa Dawida, którą jest Chrystus na krzyżu (por. 1 Sm 16, 23). (...) bądź pewny Jego opatrności pośrodku twoich zmartwień; a jeśli wierzysz, że Ojciec dał ci swego Syna, ufaj również, że udzieli ci wszystkiego, co [w porównaniu z Nim] jest mniejszej wagi”²⁶⁵. W tajemnicy Odkupienia, człowiek odkrywa obietnicę przyszłej chwały, do której jest powołany. Nadzieja zbawienia skłania go do odrzucenia grzechu i umacnia w dążeniu do świętości. Dzięki „żywej nadziei” (*esperanza viva*) człowiek nie „idzie osłabiony i smutny”, ale pokonuje wszelkie przeciwności, oczekując z radością chwały nieba. Według Świętego ufność w Bogu jest „wielkim skarbem” (*gran joya*), pozwalającym miłować Stwórcę i wszystko w Nim²⁶⁶. Apostoł Andaluzji zachęca, aby nie ulegać zniechęceniu w czynieniu dobra, ale pokładać nadzieję w Bogu. Nadaje ona sens dobrym uczynom. Są one na ziemi „zasiewem”, dokonywanym wśród przeciwności i trudów życia, w oczekiwaniu, że przyniosą obity owoc w chwale Nieba²⁶⁷.

Ufność jest dla świętego Jana de Ávila elementem konstytutywnym relacji z Bogiem. Mówi o tym w konferencji do ojców jezuitów, która w całości jest poświęcona modlitwie. Rozpoczyna ją wezwaniem, aby modlitwa była pełna ufności. Dzięki zawierzeniu dobroci i miłosierdziu Boga, w którym orant znajduje „lekarstwo

²⁶³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 764-765.

²⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680-682; *Sermón 43. No negará el cielo a los que en la tierra le dieron posada*, w: OC, vol. 3, s. 583, „Y en esto estriba nuestra esperanza de que hemos de vivir para siempre con Dios en el cielo, en que la divina largueza, por los merecimientos y muerte de Jesucristo, hace esta merced a los hombres, de darles la gloria del cielo”.

²⁶⁵ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 973-974.

²⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 6. Bodas de Dios y de los hombres*, w: OC, vol. 3, s. 98-99, „(...) No andes desmayado y triste, sino esforzado y alegre, esperando tan grandes bienes como están guardados. Es esto gran joya, siempre viva, en cualquier tiempo esperar en Dios; tu amor en Dios y lo que amares en amor de Dios”.

²⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola...*, dz. cyt., s. 110-113; P. Cayón Cagigas, dz. cyt., s. 100, „La esperanza viva, consiste en tener esperanza en el cielo y avalarlo con las buenas obras (...)”.

i opiekę” (*remedio y amparo*), może osiągnąć to, czego potrzebuje do zbawienia. Jego zdaniem brak zaufania wobec Stwórcy jest główną przyczyną oziębłości i bezowocności modlitwy. Aby osiągnąć to, co jest konieczne do zbawienia, człowiek musi prosić z „wielką ufnością” (*fiucia grande*). Mistrz Świętych zachęca swoich słuchaczy, aby kształtowali taką postawę w sercach wiernych. Ubolewa nad faktem, że wielu chrześcijan pokłada nadzieję w sile swojego rozumu, lub opiera się na ludzkich przyjaźniach. Dokonuje się to kosztem relacji z Bogiem, do którego przychodzą po ratunek na samym końcu. Nadzieja złożona w Bogu ukierunkowuje oranta na obietnicę zbawienia. Taką postawą powinni charakteryzować się przede wszystkim kapłani, których zadaniem jest modlitwa wstawiennicza za powierzony sobie lud. Dzięki przyjaznej i ufnej relacji z Bogiem, mogą osiągnąć to co służy nie tylko ich zbawieniu, ale również wiernych, do których zostali posłani²⁶⁸.

Według Apostoła Andaluzji, nadzieja chrześcijańska rozkwita ufnością, wyrażającą się w pokoju wewnętrznym, poczuciu bezpieczeństwa i powierzeniu się Bogu²⁶⁹. Wpływając na modlitwę, owocuje równowagą duchową, która charakteryzuje się stałością w odniesieniu do Boga, niezależnie od stanu relacji z Nim (pocieszenie lub strapienie). Zdaniem Ávila, przykładem „równowagi serca” (*igualdad de corazón*), zachowanej na skutek modlitwy, jest postawa Anny, matki proroka Samuela (por. 1 Sm 1, 18). Znakiem równowagi wewnętrznej jest spokój (*sosiego*) i poczucie bezpieczeństwa (*seguridad*) w sytuacjach trudnych i niebezpiecznych²⁷⁰. Spokój oparty na ufności we wszechmoc i miłosierdzie Boga jest koniecznym warunkiem zwycięstwa z pokusą. Święty Jan de Ávila, wskazując na środki służące w walce z pokusami przeciwko wierze, zapewnia: „*Wy milczeć będziecie, mówi Pismo, a Pan będzie walczył za was* (Wj 14, 14). A na innym miejscu mówi Izajasz: *W milczeniu i nadziei będzie wasza moc* (Iz 30, 15). A jeśli zabraknie którejkolwiek z tych dwóch rzeczy, zaraz człowiek osłabnie i będzie niespokojny. Widziałem, że dzięki temu milczeniu, skrytości (*disimulación*) i dobrej nadziei, wiele osób zostało uleczonych w krótkim czasie z owej uciążliwej dolegliwości (...)²⁷¹. W tym kontekście należy zauważyć, że w swoich listach Mistrz Ávila, wielokrotnie zachęca do zaufania Bogu w cierpieniu fizycznym

²⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 813-815, „Sea nuestra oración llena de confianza”.

²⁶⁹ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 24.

²⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 604.

²⁷¹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 592.

lub duchowym²⁷². Jego zdaniem tego rodzaju doświadczenia są swoistą próbą ufności²⁷³. Apostoł Andaluzji podkreśla, że ufność w Bożą opiekę, skutkuje posłuszeństwem Jego „świętej woli”. Według niego, powierzenie się Bogu i posłuszeństwo wobec Niego są przede wszystkim darem Stwórcy. Należy prosić o te dyspozycje oczekując z nadzieją czasu, w którym Bóg udzieli ich dla dobra człowieka²⁷⁴.

Według Mistrza Świętych, nadzieja wypływa z wiary w Bożą wszechmoc i miłosierdzie. Jej źródłem jest także doświadczenie Bożej miłości objawionej w męce Chrystusa²⁷⁵. Święty wyraża komplementarność cnót teologalnych w relacji do Boga, w następujący sposób: „Niech więc ten *Bóg nadziei*, mówi święty Paweł, *napelni was pokojem i radością* (por. Rz 15, 13), nie poprzez badanie tego, co czyni, lecz w *wierzeniu z prostotą*, [w to] że On jest prawdziwą mądrością tych, którzy żyją na tym wygnaniu. A ci, którzy w ten sposób Jemu wierzą i kochają Go, *obfitują w nadzieję i moc Ducha Świętego* (por. Rz 15, 13); ponieważ im mniej się stara rozeznawać, a bardziej ufa i miłuje, tym bardziej rośnie nadzieja; gdyż wierzę, że im bardziej na oślepie rzucam się w Boże ramiona, tym bezpieczniejszy jestem. (...) I z owej miłosnej nadziei, zrodzonej z rzucenia się w ramiona Boże, pochodzi *moc*. Ponieważ nie ma nic słabszego od tego, kto kreśli swoje życie według swojego wyobrażenia, ani mocniejszego od tego, kto nie zważając na swoje, poddaje się Bogu”²⁷⁶.

1.3.3. Miłość

Święty Jan de Ávila podkreśla, że wyrazem miłości Boga do człowieka jest męka Zbawiciela. Wielokrotnie zachęca do jej rozważania. W *Audi, filia* dzieli się również własnymi rozmyślaniami nad misterium Paschy. Jego zdaniem wpatrywanie się

²⁷² Por. Juan de Ávila, *Carta 44. A una señora afligida con trabajos corporales y tristezas espirituales [doña Leonor de Inestrosa]*, w: OC, vol. 4, s. 232, „Tengamos, pues, esta firme confianza en el Salvador del mundo, Jesucristo nuestro Señor, y metamos en el seno la esperanza de la gloria que nos ganó (cf. Job 19, 27)”; *Carta 77. A una persona afligida*, w: OC, vol. 4, s. 328; *Carta 260. A un enfermo: Esforzarse en la tribulación*, w: OC, vol. 4, s. 794-795; *Carta 261. De la obediencia y confianza en Dios*, w: OC, vol. 4, s. 796; *Carta 262. Mortificación y «caminar en el camino de la cruz»*, w: OC, vol. 4, s. 797-798.

²⁷³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]...*, dz. cyt., s. 90, „(...) la confianza se prueba con la persecución”.

²⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 261...*, dz. cyt., s. 796.

²⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 117. A un sacerdote que estaba enfermo*, w: OC, vol. 4, s. 444, „Nie ma rzeczy, która bardziej nas pobudzi do nadziei, jak bycie kochanymi przez Boga; nie ma wyraźniejszego znaku owej miłości z Jego strony, nad oddanie życia za nas”.

²⁷⁶ Juan de Ávila, *Carta 117...*, dz. cyt., s. 444-445.

w umęczonego i ukrzyżowanego Pana rozpala w sercu oranta miłość ku Niemu. W ten sposób człowiek odpowiada na inicjatywę Stwórcy, objawioną w męce Zbawiciela.

Święty podkreśla, że ludzka miłość podlega rozwojowi i dojrzewa w miarę kształtowania się relacji z Bogiem. Pisze o tym, między innymi, w liście do pewnej zakonnicy, dokonując w nim streszczenia nauki o życiu duchowym²⁷⁷. Apostoł Andaluzji podkreśla między innymi, że miłość do Boga wyraża się przede wszystkim w pragnieniu Jego chwały. Rodzi się w woli człowieka. Nie opiera się na uczuciach. Ma być motywem wszelkich czynów ludzkich²⁷⁸. Mistrz Ávila tłumaczy: „O tym mówił święty Paweł w słowach: *Wszystko cokolwiek czynicie, czyńcie na chwałę Bożą* (1 Kor 10, 31); to tak jakby powiedział: niech się rodzą z tej miłości; gdyż tak jak serce wydaje polecenia wszystkim częściom ciała, tak też miłość i wola, którą chcemy, by Bóg był uwielbiony, poleca, byśmy Jemu służyli”²⁷⁹. Święty wymienia dwa rodzaje miłości, jakie występują w stosunku do Boga. Pierwszy nazywa „miłością pożądania” (*amor de concupiscencia*). Polega ona na miłowaniu Stwórcy ze względu na korzyści płynące z tej relacji (nagroda życia wiecznego). Drugi to „miłość prawdziwej przyjaźni” (*amor de verdadera amistad*), która wyraża się w miłowaniu Boga dla Niego samego i pragnieniu Jego chwały. Miłość dla nagrody nie wystarcza do wypełnienia przykazania miłości Boga. Należy do niej dołączyć „miłość przyjaźni”, która pobudza człowieka do wiernej służby na chwałę Bożą²⁸⁰. Według Mistrza Świętych miłość do Boga dojrzewa na drodze przyjaźni. Wyraża się ona w nieustannej pamięci o Nim (chodzeniu w Jego obecności), uwielbieniu i radości z chwały, jaką posiada Stwórca sam w sobie i jaką oddaje Mu stworzenie. Postawa tak pojętej miłości Boga realizuje się w codzienności i pomaga duszy przejść przez stan oschłości, który może towarzyszyć orantowi na drodze rozwoju modlitwy²⁸¹. Święty powołuje się na przykład pewnej osoby, która przeżywając ciemności i opuszczenie powtarzała: „Panie, chcę, byś był uwielbiony i by wszystko Cię chwaliło. Błogosławiony jesteś Ty, co sam w sobie jesteś tak pełen radości i zadowolenia, chociaż ja jestem oschły i niezadowolony”²⁸².

²⁷⁷ Por. S. Gryga, *Zoty wiek...*, dz. cyt., s. 54.

²⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., w: OC, vol. 4, s. 705-706.

²⁷⁹ Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 706.

²⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 706.

²⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 709-710.

²⁸² Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 710.

Apostoł Andaluzji wskazuje, że człowiek posiada naturalną skłonność do miłowania Stwórcy. Jest ona darem Bożym²⁸³. Z tego powodu uważa, że nie można zmuszać serca do miłości Boga, przez nadmierne umartwienia, ponieważ często jest to przyczyną oschłości. W relacji do Stwórcy należy traktować Go jak przyjaciela. Jego zdaniem trzeba ze spokojem rozważać nad dobrocią Stwórcy i przymiotami, jakie posiada. Owocuje to rozpaleniem miłości ku Niemu²⁸⁴. Według Apostoła Andaluzji serce człowieka jest ołtarzem, na którym należy składać nieustanną ofiarę uwielbienia Boga i ofiarowywać Mu „płomienną miłość” (*amor encendido*)²⁸⁵.

Miłość do Stwórcy, jako podstawa doskonałości chrześcijańskiej, wyraża się w zachowywaniu Jego przykazań i miłosierdziu wobec bliźnich²⁸⁶. Modlitwa i wytrwała prośba zanoszona z ufnością do Ojca Niebieskiego, sprawiają że człowiek jest w stanie zachować prawo Boże²⁸⁷. Ávila podkreśla, że w rozmowie z Bogiem dojrzewa miłość do Niego, która owocuje miłością bliźniego (*caridad con el prójimo*)²⁸⁸. Apostoł Andaluzji zauważa, że logiczną konsekwencją przebywania z kimś dobrym jest pragnienie cnoty. Jeżeli zatem człowiek obcuje z Najwyższym Dobrem, to jego miłość będzie realizować się w postawie miłosierdzia wobec bliźnich. Święty rysuje obraz człowieka, który „w nocy padał na twarz przed Panem” i prosił Go o przebaczenie. Doświadczając miłosierdzia ze strony Boga, okazuje je bliźnim, którzy zawinili przeciw niemu. Mistrz Świętych wyraża przekonanie, że modlitwa otwiera oranta na miłosierdzie Boga i uzdalnia do wypełniania przykazania miłości względem innych²⁸⁹.

²⁸³ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 710; „(...) nie powinnaś myśleć, że trzeba w inny sposób nakłonić wolę do miłowania Boga, niż czyni się to dla miłowania człowieka, gdyż taki sam sposób i te same naturalne zdolności dał Bóg do miłowania wszystkiego. A jeśli nie wiesz czego powinnaś się podjąć dla łagodnego nakłonienia się do miłości Boga, przypatruj się uważnie w jaki sposób skłaniasz się ku miłowaniu przyjaciela, bo tego samego sposobu powinnaś przestrzegać [i tutaj]”.

²⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 710-711.

²⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 66. A una monja*, w: OC, vol. 4, s. 291.

²⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 158-159.

²⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 224. A una doncella*, w: OC, vol. 4, s. 719; „(...) y para venir a este amor, es menester guardar los mandamientos, y para guardarlos es necesario orar y demandar y perseverar demandando, confiando en Jesucristo, que *lo que pidiéremos al Eterno Padre en nombre de Jesucristo, su Hijo, lo concederá* (Jn 16, 23)”. Święty używa na określenie prośby czasownika *demandar*, który tłumaczy się jako „prosić”, ale także „domagać się, wnosić skargę, żądać”. Jego zdaniem należy to czynić w sposób wytrwały, z uporem (*perseverar* – uporczywie trwać, obstawać, wytrwać).

²⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 711, „Z tej miłości (*amor*) pochodzi miłość (*caridad*) wobec bliźniego taka, jaką powinno się mieć; ponieważ ten, kto się cieszy i jest zadowolony z chwały, jaką Bóg ma w sobie i w swych stworzeniach, w konsekwencji cieszy się kiedy bliźnim dobrze się powodzi i służą Bogu, ponieważ w nich uwielbiony jest ich Umiłowany i - przeciwnie - cierpią, kiedy widzą ich strapiionymi i w grzechu, ponieważ Umiłowany poleca, by tak było”; P. Cayón Cagigas, *San Juan de Avila. La Moral...*, dz. cyt., s. 102, „De este profundo amor se deriva el amor del prójimo, que ha de ser una adoración y glorificación del Señor”.

²⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689-690.

Z tego powodu przestrzega przed iluzją, jaka może zagrażać człowiekowi w życiu duchowym: „Dzisiaj mówi się, że świętość polega na wielkich pragnieniach podczas modlitwy. Popelnia się jednak grzechy podczas naszych rozmów z ludźmi. Płaczymy tam [na modlitwie] nad cierpieniami Jezusa Chrystusa, a później dostarczamy ich bliźnim. W kącie [na modlitwie] oddajemy cześć pokojowi [pochodzącemu od] Syna Bożego, a następnie pobudzamy do gniewu, zniesławiamy i zasmucamy towarzyszy. Milczymy przez godzinę a gadamy przez cały dzień. I tak wyciągamy wniosek, że nasz postęp duchowy polega na tym, by milczeć, modlić się i myśleć o Bogu, ofiarując to jako cenę za to, czego pragniemy i szukamy, to jest uczucia pobożności i rozkoszy, a następnie pozostajemy takimi, jakimi byliśmy dawniej”²⁹⁰. Według Apostoła Andaluzji, praktykowanie modlitwy w sposób czysto zewnętrzny i szukanie w niej własnej chwały jest „wielką niegodziwością i obrazą ćwiczeń duchowych”²⁹¹. Jego zdaniem praktykowanie modlitwy myślniej, opartej na poznaniu siebie i poznaniu Chrystusa, powinno prowadzić oranta do współczucia wobec bliźnich. Wyraża się ono w cierpliwości wobec słabości innych i „patrzeniu na nich ludzkimi oczyma”, to znaczy z miłosierdziem²⁹². Święty zachęca swoją córkę duchową, aby widziała w bliźnich „przybrane dzieci Boga”, odkupione męką Chrystusa. Według niego postawa pokory i szacunku wobec drugiego człowieka owocuje służbą bliźniemu na wzór Jezusa Chrystusa²⁹³.

Wyrazem wrażliwości Apostoła Andaluzji jest jego zalecenie, skierowane do zamężnych kobiet, aby przez swoje uczestnictwo w liturgii nie zaniedbywały obowiązków stanu. Zachęca, aby pozostawiły uporządkowany dom, zanim udadzą się do kościoła wysłuchać kazania²⁹⁴. W tym kontekście Święty rekomenduje, aby przygotowujący się do małżeństwa poświęcili wiele czasu na służbę Bogu. Polega ona na trosce o czystość, pokorę, cierpliwość, miłosierdzie i spełnianie Bożych przykazań. Takie przygotowanie pomoże im w życiu małżeńskim zachować spokój i łagodność, niezależnie od przeszkód, jakie będą przeżywać²⁹⁵. Apostoł Andaluzji zachęca małżonków chrześcijańskich, aby dbali o relację z Bogiem, wypełniając Jego wolę.

²⁹⁰ Juan de Ávila, *Carta 184. A un mancebo*, w: OC, vol. 4, s. 617.

²⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 619.

²⁹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 741-743.

²⁹³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 745.

²⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 325.

²⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 325.

Jednocześnie, powołując się na Apostoła Narodów (por. 1 Kor 7, 33) wskazuje na trudność w połączeniu powinności wobec Boga z obowiązkami małżeńskimi²⁹⁶. Nie przekreśla to jednak działania Stwórcy, który pragnie zbawić człowieka w stanie, do jakiego powołał go w życiu ziemskim. Małżonek obserwujący życie mnisze, nie powinien odczuwać niezadowolenia ze swojego powołania, ale starać się je wypełnić zgodnie z wolą Bożą. Postępując w ten sposób osiągnie chwałę Nieba²⁹⁷. Dla Ávila, znakiem autentycznej relacji ze Stwórcą jest wypełnianie przykazania miłości Boga i bliźniego. Nie dziwi zatem fakt, że w jego regułach naśladowania Chrystusa, obok wskazówek dotyczących rachunku sumienia i rozważania Męki Pańskiej, można odnaleźć między innymi zachętę do pomocy tym, którzy znajdują się w potrzebie²⁹⁸.

Konkludując, należy stwierdzić, że według świętego Jana de Ávila, modlitwa jest szczególną przestrzenią działania Trójcy Świętej. Jezus Chrystus – Słowo Wcielone – poucza oranta jak należy zwracać się do Ojca i spełnia rolę Pośrednika w kontakcie między Nim a człowiekiem. Duch Święty nadaje modlitwie właściwy kierunek. Udziela odpowiedniego natchnienia, towarzyszy i podtrzymuje w dialogu. Bóg Ojciec jest źródłem, a zarazem dopełnieniem modlitewnego aktu²⁹⁹.

Relacja z Trójjedynnym Bogiem dokonuje się na drodze cnót teologalnych. Dzięki nim człowiek poznaje Stwórcę i odpowiada na Jego inicjatywę. Wiara w istnienie i miłość Boga osobowego ożywia modlitwę. Nadzieja ukierunkowuje człowieka na Boga i Jego obietnice. Miłość pobudza oranta do upodobnienia się do Stwórcy i poddania życia woli Bożej, co jest owocem spotkania z Bogiem³⁰⁰.

²⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 325-326, „(...) -¿Cómo, padre, podré cumplir con entrambas cosas, con mi casa y con Dios? - Es cosa muy dificultosa”.

²⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 354, „Ya os puso Dios en ese estado, en ése os salvaréis; tened cuidado de hacer en él todo lo que debéis, que ahí os dará Él su gracia con que vais al cielo (...)”.

²⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Reglas muy provechosas para andar en el camino de nuestro Señor*, w: OC, vol. 2, s. 843-848, „(...) viva con cuidado de no hacer cosa que no deba contra su prójimo, y mire si le puede ayudar en alguna cosa, como limosna, consuelo, o favor, o cualquiera otra cosa (...)”.

²⁹⁹ Por. R. García Mateo, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 100, „Por tanto, toda oración, aunque no se exprese explícitamente, tiene dimensiones trinitarias: va dirigida al Padre por medio del Hijo bajo la acción del Espíritu Santo”.

³⁰⁰ Por. S. Witek, *Teologia życia...*, dz. cyt., s. 276-277.

ROZDZIAŁ II CZŁOWIEK W SPOTKANIU Z BOGIEM

Modlitwa chrześcijańska bazuje na zbawczym działaniu Boga, które dokonało się przez Chrystusa w Duchu Świętym. Skierowane jest ono do człowieka, stworzonego na obraz i podobieństwo Boże. W ten sposób człowiek staje się podmiotem działania Trójcy Świętej, która objawiając mu swoją miłość, zaprasza do relacji. Przestrzenią rozwoju osobowego dialogu z Bogiem jest przede wszystkim modlitwa. Orant wyposażony w dary naturalne, a także nadprzyrodzone staje się podmiotem modlitwy³⁰¹. W tym rozdziale zostanie przedstawiony obraz człowieka w nauczaniu Świętego Jana de Ávila. Na jego podstawie zostanie ukazana struktura modlitewnego aktu i jego uwarunkowania antropologiczne.

Modlitwa, rozumiana jako wysiłek człowieka, angażuje całe jego życie, otwierając go na Boga. Nawiązanie rozmowy ze Stwórcą stanowi podstawę do łączenia życia z modlitwą³⁰². Dlatego ostatnia część rozdziału podkreśla znaczenie modlitwy w życiu chrześcijanina.

2.1. KONCEPCJA CZŁOWIEKA

Tajemnica człowieka według Świętego Jana de Ávila zawsze objawia się w kontekście prawdy o Bogu, który jest Miłością. Na niej bazuje cały chrześcijański humanizm Mistrza Świętych. Ukazuje Boga, który z miłości stworzył cały świat, a człowieka na swój obraz i podobieństwo. Stwórca jest zatem początkiem i dopełnieniem wszystkiego, co istnieje, a zatem również ludzkiego bytu. Z tego powodu, jak wskazuje Apostoł Andaluzji, człowieka nie można zrozumieć bez odniesienia do Boga. Co więcej, dopiero w świetle istnienia Boga można odkryć właściwy sens życia ludzkiego³⁰³. Zastanawiając się nad tym, czym są ludzie bez Boga, Apostoł Andaluzji odpowiada, że są tym czym świat byłby bez słońca - „ciemną nocą” (*una noche obscura*)³⁰⁴. Podkreśla, że człowiek jest świadomy istnienia Stwórcy i pragnie Go w swoim wnętrzu. Wiara w Boga jest wpisana w ludzkie serce i właściwa

³⁰¹ Por. H. Wejman, *Modlitwa*, dz. cyt., s. 545-546.

³⁰² Por. J. W. Gogola, *Teologia komunii...*, dz. cyt., s. 291.

³⁰³ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia Universal...*, dz. cyt., s. 307.

³⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 129.

wszystkim ludziom³⁰⁵. Wyraża się ona w przyjacielskiej relacji między Bogiem a człowiekiem, w Którym odnajduje on „prawdziwy odpoczynek” (*verdadero descanso*)³⁰⁶. Tylko Stwórca, jako „najbardziej wystarczające Dobro” (*suficientísimo Bien*) może zaspokoić pragnienie ludzkiego serca³⁰⁷.

Człowiek odkrywa istnienie Stwórcy i Jego boskie przymioty kontemplantując piękno świata. W nim, jak w zwierciadle odbija się dobroć Boga, który ogarnia wszystkie stworzenia swoją miłością i pragnie im się udzielać. Apostoł Andaluzji porównuje Stwórcę do słońca, które wchodzi przez najmniejszą szczelinę, wypełniając dom swoim światłem. Podobnie Bóg napełnia swoje stworzenia pięknem swojej miłości, życiem i rozjaśnia swoim blaskiem³⁰⁸. Bóg w dziele stworzenia objawia swoją miłość do człowieka. Mistrz Ávila zachęca do zachwyty nad samym sobą i nad całym światem. Kontemplacja darów bożych rozpala w sercu człowieka „ogień Bożej miłości” (*el fuego del divino amor*), motywuje do posłuszeństwa Bogu i wypełniania Jego woli³⁰⁹. Zdaniem Świętego, rozważanie nad pięknem stworzenia powinno prowadzić przede wszystkim do pragnienia ujrzenia Stwórcy i spotkania się z Nim. Dlatego zachęca, aby nie zatrzymywać się jedynie na dziełach Jego rąk (pięknie stworzenia), ale szukać przede wszystkim Jego oblicza. Stworzenia są dla niego jedynie kroplą w niezmiernym morzu dobroci Boga³¹⁰. Prowadzą one człowieka do refleksji nad Stwórcą jako pierwszą przyczyną sprawczą. Skutkuje to dziękczynieniem za Jego miłość, jak również potrzebą dobrego korzystania ze stworzeń. Złe ich traktowanie staje się przeszkodą dla właściwego kształtowania człowieczeństwa i uniemożliwia spotkanie z Bogiem³¹¹. Według świętego Jana de Ávila, człowiek odkrywając piękno stworzenia i Stwórcy, dochodzi do poznania tajemnicy własnego bytu. Na pytanie dotyczące przyczyny stworzenia człowieka, Apostoł Andaluzji odpowiada, że Bóg stworzył człowieka, aby Go kochał, poznał, rozkoszował się Nim, a to prowadzi ostatecznie do

³⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 62. Esto es honra: ser del linaje espiritual de Jesucristo*, w: OC, vol. 3, s. 841, „todos llaman a Dios en sus necesidades de puro instinto de naturaleza”.

³⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 39. A una señora afligida porque la enfermedad que tenía la impedía los ejercicios espirituales en que se solía ejercitarse*, w: OC, vol. 4, s. 205.

³⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 76. A un su amigo*, w: OC, vol. 4, s. 326.

³⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 725.

³⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 70. Vase la Virgen llena de gloria. ¿Nos gozaremos con ella? ¿Lloraremos?*, w: OC, vol. 3, s. 953.

³¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 133. A una señora*, w: OC, vol. 4, s. 474.

³¹¹ Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 162-163.

doświadczenia szczęścia³¹². Święty często podkreśla prawdę zawartą w Piśmie Świętym, że Bóg stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo. Z tego faktu wynika godność człowieka. Mistrz Ávila tłumaczy, że podobieństwo do Stwórcy opiera się na posiadaniu pierwiastka duchowego, czyli duszy. Jej cechą, podobnie jak przymiotem Boga jest nieśmiertelność. Dzięki temu, że człowiek oprócz ciała, posiada również duszę, może w przeciwieństwie do zwierząt poznać Boga i kochać Go więcej niż inne stworzenia³¹³.

Apostoł Andaluzji podkreśla jedność duszy i ciała. Chociaż różnią się między sobą, są związane nierozzerwalną więzią. Ponadto człowiek jest obdarowany przez Boga trzema „władzami” (*potencias*) – pamięcią, rozumem i wolą. Dzięki nim człowiek (dusza zjednoczona z ciałem) może poznać i kochać Boga, oraz Go przyjmować³¹⁴. Święty zauważa jednocześnie napięcie istniejące w człowieku. Jest ono skutkiem grzechu pierworodnego. Wskazuje, że przez jego popełnienie, ludzka natura wprawdzie nie została całkowicie zepsuta, ale rozum, wola i świat uczuć zostały poważnie osłabione. Mówi o konsekwencjach grzechu pierwszych rodziców jako o „chorobie duszy” (*enfermedad del ánima*). Wskazuje, że „rana duszy” (*herida del anima*), wpływa na ignorancję człowieka, zwłaszcza jeżeli chodzi o poznanie Boga i Jego woli. Słabość ludzkiej woli objawia się w jej pociągu do ciała i nie przestrzeganiu prawa Bożego³¹⁵. Z tego powodu Apostoł Andaluzji często wyraża się o ludzkim ciele na tym świecie w sposób krytyczny. Pisząc do swojej córki duchowej zauważa, że jest ono „pełne tysiąca potrzeb, podlegające chorobom i śmierci, przeznaczone do pokuty i znoszenia cierpienia”. Nazywa je „podłym śmietnikiem pokrytym śniegiem” (*un vil muladar cubierto de nieve*)³¹⁶. Dlatego Święty wskazuje na wielki pożytek medytacji o śmierci. Podaje nawet treść takiego rozważania, którego celem jest zapanowanie nad skłonnościami ciała i umiejętność odpowiedniego pokierowania nim³¹⁷. Zdaniem Apostoła Andaluzji, dzięki umiarkowanej ascezie, „bez szkody dla ciała” (*sin daño del cuerpo*), człowiek może uzyskać równowagę między ciałem i duszą, co znacznie wpływa między innymi na jakość modlitwy. Umiejętne obchodzenie się z ciałem jest

³¹² Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 352.

³¹³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 29...*, dz. cyt., s. 352.

³¹⁴ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia Universal...*, dz. cyt., s. 313.

³¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 54. Remedio de ese malo y extraño calor que se llama concupiscencia*, w: OC, vol. 3, s. 700.

³¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 753.

³¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 665-666.

warunkiem zachowania zdrowia i pomaga w oddawaniu chwały Bogu. Ponadto, dzięki umartwieniu człowiek nie pozwala się zdominować przez nieuporządkowane przywiązania³¹⁸.

W swojej koncepcji człowieka, święty Jan de Ávila podkreśla, że Bóg złączył duszę i ciało osoby ludzkiej intymnym węzłem miłości. Dlatego, jego zdaniem, dusze uszczęśliwione łaską nieba pragną aby również ich ciała miały udział w tej samej chwale. Ciało uwielbione będzie „narzędziem pięknym, subtelnym, niezniszczalnym i sprawnym”. Razem z duszą będzie cieszyć się Bogiem³¹⁹. Apostoł Andaluźi podkreśla, że harmonia między duszą i ciałem wpływa na równowagę między światem uczuć, pragnień, władz w człowieku a cnotami nadprzyrodzonymi, które je udoskonalają. Według świętego Jana de Ávila jedność bytu ludzkiego objawia się przede wszystkim w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia. Dzięki temu dziełu, dokonanemu przez Drugiego Adama – Jezusa Chrystusa, człowiek odzyskał utraconą łaskę. Bóg w Jezusie Chrystusie przyjął ludzkie ciało, aby zbawić człowieka z jego duszą i ciałem. Fakt ten świadczy o godności osoby ludzkiej, rozumianej w sposób integralny. W tym kontekście jednym ze znaków rozpoznawczych mistyki hiszpańskiej XVI wieku było, między innymi, zwrócenie uwagi na „człowieczeństwo Chrystusa”³²⁰.

2.2. STRUKTURA MODLITWY WEDŁUG ŚWIĘTEGO JANA DE ÁVILA

Integralna wizja człowieka, wpływa na strukturę modlitwy i działanie osoby ludzkiej w spotkaniu z Bogiem. Francisco Borraz Girona wskazuje na trzy elementy konstytutywne aktu modlitewnego, o jakich naucza Apostoł Andaluźi. Według Mistra Świętych, rozmowa człowieka z Bogiem rozpoczyna się staniem w obecności Najwyższego (*presentarse a Dios*) w postawie pokory i całkowitej zależności. Kolejnym krokiem jest prośba zanoszona z ufnością do Boga. Następnie człowiek jest wezwany do oczekiwania na odpowiedź ze strony Stwórcy³²¹.

2.2.1. Duchowa postawa oranta

Święty Jan de Ávila, podkreśla prawdę o obecności Boga i możliwości rozmowy z Nim na każdym miejscu. Aby jednak osiąść tę umiejętność, należy nauczyć się

³¹⁸ Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 169-170.

³¹⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 69...*, dz. cyt., s. 943.

³²⁰ Por. J. Esquerda Bifet, *Diccionario...*, dz. cyt., s. 463-464.

³²¹ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 29-38.

modlitwy „w szczególnym miejscu” (*en lugar particular*), poświęcając jej określoną ilość czasu³²². Najważniejszym ćwiczeniem rozpoczynającym modlitwę, według Apostoła Andaluzji jest rozmyślanie, umożliwiające poznanie siebie samego (*propio conocimiento*). Ma ono na celu doprowadzić oranta do postawy pokory i uniżenia przed Bogiem. Człowiek rozważający swoją słabą kondycję i ograniczoność staje onieśmielony wobec dobroci Stwórcy. Doświadczając swojej niegodności, pragnie jednocześnie odpowiadać na Bożą miłość³²³. Święty wskazując na modlitwę myślną, jako jedną z dróg prowadzących do szczęścia wiecznego, podkreśla, że ma ona na celu przede wszystkim poznanie siebie samego i poznanie Boga. Jego zdaniem nie należy zwracać uwagi na myśli, które nie prowadzą do wyżej wymienionego celu. Człowiek, który uświadamia sobie kim jest wobec Boga, wchodzi na drogę pokory³²⁴. Mistrz Ávila wskazuje na tę prawdę w następującym stwierdzeniu: „pokora opiera się na poznaniu nas samych³²⁵”.

Święty podaje metodę rozważania, która skutkuje właściwym poznaniem własnej kondycji wobec Stwórcy. Podkreśla, że powszechnie jest ona nazywana „unicestwieniem”, lub „wyniszczeniem” (*anihilación*)³²⁶. Ávila prowadzi oranta na drodze uznania własnej nędzy, proponując rozmyślanie o dobrodziejstwach, otrzymanych przez niego od Pana Boga. Pierwszym darem, na jaki wskazuje jest istnienie człowieka, które pochodzi od Stwórcy. Przypomina, że to Bóg jest źródłem istnienia bytu ludzkiego. Człowiek nie posiada istnienia sam z siebie. Z tego powodu pozostanie dla siebie tajemnicą. Pełne poznanie człowieka z jego duszą i ciałem posiada jego Stwórca. Następnie Mistrz Świętych zachęca, aby rozważać o tym, że Bóg - Dawca życia, podtrzymuje człowieka w istnieniu. Obdarowuje go pokarmem, aby mógł się rozwijać. Również wszystkie zmysły, oraz dar mowy, są darem Stwórcy dla człowieka, aby dobrze ich używał na Jego chwałę. Święty zachęca do zachwytu nad miłością Stwórcy, który obdarował człowieka nieśmiertelną duszą, uczynił swoim dzieckiem i pomimo jego grzeszności daje wszelkie możliwości, aby mu służył i doszedł do zjednoczenia z Nim. Człowiek otrzymał od Boga pamięć, aby nie

³²² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 690.

³²³ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1016.

³²⁴ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, w: OC, vol. 2, s. 1023.

³²⁵ Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1023, „(...) la humildad consiste en el conocimiento de nosotros”,

³²⁶ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1023.

zapomniał o Dawcy, a także rozum, który umożliwia poznanie Jego woli. Apostoł Andaluzji zachęca do rozważania dobroci Boga, który daje swoim dzieciom dobre natchnienia, aby je wcielać w czyn. Całe stworzenie, razem z wszystkimi żywiołami na świecie są dane człowiekowi, aby służyły jego rozwojowi i podtrzymywały go w istnieniu³²⁷. Zdaniem Mistrza Ávila, rozmyślanie nad tymi tajemnicami prowadzi do wdzięczności wobec Boga. Uświadamia jednocześnie orantowi, że pozbawiony Bożej obecności i opieki, obróciłby się w nicość³²⁸. W dalszym rozważaniu Święty proponuje, aby przypomnieć sobie dawne życie, naznaczone niedbałością i grzechem. Jakość takiego życia charakteryzującego się obecnością cierpienia jest wynikiem grzechu pierwszych rodziców. Człowiek stracił pierwotną sprawiedliwość, czego konsekwencją jest utrata łaski i przyjaźni z Bogiem. Podobnie dzieje się w życiu każdego człowieka, który popełnia grzech śmiertelny. Rozmyślanie o zranionej przez grzech naturze ludzkiej, prowadzi do uświadomienia sobie „nieskończonej dobroci i miłosierdzia” (*infinita bondad y misericordia*) Boga. On chciał odkupić człowieka nie w jakikolwiek sposób, ale stając się człowiekiem. Tajemnica Wcielenia jest nazywana przez Świętego pierwszą z tajemnic Chrystusa i początkiem Odkupienia człowieka³²⁹.

Medytacja nad sensem ludzkiego istnienia w kontekście wszechmocy i miłosierdzia Bożego prowadzi człowieka do doświadczenia własnego ubóstwa i nędzy. Prowadzi oranta do głębokiego uniżenia się przed Stwórcą i doświadczenia własnej nicości. To właśnie ma na myśli Święty Jan de Ávila mówiąc o „unicestwieniu”, „wyniszczeniu” (*anihilación*). O takiej postawie wobec Stwórcy, świadczą pierwsze słowa modlitwy, której najczęściej używał. Apostoł Andaluzji stając przed Bożym Majestatem uroczyście deklaruje, że jest niczym i nic nie znaczy, a jeżeli cokolwiek posiada, to jedynie dzięki zasługom Jezusa Chrystusa³³⁰. Natomiast, w modlitwie nawróconego grzesznika, wkłada w jego usta, między innymi następujące słowa: „Czym jestem wobec Ciebie? I czym jest wszelkie stworzenie wobec Ciebie? To wszystko, jak mówi Twój wielki przyjaciel Izajasz, jest jak mały pyłek. Wszyscy są

³²⁷ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1024-1028.

³²⁸ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1028, „Y finalmente, considera cómo te conserva Dios, de manera que si te dejase de sus manos de conservarte, te ternarías en nada”.

³²⁹ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1028.

³³⁰ Por. *Oración que usaba el venerable P. Mtro. Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 1003.

jakby ich nie było, jak coś zbędnego i bez istnienia (Por. Iz 40, 15.17)³³¹”. Poczucie własnej grzeszności sprawia, że wobec Stwórcy człowiek poznaje siebie jako „pył i popiół” (*polvo y ceniza*), w postawie zawstydzenia i bojaźni. Jest jednocześnie świadomy miłosierdzia Bożego i dlatego z ufnością dziecka zwraca się do Niego. Ponieważ nie może liczyć na siebie, dlatego kieruje się ku Bogu. Jemu odkrywa swoją nędzę i w Nim znajduje ratunek, odpoczynek, zdrowie i prawdziwe życie³³².

Zdaniem świętego Jana de Ávila, praktyka modlitewna, mająca na celu poznanie własnej kondycji wobec Boga (*propio conocimiento*) jest integralną częścią modlitwy. Prowadzi oranta do postawy pokory, bez której, według niego, nie można wejść w relację z Bogiem³³³. Apostoł Andaluzji poświęca bardzo dużo miejsca cnocie pokory w swoim głównym dziele *Audi, filia*³³⁴. Tłumaczy swojej córce duchowej, że Bóg jest źródłem tej cnoty. Pokorę Boga można dostrzec w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia. W uniżeniu Syna Bożego objawiła się najbardziej Jego miłość, a także wszechmoc i mądrość Boża³³⁵. Zdaniem Mistrza Ávila pokora Boga jest dla człowieka źródłem licznych dobrodziejstw, mocy i cnoty. Widok cierpiącego i ukrzyżowanego Pana, rozpala w sercu miłość ku Niemu i pobudza do uniżenia się wobec Boga i bliźniego³³⁶. Święty zachęca swoją córkę duchową, aby rozważając o własnej śmierci oceniła się wobec Boga „z wielką prostotą i w prawdzie” (*con mucha sencillez y verdad*). Ma nie tylko zrozumieć, ale przede wszystkim doświadczyć i „zasmakować w woli”, że jest osobą grzeszną i niegodną³³⁷. Wielką pomocą w poznaniu prawdy o sobie jest dla człowieka rachunek sumienia. Uczy on bowiem „zbawiennej wiedzy” (*una ciencia muy saludable*), która pobudza oranta do żalu za grzechy i do braku zadowolenia z siebie. Bóg udziela przebaczenia tym, którzy osądzają się w prawdzie, upokarzają się

³³¹ Juan de Ávila, *Oración de un pecador...*, dz. cyt., s. 1005, „¿Qué soy yo para con vos? Y ¿qué es todo lo criado para con vos? Todo ello, como dice vuestro grande amigo Esaiás, es como un polvito muy pequeño, todos son como si no fuesen, como cosa vana y sin ser (cf. Is 40, 15.17)”.

³³² Por. Juan de Ávila, *Oración de un pecador...*, dz. cyt., s. 1003-1006.

³³³ Por. A. Granado Bellido, *El “Audi, filia”: El misterio de nuestra salvación*, w: Conferencia Episcopal Española, *El Maestro Ávila...*, dz. cyt., s. 619.

³³⁴ Święty Jan de Ávila w *Audi, filia*, pisze bezpośrednio na temat pokory w rozdziałach 12, 40-41. Podaje również wskazówki służące zdobyciu owej cnoty (m.in. *propio conocimiento* i rachunek sumienia) w rozdziałach 57-67.

³³⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 620-622.

³³⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 622-623.

³³⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 667-668.

z powodu grzechów i ubolewają nad nimi³³⁸. Apostoł Andaluzji zachęca adresatkę swojego traktatu w następujących słowach: „Bądź zatem uważna w patrzeniu na siebie i karceniu się; stawiaj się w obecności Bożej, wobec której pokorne poznanie naszych braków jest bardziej bezpieczne, niż pycha wynikająca ze znajomości innych spraw³³⁹”.

Aby nie pobyć w poznaniu siebie, należy również właściwie ocenić dobro, które staje się udziałem człowieka. Apostoł Andaluzji przypomina, że źródłem wszelkiego dobra jest Bóg. Świadomość tego faktu pomaga w pokornym obcowaniu ze Stwórcą. W tym kontekście Święty mówi o pokorze sprawiedliwych (*humildad de justos*), której wzorem jest Jezus Chrystus. Został On wywyższony na drodze pokory, a przez swoje „święte uniżenie” (*santa bajeza*) pokazał człowiekowi drogę do nieba³⁴⁰. Takiej cnoty udziela Bóg tym, których On sam wybiera. Świadomość, że ten rodzaj pokory to „Jego wyjątkowy dar” (*un muy particular don suyo*) jest również łaską Bożą. Święty podkreśla, że Bóg udziela daru pokory tym, którzy nie pokładają ufności w sobie, ale proszą o nią na drodze modlitwy i pobożnych praktyk. Z tego powodu Apostoł Andaluzji proponuje rozważanie o własnym „istnieniu” (*el ser*) i o „dobrym istnieniu” (*el buen ser*). Prowadzi to w konsekwencji do uwielbienia i umiłowania Boga, który jest Dawcą życia i Tym, który je podtrzymuje³⁴¹. Człowiek dochodzi do przekonania, że wszystko co składa się na jego bytowanie, jest darem Stwórcy. On sam jest dłużnikiem Boga i Jego łaski. Dlatego Mistrz Ávila zachęca swoją córkę duchową do „uniżania się najgłębiej jak tylko potrafi”, uświadamiając sobie własną grzeszność wobec Bożej dobroci i miłosierdzia³⁴².

Ideę pokornego obcowania z Bogiem, Święty wyraża za pomocą obrazu, zaczerpniętego z Ewangelii. W jednym ze swoich kazań komentuje przypowieść Pana Jezusa o faryzeuszu i celniku w świątyni. Negatywnie ocenia modlitwę faryzeusza, jako człowieka skoncentrowanego na sobie samym i pogardzającego innymi. Według Apostoła Andaluzji błąd faryzeusza polegał na przypisywaniu sobie dobroci, która

³³⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668-669, „(...) y a aquellos perdona sus faltas, con largueza de bondad, que las conocen y se humillan por ellas con el juicio de la verdad, y las gimen con su voluntad”.

³³⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 670, „Sed, pues, cuidadosa en miraros y reprehenderos; presentándoos delante de la precencia de Dios, delante del cual es más seguro el humilde conocimiento de vuestras faltas que la soberbia alteza de otros conocimientos”.

³⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 670-672.

³⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 672-673.

³⁴² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 675, „(...) y abajaos en el más profundo lugar que pudiéredes muy despacio”.

w istocie jest atrybutem Boga. Myśląc o sobie z wyższością, uzurpował cześć i chwałę należną Stwórcy. Święty poucza, aby nie przypisywać sobie żadnego dobra, a co za tym idzie, nie pokładać ufności w swoich możliwościach. Przeciwnie, uznając potęgę Stwórcy, człowiek powinien z „pokorą celnika” prosić o przebaczenie grzechów. Mistrz Ávila wyraża przekonanie, że taka modlitwa zostanie wysłuchana przez Boga. W tym kontekście, Apostoł Andaluzji zwraca uwagę na gest „bicia się w piersi” (*herir su pecho*). Jest on wyrazem uznania własnej grzeszności, żalu i prośby o przebaczenie. Postawa upokorzenia się przed Bogiem sprawiła, że modlitwa celnika została przyjęta, zgodnie ze słowami Jezusa: „kto się uniża będzie wywyższony, a kto się wywyższa będzie poniżony” (Łk 18, 14). Z tego powodu Święty uważa, iż postawa pokory jest niezbędna aby uzyskać przebaczenie grzechów³⁴³. Dlatego apeluje do swoich słuchaczy: „Padnijmy do stóp Naszego Pana, obwiniajmy się razem z celnikiem, wyznając nasze grzechy, aby na ziemi udzielił nam łaski, a w niebie chwały”³⁴⁴.

Podobne zachęty kieruje on do swoich duchowych synów i córek. Posługuje się w tym celu pewnymi zwrotami, charakterystycznymi dla jego sposobu wyrażania postawy pokory. Pisząc do świętego Ludwika z Granady zachęca go, aby przyszłych kaznodziejów uczył między innymi modlitwy. Mają oni, po uprzedniej lekturze, rozważać fragment Męki Pańskiej, zadowolając się „spojrzeniem prostym i pokornym” (*vista sencilla y humilde*). Rozmyślając natomiast o śmierci i sądzie „niech się oskarżą i zawstydzą wobec majestatu Bożego”³⁴⁵. Podobną radę daje swojej córce duchowej. Poleca jej, aby na modlitwie ukorzyła się przed Bogiem „z uciszeniem i prostotą” (*con sosiego y simplicidad*), nie polegając na swoim rozumowaniu, ale szukając tego, czego pragnie Bóg. Jej postawa wobec Stwórcy powinna się charakteryzować pełnym prostoty poddaniem (*un afecto sencillo*), jakie posiada „nierozumne dziecko i pokorny uczeń” wobec swojego nauczyciela. Według Świętego modlitwa „zależy bardziej od serca niż od głowy”, ponieważ jak tłumaczy, celem rozmyślania ma być większe umiłowanie Boga. Dlatego zaleca, aby nie „męczyć głowy” zbytnim wysiłkiem wyobraźni, ale

³⁴³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 21...*, dz. cyt., s. 259-264.

³⁴⁴ Juan de Ávila, *Sermón 21...*, dz. cyt., s. 264, „Vengámonos a los pies de Nuestro Señor, acusándonos con el publicano, confesando nuestros pecados, para que aquí nos dé gracia y allá gloria”.

³⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 1. A un predicador [Fr. Luis de Granada, OP]*, w: OC, vol. 4, s. 12-13, „(...) y acúsense, y avergüencense, y afrentense delante del acatamiento de Dios”.

poddać się działaniu Boga, który daje łaskę „spokojnej medytacji” (*meditación sosegada*)³⁴⁶.

Święty Jan de Ávila, łączy postawę pokory na modlitwie z prostotą, a nawet niekiedy utożsamia je ze sobą³⁴⁷. W jednym z kazań, mówiąc o spotkaniu Pana Jezusa z Samarytanką, wskazuje na grzeszność kobiety i chwali jednocześnie jej prostotę. Podkreśla, że Bóg jest „przyjacielem małych i biednych” (*amigo de bajos y pobres*), co w tym kontekście oznacza pokornych. W dalszej części kazania wyjaśnia, że Pan okazuje swoją przyjaźń ludziom prostym i czystego serca³⁴⁸. Można zatem zgodzić się z Michaelem Lowentalem, że w tym wypadku, pokora i prostota są dla Apostoła Andaluzji terminami synonimicznymi³⁴⁹. Zwykle jednak Mistrz Ávila, dokonuje rozróżnienia między tymi dwoma postawami. Pokorę wiąże z poznaniem prawdy o sobie, a prostotę z osobistą relacją między człowiekiem a Bogiem³⁵⁰. Lowental w swojej pracy na temat prostoty według Świętego Jana de Ávila, wskazuje, że rozpatruje on tę cnotę w dwóch aspektach. Po pierwsze mówi o „prostocie serca” (*simplicidad de corazón*), na którą składają się czystość serca i prawość intencji. Nie używa on bezpośrednio terminu „prostota”, ale odnosi się do tej postawy wobec Boga przy różnych okazjach. Często wskazuje na potrzebę oczyszczenia serca, jak również na wartość wewnętrznej czystości na wzór Matki Bożej. Podkreśla, że Maryja posiadała „oko prostej intencji” (*el ojo de la intención sencillo*), tak bardzo potrzebne, aby prowadzić życie bez obłudy. Po drugie Święty mówi również o „prostocie dziecka” (*simplicidad de niño*) z jaką chrześcijanin ma wchodzić w relację z Bogiem. W tym wyrażeniu zawarta jest niewinność, szczerłość, całkowite zaufanie i powierzenie się w ręce Ojca Niebieskiego. Można zatem stwierdzić, że dla Apostoła Andaluzji, prostota jest cechą charakterystyczną właściwej postawy oranta w kontakcie z Bogiem³⁵¹.

Pokora i prostota są podstawowymi elementami ewangelicznej drogi do Królestwa niebieskiego, określanej jako „ubóstwo duchowe”. Święty Jan de Ávila, w jednym

³⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

³⁴⁷ Por. M. Lowental, *La “simplicidad”...*, dz. cyt., s. 91.

³⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 11. ¡Agua, Señor, que nos apague la sed!*, w: OC, vol. 3, s. 153-154.

³⁴⁹ Por. M. Lowental, *La “simplicidad”...*, dz. cyt., s. 91.

³⁵⁰ Por. M. Lowental, *La “simplicidad”...*, dz. cyt., s. 118.

³⁵¹ Por. M. Lowental, *La “simplicidad”...*, dz. cyt., s. 121-122; Juan de Ávila, *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 262; *Sermón 63. ¡Quién viera a esta niña luchar con Dios!*, w: OC, vol. 3, s. 847, „(...) El vino de la Virgen, su intención es; ojo no torcido, no mezclado”; *Carta 162. A un cura de almas a quien Dios había hecho merced de llamarle a la vida espiritual*, w: OC, vol. 4, s. 554.

z kazań wyjaśnia co oznaczają słowa Pana Jezusa: „Błogosławieni ubodzy duchem” (Mt 5, 3). Jego zdaniem, to ludzie, którzy nie opierają się na sobie, na swoim bogactwie, własnych siłach, czy władzy. To ci, którzy we wszystkim uznają się za ubogich. Nie odnajdują w sobie nic dobrego i dlatego zwracają się z ufnością do Boga w każdej potrzebie³⁵². Przykładem „ubogiego w duchu” jest dla Apostoła Andaluzji, między innymi święty Franciszek z Asyżu. W przemowie, poświęconej tej postaci, Mistrz Ávila wzywa słuchaczy: „Proście Boga jako malutcy, jak prosi biedaczek bogatego, który nie czyni nic innego, jak tylko pokazuje mu swoje rany, odkrywa swoje potrzeby”³⁵³. W podobnym tonie zwraca się do swojej córki duchowej, pisząc, aby rozważała cnoty Pana Jezusa, jakie ujawniły się w Jego męce. Wpatrywanie się w łagodność, cierpliwość, milczenie, miłość Ukrzyżowanego, odsłoni jej własne braki i doprowadzi do poczucia wstydu. Apostoł Andaluzji zachęca ją, aby nie zniechęcała się swoimi słabościami. Ma przedstawić je Bogu, podobnie jak dziecko pokazuje swojej matce cierń, wbity w rękę, prosząc aby go usunęła. Święty przekonuje, że Pan wysłucha prośby zanoszonej do Niego w ten sposób. Jest On bowiem nie tylko „zwierciadłem” ukazującym braki człowieka, ale przez dzieło zbawienia jest również skutecznym lekarstwem na ludzkie słabości³⁵⁴.

Według świętego Jana de Ávila, rozważanie o własnej nędzy w kontekście Bożej miłości, objawionej w tajemnicy Odkupienia, prowadzi do całkowitego powierzenia się w ręce Najwyższego. Apostoł Andaluzji wyraża tę prawdę za pomocą zwrotu „być zawieszonym na Chrystusie” (*estar colgado de Cristo*). Powyższe stwierdzenie, którego często używa, wskazuje na całkowitą zależność przybranych dzieci wobec Tego, który przywrócił im synostwo Boże w dziele Odkupienia³⁵⁵. Apostoł Andaluzji, powołując się na postać Biedaczyny z Asyżu, zauważa że nie pokładał on ufności w sobie, ale „szedł drogą zawierzenia Bogu”. Jego przykład wskazuje, że Stwórca objawia swoje tajemnice „unizonym”, którzy nie opierają się na swojej sile, ale w relacji z Bogiem liczą na Jego łaskę i o nią proszą³⁵⁶.

³⁵² Por. Juan de Ávila, *Sermón 13. Luz muy clara es Cristo, guía y maestro*, w: OC, vol. 3, s. 187, „¡Bienaventurado el que no se arrima en sí mesmo ni halla adarme de riquezas en sí mesmo, ni en sus fuerzas, ni en su poder!”.

³⁵³ Juan de Ávila, *Sermón 78...*, dz. cyt., s. 1044-1045, „Pidiéndolo como bajitos, como chiquitos, como lo pide un pobrecito al rico, que no hace sino mostralle sus llagas, descubrielle sus necesidades”.

³⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 702.

³⁵⁵ Por. J. Río Martín, *Santidad y pecado en la Iglesia...*, dz. cyt., s. 133.

³⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 78...*, dz. cyt., s. 1044.

Jak słusznie zauważa w swoim artykule Francisco Borraz Girona, Święty Jan de Ávila opiera modlitwę nie tylko na postawie pokory, ale także uzania całkowitej zależności od Stwórcy. Oznacza ona zgodę człowieka na to, że zarówno jego istnienie, jak i dobre uczynki pochodzą od Boga. Nie znaczy to jednak, że człowiek w spotkaniu z Najwyższym ma być całkowicie pasywny. Święty jest daleki od doktryny tak zwanych *alumbrados* (oświeconych), którzy uważali, że modlitwa jest wyłącznie działaniem Pana Boga. Uważa, że chociaż człowiek nie może osiągnąć pełni zjednoczenia z Bogiem jedynie o własnych siłach, to jednak konieczny jest jego osobisty wysiłek³⁵⁷.

2.2.2. Błaganie zanoszone do Boga

Stawanie przed Bogiem w duchu pokory i prostoty to odpowiednia dyspozycja człowieka, aby błagać o miłosierdzie Boże. Modlitwa błagalna jest „żywym i natarczywym wołaniem” (*vivo y apremiante apelo*), wpływającym z wiary w Bożą wszechmoc i dobroć. Na wyrażenie jego istoty Mistrz Świętych używa słowa *súplica*, które oznacza błaganie lub pokorną prośbę³⁵⁸. Związany z nim czasownik *suplicar* (usilnie prosić, błagać, apelować) kładzie nacisk na dyspozycję z jaką człowiek zwraca się do Boga. Składają się na nią świadomość własnej nędzy i ufność w miłosierdzie Boże. To skłania oranta do zanoszenia usilnej prośby, aby Bóg jak najszybciej okazał swoją łaskę.

Święty Jan de Ávila, przestrzegając przed niebezpieczeństwem pychy, radzi aby ten, który jej doświadcza, „błagał Boga” o poznanie prawdy o Stwórcy i o sobie samym. Taka prośba doprowadzi w konsekwencji do odrzucenia ducha wyniosłości i zrozumienia, że Bóg, a nie człowiek, jest źródłem wszelkiego dobra³⁵⁹. Z taką samą intensywnością człowiek powinien „prosić o otwarcie oczu” (*suplicad al Señor nos abra los ojos*), aby nie znajdować satysfakcji w rzeczach stworzonych, ale jedynie w wypełnieniu woli Bożej³⁶⁰. Święty zachęca swoją córkę duchową, aby na modlitwie błagała Pana, by pozwolił jej zasmakować w Nim. Konsekwencją spotkania z Umiłowanym będzie siła wewnętrzna, która pomoże jej wzgardzić rozkoszami

³⁵⁷ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 31-32.

³⁵⁸ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 33.

³⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 576, „(...) presentarse delante del acatamiento de Dios, suplicándole le abra los ojos, para conocer la verdad de quién sea Dios y de quién sea él, para que ni atribuya a Dios algún mal, ni atribuya a sí algún bien”.

³⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 594.

cielesnymi³⁶¹. Ponadto wśród wskazówek służących rozważaniu męki Pańskiej, Apostoł Andaluzji umieszcza również taką, która dotyczy zanoszonej w pokorze i skupieniu usilnej prośby. Człowiek ma błagać Pana, aby wsparł go światłem Ducha Świętego. Jego zdaniem pomoc Boga jest tutaj niezbędna, aby orant mógł towarzyszyć i współczuć cierpiącemu Chrystusowi³⁶².

Na określenie wyżej wspomnianego błagania (*súplica*) Święty używa jeszcze innych wyrażen, takich jak *llamar* (wołać, wzywać, przywoływać) i *gemir* (jęczeć, wzdychać). W rozdziale 67 *Audi, filia*, dotyczącym poznania Boga i samego siebie, Apostoł Andaluzji radzi swojej duchowej córce: „(...) przywołuj Pana wytrwałą modlitwą; On umie i ma w zwyczaju pouczyć zarówno wewnątrz, jak i zewnątrz, jak stworzenie mało winno siebie cenić”³⁶³. Ponadto Święty wskazuje na skuteczność wołania do Boga, oraz wzywania wstawiennictwa Najświętszej Maryi Panny i świętych w celu uzyskania cnoty czystości³⁶⁴. Wyrażeniem, którego najczęściej używa święty Jan de Ávila, aby podkreślić intensywność zanoszonego do Boga błagania jest czasownik *gemir* i pochodzące od niego słowo *gemido* (jęk, wzdychanie). Święty używa tego wyrażenia w kontekście pokornego stawania przed Bogiem i żalu za grzechy. Mówi między innymi o dwóch sposobach przeżywania rzeczywistości grzechu. Podkreśla, że człowiek może postępować w zatwardziałości serca stając się gorszym, lub unizyć się wobec Boga i żałując za popełnione zło, z ufnością przyzywać Bożego Miłosierdzia. Ten jęk jest tym większy im większych przewinień się dopuścił³⁶⁵. Mistrz Ávila uważa, że Bóg przebacza popełnione grzechy jeżeli „opłaca się je wzdychaniem”³⁶⁶. Dlatego zachęca swoją córkę duchową do „jęku serca” (*un gemido de corazón*). Ma go zanosić

³⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 558, „(...) y subíos al monte de la oración, y suplicad al Señor os de algún gusto de sí (cf. Cant 8, 14), para que, esforzada vuestra ánima con la suavidad de él, despreciéis los lodosos placeres que hay en la carne”.

³⁶² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 694, „Y la lección acabada, hincadas vuestras rodillas y recogidos vuestros ojos, suplicad al Señor os envíe lumbre del Espíritu Santo, para daros sentido compasivo y amoroso de lo que Cristo tan amorosamente por vos padeció”.

³⁶³ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 679.

³⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 568.

³⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 582-583, „Y la ocasión de ello fue haber pecado muchos pecados, los cuales ellos confiesan y gimen; mas no desesperan, y alegan, delante la misericordia de Dios, que, pues su miseria y daño es muy grande, sea con ellos la misericordia de él copiosa y muy grande”.

³⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 575, „Gemido ha de costar el pecado cometido para ser perdonado”.

do Boga z bólem spowodowanym popełnionymi grzechami i pragnieniem postanowienia poprawy³⁶⁷.

Święty nie tylko wskazuje na znaczenie takiej modlitwy, ale znajduje słowa, aby ją wyrazić. Przestrzega swoją córkę duchową przed pychą i wskazuje jako ratunek rozważanie Męki Pańskiej. Medytacja cierpienia Chrystusa ma ją doprowadzić do „serdecznego westchnienia” (*gemido entrañable*): „O, Panie! Ciebie mają za złoczyńcę, a ja mam być wychwalana, jako dobra? Czyż jest ból większy od tego?³⁶⁸”. W celu pokonania pokus przeciwko czystości, Święty proponuje rozważać scenę biczowania Pana Jezusa. Widok Zbawiciela „skapanego we krwi” pobudza do jęku, płynącego z wnętrza człowieka: „Twoje dziewicze i boskie Ciało, Panie, jest tak umęczone i pełne wielkiego bólu, a oto ja miałabym pragnąć rozkoszy dla siebie, godnej wszelkiego karania? Ty płacisz razami, które Ci z wielkim okrucieństwem zadano, za rozkosze ludzi, które są przeciwko Twemu prawu! Lecz ja, Panie, nie chcę przeżywać przyjemności Twoim kosztem³⁶⁹”.

W jednej z konferencji do kapłanów Apostoł Andaluzji stwierdza, że modlitwa dokonuje się bardziej przez „wzdychania” (*gemidos*) niż słowa. Pisze o tym w kontekście obowiązku błagania Boga o ratunek dla wszystkich ludzi. Przypomina, że przez urząd kapłański mają uobecniać Jezusa Chrystusa i są wezwani do naśladowania Go. Dokonuje się to między innymi przez naśladowanie „uczuć, jęków, łez i współczucia” z jakimi Ukrzyżowany zanosił modlitwę za cały świat. Święty powołuje się na fragment Listu do Hebrajczyków, w którym autor natchniony mówi o „głośnym wołaniu i płaczu”, które Syn Boży składał Ojcu w ofierze i „dzięki swej uległości” został wysłuchany (por. Hbr 5, 7). Podobnie kapłani, którzy na wzór Chrystusa „modlą się i wzdychają”, zostaną wysłuchani przez Boga³⁷⁰. Zdaniem Mistrza Jana, „tylko ten umie wzdychać jak należy”, kogo w odpowiedni sposób pouczy Duch Święty³⁷¹. Wzbudza On trudne do wyrażenia jęki w sercu kapłana, aby wstawiał się za powierzonym sobie ludem. Trzecia Osoba Trójcy Świętej sprawia, że modlitwa służy

³⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 580.

³⁶⁸ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 543.

³⁶⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 559.

³⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803-804.

³⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803, (...) y aquel solo sabe gemir como debe (...), a quien el Espíritu Santo le enseñare este modo de orar”.

Bożego jest skuteczna³⁷². Święty Jan de Ávila zawarł podobną doktrynę w *Traktacie o kapłaństwie*. Pisze w nim, iż Duch Święty sprawia że, człowiek prosi o to, co jest zgodne z wolą Bożą. Taka modlitwa jest pozbawiona oziębłości. Jest zanoszona z wnętrza, poruszonego przez działanie Trzeciej Osoby Trójcy Świętej³⁷³. Apostoł Andaluzji stwierdza stanowczo, że jeżeli ktoś nie posiada „daru modlitwy wlanej przez Ducha Świętego” nie powinien podejmować się obowiązku pośredniczenia między Bogiem a ludźmi. Podkreśla odpowiedzialność przełożonych, którzy nie powinni zgadzać się na święcenia tych kandydatów do kapłaństwa, którzy nie posiadają daru modlitwy³⁷⁴. Mistrz Świętych często łączy modlitwne wzdychanie z płaczem. W liście do Ludwika z Granady, poucza, że rodzenie duchowych dzieci dokonuje się wśród łez i przez modlitwę wstawienniczą. Porównuje ją do bólu i jęków porodu. Jego zdaniem jest ona bardziej owocna niż słowa, wypowiedane do słuchaczy. Święty mierzy „ojcostwo duchowe” kapłana, zdolnością składania życia w ofierze, a także intensywnością jego modlitwy³⁷⁵. Według Apostoła Andaluzji kapłan naśladuje w ten sposób Chrystusa, który na krzyżu „pośród jęków zrodził to, co zdobył” przez swoją mękę³⁷⁶. Mistrz Ávila przypomina, iż kapłan jest powołany do szczególnej zażyłości z Bogiem. Ten rodzaj relacji wyraża zwrotem *andar la mano de Dios*, co oznacza „chodzić z Bogiem” (dosł. pod rękę). Dokonuje się ona nie tyle przez wysiłek umysłu, co przez nieustanne oczyszczanie miłości. Z tego powodu Święty przypisuje większe znaczenie „gorzkim jękom” (*amargos gemidos*), które wypływają z serca, niż wiedzy, wynikającej z ksiąg³⁷⁷. Podobne wskazówki kieruje do odprawiających medytację. Zachęca ich do zachowania postawy uniżenia i wytrwałego „wzdychania” do Pana.

³⁷² Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803-804.

³⁷³ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 915.

³⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 804-805; Na temat formacji kandydatów do kapłaństwa zob. Juan de Ávila, *Memorial primero al Concilio de Trento (1551). Reformación del estado eclesiástico*, w: OC, vol. 2, s. 489-497; G. Bustos Álvarez, *Los seminarios de formación sacerdotal en San Juan de Ávila*, w: *Relicarios de Dios...*, dz. cyt., s. 196-200.

³⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 7, „A peso de gemidos y ofrecimiento de vida da Dios los hijos a los que son verdaderos padres (...)”.

³⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 2. A un religioso predicador [Fr. Alonso de Vergara, OP]*, w: OC, vol. 4, s. 18.

³⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 10. A un sacerdote que estaba alegre por las mercedes que el Señor le hacía*, w: OC, vol. 4, s. 55, „Más valen para esto amargos gemidos salidos del corazón que subtiles razones ni libros”; Zob. R. Arce, *San Juan de Avila y la reforma de la Iglesia...*, dz. cyt., s. 175-177, „La prioridad de la fe y de la oración”.

Jego zdaniem przyniesie to orantowi o wiele więcej korzyści niż sama znajomość zasad modlitwy³⁷⁸.

Jak zauważa Francisco Borraz Girona, Święty Jan de Ávila odróżnia błaganie (*la súplica*), które w swojej intensywności przyjmuje formę westchnienia, jęku (*el gemido*) od zanoszonej do Boga prośby (*la petición*) w konkretnych potrzebach³⁷⁹. Modlitwę prośby wyraża najczęściej przez czasownik *pedir*, to znaczy „prosić”, ale również „żebrać, domagać się, pragnąć”. Wyływa ona ze szczególnej potrzeby, jakiej doświadcza zanoszący modlitwę. Apostoł Andaluzji powołuje się na treść modlitwy „Ojczy nasz”, w której Pan Jezus poucza, aby „prosić o konkretne rzeczy” (*pedir cosas en particular*). Przywołuje także przykład króla Dawida, jak również świętych, którzy zanosili modlitwę prośby w swoich intencjach i za innych. Może ona dotyczyć spraw doczesnych jak i duchowych. Należy ją jednak zanosić „bez zbytniego niepokoju” i zgodnie z wolą Bożą³⁸⁰. Zdaniem Mistrza Ávila, to Duch Święty uczy człowieka prosić o to, czego Bóg pragnie mu udzielić³⁸¹. Dlatego zaleca modlitwę o „światło Ducha Świętego”³⁸². Święty zachęca, aby prosić Pana o światło w celu lepszego poznania „najszybszych zakątków własnego serca”³⁸³. Pomaga ono również w medytacji tajemnic życia i śmierci³⁸⁴. Apostoł Andaluzji wskazuje także na inne rzeczywistości, ważne dla rozwoju duchowego o które orant powinien prosić, takie jak: czystość³⁸⁵, uwolnienie z grzechu pychy³⁸⁶, „głębokie współczucie” dla niewierzących³⁸⁷, dar kierownika duchowego³⁸⁸, przebaczenie grzechów³⁸⁹. W sytuacji

³⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 698, „Y tened por cosa muy cierta que en este negocio aquel aprovecha más que más se humilla, y más persevera, y más gime al Señor; y no quien sabe más reglas”.

³⁷⁹ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 34.

³⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 758.

³⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 913.

³⁸² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 759, „(...) pedir la lumbre del Espíritu Santo (...)”.

³⁸³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 566, „(...) debéis pedir lumbre a nuestro Señor para escudriñar los más secretos rincones de vuestro corazón (...)”.

³⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 697, „(...) pedir lumbre al Señor (...)”.

³⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 567-568, Święty w rozdziale 14 wskazuje na fakt, że czystość jest przede wszystkim darem Bożym, o który trzeba prosić za wstawiennictwem świętych, a zwłaszcza przez pośrednictwo Najświętszej Maryi Panny”.

³⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 576.

³⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 642.

³⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 655.

³⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 777.

braku pociech duchowych należy prosić Boga o siłę, aby pomimo słabości być posłusznym Jego woli³⁹⁰.

2.2.3. Oczekiwanie na odpowiedź Stwórcy

Zanoszenie do Boga błagania i prośby ma według świętego Jana de Ávila głęboki sens. Apostoł Andaluzji jest przekonany, że Stwórca patrzy na człowieka z miłością i wysłuchuje jego modlitwy. Porównuje Boga do wiernego przyjaciela, który zawsze jest chętny do słuchania i nie męczy się patrzeniem na nędzę człowieka³⁹¹. Modlitwa oranta jest wysłuchana dzięki łasce Odkupienia w Jezusie Chrystusie, który wstawia się do Ojca za ludźmi. Święty zachęca do wykorzystania pośrednictwa Zbawiciela i zanoszenia do Boga prośby przez zasługi Jego męki. Wyjaśnia ponadto, że podobnie jak człowiek słucha Boga, tak Bóg słucha człowieka. Jego zdaniem słuchanie Boga nie polega jedynie na przyjmowaniu dźwięku słów, które docierają do człowieka. Słowo Boże domaga się wiary, umiłowania i wprowadzenia w czyn. Podobnie prośba i błaganie zanoszone przez pośrednictwo Zbawiciela, są nie tylko wysłuchane przez Ojca, ale również zrealizowane. Mistrz Świętych podkreśla uprzedzające działanie łaski Bożej w stosunku do zanoszonej modlitwy, powołując się na prorocтво Izajasza: „zanim zawołają, Ja ich wysłucham” (Iz 65, 24)³⁹². Apostoł Andaluzji wskazuje, że Bóg w relacji do człowieka „rozkoszuje się słuchaniem jego słów, czy śpiewu”. Jest to wyraz Jego miłości do człowieka odkupionego Krwią Chrystusa³⁹³. Z wiary, że Bóg słucha modlitwy oranta i patrzy na niego z miłością³⁹⁴, Święty wyprowadza wniosek, że człowiek słusznie oczekuje odpowiedzi Stwórcy. Oczekiwanie to poparte jest zaufaniem, że Bóg na pewno wcześniej czy później odpowie na zanoszone do Niego wołanie³⁹⁵.

Mistrz Ávila zauważa, że czasem człowiekowi może się wydawać, że Bóg nie bierze pod uwagę zanoszonej do Niego prośby. Jego zdaniem nie wynika to z faktu jakoby był „surowy” czy „głuchy” na modlitwę oranta. Bóg w swojej dobroci pragnie dać człowiekowi, to co najbardziej służy jego zbawieniu. Dlatego dobry chrześcijanin

³⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 594.

³⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 714, „*Él nos oye, él nos ve, y nos inclina su oreja*”.

³⁹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 723.

³⁹³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 724.

³⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 725.

³⁹⁵ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 35.

prosi przede wszystkim o to, czego chce Pan. W konsekwencji jest to droga, która prowadzi go do Nieba. Najwłaściwszą postawą oranta jest pełne zaufania oczekiwanie na odpowiedź Stwórcy, nawet jeżeli miałaby przyjść z opóźnieniem³⁹⁶. Święty podkreśla prawdę, wynikającą z Ewangelii: „[Bóg] wypełni swoje słowo i nam odpowie, ponieważ nam powiedział abyśmy *szukali, prosili i pukali*”³⁹⁷.

Apostoł Andaluzji zauważa, że modlitwa może pozostać bez odpowiedzi kiedy nie jest zgodna z wolą Bożą. Ponadto stan grzechu i brak miłości bliźniego stają się przyczyną nie wysłuchanej prośby. Święty wskazuje, że ci którzy pragną być wysłuchani w relacji z Bogiem nie mogą być obojętni na potrzeby bliźnich³⁹⁸. Wyraża tę prawdę w następujący sposób: „Czyńmy miłosierdzie naszym bliźnim, kochajmy ich, pomagajmy im, aby Bóg nas wysłuchał kiedy będziemy do Niego wołać”³⁹⁹. Mistrz Ávila zachęca ponadto, aby nie zniechęcać się z powodu braku natychmiastowej odpowiedzi ze strony Pana Boga. Jeżeli Pan nie odpowiada tak szybko, to dla dobra człowieka. W takiej sytuacji należy ponawiać wołanie, aby Bóg odpowiedział udzielając łaski, potrzebnej do zbawienia⁴⁰⁰.

Święty wskazuje na Chrystusa jako przewodnika i mistrza, pocieszyciela i obrońcę. On daje światło prawdy i poucza w swoim Słowie. Dlatego człowiek nie może zadowalać się jedynie zadawaniem pytań, czy zanoszeniem próśb. Powinien także oczekiwać odpowiedzi od Pana, aby nie zbłądzić. Według Apostoła Andaluzji, orant nie może zachowywać się jak Piłat, który w rozmowie z Jezusem zapytał: „Cóż to jest prawda?”, a następnie nie czekając na odpowiedź, wyszedł do Żydów⁴⁰¹. Jego zdaniem: „W ten sposób postępuje ten, kto odprawia mszę, lub modli się przez chwilę do Naszego Pana. Zanim Pan przyjdzie i odpowie, wychodzi do obowiązków; zadowolając się jedynie pytaniem, bez oczekiwania na odpowiedź”⁴⁰².

³⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 148.

³⁹⁷ Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 148.

³⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 149.

³⁹⁹ Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 150, „Hagamos misericordia con nuestros prójimos, amémoslos, socorrámoslos, porque cuando nosotros llamemos a Dios nos oiga”.

⁴⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 150.

⁴⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 192.

⁴⁰² Juan de Ávila, *Sermón 10*, dz. cyt., s. 192, „De esta manera, del que dice o hace decir la misa, o ruega por un ratillo a Nuestro Señor la verdad; antes que lo importune y responda, sale a los negocios; contentase con solamente preguntar, sin esperar respuesta”.

Pewność odpowiedzi ze strony Boga, Mistrz Ávila czerpie z ufności w Nim pokładanej. Boża odpowiedź przychodzi przez „święte natchnienia” (*las santas inspiraciones*), „pobożne uczucia” (*sentimientos devotos*) lub „płomienie miłości” (*ardores de amor*), które rozpalają serce. Według Apostoła Andaluzji czerpią one z lektury duchowej, którą zaleca jako przygotowanie do medytacji⁴⁰³. Jego zdaniem należy czytać w skupieniu, z uwagą i szacunkiem. Taka postawa umożliwi orantowi słuchanie Boga, posługującego się treścią lektury. Święty zaleca, aby podczas lektury nie zapominać o Bogu, ale zachować „umiarkowaną i pełną spokoju uwagę” (*una mediana y descansada atención*). Pomoże ona w zrozumieniu czytanych słów, czego skutkiem będzie żal za popełnione grzechy, połączony z ufnością w Boże miłosierdzie⁴⁰⁴.

Według świętego Jana de Ávila, Bóg najpełniej przemawia w swoim Słowie, zapisanym w Piśmie Świętym. Dlatego zaleca lekturę Biblii jako bardzo pożyteczną dla rozwoju życia duchowego⁴⁰⁵. Według niego Słowo Boże jest skuteczną obroną przed pokusami złego ducha⁴⁰⁶, a jednocześnie światłem, które pozwala rozpoznać kondycję człowieka⁴⁰⁷. Apostoł Andaluzji zauważa, że Słowo Boże ukazując prawdę o człowieku, bardzo często wprowadza go w stan smutku. Widzi w tym działanie Boga, który nie pocieszy, zanim swoim Słowem nie wzbudzi refleksji prowadzącej do przemiany serca. Dlatego nie powinno się go odrzucać, ani osłabiać. Święty porównuje odrzucenie Słowa Bożego z zabójstwem. Osłabia działanie Słowa ten, kto odkłada życie nim na potem⁴⁰⁸. Zachęca, aby przyjąć Słowo Boże w postawie otwartości i pamięci o nim. Jest ono jak okład na ranę. Pomimo tego, że na początku może sprawiać ból, to później dzięki jego działaniu odzyskuje się zdrowie i wielką pociechę⁴⁰⁹. Mistrz Ávila poucza, że najważniejszą postawą człowieka czytającego Pismo Święte jest

⁴⁰³ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt. s. 36.

⁴⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 663-664.

⁴⁰⁵ Por. T. Herrero del Collado, *El Beato Maestro Juan de Ávila y la formación bíblica del sacerdote católico*, „Archivo Teológico Granadino” 18 (1955), s. 142, „No sólo para grupos selectos de almas, sino para todos los fieles en general, recomienda como muy útil la lectura de la Sagrada Biblia”.

⁴⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 9...*, dz. cyt., s. 138-139.

⁴⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 344, „(...) la palabra de Dios es la lumbre con que habéis de mirar vuestra ánima si está buena o mala (...)”.

⁴⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 344, „Aquel mata la palabra del Señor, que dice: «Quitá allá, que no tengo cuenta con eso»; aquel la debilita, que dice: «A la vejez seré bueno»”.

⁴⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 28...*, dz. cyt., s. 345, „Cuando os desconsuela la palabra de Dios, no la olvidéis. (...) Hermano, con eso sanaréis y veréis cuán grande consuelo os da después”.

„nakłonienie ucha” na Słowo Boże w nim zawarte⁴¹⁰. Święty zachęca swoją córkę duchową w słowach: „Dlatego, jeśli nie chcesz pobłądzić na drodze do nieba, *nakłoń swego ucha*, to znaczy swój rozum, bez obawy, że zostaniesz oszukana: nakłoń z najgłębszą czcią wobec Słowa Bożego, które jest wypowiedziane w całym Piśmie Świętym”⁴¹¹. Jednocześnie Apostoł Andaluzji podkreśla, że Biblię należy czytać z wiarą, ponieważ słowa w niej zawarte pochodzą od „Najwyższej Prawdy”. Święty przejawia szczególnie szacunek do słów Pana Jezusa. Dlatego zachęca swoją córkę duchową do otwarcia się na każde Jego słowo „z pobożną uwagą” (*con devota atención*). Jego zdaniem pilna lektura i słuchanie słów Pana pomoże jej w odkryciu lekarstwa dla duszy i stanie się skuteczną obroną w momentach pokusy. Stanie się również pomocą w nabywaniu cnót, jak również wskazówką służącą we wzrastaniu w relacji z Bogiem, ze sobą i z bliźnimi⁴¹². Święty przestrzega swoją córkę duchową przed chęcią poznania w Słowie czegoś „więcej niż to dla niej konieczne”. Zachęca ją do posłusznego słuchania, pozostawiając zrozumienie Pisma Świętego, tym którzy mają obowiązek nauczania. Powołuje się przy tym na świętego Pawła Apostoła, który nauczał, że zrozumienie Biblii dokonuje się według miary wyznaczonej przez Boga (por. Rz 12, 3)⁴¹³. Apostoł Andaluzji poleca, aby nie interpretować Pisma Świętego w „dowolny sposób”. Należy je objaśniać w zgodzie z nauką Kościoła Katolickiego. Mistrz Ávila podkreśla, że ten sam Duch Święty, który mówi przez Słowo Boże, działa przez magisterium Kościoła, udzielając mu przywileju objaśniania i właściwego rozumienia Biblii. Apostoł Andaluzji zachęca również, aby postępować „za jednomyślną interpretacją daną przez świętych”. Należy zauważyć, że w odróżnieniu od Reformacji, Święty podkreśla wartość Tradycji służącej wspólnocie Kościoła do właściwego odczytania Słowa Bożego⁴¹⁴. Zdaniem Apostoła Andaluzji najważniejszą odpowiedzią chrześcijanina na usłyszane Słowo Boże jest przyjęcie go do serca i przyłgnięcie do niego. Taka postawa owocuje wypełnianiem w życiu woli Bożej,

⁴¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 632-634.

⁴¹¹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 633.

⁴¹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 633-634.

⁴¹³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 634.

⁴¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 634-636, Apostoł Andaluzji poświęca temu zagadnieniu rozdział 46, który zatytułował w sposób następujący: „O Piśmie Świętym, które nie może być objaśniane w jakikolwiek sposób, ale zgodnie z nauką Kościoła Rzymskiego; a w przypadku gdzie Kościół nie objaśnił, należy podążać zgodnie z narracją świętych; i o wielkim zaufaniu i posłuszeństwie jakie winniśmy mieć wobec Kościoła Świętego”; Zob. A. Llamas Vela, *San Juan de Ávila, un Maestro por descubrir*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 43, „La Biblia nació en comunidades creyentes, verdad que en su tiempo reconoció Juan de Ávila, porque sabía que la Iglesia y la Escritura están íntimamente unidas y no se pueden separar”.

zawartej w pouczeniach Pisma Świętego⁴¹⁵. Warto zauważyć, że Mistrz Ávila wskazuje na wpływ Słowa Bożego na życie człowieka i jego relację ze Stwórcą. Dlatego należy je przyjmować z żywą wiarą, aby rodziło decyzję pójścia drogą kontemplacji⁴¹⁶. Stwierdza: „Ten kto prawdziwie przestrzega Słowa Bożego, jest doskonały w miłości Bożej. (...) Mówię, że nie da się przestrzegać Słowa Bożego bez miłości Bożej”⁴¹⁷.

Jak podkreśla Antonio LLamas w swojej pracy na temat modlitewnej lektury *Audi, filia*, Pismo Święte konstituowało całe życie Apostoła Andaluzji. Było ono dla niego źródłem życia w Duchu Świętym. Odznaczał się bardzo dobrą znajomością Wulgaty. Szczególnie umiłował listy świętego Pawła, którego naśladował w sposobie przepowiadania, czerpiąc obficie z nauczania Apostoła Narodów⁴¹⁸. Ponadto Święty uważał Biblię za „duszę teologii” (*el alma de la teología*) i podstawę swojej działalności duszpasterskiej. Twierdził że przez znajomość Biblii, modlitwę Słowem Bożym i życie nim, chrześcijanin najpełniej realizuje swoje powołanie. Jego zdaniem lekturze Słowa Bożego powinna towarzyszyć modlitwa. Modlitewne zgłębianie treści Pisma Świętego owocuje w przepowiadaniu odpowiednim doborem cytatów biblijnych, jak również pomaga w innych zajęciach związanych z posługą kapłańską⁴¹⁹. Apostoł Andaluzji w lekturze Pisma Świętego i innych ksiązek na początku medytacji widzi „podstawowy i zwyczajny” sposób komunikacji między Bogiem a człowiekiem. Podkreśla również, że jest to jeden ze środków, dzięki któremu dusza przyjmuje łaskę zbawienia. Według Świętego Jana de Ávila, właściwą reakcją człowieka na odpowiedź Stwórcy jest przyjęcie Słowa Bożego w posłuszeństwie wiary i życie nim w codzienności⁴²⁰.

2.3. LUDZKIE UWARUNKOWANIA AKTU MODLITWY

Modlitwa jest wyrazem relacji między Bogiem a człowiekiem. Dokonuje się w niej spotkanie między osobami. W akcie modlitwy bierze udział i wyraża się cały

⁴¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 49. Vivo yo, ya no yo; vive Cristo en mí*, w: OC, vol. 3, s. 640, „es buen discípulo el que obra y se pega a las entrañas lo que oye”.

⁴¹⁶ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila, doctor de la Iglesia Universal...*, dz. cyt., s. 273.

⁴¹⁷ Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 160, „El que verdaderamente guarda la palabra de Dios, está perfecto en el amor de Dios. (...) Digo que no se puede guardar la palabra de Dios sin amor de Dios”.

⁴¹⁸ Por. A. Llamas, *Lectura orante del «Audi, filia» de san Juan de Ávila*, Madryt 2013, s. 243.

⁴¹⁹ Por. A. Llamas, *Lectura orante...*, dz. cyt., s. 273-274; R. Aldana Valenzuela, *La reforma de la Iglesia en la escucha de la Palabra de Dios...*, dz. cyt., s. 13, „Sin la Escritura la teología se pierde en «cuestiones curiosas», porque pierde su sentido”.

⁴²⁰ Por. F. Borraz Girona, *Teología de la oración...*, dz. cyt., s. 37.

człowiek⁴²¹. Z tego powodu Święty Jan de Ávila, podkreśla znaczenie postawy ciała, jak również władz duchowych w spotkaniu z Bogiem.

2.3.1. Postawa ciała na modlitwie

Postawa zewnętrzna ma duże znaczenie w relacji do Boga. Nie tylko wyraża wewnętrzne usposobienie oranta, ale także ma na nie wpływ. Do najbardziej znanych gestów ciała, stosowanych na modlitwie, należą pozycja klęcząca, stojąca, siedząca, prostracji (leżenia krzyżem), a także znak krzyża, ułożenie rąk, bicie się w piersi, czy pochylenie głowy⁴²².

Apostoł Andaluzji preferuje postawę klęczącą, gdyż jego zdaniem, jest ona wyrazem szacunku wobec Majestatu Bożego. Jako przykład podaje modlitwę Pana Jezusa w Ogrodzie Oliwnym, zanoszoną przez Niego do Ojca właśnie w taki sposób (por. Łk 22, 41). Pozycja klęcząca ma pomóc orantowi w skupieniu i wyrażeniu skruchy. Umożliwia przyjęcie postawy „pokornego ucznia”, który dzięki „spokojnej uwadze” (*una sosegada atención*) próbuje zrozumieć boskiego Nauczyciela. Nie może być jednak traktowana jako cel sam w sobie, ale jako środek służący wewnętrznemu wyciszeniu⁴²³. Dlatego Święty tłumaczy: „jeśli słabość ciała jest taka, że pozostawanie na kolanach, zwłaszcza podczas długiej modlitwy, uniemożliwia uciszenie duszy i poświęcenie się Panu, to powinno się wybrać inny sposób, który nie przeszkadza tej ciszy”⁴²⁴. Podobnej rady udziela pewnemu kapłanowi, zachęcając go do wyciszenia się w postawie klęczącej, o ile może to uczynić „bez szkody dla ciała”. Jeżeli taka pozycja sprawia cierpienie dla ciała i rozproszenie umysłu, powinien usiąść na podłodze lub na krześle⁴²⁵. Postawa „zgiętych kolan” (*rodillas hincadas*) jest odpowiednia do uznania własnej grzeszności i przeproszenia Boga za popełnione winy⁴²⁶. Jest również

⁴²¹ Por. B. Welte, *Modlitwa jako mowa*, tłum. G. Sowiński, „Znak” 12 (1995), s. 27, „Modlący się przemawia do Boga, ale czyni to tak, że zarazem wypowiada siebie i tym sposobem przejawia się w swej modlitwie jako człowiek. Człowiek odmawiający modlitwę modli się bowiem osobiście – w każdym razie powinien się tak modlić”.

⁴²² Por. J. Bochenek, *Zarys...*, dz. cyt., s. 220.

⁴²³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696-697.

⁴²⁴ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 697, „(...) si la flaqueza del cuerpo es tanta que, con estar de rodillas, especialmente en oración larga, impide el sosiego del ánima y la hace estar inquieta para vacar al Señor, débese tomar aquel modo que no impida esta quietud”.

⁴²⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 5. A un predicador [el. Mtro. García Arias, sacerdote teólogo]*, w: OC, vol. 4, s. 33.

⁴²⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 5...*, dz. cyt., s. 33, „(...) skupiać się każdej nocy, kiedy dzwonią na *Zdrowaś Maryjo*, lub trochę wcześniej i, klęcząc, odmów *Spowiadam się Bogu* i psalm *Zmiluj się nade mną (...)*”; *Carta 232. A un discípulo*, w: OC, vol. 4, s. 741; Święty zachęca swojego ucznia, aby rozpoczynając rachunek sumienia, w postawie klęczącej uczynił znak krzyża i odmówił psalm; *Audi, filia*

najwłaściwsza podczas rozmyślania o Męce Pana Jezusa⁴²⁷ i w modlitwie prośby o światło Ducha Świętego na czas medytacji⁴²⁸.

Święty wskazuje również na gesty, które mają pomóc orantowi w walce przeciwko pokusom cielesnym. Mówi o rozłożeniu rąk w kształcie krzyża, postawie klęczącej i biciu się w piersi⁴²⁹. Ten ostatni jest przede wszystkim gestem skruchy za popełnione grzechy⁴³⁰. W jednym z kazań Apostoła Andaluzji pochwała postawę ewangelicznego celnika, który prosi Boga o przebaczenie bijąc się w piersi (por. Łk 18, 13). Tłumaczy, że w tym geście człowiek oskarża „swoje złe serce”, z powodu popełnionych grzechów i uniża się przed Bogiem. Pokorna postawa oranta skutkuje jego usprawiedliwieniem⁴³¹.

Według Mistrza Ávila postawa skruchy stanowi podstawę rachunku sumienia. W liście do swojego ucznia wymienia szereg gestów, jakie zaleca stosować w tej formie modlitwy. Zachęca go, aby zanim uda się na miejsce modlitwy, w postawie stojącej (*puesto en pie*) zastanowił się z Kim będzie rozmawiał. Na spotkanie z Panem ma iść z szacunkiem, czego wyrazem jest pochylona głowa (*la cabeza baja*). W postawie klęczącej (*puesto de rodillas*) ma uczynić znak krzyża i odmówić psalm. Dla odciążenia ciała może oprzeć się o krzesło lub stół (*arrimarse a silla o mesa*) i w takiej pozycji zastanowić się nad minionym dniem. Święty zachęca swojego ucznia, aby po uświadomieniu sobie popełnionych win, podniósł głowę (*levante la cabeza*) i rozmyślał o Ukrzyżowanym. Apostoła Andaluzji nazywa krzyż Zbawiciela miejscem miłosierdzia, na którym przez Krew Chrystusa dokonano się odkupienie człowieka. Rozważanie dzieła zbawienia prowadzi oranta do zaufania w dobroć Boga. Święty zaleca, aby z taką ufnością przyjął postawę prostracji (*se derribe por tierra* – dosł. rozłożył się na ziemi) i odmówił spowiedź powszechną. Następnie wpatrując się w Ukrzyżowanego (*puestos los ojos en el Señor crucificado*) ma pomodlić się Psalmem 51⁴³².

[III], dz. cyt., s. 664, „Z sercem pobożnym i skupionym możesz rozpocząć ćwiczenie poznania siebie. Zginając kolana, pomyśl przed jakim znamieniem i wielkim Majestatem będziesz mówić”.

⁴²⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 5...*, dz. cyt., s. 35, „(...) piense, hincadas las rodillas, un poco de la pasión del Señor ...”.

⁴²⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 694, „Kiedy zakończysz lekturę, zegnij swoje kolana i zamknij oczy. Błagaj Pana, aby zesłał ci światło Ducha Świętego dla udzielenia zmysłu współczucia i miłości tego, co Chrystus z całego serca dla ciebie wycierpiał”.

⁴²⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 560.

⁴³⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 5...*, dz. cyt., s. 33.

⁴³¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 21...*, dz. cyt., s. 264.

⁴³² Por. Juan de Ávila, *Carta 232...*, dz. cyt., s. 740-743.

Powyższe wskazówki ukazują sposób modlitwy świętego Jana de Ávila i postawy jakie przyjmował w rozmowie z Bogiem. Świadcowie jego życia podkreślają, że posiadał wielki rzeźbiony krucyfiks przed którym klękał. W podeszłym wieku, kiedy z powodu chorób nie mógł już klęczeć, chwycił za gwóźdź u stóp Ukrzyżowanego i w postawie stojącej spędzał godziny na modlitwie. Czasami widziano go, jak na głos przemawiał do krzyża w swoim oratorium, prosząc Zbawiciela o pomoc i obronę⁴³³. Ciekawe świadectwo złożył Hernando Rodríguez del Campo, który opowiada, że pewnego dnia widział Mistrza Ávila w zachwyceniu, zawieszono go w powietrzu i wpatrzono go w krucyfiks. Opowiedział o tym zdarzeniu swojemu szwagrowi (Juanowi Rodríguezowi), na co tamten miał odpowiedzieć, że te ekstazy i zachwycenia są czymś zwyczajnym. Zdarzają się często, pozostawiając go przez jakiś czas w powietrzu w postawie klęczącej, bez kontaktu z rzeczywistością⁴³⁴. Powyższe świadectwo ukazuje, że najczęstszą pozycją ciała jaką przyjmował w rozmowie z Bogiem, było pozostawanie na klęczkach. Mistrz Ávila zachęca, aby w takiej postawie rozmawiać ze Stwórcą, jak również „słuchać” Mszy świętej. Jego zdaniem, pomaga ona w należytnym skupieniu uwagi, dzięki czemu można lepiej rozmyślać nad misterium Eucharystii⁴³⁵.

2.3.2. Znaczenie woli w relacji z Bogiem

Spotkanie z Bogiem w praktyce modlitwy zakłada zaangażowanie woli człowieka. Apostoł Andaluji wyraża przekonanie, że jest ona darem Stwórcy, który przez swoje działanie porusza ją do wyboru dobra⁴³⁶. Święty, komentując słowa Apostoła Narodów (por. Flp 2, 13), zwraca się do swojej córki duchowej: „Nie powinnaś jednak przez to rozumieć, że wolna wola w człowieku nie bierze udziału w dobrych czynach, gdyż byłoby to wielką ignorancją i błędem. Mówi się jednak, że to *Bóg jest sprawcą i chcenia i wykonania*, ponieważ on jest głównym działającym w duszy usprawiedliwionego i tym, który porusza oraz z łagodnością powoduje, że wolna wola działa i jest Jego pomocnikiem, jak mówi święty Paweł: *Jesteśmy pomocnikami Boga* (1 Kor 3, 9)”⁴³⁷. Według Mistrza Świętych inicjatorem i prowadzącym w dobrym dziele

⁴³³ Por. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, *Estudio...*, dz. cyt., s. 220.

⁴³⁴ Por. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, *Estudio...*, dz. cyt., s. 221.

⁴³⁵ Por. Juan de Ávila, *¿Carta a D. Francisco de Guzmán?*, w: OC, vol. 2, s. 1034, „(...) y luego se irá a Misa; y óigala con ambas rodillas en el suelo con mucha modestia, sin volver la cabeza a ver quien entra o quien sale; los ojos bajos, considerando en el misterio del Santísimo Sacramento”.

⁴³⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 85 [2]. A una persona devota*, w: OC, vol. 4, s. 357.

⁴³⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 676.

jest sam Bóg. Zadaniem człowieka jest współpraca z łaską Bożą, dokonująca się w wolnym wyborze dobra, do którego pobudza Stwórca. Powyższa uwaga dotyczy również relacji z Bogiem, która z jednej strony zakłada inicjatywę Stwórcy, a z drugiej wolną odpowiedź oranta.

Święty Jan de Ávila zachęca do wewnętrznej wolności w spotkaniu z Bogiem. Ceni pewne zasady i reguły, które są przydatne zwłaszcza w początkach życia duchowego. Nie uważa ich jednak za istotę dialogu z Bogiem. Mistrz Świętych ubolewa nad ludźmi, którzy opierając się jedynie na własnym rozeznaniu i znajomości pewnych teoretycznych zasad, pozostają bardzo daleko od sztuki modlitwy. Dzieje się tak dlatego, że trzymają się sztywno utartych schematów i podczas rozmowy z Bogiem skoncentrowani są bardziej na metodzie niż na spotkaniu z Nim⁴³⁸. Apostoł Andaluzji sprzeciwia się jednocześnie teoriiom, jakie głosili *alumbrados* (oświeceni), którzy dążyli do całkowitego ubezwłasnowolnienia człowieka (również w akcie modlitwy). Wyznaje, że chociaż Bóg jest głównym sprawcą dobrego dzieła i wspomaga wolę człowieka swoją łaską, to jednak człowiek działa i w jego mocy jest dokonanie lub nie danego czynu⁴³⁹. W spotkaniu z Bogiem wola jest wspierana nie tylko przez Jego łaskę, ale również przez pracę wyobraźni, uczuć i rozumu. W *Audi, filia*, zachęca swoją córkę duchową, aby w rozmyślanii o własnej grzeszności dążyła nie tylko do zrozumienia swojej nędzy, ale do „odczucia i zakosztowania” jej przez wolę. Jego zdaniem tylko takie doświadczenie pozwoli jej poznać prawdę o wielkości zła, jakiego dokonała i własnej niegodności. Święty zaleca, aby rozważała o własnej śmierci „długo i z wielkim spokojem”, aby jej wola „nasiąkała” pogardą wobec grzechu i poczuciem niegodności wobec Boga⁴⁴⁰.

Mistrz Ávila podkreśla znaczenie woli człowieka na wszystkich etapach rozwoju modlitwy. Od początku relacji z Bogiem należy kierować się dobrą wolą, bez której niczego się nie dokona. Wyraża się ona w pragnieniu zbawienia, którego dawcą jest Bóg⁴⁴¹. W początkach życia duchowego pobudza ona oranta do działania, wyrażającego

⁴³⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 698.

⁴³⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 676, „(...) y por eso obra el hombre, pues que de su voluntad propia y libre quiere lo que quiere, y obra lo que obra, y en su mano está no lo hacer. Mas Dios obra más principalmente, produciendo la buena obra y ayudando al libre albedrío para que también la produzca; y la gloria do lo uno y de lo otro a sólo Dios se debe”.

⁴⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 667-668.

⁴⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821, „(...) Al que pide que le ayuden, desde el principio tenga buena voluntad, y sin ésta nada se hace; una afición general: quiero salvarme”.

się w rozmyślaniu nad własną grzesznością i miłością Boga, jak również w podejmowaniu pracy nad sobą⁴⁴². Apostoł Andaluzji podkreśla dynamizm działania woli w „modlitwie skupienia” (*recogimiento*)⁴⁴³. Według niego, praca rozumu (rozmyślanie) prowadzi do, wypływającego z woli, uwielbienia i umiłowania Stwórcy⁴⁴⁴. U postępujących w życiu modlitwy (*proficientes*) wolna wola zostaje podporządkowana natchnieniom Ducha Świętego. Człowiek uznaje Boga za swojego Nauczyciela i przyjmuje wobec Niego postawę dziecka. Uczy się postępować według prawdy Bożej i utwierdza się w cnotach. Według Mistrza Świętych, na tym polega życie chrześcijańskie. Apostoł Andaluzji mówi, że na tym etapie dokonuje się zjednoczenie Boga z człowiekiem we wspólnym działaniu (*unión en la operación*)⁴⁴⁵. Szczyt życia duchowego osiągają doskonali (*perfectos*). Na tym poziomie dokonuje się miłosne zjednoczenie, które jest dziełem Ducha Świętego. W stanie kontemplacji umysł człowieka jest oświecony prawdą Bożą, a wola rozpalona miłością do Stwórcy. Zdaniem Apostoła Andaluzji na tym polega życie duchowe. Znajduje ono odzwierciedlenie w czynach, dokonywanych pod natchnieniem Boga i we współpracy z Nim⁴⁴⁶.

Według Ávila całe życie chrześcijanina powinno odznaczać się dążeniem do całkowitego podporządkowania własnej woli pragnieniom Stwórcy. Wynika to z faktu, iż człowiek może źle jej używać, co prowadzi do upadku⁴⁴⁷. Apostoł Andaluzji podkreśla, że znakiem życia prawdziwie chrześcijańskiego jest porzucenie własnej woli, aby spełnić wolę Boga. Sprawdza się to nie tylko w czasie pomyślności, ale przede wszystkim w przeciwnościach losu⁴⁴⁸. Jego zdaniem, posłuszeństwo wobec Boga wyraża się między innymi w cierpliwym znoszeniu obelg, odpłacaniu dobrem za zło, w modlitwie za prześladowców i spełnianiu wszystkiego, co sprzeciwia się własnej

⁴⁴² Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 818.

⁴⁴³ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „I tak, w modlitwie skupienia i w skupionym, chociaż rozum pracuje mało lub wcale, wola działa z wielkim zapalem i kocha z wielką mocą”.

⁴⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 820.

⁴⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823-824.

⁴⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 824-826.

⁴⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 117...*, dz. cyt., s. 444-445, „(...) ci upadają, ponieważ nie odważyli się rzucić w ramiona Boga (*arrojar en Dios*), chcąc bardziej żyć według swojej woli i zapatrywania, które wydają im się światłem i prawdą, niż według woli Boga”.

⁴⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 81. A unos sus amigos atribulados*, w: OC, vol. 4, s. 340; Święty zauważa, że jedno „Dzięki Bogu” lub „Niech Bóg będzie błogosławiony”, wypowiedziane w przeciwnościach, ma większą wartość niż „trzy tysiące dziękczynień i błogosławieństw” w stanie pomyślności; *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 593; Apostoł Andaluzji zachęca do dziękczynienia w każdych okolicznościach, zwłaszcza w trudnych doświadczeniach. Jest to wyraz przyłgnięcia do „mocnego filaru” woli Bożej.

woli⁴⁴⁹. W *Audi, filia*, Święty zachęca córkę duchową do wyrzeczenia się własnej woli, stawiając za wzór Jezusa Chrystusa⁴⁵⁰. Powołuje się również na przykład życia świętej Katarzyny ze Sieny, zalecając lekturę jej biografii. Pisze, że mimo przeszkód jakie stawiali jej rodzice w relacji z Bogiem, każąc służyć w kuchni, dzięki postawie pokory i posłuszeństwa „znalazła Boga w kuchni”, w sposób o wiele głębszy niż w celi⁴⁵¹. Apostoł Andaluzji zachęca do podobnego zachowania: „Nie bądź więc stłamszona [na duchu], gdy twoi rodzice, czy przełożeni w czasie, gdy chcesz się modlić, polecą ci, byś uczyniła coś innego; ale, ofiarując swe pragnienie Bogu, czyn to, co zostało ci przez nich poleczone, z wielką pokorą i spokojem. Miej ufność, że przez posłuszeństwo swoim przełożonym, jesteś posłuszna Bogu; bo jest to nakazane przez Niego w Jego czwartym przykazaniu”⁴⁵². Święty zachęca swoją córkę duchową, aby poprosiła rodziców o wydzielenie dla niej osobnego miejsca i określonego czasu na modlitwę, zdając się całkowicie na ich wolę. Jest przekonany, że niezależnie od pozwolenia, czy też jego braku, wszystko posłuży jej dobru, jeśli „spokojnie” i w duchu posłuszeństwa przyjmie wolę rodziców⁴⁵³. Zdaniem Mistrza Ávila, miłość do Boga wyraża się w zgodzie na Jego wolę, a przynajmniej w gotowości na całkowite wypełnienie tego, czego On pragnie⁴⁵⁴. Święty zachęca do ofiarowania się woli Bożej, co jest wyrazem całkowitego zaufania wobec Stwórcy⁴⁵⁵.

2.3.3. Praca umysłu podczas modlitwy

Według świętego Jana de Ávila, należy zwrócić uwagę, aby nie przesadzić „nadmiernym rozważaniem” (*de pensar con ahínco*) danej tajemnicy. Zbyt gorliwa

⁴⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 16. Quien quiere seguirme, niéguese a sí y tome su cruz*, w: OC, vol. 1, s. 895, „Y no penséis que seguir la voluntad de Dios que [es] solamente rezar un poco o tener alguna poca de devoción o hacer alguna buena obra, que no es sino sufrir afrentas, hacer bien a quien nos hace mal, rogarle por quien nos persigue, y todo hacer contrario a nuestra voluntad; esto es obedecer a Dios”.

⁴⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 757; Apostoł Andaluzji zachęca, aby często przypominała sobie gest umycia nóg Apostołom, jakiego dokonał Jezus podczas Ostatniej Wieczerzy. Ma nosić w duszy słowa, które wówczas wypowiedział: *Jeśli Ja, Pan i Nauczyciel, umyłem wam nogi to i wy powinniście sobie nawzajem umywać nogi* (J 13, 14).

⁴⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 757.

⁴⁵² Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 757.

⁴⁵³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 757-758.

⁴⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 52. A una persona que estaba muy acongojada por ver su poco aprovechamiento en la virtud*, w: OC, vol. 4, s. 253, „(...) a lo menos ha de estar nuestra voluntad tan puesta en la de Dios, que esté aparejada a querer todo lo que Dios quiere que queramos, sin sacar alguna excepción”.

⁴⁵⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 90. A una señora de título, casada [la duquesa de Arcos], que sentía varios espíritus de amor y temor, rigor y blandura*, w: OC, vol. 4, s. 386; „Ofrézcase a la voluntad de Dios y no elija por dónde ha de ser salva, que Él tiene cuidado de ella”; *Carta 77...*, dz. cyt., s. 328, „Todo el saber del siervo de Dios es hacer la voluntad de Él y a ojos cerrados esperar en Él”.

praca umysłu skutkuje „oschłością w duszy” (*sequedad en el ánima*) i w konsekwencji prowadzi do porzucenia praktyki modlitwy⁴⁵⁶. Apostoł Andaluzji radzi, aby w rozmyślaniu nie polegać na swoich umiejętnościach. Stwierdza, że modlitwa człowieka, który wkłada dużo wysiłku w myślenie, opierając się w ten sposób na sobie, przypomina już bardziej studium niż rozmowę z Bogiem⁴⁵⁷. Święty kieruje do swojej córki duchowej następującą zachętę: „(...) tak wypełniaj swoje ćwiczenie, abyś się opierała na mocy Pana, który ci pomaga w myśleniu”⁴⁵⁸. Dlatego zaleca, aby w spotkaniu ze swoim Stwórcą zachowywała pokorę, spokój i prostotę. Powinna prosić Boga o łaskę myślenia zgodnie z wolą Bożą. Ma unikać pychy i nie opierać się na własnym rozumowaniu i gorliwości w rozmyślaniu. Zdaniem Apostoła Andaluzji, w spotkaniu z Bogiem należy przyjąć postawę prostoty dziecka i pokornego ucznia, który w skupieniu z uwagą słucha nauki nauczyciela⁴⁵⁹. Mówiąc o praktyce modlitwy myślanej, wskazuje, że znajduje ona swoje źródło bardziej w sercu niż w głowie, ponieważ celem wysiłku rozumu jest umiłowanie Boga⁴⁶⁰. Rozważanie nad tajemnicami życia i męki Pana Jezusa ma prowadzić oranta do większej miłości. Łaska spokojnej modlitwy bez zbytniego utrapienia umysłu jest darem Boga i owocuje bardziej trwałym doświadczeniem Jego miłości⁴⁶¹. Zdaniem Apostoła Andaluzji w rozmyślaniu należy zachować swobodę. Jeżeli na modlitwie człowiek odczuje, że Bóg zaprasza go do rozważania czegoś innego, powinien pójść za tym natchnieniem. Musi jednak uważać, aby nie pozbawić się owocu modlitwy „przeskakując z jednej myśli na drugą”. Może to wynikać z pokusy demona, lub z „niestałości serca” (*liviandad de corazón*), które nie znajdując korzyści w rozmyślaniu o jednej rzeczy próbuje szukać owocu gdzie indziej⁴⁶². Mistrz Ávila radzi swojej córce duchowej: „Dlatego nie powinnaś zbyt łatwo pozostawiać tego, co masz, jeślibyś nie została

⁴⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁵⁸ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696, „(...) de tal manera obrad vuestro ejercicio que estéis arrimada a las fuerzas del Señor, que os ayuda para pensar”.

⁴⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696, „Y en ninguna manera presumáis en el acatamiento de Dios, de estribar en vuestras razones ni ahínco, mas en humillaros a él con un afecto sencillo, como niño ignorante y discípulo humilde, que lleva una sosegada atención para aprender de su maestro, ayudándose él”.

⁴⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696, „Y sabed que este negocio *más es de corazón que de cabeza*, pues *el amar es fin del pensar*”.

⁴⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁶² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 697.

skutecznie wewnętrznie zaproszona na inne miejsce, przy zadowoleniu jakie zwykle pozostawać w sercu, gdy Bóg je zaprasza, skoro On w to zaingerował⁴⁶³.

Zdaniem Mistra de Ávila, właściwe rozeznanie natchnień, pojawiających się podczas rozmowy z Bogiem, jest owocem łaski Pana i powtarzanego wiele razy ćwiczenia modlitwy⁴⁶⁴. Apostoł Andaluzji radzi, aby w czasie lektury duchowej lub modlitwy ustnej doświadczać od Boga „jakiegoś serdecznego uczucia” (*algún sentimiento entrañable*) przerwać tę czynność i dać się przez Niego poprowadzić. Po nasyceniu się Jego łaską, można wrócić do czytania lub modlitwy ustnej⁴⁶⁵.

2.3.4. Uczucia na modlitwie

Święty Jan de Ávila, zachowuje zdrowy dystans w stosunku do uczuć, które mogą pojawić się na modlitwie. Nie uważa ich za coś niewłaściwego. Stwierdza jednak, że można je źle przeżywać, skupiając się bardziej na nich niż na Bogu. Z tego powodu ceni na modlitwie przede wszystkim „pokój i ciszę” (*paz y sosiego*) i wskazuje, że Bóg nawiedza tych, którzy je zachowują. Przestrzega swoją córkę duchową, aby nie opierała swojego obcowania z Panem jedynie na uczuciach. Nie powinna wymuszać smutku, rozważając mękę Zbawiciela. Zdaniem Apostoła Andaluzji, taka postawa prowadzi do „wysuszenia serca” i sprawia, że nie jest ono zdolne przyjąć przychodzącego Boga⁴⁶⁶. Co więcej, według Świętego ma zgubny wpływ na zdrowie fizyczne i duchowe, ponieważ budzi w człowieku lęk przed powracaniem do ćwiczenia, które jest źródłem przykrych przeżyć⁴⁶⁷. W przypadku, gdy współczucie, łzy lub inne „pobożne uczucia” (*sentimientos devotos*) są darem Boga, należy je przyjąć. Trzeba jednak zwracać uwagę na to, aby ich nadmiar nie stał się powodem osłabienia duszy i ciała⁴⁶⁸. Mistrz Jan radzi swojej duchowej córce: „Powinnaś więc przyjmować tego rodzaju uczucia czy łzy w ten sposób, byś całkowicie za nimi nie szła, abyś ulegając im, nie utraciła, owej myśli

⁴⁶³ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 697, „Por tanto no debéis ligeramente dejar lo que tenéis, si no fuéredes con eficacia interiormente convidada para otra parte, con una satisfacción que en el corazón suele quedar, cuando Dios le convida, a cuando él se entremete”.

⁴⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 697.

⁴⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 697.

⁴⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 695, „(...) tristezas forzadas (...) suelen secar el corazón y hacerle inhábil para la divina visitación, que pide paz y sosiego”.

⁴⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

⁴⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

czy *duchowego afektu*, który je wzbudził⁴⁶⁹. Najważniejsze jest zatem to co przeżywa się wewnątrz, a mianowicie „duchowe uczucie pobożności” (*el sentimiento devoto espiritual*), a nie zewnętrzne czy zmysłowe doświadczenia⁴⁷⁰.

Dla Mistrza Świętych uczucia są ważną częścią rzeczywistości modlitwy na wszystkich jej etapach. Nie należy ich lekceważyć, kiedy wypływają z miłości Boga. W tym kontekście Apostoł Andaluzji krytykuje podważających znaczenie tego rodzaju przeżyć na modlitwie. Nazywa ich „nieukami” (*gente sin letras*), którzy wzięli w swe ręce sprawy życia duchowego. W swojej ignorancji uważają oni pojawiające się uczucia za coś złego, wprowadzając w błąd postępujących na drodze modlitwy⁴⁷¹.

Święty Jan de Ávila podkreśla znaczenie uczuć w początkach życia duchowego. Jednak wskazuje, że tym, którzy już skorzystali z tego rodzaju doświadczeń (postępujący) powinno zależeć, aby „w swoim duchu” (*en su espíritu*) odczuć wielkość cierpienia Chrystusa, a jednocześnie swoją niegodność. Takie doświadczenie prowadzi do poznania miłości Zbawiciela i rozbudza pragnienie naśladowania Go, na miarę udzielonej im łaski. Apostoł Andaluzji wskazuje, że również doskonali mogą doświadczać uczuć poruszających zmysły cielesne (np. oczy – płacz z powodu cierpień Chrystusa). W takiej sytuacji mają być za nie wdzięczni, ale niech nie uważają ich za istotę kontaktu z Bogiem⁴⁷². Mistrz Świętych argumentuje swoją opinię w następujący sposób: „Doktryna chrześcijańska nie jest doktryną stoików, którzy potępiają dobre pasje. A skoro Chrystus płakał i smucił się, to powinno nam to wystarczyć, by uwierzyć, że owe rzeczy są dobrymi, nawet u mężów doskonałych”⁴⁷³.

2.3.5. Rola wyobraźni

Apostoł Andaluzji naucza podobnie odnośnie roli, jaką spełnia wyobraźnia w spotkaniu z Bogiem. Nie można jej lekceważyć, ale trzeba zachować konieczną równowagę. Zdaniem Mistrza Ávila, wyobraźnia pomaga w przedstawieniu sobie obrazu cierpiącego Pana. Ponadto, dużą pomocą dla pracy wyobraźni są „pobożne obrazy” (*devotas imágenes*), ukazujące poszczególne elementy męki Chrystusa. Święty

⁴⁶⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 695, „Y por esto habéis de tomar estos sentimientos, o lágrimas, de tal arte que no os vais muchos tras ellas, por que no perdáis por seguir las aquel pensamiento o *afección espiritual* que las causó”.

⁴⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

⁴⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695-696.

⁴⁷² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

⁴⁷³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

Jan de Ávila zachęca Sanchę Carrillo, aby wpatrując się w nie, mogła sama bez trudu wyobrazić sobie wybrany fragment męki⁴⁷⁴. Z drugiej strony przestrzega ją, aby nie męczyła się zbytnio utrwalając w wyobraźni obraz Pana⁴⁷⁵. Człowiekowi, który wkłada dużo wysiłku, aby wyobrazić sobie cierpiącego Chrystusa, może wydawać się, że naprawdę widzi na zewnątrz to co jest wytworem jego wyobraźni. Prowadzi to w konsekwencji do fałszywego przekonania o posiadaniu nadzwyczajnych wizji. Zdaniem Apostoła Andaluzji jedni z tego powodu popadają w szaleństwo, a inni w pychę⁴⁷⁶. Święty zachęca swoją córkę duchową, aby nie porzucała całkowicie przedstawienia wyobraźniowego, ale również, aby nie trwała przy nim nieustannie, co jest powodem ogromnego zmęczenia. Na modlitwie wyobraźnia ma pracować „bez utrudzenia”, aby stopniowo zostało jej dane to, czego pragnie osiągnąć dzięki temu ćwiczeniu⁴⁷⁷.

Warto zauważyć, że podobną intuicją dzieli się święty Ignacy Loyola (1491-1556)⁴⁷⁸. W swoich *Ćwiczeniach duchowych*, zachęca do zaangażowania pracy wyobraźni, dzięki której medytujący będzie mógł oglądać miejsce, gdzie znajduje się przedmiot kontemplacji⁴⁷⁹. Założyciel jezuitów uważa wyobraźnię za środek wspomagający medytującego w spotkaniu z Bogiem. Jednocześnie rozumie, że wyraża ona kondycję serca oranta, czyli to co dzieje się w jego wnętrzu. Dzięki wyobraźni człowiek może dostrzec to, czego nie jest świadomy, a przed czym nieraz odruchowo

⁴⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 696, „Conviene también avisaros que no trabajéis mucho por *fijar* muy profundamente en vuestra imaginación *la imagen* del Señor, (...)”.

⁴⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 696.

⁴⁷⁸ Por. J. Esquerda Bifet, *Diccionario...*, dz. cyt., s. 488-492; Obaj święci, chociaż nie ustalono, że spotkali się osobiście, byli w zażyłej relacji ze sobą i wymieniali korespondencję. Mistrz Ávila, zaangażował się na rzecz Towarzystwa Jezusowego. Świadczy o tym duża liczba jego uczniów, którzy wstąpili w szeregi Zgromadzenia, założonego przez Ignacego Loyolę, jak również konferencje głoszone przez niego i korespondencja z jezuitami (w tym z Franciszkiem Borgiaszem); Na temat duchowości świętego Ignacego Loyoli i świętego Jana de Ávila zob. m. in. C. M. Abad, *La espiritualidad de San Ignacio de Loyola y la del Beato Juan de Ávila*, „Manresa” 28 (1956), s. 455-478; A. Sosa Abascal, *Hacia una Iglesia sinodal que discierne: San Juan de Ávila y San Ignacio de Loyola, fuentes de inspiración*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 24-41.

⁴⁷⁹ Por. I. Loyola, *Ćwiczenia...*, dz. cyt., s. 32, We wprowadzeniu do rozmyślania nad grzechami Ignacy wskazuje: „Polega na wyobrażeniu sobie miejsca. Trzeba tutaj zwrócić uwagę na to, że podczas kontemplacji lub rozmyślania [o przedmiocie] widzialnym, takim jak kontemplowanie Chrystusa, naszego Pana który jest widzialny, wyobrażenie miejsca będzie [na tym polegało, że] okiem wyobraźni ujrzą miejsce materialne, w którym się znajduje to, co chcę kontemplować. Mówię o miejscu materialnym, na przykład o świątyni lub o górze, gdzie się znajduje Jezus Chrystus lub Nasza Pani [Maryja], odpowiednio do tego, co chcę kontemplować. [Jeżeli przedmiot kontemplacji lub rozmyślania jest] niewidzialny – tak jak tutaj: o grzechach – wyobrażenie miejsca będzie polegało na popatrzeniu na moją duszę, jakby była uwięziona w tym mogącym się zepsuć ciele, a cały ten układ na tej też dolinie jakby był na wygnaniu wśród dzikich zwierząt. Przez *układ* mam na myśli duszę i ciało”.

ucieka. Z tego powodu Ignacy wskazuje na potrzebę gruntownej przemiany wewnętrznej, aby dokonała się przemiana wyobraźni⁴⁸⁰.

2.4. ZNACZENIE MODLITWY W ŻYCIU CHRZEŚCIJANINA

Apostoł Andaluzji porównuje rozmowę z Bogiem do zasiewu. Podobnie jak orze się ziemię i siewie ziarno, aby uzyskać plon, również w życiu duchowym potrzeba modlitwy, aby zebrać jak najwięcej owoców. Jego zdaniem nie budzi zdziwienia fakt, że niewiele zbiera ten kto mało się modli⁴⁸¹. Mistrz Świętych zwraca uwagę, że dzięki modlitwie, człowiek jest zdolny do podejmowania właściwych decyzji. Kontakt ze Stwórcą pomaga zwyciężyć pokusy. Przemienia całe życie chrześcijanina sprawiając, że staje się służbą Bogu.

2.4.1. Konieczność modlitwy

Święty Jan de Ávila zwraca uwagę na potrzebę modlitwy w życiu codziennym⁴⁸². Stwierdza: „(...) bardzo ważnym jest, aby dusza prowadziła z Bogiem ową szczególną rozmowę i komunikację”⁴⁸³. W jednym z kazań na Wielki Post, powołuje się na fragmenty Pisma Świętego, które zalecają nieustanną modlitwę. Według Apostoła Andaluzji wzorem do naśladowania jest Jezus Chrystus. Święty wskazuje, że chociaż jako Syn Boży najlepiej wiedział co ma czynić, to jednak modlił się więcej i lepiej od innych. Mistrz Ávila wskazuje na fakt, że wszelkie działanie Syna Bożego poprzedzało odniesienie do Ojca Przedwiecznego. Polegało ono na wzniesieniu oczu do Niego i modlitwie⁴⁸⁴. Zdaniem Apostoła Andaluzji tak samo powinien zachowywać się uczeń Chrystusa: „Módl się bracie, ponieważ masz tak wielką potrzebę i mamy się modlić. Módl się przed jedzeniem, módl się zanim pójdziesz tam gdzie masz iść; nie rób niczego, zanim najpierw nie powierzysz tego Bogu (...)”⁴⁸⁵. Święty przywołuje słowa Zbawiciela wzywające do nieustannej modlitwy (por. Łk 18, 1). Apostoł Andaluzji

⁴⁸⁰ Por. J. Augustyn, *Metoda medytacji chrześcijańskiej w ujęciu św. Ignacego Loyoli*, w: *Jak lepiej się modlić. Wokół Addycji do Ćwiczeń duchowych św. Ignacego Loyoli*, red. W. Królikowski, Kraków 2018, s. 162.

⁴⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689.

⁴⁸² Zob. J. Sanchís Alventosa, *Doctrina del Beato Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 11-12.

⁴⁸³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 686.

⁴⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „¿Quien mejor que Jesucristo sabía las cosas que se habían de hacer? Y Él más y mejor oró que nadie. Ninguna cosa obró en este mundo sin que alzase sus ojos al Padre Eterno y orase”.

⁴⁸⁵ Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „Ora tú, hermano, pues tanta necesidad tienes y tenemos de orar. Ora para comer, ora para ir donde hubieres de ir; no hagas cosa que primero no la encomiendes a Dios, pues va tanto en ello, o acertar o errar”.

interpretuje ten nakaz jako zachętę do „częstej” (*muchas veces*) i „starannej” (*con cuidado*) rozmowy z Bogiem⁴⁸⁶. Powołuje się również na słowa z *Księgi Lamentacji*: „Wnieśmy ręce i serce” (por. Lm 3, 41), aby zauważyć, że „wdzięczna i bardzo miła modlitwa”, polega na wzniesieniu serca ku Bogu i pamiętaniu o Jego obecności, niezależnie od miejsca, w którym możemy Go spotkać⁴⁸⁷. Święty przypomina, że Bóg „nie posiada zamkniętych drzwi”. Dzięki swojemu miłosierdziu Stwórca jest zawsze blisko człowieka, który zawsze (w dzień i w nocy) może „wejść” przed Jego Majestat i z Nim porozmawiać. Z tego faktu wynika powinność nieustannej modlitwy i przebywania w obecności Pana. Mistrz Ávila przestrzega przed podejmowaniem jakiegokolwiek działania bez uprzedniej rozmowy z Bogiem. Jest przekonany, że człowiek nie może dokonać dobrego czynu bez rady ze strony Stwórcy. Aby nie popełnić błędu, musi we wszystkim wzywać pomocy i łaski Pana. Bóg usłyszyci wołania człowieka, pocieszy go i uczyni to, co przyniesie mu korzyść⁴⁸⁸. Święty zachęca do postawy ufności wobec Boga i powierzenia się Jego opiece. Jego zdaniem szukanie rozwiązań poza Stwórcą (we własnych możliwościach, w drugim człowieku) owocuje brakiem modlitwy. Według Apostoła Andaluzji, brak kontaktu z Bogiem staje się przyczyną wielkiego zła, jak również prowadzi do utraty darów Bożych⁴⁸⁹. Święty Jan de Ávila w podobny sposób poucza w swoim traktacie *Audi, filia*. Zamiar osiągnięcia jakiegoś dobra własnymi siłami nazywa wielkim błędem. Zauważa, że Bogu nie podoba się zachowanie człowieka, który najpierw ufa sobie, a do Niego zwraca się na końcu⁴⁹⁰. Święty radzi swojej duchowej córce, aby prosząc o jakąś rzecz doczesną nie czyniła tego z natarczywością i niepokojem. W rzeczach wielkich i małych ma pokładać najpierw ufność w Panu, a na końcu w środkach, jakie On jej wskaże. Mistrz Świętych zachęca ją do wdzięczności za możliwość rozmowy z Bogiem. Radzi, aby korzystała z tego daru „często i ze staraniem” (*con mucha frecuencia y cuidado*). Konwersacja z Najwyższym jest bowiem ubogaceniem dla człowieka i lekarstwem w doświadczeniu

⁴⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „Ansi aquí Cristo dice que siempre oremos; quiere decir que lo hagamos muchas veces y con cuidado”.

⁴⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „Graciosa y muy agradable haréis si, dondequiera que os halláredes, alzardes vuestros corazones a Dios y lo tuvieredes presente en vuestra memoria”.

⁴⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 146, „No hay puerta cerrada para Dios. Siempre, de noche y de día, podéis entrar a negociar con Él muy de gana. Y te oirá y consolará y hará todo lo que fuere menester que convenga a tu provecho. (...) Conviene, pues, siempre orar y estar siempre delante de Él. (...) No penséis que cosa buena podéis hacer sin su consejo, antes sin él en todo erraréis”.

⁴⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 147, „Eso es decir que que cuantos males tenemos vienen por falta de la oración, y que perdéis muchos bienes, que no sabéis comunicar con Dios”.

⁴⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 686-687.

własnego ubóstwa. Należy się modlić w niebezpieczeństwach, które Bóg dopuszcza, aby u Niego szukać ratunku, jak również w powodzeniu, aby składać Mu dziękczynienie⁴⁹¹. Apostoł Andaluzji podkreśla również, że modlitwa daje światło tym, którzy nie wiedzą co mają czynić. Na potwierdzenie tej prawdy przytacza fragment z *Księgi Kronik*, który mówi o królu Jozafacie, zwracającym się z ufnością do Boga w słowach: „Kiedy nie wiemy co robić, mamy to lekarstwo, jakim jest wznieść oczy ku Tobie” (2 Krn 20, 12). Posługuje się również zachętą świętego Jakuba: „Niech ten, kto potrzebowałby mądrości, prosi o nią Boga” (Jk 1, 5). W ten sam sposób (przez modlitwę) zostali pouczeni Mojżesz i Aaron, o tym jak postępować z Izraelitami⁴⁹². Święty wyraża przekonanie, że rozmowa z Bogiem owocuje poznaniem, które przewyższa wiedzę nabytą wskutek własnego rozumowania i przypuszczeń. Dzięki modlitwie człowiek postępuje w sposób pewny, podejmuje dobre postanowienia i otrzymuje siłę do ich wypełnienia. Mistrz Ávila przywołuje świadectwo świętego Augustyna, który twierdził, że wszelkie wątpliwości lepiej rozwiązuje się na modlitwie niż w jakikolwiek inny sposób. W końcu powołuje się na autorytet Jezusa Chrystusa, który zapewnił, że Ojciec niebieski „da ducha dobrego tym, którzy go proszą” (por. Łk 11, 13). Wynika stąd, że to Duch Święty jest Tym, przez którego doświadczamy wszelkiego dobra. To dzięki Jego działaniu możemy otrzymać światło poznania i dobre natchnienia⁴⁹³. W swoim nauczaniu o potrzebie modlitwy Apostoł Andaluzji korzysta z bogactwa Słowa Bożego i Tradycji Kościoła. Powołuje się na świadectwo życia i słowa Pana Jezusa, który poprzedził całonocną modlitwą wybór Dwunastu. Zgadza się z interpretacją świętego Ambrożego, który twierdził, że Pan w ten sposób dał do zrozumienia, co ma czynić człowiek który rozpoczyna jakieś dzieło. Przypomina również nauczanie Pseudo – Dionizego Aeropagity, że początek wszelkiego działania powinien być poprzedzony modlitwą⁴⁹⁴.

Dla Świętego modlitwa jest również odpoczynkiem w Bogu i z Nim. Używa w tym kontekście porównania z życia codziennego. Człowiek aby normalnie funkcjonować potrzebuje nie tylko pokarmu, ale również snu. Jeżeli nie poświęci czasu na odpoczynek, grozi mu utrata rozumu. Podobnie jest w życiu duchowym. Nie wystarczy

⁴⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 687.

⁴⁹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 687-688.

⁴⁹³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688.

⁴⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688.

jedynie dobrze postępować. Potrzeba również modlitwy, która „jest dla duszy tym, czym sen dla ciała”⁴⁹⁵. Święty przestrzega, że bez częstej i starannej modlitwy, bardzo szybko wyczerpie się energia do spełniania dobrych uczynków. Z kolei to na niej „zdobywa się światło i ducha”, poprzez które odzyskuje się to, co traci się pośród zajęć, nawet dobrych, gdyż umniejszają one żarliwość w miłości bliźniego i wewnętrzną pobożność”⁴⁹⁶. W tym kontekście warto przytoczyć radę, jaką Apostoł Andaluzji daje swojemu uczniowi, Janowi Bożemu, w jednym z adresowanych do niego listów: „Wzywaj naszego Pana z całego serca, nie zapominaj modlić się i uczestniczyć we Mszy Świętej, co jest bardzo dobre. Uważaj na swoje kroki, abyś pomagając innym, sobie nie zaszkodził. Niech dusza Twa nie przestaje się karmić; ponieważ jeśli będzie głodna, zniechęcona i chora, jaki pożytek przyjdzie z całego dobra, które czynisz innym? Pan bowiem mówi: *Cóż za korzyść odniesie człowiek, choćby cały świat zyskał, jeśli zatraci swoją duszę?* (Mt 16, 26)”⁴⁹⁷.

W swoim nauczaniu święty Jan de Ávila podkreśla prawdę, że Bóg, który jest wierny swoim obietnicom, wypełnia je w czasie. Podoba Mu się jednak, kiedy człowiek prosi Go, aby spełnił to, co obiecał. Święty przywołuje przykład proroka Daniela, który zanosił modlitwy o wyzwolenie narodu izraelskiego, wiedząc o tym, że przychodzi czas wypełnienia się Bożej obietnicy (por. Dn 9, 1-19)⁴⁹⁸. Stąd Apostoł Andaluzji wysuwa konkretny wniosek: „Jeśli nawet odnośnie tego, co Bóg obiecał uczynić czy dać, potrzeba, aby się Go prosiło w gorliwej modlitwie, o ileż bardziej będzie to konieczne odnośnie tego, co nie zostało objęte w jakiś szczególny sposób Jego obietnicą?”⁴⁹⁹. Święty przywołuje również przykład Apostoła Narodów, który będąc przekonany, że odwiedzi chrześcijan w Rzymie, prosi ich usilnie o modlitwę. Mają błagać Boga, aby usunął wszelkie przeszkody i pozwolił mu do nich przybyć (por. Rz 15, 30-32)⁵⁰⁰. Według Mistrza Ávila, modlitwa służy realizacji planu Bożego zarówno w historii danego narodu, jak i konkretnego człowieka.

⁴⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 688-689, „Porque aquello es la oración para el ánima que el sueño al cuerpo”.

⁴⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689.

⁴⁹⁷ Juan de Ávila, *Carta 46. Al mismo Juan de Dios*, w: OC, vol. 4, s. 239.

⁴⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689.

⁴⁹⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689, „Y, si en lo que Dios ha prometido de hacer o dar, aún es menester que se le pida con oración ahincada, ¿cuánto más será menester en lo que no tenemos promesa suya en particular?”.

⁵⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 689.

2.4.2. Potrzeba modlitwy w walce duchowej

Walka duchowa jest wpisana w życie chrześcijańskie. Człowiek, ze względu na słabość swojej natury nieustannie narażony jest na różnego rodzaju pokusy. Święty Jan de Ávila wymienia w *Audi, filia* trzy źródła, tak zwane „złe języki” lub „mowy” (*los malos lenguajes*). Jeżeli człowiek da im posłuch, doprowadzą go do grzechu. Są nimi świat, ciało i szatan⁵⁰¹. Apostoł Andaluzji analizuje w jaki sposób chrześcijanin może być kuszony do zerwania relacji z Bogiem. Wymienia przede wszystkim próżną chwałę tego świata, pokusy zmysłowe wynikające z popędów ciała (nieczystość), a także te, które pochodzą wprost od złego ducha (pycha - pierwszy język demona, rozpacz, pokusy przeciwko wierze). Warto zauważyć, że Mistrz Ávila nie ogranicza się jedynie do opisu działania demona, ale podaje sposoby walki z pokusą. Wymienia wiele środków zaradczych, które służą pomocą w duchowym zmaganiu. Są nimi: pogarda dla próżnej chwały, panowanie nad ciałem, unikanie poufałych relacji z kobietami, duchowa radość, gorliwość w służbie Bogu, ufność w Boże miłosierdzie. Według niego jednym z najważniejszych jest modlitwa⁵⁰².

Apostoł Andaluzji porównuje życie człowieka do niebezpiecznej żeglugi. Posługuje się znanym ówczesnie powiedzeniem: „Jeśli nie potrafisz się modlić, wypłynąć na morze”. Jego zdaniem, brak poczucia bezpieczeństwa sprawia, że żeglarze „wołają do naszego Pana” (*hacen clamar a nuestro Señor*). Święty zachęca do naśladowania takiej postawy, aby nie zagubić się na drodze ziemskiego życia. Jest ona pełna niebezpieczeństw cielesnych i duchowych, z których największym nieszczęściem jest grzech śmiertelny. Według Apostoła Andaluzji, prośba zanoszona do Boga, aby nie pozwolił ulec pokusie jest wyrazem troski oranta o potrzeby serca⁵⁰³. Mistrz Ávila zachęca do „naprzykrzania się Bogu” (*importunar a Dios*) w następujących słowach: „Podobny do głupca, który chciałby przepłynąć morze bez okrętu, jest ten, kto myśli że

⁵⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia* [III], dz. cyt., s. 533; Pełny tytuł tego dzieła brzmi: *Audi, filia. Książka duchowa mówiąca o złych językach świata, ciała i szatana oraz o środkach zaradczych przeciwko nim; o wierze i poznaniu siebie; o pokucie, modlitwie, medytacji i męce Naszego Pana Jezusa Chrystusa oraz o miłości bliźniego*; Zob. J. Oroz Reta, *San Juan de Avila, padre de almas*, „Scripta Fulgentina” 6 (1996), s. 52, „De estos tres lenguajes diserta curiosamente en su libro *Audi, filia*, para enseñarnos a discernir las hablas interiores, que van minando la confianza en Dios y en la fuerza de su ayuda y dando bríos a la desconfianza y al desmayo y la tristeza. El autor se muestra muy conocedor de las astucias de los enemigos del hombre”.

⁵⁰² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia*, dz. cyt., s. 556-558; Święty Jan de Ávila podkreśla znaczenie „zarliwej i pełnej pobożności modlitwy” (*la devota y ferviente oración*) i nazywa ją jednym z głównych środków zaradczych, służących do pokonania pokusy cielesnej; Zob. J. Ballesta Illán, *La iniciación cristiana en San Juan de Avila...*, dz. cyt., s. 179, „La oración es una arma del combate cristiano”.

⁵⁰³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia* [II], dz. cyt., s. 686-687.

dojdzie do nieba o własnych siłach, bez [pomocy] łaski Bożej. Środkiem jaki posiadamy, aby ją osiągnąć, jest umiejętność naprzykrzania się Bogu. Modlitwą wołaj do Boga, pragnąc aby udzielił ci swojej łaski i proś o nią z wielkim naleganiem”⁵⁰⁴. W doświadczeniu cierpienia zaleca powierzenie się „ranom i boleściom Jezusa Chrystusa”. Zachęca, aby je połączyć z częstą spowiedzią i Komunią świętą, jak również hojną jałmużną na rzecz ubogich. Ma temu towarzyszyć świadomość o miłosierdziu Boga, który słyszy zanoszoną do Niego modlitwę i sprawia, że trudna sytuacja staje się przyczyną dobra na większą chwałę Stwórcy⁵⁰⁵.

Święty Jan de Ávila wskazuje na wartość modlitwy w zmaganiu się z pokusami przeciwko cnocie czystości. Jest przekonany, że czystość jest przede wszystkim darem Bożym, o który należy prosić⁵⁰⁶. W jednym z kazań zachęca słuchaczy, aby znaleźli czas na skupienie i modlitwę, w której odnajdą siłę do zwycięstwa nad pokusami cielesnymi. Święty wyraża przekonanie, że ten kto nie umie się modlić nie będzie umiał zachować czystości⁵⁰⁷. Aby pokonać pokusy przeciwko tej cnocie, Apostoł Andaluzji radzi najpierw uczynić znak krzyża na czole i sercu, wzywając imienia Jezus⁵⁰⁸. Tym gestom mają towarzyszyć następujące słowa: „Nie sprzedam Boga za tak niską cenę! Panie, jesteś więcej wart i bardziej Ciebie miłuję”⁵⁰⁹. W przypadku natarczywych pokus, należy „zstąpić myślą do samego piekła”, rozważając udręki tych, którzy na ziemi „płonęli ogniem nieprzyzwoitości”. W przypadku, kiedy taka medytacja okazałaby się niewystarczająca, należy „wzniesć się myślą do nieba”, aby kontemplować „nieskazitelną czystość”. Według Mistrza Ávila, takie rozważanie skutkuje poczuciem duchowej mocy, która pomaga w umiłowaniu cnoty i zniechęceniu nieczystości. Święty wskazuje również medytację o śmierci, rozważanie męki Pana Jezusa, oraz czystości Matki Bożej, jako remedium na pokusy,

⁵⁰⁴ Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 192, „Como sería uno necio querer pasar la mar sin navío, así lo es el que piensa ir al cielo con sus fuerzas sin la gracia de Dios. El medio que tenemos para la saber alcanzar, es saber importunar a Dios. Oración, voces a Dios, deseando que dé su gracia y con gran instancia pidiéndola”.

⁵⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 214. Al duque de Sesá, don Gonzalo Fernández de Córdoba?*, w: OC, vol. 4, s. 683, „Encomiéndose mucho vuestra señoría a las llagas y dolores de Jesucristo; frecuente la confesión y comunión, y dé largas limosnas, y haga que se ofrezca el Hijo al Padre en el santo altar, por salud del cuerpo y ánima tuyas, que Él, que es piadoso y tiene sus orejas puestas en nuestros ruegos, oírás y harás que este trabajo sea causa de nuestro bien, y para que Él sea glorificado”.

⁵⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 567.

⁵⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 163, „Quien no sabe orar no sabrá ser casto”.

⁵⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 559.

⁵⁰⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 559.

wynikające z pożądlivości ciała⁵¹⁰. Jego zdaniem najlepszym ratunkiem w walce z pokusami jest „modlitewne skupienie” (*recogimiento de la oración*), polegające na „bardzo starannym zamknięciu drzwi umysłu”, zarówno na dobre jak i na złe myśli, które mogą zakłócać kontakt z Bogiem⁵¹¹. Apostoł Andaluzji wskazuje na związek, jaki istnieje między „pobożną”, przedłużoną modlitwą, w której doświadcza się „słodczy Boga”, a zwycięstwem nad nieczystością. Ten rodzaj modlitwy porównuje do zmagania z Bogiem, jakie było udziałem patriarchy Jakuba (por. Rdz 32, 25-30). Jej owocem jest błogosławieństwo Stwórcy i wewnętrzna łagodność. Bóg poraża „zmysłowy apetyt” duszy, tak jak poraził staw biodrowy Jakuba. Człowiek, który zakosztował słodczy Pana skłania się bardziej ku temu co duchowe, niż ku temu co cielesne. Taka modlitwa staje się nie tylko orężem w walce, ale skuteczną bronią, która „podcina gardło” wadzie nieczystości⁵¹².

Mistrz Ávila wskazuje również na konieczność modlitwy w celu przezwyciężenia pychy: „Postem leczy się zarazy ciała, a modlitwą zarazy duszy. Dlatego ten, kto czuje tę zarazę w swej duszy, powinien się modlić z całą gorliwością, a następnie stając przed Bożym majestatem błagać, aby Pan otworzył mu oczy i pomógł poznać prawdę, kim jest Bóg, a kim on, aby ani Bogu nie przypisywał jakiegoś zła, ani sobie jakiegoś dobra. W ten sposób oddali się od słuchania fałszywej mowy pysznego diabła, który chciałby go zwodzić samouwielbieniem; ale usłyszy Bożą prawdę, że prawdziwa chwała i cześć stworzenia nie pochodzi od niego samego, lecz polega na przyjmowaniu łask i na tym, że jest cenione i kochane przez swego Stwórcę (por. 2 Kor 10, 18)”⁵¹³. Święty zauważa, że pokusy, w zależności od ich nasilenia, mogą pochodzić od złego ducha, bądź ze słabości ludzkiej natury. Według niego szatan atakuje z „wielką odwagą”, natomiast pokusy związane ze słabą kondycją człowieka nie przychodzą w sposób gwałtowny. Niezależnie od rodzaju doświadczanych pokus, mogą się one przyczynić do rozwoju

⁵¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 559.

⁵¹¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 559-560, „Mas, si sabéis cerrar la puerta del entendimiento muy bien cerrada, como se suele hacer en el íntimo recogimiento de la oración, según adelante diremos, hallaréis con facilidad el socorro más a la mano que en todos los remedios pasados. Porque acaece muchas veces que, abriendo la puerta para el buen pensamiento, se suele entrar el malo; mas, cerrándola a uno y a otro, es un volver las espaldas a los enemigos, y no abrires la puerta hasta que ellos se hayan ido, y así se quedarán burlados”.

⁵¹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 556-557.

⁵¹³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 576.

relacji z Bogiem. Człowiek, który doświadcza słabości w starciu ze złem zwraca się w ufnej modlitwie do Zbawiciela⁵¹⁴.

Mistrz Świętych uważa, że nie tylko w chwilach pokusy modlitwa jest czymś nieodzownym. Podkreśla jej znaczenie również w przypadku, kiedy człowiek zrywa relację z Bogiem przez grzech ciężki. W liście do jednego z rządzących radzi, aby traktował grzech z całą powagą. Należy brzydzić się nim, co jest łaską Bożą. Trzeba prosić o nią całym sercem, z wielką pokorą i wiarą. Apostoł Andaluzji stwierdza, że „tego wstrętu” do grzechu szuka się na drodze dobrych uczynków, w postach, jałmużnach, sprawiedliwych sądach wobec podwładnych i na modlitwie⁵¹⁵. Takie samo postępowanie zaleca w doświadczeniu słabości, związanej z zatwardziałością serca. Wskazuje na konieczność nieustannej modlitwy osobistej, połączonej z prośbą o wstawiennictwo innych, aby Pan „zabrał serce z kamienia, a dał serce z ciała” (por. Ez 11, 19; 36, 26)⁵¹⁶. Święty wyraża przekonanie, że człowiek, który ze łzami błaga o przemianę serca i przebaczenie grzechów, zostanie wysłuchany. Pan okaże mu miłosierdzie i dokona cudu duchowego wskrzeszenia, podobnie jak powołał do życia zmarłego Łazarza⁵¹⁷. W interpretacji przypowieści o niesprawiedliwym słudze (por. Mt 18, 23-35), zatrzymuje się między innymi nad gestem dłużnika, który „rzuca się do stóp swojego Pana”, prosząc o miłosierdzie. Zachęca słuchaczy, aby z podobną dyspozycją błagali Boga o przebaczenie grzechów: „Rzuć się do Jego stóp, to znaczy: nie polegaj na swoich dobrych uczynkach, nie pokładaj ufności w swoich postach i łzach; wyznaj że jesteś niczym przed tak wielkim Majestatem. To oznacza rzucić się do Jego stóp. Jakich stóp? Przez stopy rozumie się człowieczeństwo. Rzuć się do tych stóp; powołaj się na wielkie miłosierdzie dzięki któremu stał się człowiekiem. Według którego, nie tylko słyszy, ale także doświadcza ludzkich słabości. Proś go, aby pomógł ci wstać przez to, co uczynił w swoim świętym człowieczeństwie”⁵¹⁸. Według Mistrza Ávila, taka modlitwa owocuje przebaczeniem grzechów i duchową radością⁵¹⁹.

⁵¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 145; *Sermón 9...*, dz. cyt., s. 137, „Powinniśmy spędzić większą część nocy czuwając i modląc się do Boga, aby nas wybawił od tego nieprzyjaciela i udzielił nam sił, abyśmy wyrzucili z nas wszystko co złe (...)”.

⁵¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 13. A un señor de estos reinos*, w: OC, vol. 4, s. 102.

⁵¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 14. Lloro Jesucristo tu alma. Lloro también tú*, w: OC, vol. 3, s. 204, „Llórate y di: Grande y muy grande es mi flaqueza. Llórate y pide oraciones ajenas. Las durezas han menester muchas y muy grandes oraciones continuas. Busca tú, hermano, y haz que ruegen a Dios por ti”.

⁵¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 14...*, dz. cyt., s. 204-206.

⁵¹⁸ Juan de Ávila, *Sermón 25. Como Dios te trata a ti, trata tú a tu prójimo*, w: OC, vol. 3, s. 303.

⁵¹⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 25...*, dz. cyt., s. 303.

Jego zdaniem chrześcijan, który się nie modli, naraża się na wewnętrzne nieuporządkowanie. Taką myśl zawiera między innymi w mowie na Uroczystość Objawienia Pańskiego. Zaprasza słuchaczy do ofiarowania Boskiemu Dziecięciu złota - miłości, kadzidła - modlitwy i mirry, która jest według niego wyrazem całkowitego oddania się Bogu⁵²⁰. Wzywa do modlitwy w następujących słowach: „Jeśli nie ma złota, ofiaruj modlitwę. Kto się nie modli ma cuchnący dom”⁵²¹.

2.4.3. Relacja między modlitwą a życiem

Święty Jan de Ávila stwierdza, że miłość Boga wyraża się przede wszystkim w wypełnianiu Jego przykazań. Jego zdaniem, ufna modlitwa jest niezbędnym środkiem, służącym do zrealizowania woli Bożej i zachowania miłości do Stwórcy⁵²². W ten sposób wpływa ona na praktykę życia chrześcijańskiego. Apostoł Andaluzji ukazuje ścisłą więź między odniesieniem do Boga, a stosunkiem do obowiązków i drugiego człowieka. Jest jednocześnie świadomy napięcia, jakie rodzi się w orancie, który pragnie pogodzić modlitwę i czyn. Dotyczy to zwłaszcza początkujących w życiu duchowym. Swojemu uczniowi radzi, aby bez wątpliwości i narzekania podjął z posłuszeństwa studia filozoficzne. Jednocześnie wyraża wątpliwość dotyczącą wzrostu w modlitwie u początkującego, który poświęca się równocześnie studiowaniu sztuk wyzwolonych⁵²³. Do Franciszka de Guzmána pisze: „Niech wasza miłość stara się w taki sposób spełniać obowiązek nauki, aby nie utracić modlitwy, ani innych dobrych ćwiczeń, ponieważ niekiedy, zwłaszcza jeśli się studiuje z wielką gorliwością i zapalem, to zazwyczaj przynosi szkodę”⁵²⁴. Mistrz Ávila, w jednym ze swoich listów tłumaczy, że na początku „serce jest niestałe w dobrym” i dlatego nie jest w stanie przyjąć ciężaru spraw, które go rozpraszają. Święty radzi, aby początkujący „nie dowierzali sobie”, ale podejmowali jedynie zajęcia najkonieczniejsze. Jego zdaniem taka rozważa, połączona ze skupieniem pomaga wzrastać w życiu duchowym. Kiedy osiągną wyższy poziom, podjęte przez nich zadania nie będą stanowić dla nich

⁵²⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]...*, dz. cyt., s. 94-95.

⁵²¹ Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]...*, dz. cyt., s. 94, „Si no hay oro, ofrece oración. El que no ora tiene su casa hedionda”.

⁵²² Por. Juan de Ávila, *Carta 224...*, dz. cyt., s. 719, „(...) Lo segundo de que ha de hacer caso es de la oración, la cual nos es muy necesaria para amar y servir a Dios y conservar el amor en el mismo Dios”.

⁵²³ Por. Juan de Ávila, *Carta 155. A un caballero de estos reinos, su discípulo*, w: OC, vol. 4, s. 533.

⁵²⁴ Juan de Ávila, *Carta 189. «Al muy magnífico señor, el señor don Francisco de Guzmán, mi señor en Ávila»*, w: OC, vol. 4, s. 633, „Y procure vuestra merced de llevar el negocio del estudio de manera que no se pierda el de la oración ni otros buenos ejercicios, porque algunas veces, especialmente si se toma con mucho ahínco y apriesa, suele dañar”.

przeszkody, ale przyniosą dobre owoce⁵²⁵. Apostoł Andaluzji zwraca się do adresatów listu (kanoników pewnego kościoła) w następujących słowach: „Chciałbym, by zajęcia, o jakich Wasze Miłości mi mówią, takie jak odwiedzanie chorych i przebywanie z konającymi, były praktykowane w sposób wyważony (...). Bądźcie wielkimi miłośnikami świętej lektury, modlitwy i komunii. Poprzez te ćwiczenia wzrośnie w was rozpoczęte dobro, aż dojdziecie do miary i stanu nadprzyrodzonego, jakiego chce wam udzielić Dobroć Boża”⁵²⁶.

Mistrz Świętych zwraca uwagę na trud, jaki trzeba włożyć, aby zachować „iskierkę niebiańskiego ognia”, wśród różnego rodzaju pokus i wykonywanych zajęć. Podkreśla znaczenie pragnienia Boga, które jest podstawą przyjaźni z Nim. Pragnienie to wyraża się w gotowości i chęci przyjęcia Stwórcy, który przychodzi, aby udzielać się człowiekowi⁵²⁷. Według niego pragnienie Boga realizuje się w nieustannym poszukiwaniu Go w codzienności. W jednym ze swoich listów przypomina postać Samarytanki, która pytała Zbawiciela, gdzie należy się modlić. Powołuje się na słowa Pana Jezusa, który zachęcał do oddawania czci Ojcu w duchu i prawdzie, niezależnie od miejsca kultu. Święty zauważa, iż tak powinien postępować chrześcijanin. Jego zdaniem można odnaleźć Boga w każdej sytuacji i działaniu. W ten sposób człowiek niezależnie od miejsca w którym się znajduje, podejmowanych obowiązków i kondycji może i powinien odnosić wszystko do Boga⁵²⁸. Zachęca adresatkę listu do chodzenia w obecności Boga i bycia z Nim: „We wszystkim jest Bóg jeśli jesteś z Nim; a jeśli we wszystkim Go szukasz, we wszystkim Go odnajdziesz”⁵²⁹. Święty radzi, aby dostrzegała Boga we wszystkich okolicznościach życia i w duchu radości za otrzymane łaski, wypełniała Jego wolę⁵³⁰. Apostoł Andaluzji sprzeciwia się jednak ówczesnym tendencjom, według których wystarczy „wmieszać modlitwę między spełniane zajęcia”. Wyraża przekonanie, iż „modlić się wszędzie” (*orar en todo lugar*), może jedynie ten, kto wpięrow nauczył się obcowania z Bogiem na osobnym miejscu i poświęcił na to określoną ilość czasu. Przykładem jest Jezus Chrystus, którego naśladowali święci.

⁵²⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 148. A unos canónigos de cierta iglesia de estos reinos*, w: OC, vol. 4, s. 513-514.

⁵²⁶ Juan de Ávila, *Carta 148...*, dz. cyt., s. 514.

⁵²⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 76...*, dz. cyt., s. 326.

⁵²⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 39...*, dz. cyt., s. 208.

⁵²⁹ Juan de Ávila, *Carta 39...*, dz. cyt., s. 208, „En todo está si ella está con Él; y si en todo le busca, en todo lo hallará”.

⁵³⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 39...*, dz. cyt., s. 208.

W Jego życiu wszelkie działanie brało początek w modlitwie i w niej znajdowało swoje dopełnienie⁵³¹.

W liście do pewnej osoby konsekrowanej, Mistrz Ávila równoważy modlitwę i działanie. Uważa je, w połączeniu z klauzurą i pokutą, za skuteczny środek w walce ze złymi myślami. Jego zdaniem człowiek leniwy, otwiera drogę dla złego ducha. Z tego powodu Święty zachęca do takiego zaangażowania, aby demon nigdy nie znalazł jej w stanie bezczynności⁵³². Według Apostoła Andaluzji źródłem równowagi w relacji do Stwórcy i otaczającego świata jest miłość. Dzięki niej człowiek potrafi wznieść serce ku Bogu we wszystkim co czyni⁵³³. „W ten sposób – tłumaczy Ávila pewnej dziewczycy – nigdy nie zabraknie ci czasu, aby myśleć o Bogu, naszym Panu; ponieważ czy to gdy będziesz miała zajęcie, czy nie, jeśli kochasz, zawsze będziesz myślał tam, gdzie jest twoja miłość. Będziesz podążać pośród trudności bez zmęczenia i wolna pośród zajęć i nie upadniesz chociaż będą ci dane przeszkody”⁵³⁴. Święty zachęca adresatkę listu do wewnętrznego skupienia, aby nie żyła „poza sobą”. Ma dążyć do tego, aby „zawsze w swoim sercu rozmawiała z Bogiem”. Radzi jej, aby korzystała w tym celu z dobrej lektury, spowiedzi i komunii świętej. Ma ponadto naśladować Zbawiciela w Jego uniżeniu, posłuszeństwie, pokorze, miłości i cierpliwości⁵³⁵. Chociaż Apostoł Andaluzji nie nazywa wprost takiego kontaktu ze Stwórcą, to rady, jakich udziela wskazują na szczególną formę modlitwy, angażującej całe życie oranta. Współcześni autorzy nazywają ją „modlitwą życia”⁵³⁶, lub „modlitwą w czynie”⁵³⁷. Jak już zostało

⁵³¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 690.

⁵³² Por. Juan de Ávila, *Carta 224...*, dz. cyt., s. 720, „El tercero remedio contra los malos pensamientos es el continuo ejercicio espiritual o corporal, conviene a saber: en orar, en leer, o en cantar, o en contemplar; o en otras cosas manuales o corporales, como más al propósito hiciere, de manera que nunca la halle el demonio desocupada, porque la ociosidad es entrada de muchos males (...)”.

⁵³³ Por. Juan de Ávila, *Carta 118. A una doncella*, w: OC, vol. 4, s. 447.

⁵³⁴ Juan de Ávila, *Carta 118...*, dz. cyt., s. 447, „Y de esta manera nunca os faltará tiempo para pensar en Dios nuestro Señor; porque cuando haya ocupación o cuando no la haya, si amáis, siempre estará vuestro pensamiento donde estuviere vuestro amor; y andaréis entre los trabajos descansada y entre las ocupaciones libre, y no cairéis aunque se os ofrezcan tropiezos”.

⁵³⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 118...*, dz. cyt., s. 447; Zob. R. García Mateo, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 86, „La vida de oración, como toda la vida cristiana, es siempre un conformarse a Cristo, buscando la voluntad divina de modo personal, pero sin olvidar las directrices generales de la revelación, como los diez mandamientos y los orientaciones de la Iglesia”.

⁵³⁶ Por. J. W. Gogola, *Teologia komunii...*, dz. cyt., s. 295-298; Autor, pisząc o modlitwie życia, wskazuje: „Polega ona na włączeniu do dialogu z Bogiem tego wszystkiego, co niesie z sobą codzienne życie. Dzięki temu bez wymagających rozważań znajdujemy tutaj bardzo bogate środowisko modlitwy. *Modlitwa wewnętrzna*, w porównaniu z modlitwą życia, jest o wiele trudniejsza. Wymaga wewnętrznego skupienia, przygotowania, czasu, stąd wielu po nią nie sięga. *Modlitwa życia* przeciwnie, pozwala modlić się nawet wówczas, gdy są ograniczone możliwości praktyki regularnej, przedłużonej modlitwy”; S. Urbański, *Teologia modlitwy...*, dz. cyt., s. 118-124.

wspomniane, Apostoł Andaluzji widzi ścisłą zależność między modlitwą wewnętrzną, a modlitwą życia. Ta ostatnia, nie może zaistnieć bez poświęcenia Bogu czasu i miejsca na osobiste spotkanie z Nim. Podobną intuicją dzieli się uznany autorytet w dziedzinie duchowości chrześcijańskiej, Sługa Boży Aleksander Żychliński (1889-1945). W książce, zatytułowanej *Duchowość świętych*, dzieli się między innymi, następującą refleksją: „Wierność i wytrwałość w modlitwie myślniej rodzą w duszy umiłowanie modlitwy i co za tym idzie pragnienie modlitwy, potrzebę ciągłego obcowania z Bogiem przez modlitwę, habitualny zwrot duszy ku Bogu, słowem stan, czyli życie modlitwy. Wówczas coraz częściej myślimy o Bogu, łączymy się z Nim aktami miłości, obcujemy z Nim, chodzimy w Jego obliczu, *modląc się każdego czasu w duchu* (Ef 6, 18)”⁵³⁸.

Podsumowując niniejszy rozdział, należy stwierdzić, że Apostoł Andaluzji prezentuje holistyczną koncepcję człowieka, jako osoby która wchodzi w modlitewny dialog ze Stwórcą. Do najważniejszych postaw oranta, charakteryzujących spotkanie z Bogiem należą pokora i prostota wobec Stwórcy. Owocuje ona błaganiem zanoszonym do Boga i oczekiwaniem na Jego odpowiedź. W akcie modlitewnym człowieka biorą udział ciało i władze duchowe (wola, rozum, uczucia i wyobrażenia, jako owoc pracy pamięci). Osobiste spotkanie z Bogiem nie pozostaje bez wpływu na życie oranta. Utwierdza duszę w relacji do Stwórcy (trwanie w łasce uświęcającej), owocuje w działaniu oranta i podejmowanych przez niego obowiązkach. Zdaniem Apostoła Andaluzji modlitwa na osobnym miejscu i w określonym czasie kształtuje człowieka modlitwy, który przenosi doświadczenie spotkania z Bogiem na codzienność. W ten sposób modlitwa staje stylem życia chrześcijańskiego.

⁵³⁷ Por. A. Muszala, *Modlitwa w czynie*, Kraków 2017, s. 9, „Bóg prowadzi z nami nieustanny dialog. Ciągłe coś „mówi” poprzez wydarzenia, harmonogram dnia, innych ludzi. Naszym zadaniem jest być uważnym w każdej chwili, by odpowiedzieć trafnym działaniem. To właśnie jest modlitwa w czynie”.

⁵³⁸ A. Żychliński, *Duchowość świętych*, Kraków 2018, s. 44-45.

ROZDZIAŁ III RODZAJE MODLITWY

Modlitwę różnicuje się w następujący sposób: ze względu na Adresata, którym jest Bóg, wyróżnia się modlitwę uwielbienia, dziękczynienia, prześlągania (przepraszania) i prośby; ze względu na podmiot, którym jest człowiek można mówić o modlitwie indywidualnej i wspólnotowej (modlitwa wspólnotowa realizuje się w liturgii, lub poza nią); biorąc pod uwagę sposób, w jaki podmiot realizuje akt modlitewny, wyróżnia się modlitwę ustną i myślną⁵³⁹.

Święty Jan de Ávila w *Audi filia*, podaje definicję modlitwy: „A przez modlitwę rozumiemy tutaj poufną i wewnętrzną rozmowę poprzez którą dusza łączy się z Bogiem, czy to rozmyślając, czy prosząc, czy składając dzięki, czy kontemplując i w ogóle to wszystko, co poprzez ową poufną rozmowę przeżywa się z Bogiem”⁵⁴⁰. Powyższe słowa wskazują, że modlitwa jest dla Świętego przede wszystkim rozmową, mającą na celu zjednoczenie duszy z Bogiem. Dialog ten charakteryzuje się atmosferą intymności. Jest to „poufna rozmowa” (*una secreta habla*), dokonująca się we wnętrzu człowieka (*una interior habla*)⁵⁴¹. Mistrz Ávila, wymienia w swojej definicji znane i praktykowane przez siebie rodzaje modlitwy, które zostaną omówione poniżej.

3.1. MODLITWA LITURGICZNA

Modlitwa liturgiczna wyraża się przede wszystkim w sprawowaniu Eucharystii. Msza święta jest uobecnieniem Ofiary Jezusa Chrystusa, a także źródłem i przestrzenią w której dopełnia się spotkanie z Bogiem. Liturgia Kościoła obejmuje także celebrację związaną z udzielaniem sakramentów, jak również sprawowanie Liturgii Godzin⁵⁴². Juan Esquerda Bifet podkreśla, iż duchowość świętego Jana de Ávila odznaczała się wielkim szacunkiem do liturgii Kościoła. Zauważa, że w nauczaniu Mistrza Świętych celebracje związane z poszczególnymi okresami roku liturgicznego harmonizują z uroczystościami dedykowanymi świętym, a także z pobożnością ludową. To

⁵³⁹ Por. H. Wejman, *Modlitwa*, dz. cyt., s. 546–547.

⁵⁴⁰ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 686, „Y por la oración entendemos aquí una secreta e interior habla con que el ánima se comunica con Dios, ahora pensando, ahora pidiendo, ahora haciendo gracias, ahora contemplando, y generalmente por todo aquello que en aquella secreta habla se pasa con Dios”; Zob. J. Sanchís Alventosa, *Doctrina del Beato Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 10.

⁵⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 686.

⁵⁴² Por. J. W. Gogola, *Teologia komunii...*, dz. cyt., s. 304.

uporządkowanie jest owocem działania Ducha Świętego, jak również opiera się na autorytecie Kościoła. Wynika przede wszystkim z tajemnicy Paschalnej Jezusa Chrystusa, która jest obecna i sprawowana szczególnie w Eucharystii⁵⁴³.

Według Apostoła Andaluzji, wszystko co dokonuje się w liturgii, a zwłaszcza w sakramentach, jest znakiem miłości Boga do człowieka, objawionej w misterium Zbawienia⁵⁴⁴. Święty wyraża przekonanie, że w sakramentach Kościoła jest obecna i działa zbawcza moc Chrystusa, której źródło stanowi tajemnica paschalna. Odpowiedzią człowieka na łaskę Bożą, związaną z każdym sakramentem powinna być odpowiednia dyspozycja do ich przyjęcia⁵⁴⁵. Apostoł Andaluzji we wskazówkach dotyczących prowadzenia misji ludowych, zachęca kaznodziejów, aby wskazywali słuchaczom wartość zewnętrznych znaków, które wyrażają wiarę Kościoła. Są nimi: obrzędy liturgiczne, święta, obrazy, krzyże, a przede wszystkim sakramenty święte. Święty poucza kaznodziejów, aby ukazywali ludowi znaczenie znaków sakramentalnych. Mają nawoływać do przyjmowania ich z szacunkiem, aby wierni otrzymali „bogactwa, jakie zdobył Chrystus” przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie⁵⁴⁶. Zdaniem Mistrza Ávila, w celebracjach liturgicznych dokonują się tajemnice Chrystusa. Obrzędy nie są jedynie prostymi rytami, ani środkami dzięki którym człowiek wyraża swoją pobożność. Są przestrzenią działania łaski, której Bóg udzielał w historii, a obecnie urzeczywistnia się ona w liturgii Kościoła⁵⁴⁷. Święty wyraża tę prawdę, w następującym stwierdzeniu: „Zawsze trwa moc męki Jezusa, aż do skończenia świata”⁵⁴⁸. Według Apostoła Andaluzji święta i okresy liturgiczne, będąc uobecnieniem zbawczych tajemnic, odnoszą człowieka do transcendentnego wymiaru jego egzystencji. Dzięki celebracji liturgicznej życie chrześcijańskie nabiera sensu paschalnego, ukierunkowując człowieka na Boga, tajemnicę zmartwychwstania i życie wieczne⁵⁴⁹. Widoczne jest to zwłaszcza w obrzędach pogrzebowych, gdzie życie i śmierć chrześcijanina łączy się z życiem i śmiercią Chrystusa. Mistrz Świętych

⁵⁴³ Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 274-275.

⁵⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 287, „Muriendo allí en el monte Calvario, ordenando allí los sacramentos”.

⁵⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 578; Odpowiednią dyspozycją w przypadku sakramentu pokuty i pojednania jest według Apostoła Andaluzji żal za grzechy i pokora z jaką wyznaje się grzechy.

⁵⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Reglamento de las misiones*, w: OC, vol. 2, s. 1042.

⁵⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 323, „Habéis de saber, hermanos, que, aunque las fiestas de Dios se pasaron cuanto a la historia, pero no se pasaron cuanto a la virtud”.

⁵⁴⁸ Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 323.

⁵⁴⁹ Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 276.

zachęca do rozważania „wielu i bardzo wielkich korzyści i dóbr”, jakimi owocuje śmierć chrześcijanina. Należy na nią patrzeć w perspektywie śmierci i zmartwychwstania Pana Jezusa, co daje nadzieję zbawienia⁵⁵⁰. Zdaniem świętego Jana de Ávila, celebrowanie liturgiczne (zwłaszcza eucharystyczne) jest najlepszym sposobem oddania czci Bogu, ponieważ łączy człowieka z Chrystusem. Sprawia że staje się on uczestnikiem życia Bożego. Wpływa stąd potrzeba „szacunku i miłości” (*reverencia y amor*) z jakimi człowiek, jako dziecko Boże powinien zwracać się do Ojca Niebieskiego⁵⁵¹. W ten sposób uznaje transcendencję Stwórcy i uwielbia tajemnicę Boga w dziele jego stworzenia i odkupienia. Wyrazem zachwytu nad tajemnicą miłości Boga jest z jednej strony uwielbienie, wyrażające się w słowach, a z drugiej postawa milczenia wobec wielkości Stwórcy: „(...) chociaż w niebie rozbrzmiewa nieustannie głos uwielbienia Boga, mówiący: *Święty, Święty, Święty, Pan Bóg Zastępów* (por. Iz 6, 3), z innymi wspaniałymi hołdami, które tam są mu składane, to również tam przez milczenie wyznają, że jest Panem przewyższającym wszelkie pojęcie i wszelkie sposoby wyrażania”⁵⁵². W ten sposób liturgia niebieska staje się wzorem dla oddawania czci Bogu we wspólnocie Kościoła, pielgrzymującego na ziemi. Formą nieustannej modlitwy Kościoła zanoszonej w łączności z Chrystusem jest Liturgia Godzin.

W tym kontekście należy zauważyć, iż modlitwa świętego Jana de Ávila czerpie inspirację z Pisma Świętego. W sposób szczególny z Księgi Psalmów⁵⁵³. Jest ona owocem praktykowanej przez niego modlitwy Liturgią Godzin do której zachęca kapłanów i osoby konsekrowane. W konferencji do klarysek w Montilla, zachęca aby modlitwę w chórze łączyły z głęboką tęsknotą za Boskim Oblubieńcem i wewnętrznym pragnieniem zjednoczenia się z Nim⁵⁵⁴. Natomiast w liście do jednego z kapłanów zaleca „recytację Kompletów” (*rezar Completas*) jako wstęp do lektury duchowej, zwłaszcza w chwilach oschłości. Po Nieszporach ma natomiast czytać Nowy

⁵⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 82. No tomes pena de los difuntos, como los que no tienen esperanza*, w: OC, vol. 3, s. 1089-1102.

⁵⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41. Retablo de las maravillas de Dios*, w: OC, vol. 3, s. 564.

⁵⁵² Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 607.

⁵⁵³ Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 554.

⁵⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 15. Os escogió por esposas tuyas*, w: OC, vol. 1, s. 884.

Testament⁵⁵⁵. W liście do pewnego kaznodziei Święty zachęca do modlitwy brewiarzowej przed rozmyślaniami, jak również przed Mszą świętą⁵⁵⁶.

3.1.1. Modlitwa wstawiennicza kapłanów.

Święty Jan de Ávila, zwracając się do kapłanów, podkreśla ich pośrednictwo między Bogiem a ludźmi. Są zatem zobowiązani do wypraszenia miłosierdzia Bożego przede wszystkim przez składanie ofiary eucharystycznej⁵⁵⁷. Zdaniem Mistrza Świętych kapłan powinien prosić o upodobnienie się do Chrystusa, który modlił się i ofiarował za wszystkich ludzi⁵⁵⁸. Ma również prosić o „ducha pobożności” (*espíritu de devoción*) i strzec bożych darów⁵⁵⁹. W *Traktacie o kapłaństwie* Święty zauważa: „Jeśli każdemu chrześcijaninowi jest zalecana praktyka modlitwy charakteryzująca się naleganiem i współczuciem, aby płakać z płaczącymi, to o ileż bardziej powinien to czynić ten który ma za swój obowiązek wypraszać jałmużnę biednym, zdrowie dla chorych, ratunek dla uwięzionych, przebaczenie dla winnych, życie dla umarłych, zachowanie przy życiu dla żyjących, nawrócenie dla niewierzących, a na koniec, dzięki jego modlitwie i ofierze udzielane jest ludziom to wielkie dobro, które Pan zdobył dla nich na krzyżu”⁵⁶⁰.

Według Apostoła Andaluzji, posługa kapłanów realizuje się przede wszystkim w „ofiarowaniu Panu kadzidła miłej i skutecznej modlitwy”, oraz sprawowaniu liturgii eucharystycznej. Jego zdaniem istnieje ścisła więź między tymi dwoma zadaniami⁵⁶¹. Ávila podkreśla, że podstawowym obowiązkiem kapłana, wynikającym z jego tożsamości, jest modlitwa wstawiennicza, za powierzony sobie lud: „Kapłan powinien się modlić, ponieważ jest pośrednikiem między Bogiem a ludźmi; i, aby modlitwa nie

⁵⁵⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 8. A un sacerdote*, w: OC, vol. 4, s. 50-51.

⁵⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 5...*, s. 35-36, „Y comenzando a dormir hasta las diez, dormirá hasta las tres, y entonces levántese y rece maitines; y éstos acabados, piense, hincadas las rodillas, un poco de la pasión del Señor (...) Y después rece prima, tercia y sexta, y póngase en oración, aparejándose para misa, pensando en este profundísimo misterio (...)”.

⁵⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 801.

⁵⁵⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 804.

⁵⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 554.

⁵⁶⁰ Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 917; Zob. J. Rubio Fernández, *Juan de Ávila. Un apóstol en camino*, Madrid 2012, s. 129, „La oración del sacerdote no es sólo un trato personal y entrañable de amistad con Cristo. El que reza es un apóstol, por eso en su oración no se puede olvidar de toda la Iglesia y del mundo”.

⁵⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 907-912; Zob. A. Llamas Vela, *San Juan de Ávila, un Maestro...*, dz. cyt., s. 52, „La vida cotidiana de Ávila estaba marcada por la oración para llegar a encontrarse cada día con el Misterio y esta experiencia es la fuente de toda su vivencia interior que también alimenta con la predicación y la catequesis”.

była oschła, ofiaruje dar, który łagodzi gniew Boży, a jest nim Jezus Chrystus, nasz Pan (...)”⁵⁶². Apostoł Andaluzji, zwracając się do kapłanów, często powołuje się na postaci Starego Testamentu, takie jak Aaron, Mojżesz, Jozue, Eliasz. Podkreśla wartość ich modlitwy wstawienniczej za Izraelitów⁵⁶³. Święty podkreśla znaczenie modlitwy Liturgii Godzin odmawianej wspólnotowo. Zaleca, aby kapłani nie rezygnowali z modlitwy chórowej dla pragnienia „próżnej rozmowy” lub odpoczynku. Mają wypełniać ten obowiązek stanu kierowani miłością Bożą i troską o zbawienie dusz⁵⁶⁴. Apostoł Andaluzji ubolewa nad brakiem „daru modlitwy” u współczesnych sobie kapłanów. Zachęca, aby kierowali się natchnieniami Ducha Świętego, który jest nauczycielem modlitwy i gwarantem jej skuteczności. Duch Święty wprowadza kapłana w relację przyjaźni z Jezusem Chrystusem. Dzięki takiej więzi staje się on „wielkim pomocnikiem” Boga w dziele zbawienia, przez posługę Słowa, sprawowanie sakramentów i modlitwę⁵⁶⁵. Według Świętego, umiejętność rozmowy z Bogiem razem z odpowiednim wykształceniem jest koniecznym warunkiem otrzymania święceń kapłańskich. Dziwi go jak można przyjąć ten urząd „nie posiadając daru modlitwy”, który pochodzi od Ducha Świętego. Apostoł Andaluzji domaga się, aby każdy biskup, jako mistrz i przewodnik powierzonej sobie wspólnoty dokonywał weryfikacji kandydata do święceń pod tym względem⁵⁶⁶. W jednym z kazań stwierdza, że Bóg będzie sądził kapłanów z miłości do ludzi i z modlitwy wstawienniczej. Jej cechą charakterystyczną jest umiejętność „naprzykrzania się” Bogu. Polega ona na żalu

⁵⁶² Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 912, „Conviénele orar al sacerdote, porque es medianero entre Dios y los hombres; y, para que la oración no sea seca, ofrece el don que amansa la ira de Dios, que es Jesucristo nuestro Señor (...)”; Zob. A. Bravo Tisner, *La exigencia de espiritualidad, un signo de los tiempos*, „Seminarios” 49 (2003), s. 186-187, „La oración como ministerio y servicio al pueblo de Dios”.

⁵⁶³ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 916, „Święty Ambroży mówił, że bronią kapłanów są łzy i modlitwa, którymi uzbrojony, choć są bardzo delikatne, walczy z wielką ufnością przeciw Bożej sprawiedliwości, ofiarując siebie samego, na podobieństwo muru, niczym drugi Mojżesz (por. Wj 32, 9-14. 31-32), aby na nim Bóg zatrzymał swój gniew, a na lud rozlał swoje miłosierdzie”; Zob. *Plática 1. La alteza del oficio sacerdotal pide alteza de santidad*, w: OC, vol. 1, s. 787; *Plática 2...*, dz. cyt., s. 800-805.

⁵⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 7. Hacer las cosas con perfección, henchidos de amor*, w: OC, vol. 1, s. 856-857.

⁵⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 913-915; *Plática 2...*, dz. cyt., s. 803-804, „Wymaga się od nas jęków. Jęków, które nie pochodzą z doczesnego uczucia, ani z woli kierowanej przez rozum, ale są natchnione przez Ducha Świętego”.

⁵⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 804-805; *Memorial primero al concilio de Trento (1551)...*, dz. cyt., s. 495; Podkreśla, że kandydat do stanu duchownego ma wyróżniać się pobożnością i roztropnością; *Memorial segundo al Concilio de Trento (1561). Causas y remedios de las herejias*, w: OC, vol. 2, s. 608; Święty przypomina, aby do stanu duchownego dopuszczano osoby powołane przez Boga, charakteryzujące się świętością życia, które „wiedzą z doświadczenia, czym jest modlitwa i mają dyspozycje aby się jej uczyć (...)”; Zob. R. Arce, *San Juan de Avila y la reforma de la Iglesia...*, dz. cyt., s. 177, „Fe y oración son los requisitos en los cuales insistirá continuamente San Juan de Avila”; J. Esquerda Bifet, *Criterios de selección y vocación clerical en el Beato Maestro Juan de Avila*, „Seminarios” 7 (1961), s. 45, „La selección de los candidatos ha de ser rigurosa a base de una vida «reglar y espiritual»”.

z powodu popełnionych grzechów i wytrwałym błaganu w intencji bliźnich, aby „uśmierzyć” gniew Boży. Taka modlitwa wprowadza przyjaźń między Stwórcą a ludźmi⁵⁶⁷. Mistrz Ávila, powołując się na nauczanie świętego Bazylego przypomina, iż kapłani pełniący posługę uobecniają Chrystusa. Płyń z tego obowiązek naśladowania Pana w Jego „jękach i modlitwie”. Zachęca kapłanów, aby przed odprawieniem Mszy świętej rozważyli mękę Chrystusa (Jego uczucia, jęki, łzy) i modlitwę, jaką zanosił do Ojca w intencji całego świata. Mają prosić o upodobnienie się do Zbawiciela, aby ich modlitwa została wysłuchana przez Boga⁵⁶⁸. Apostoł Andaluzji podkreśla, że kapłan jako pośrednik ma stać przed Bogiem ze „świętą odwagą - śmiałością” (*santa osadía*). Jego zdaniem lud nie jest w stanie pokazać się przed Stwórcą i wznieść oczu ku niebu, z powodu swoich grzechów. Zadanie to należy do kapłana, który ma „naprzykrzać się Bogu” i błagać o miłosierdzie dla grzeszników. W najpełniejszy sposób czyni to podczas Mszy świętej⁵⁶⁹. Według Mistrza Ávila brak „mężów modlitwy” (*varones de oración*) jest przyczyną wszelkiego zła, które dotyka wspólnotę Kościoła. Bóg dopuszcza herezje i rozłam we wnętrzu Kościoła, ponieważ nie znajduje ludzi, którzy przez modlitwę wstawienniczą wypraszałyby Jego miłosierdzie⁵⁷⁰. Święty zachęca do tego rodzaju modlitwy zwłaszcza przełożonych wspólnot (biskupów i proboszczów)⁵⁷¹. Do arcybiskupa Granady pisze: „Po pierwsze, niech Wasza Wielmożność całym sercem zwróci się ku Panu, często praktykując modlitwę, polecając miłosierdziu Bożemu pomyślność w dobru swych owieczek i prosząc o pokarm z niebios, abyś miał im co dać (...). Niech się uczy Wasza Wielmożność być żebrakiem wobec Pana i bardzo Mu się naprzykrzać, ukazując Mu

⁵⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 143, „¿En qué examinará Dios? En la caridad para con todos y en la oración, si saben bien orar y importunar a Dios por los prójimos y amansarlo y hacer amistades entre Dios y los hombres, y sentir males ajenos y llorarlos, y sentir lo que no conocieron y lo que no vieron”.

⁵⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 804; Zob. J. J. Gallego Palomero, *Sacerdocio y oficio sacerdotal en San Juan de Ávila*, Córdoba 1998, s. 197-199, „Jesucristo modelo del sacerdote ministro”.

⁵⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 810.

⁵⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Plática 2...*, dz. cyt., s. 810-811; *Memorial segundo al concilio de Trento (1561)...*, dz. cyt., s. 538-540; Święty wytyka kapłanom ustępliwość wobec nałogów i próżności. Uważa że taka postawa jest jedną z przyczyn herezji. Złej sytuacji ludu Bożego dopełnia brak modlitwy: „Święty Paweł uzbraja chrześcijanina (por. Ef 6, 17-18) tarczą wiary dla wojen duchowych i mieczem Słowa Bożego, oraz nieustanną modlitwą. Tych broni został lud pozbawiony, jakby były czymś zbytecznym, podczas gdy były tak konieczne, iż sam Pan, aby dać nam przykład, modlił się i wziął w rękę miecz Słowa Bożego, dzięki czemu trzykrotnie zwyciężył nieprzyjaciela”.

⁵⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Advertencias al concilio de Toledo (1565-1566)*, w: OC, vol. 2, s. 649; Apostoł Andaluzji przypomina biskupom, że mają być podobni do Mojżesza który na górze rozmawiał z Bogiem, a potem schodził z niej, aby nauczać lud: „Tak też przełożeni, z częstej łączności, jaką powinni mieć z Bogiem na modlitwie, powinni posiadać tak wielką jasność doktryny i tak wielkie przestrzeganie Prawa dla dawania dobrego przykładu, by schodzili nawet do bardzo złych”.

swe niebezpieczeństwo i zagrożenie swych owieczek (...)”⁵⁷². Apostoł Andaluzji nazywa proboszczów ojcami dla powierzonych im wiernych. Według niego powinni się oni odznaczać większą świętością życia i gorliwością w rozmowie z Bogiem. Mają dawać dobry przykład swoim parafianom i wstawiać się za nimi z miłością, jaką ma ojciec i matka w stosunku do swoich dzieci. Wśród wielości powierzonych im obowiązków najważniejszym jest „zwyczaj świętej modlitwy” (*uso de la santa oración*)⁵⁷³.

Święty wskazuje na konieczność modlitwy we wszystkich działaniach duszpasterskich. Ostrzega, że kapłan, który się nie modli udziela tylko ludzkiej odpowiedzi. Uważa swoje rady za Boże i w ten sposób wypełnia posługę bez zrozumienia jej znaczenia⁵⁷⁴. Modlitwa jest potrzebna spowiednikom i tym, którzy podejmują się kierownictwa duchowego. W jego listach do duchowych synów i córek, obok różnego rodzaju wskazówek można odnaleźć zapewnienie o modlitwie⁵⁷⁵, jak również prośbę o nią w jego intencjach⁵⁷⁶. Według Apostoła Andaluzji dobry i mądry spowiednik powinien dużo się modlić za penitenta. Ma okazywać wobec niego cierpliwość i „serdeczne współczucie”. Taka postawa pobudza grzesznika do ufności w Boże miłosierdzie i wytrwania w walce z pokusami⁵⁷⁷. Ávila radzi, aby w doświadczeniu pokusy zgłosić się do „roztropnego przewodnika” (*guía prudente*), który znajdzie sposób jej przewyciężenia. W procesie rozeznawania, zarówno kierownikowi jak i penitentowi, powinna towarzyszyć „pokorna modlitwa” (*humilde oración*) o światło Ducha Świętego⁵⁷⁸. Podobnie w stosunku do dzieci, kapłan ma wyróżniać się gorliwością i roztropnością. Powinien tak wskazać im grzechy, aby nie nauczać o tym, czego nie znają. Według Apostoła Andaluzji, pomocą dla spowiedników

⁵⁷² Juan de Ávila, *Carta 177. A don Pedro Guerrero, electo arzobispo de Granada*, w: OC, vol. 4, s. 588-589.

⁵⁷³ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 939.

⁵⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]...*, dz. cyt., s. 95, „El sacerdote que no ora no ha aprendido sus cerimonias, y si no ora, darme ha por consejo de Dios consejo suyo; por respuesta divina, respuesta de hombre”.

⁵⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 118...*, dz. cyt., s. 446, „Wielka troska o twoją duszę, jaką nałożył na mnie nasz Pan, każe mi nieustannie pamiętać o tobie w moich modlitwach, błagając Go, aby udzielił ci łaski do ukończenia tego, co dzięki Jego łasce rozpoczęłaś”; *Carta 3. A un predicador*, w: OC, vol. 4, s. 23.

⁵⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 158. «A la muy reverenda madre mía y mi señora Teresa de Jesús»*, w: OC, vol. 4, s. 546; Apostoł Andaluzji zwraca się do Teresy od Jezusa z prośbą o modlitwę w jego intencji.

⁵⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 596-597, „Y el tal confesor debe orar mucho al Señor por la salud de su enfermo (...)”.

⁵⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 549.

jest odpowiednia lektura, jak również umiejętność „modlitwy połączonej ze łzami” w intencji penitentów⁵⁷⁹.

Uprzywilejowane miejsce w kapłańskim życiu świętego Jana de Ávila, zajmowała posługa związana z głoszeniem Ewangelii. Przepowiadał na różne sposoby przez homilie, katechezy, konferencje tematyczne, oraz misje ludowe. Głoszone przez niego, w sposób profetyczny Słowo Boże, prowadziło do wielkich nawróceń. Innym razem owocowało prześladowaniami ze strony Inkwizycji lub kalumniami rzucanymi pod jego adresem. Stawało się jednak skuteczne ponieważ było związane z praktyką życia Apostoła Andaluzji⁵⁸⁰. Świadectwa dotyczące Mistrza Świętych wskazują, że przygotowywał kazania przez studium i modlitwę⁵⁸¹. Zachęcał do tego również innych. Do pewnego kaznodziei pisze: „(...) w Adwencie i Poście głoś kazania mniej więcej co osiem dni, studiując najpierw spokojnie kazanie przez trzy lub cztery dni. Dzień przed kazaniem zajmij się smakowaniem tego, co masz powiedzieć, i nie głoś kazań bez studium ani bez tego dnia szczególnego skupienia”⁵⁸². Na uwagę zasługuje również fakt, że prawie każde ze swoich przemówień bezpośrednio poprzedzał krótką modlitwą (najczęściej do Najświętszej Maryi Panny)⁵⁸³. Święty jest świadomy pokusy pychy, w jaką może wpaść przepowiadający Słowo Boże. Jednemu ze swoich uczniów radzi, aby w takich momentach modlił się wersetami psalmów lub aktami strzelistymi⁵⁸⁴. W liście do pewnego kaznodziei, podaje kilka wskazań, które pomogą mu stawać się „ojcem życia duchowego” dla swoich słuchaczy. Ma rozwijać w sobie postawę dziecięstwa duchowego przez szacunek, zaufanie i „czystą miłość” wobec Ojca w Niebie. Powinien prosić „o ducha ojcowskiego” wobec tych, których „rodzi przez Ewangelię”. Obdarzony takim zmysłem będzie ich dobrze prowadził i wychowywał. Postęp w wierze uzależnia od „miary jęków” (intensywności modlitwy) i umiejętności składania życia w ofierze za odbiorców Ewangelii. Niezależnie od ich postępowania powinien trwać w nieustannej modlitwie „polecając prawdziwemu Ojcu zdrowie swych

⁵⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 179. A un prelado de Granada [don Pedro Guerrero]*, w: OC, vol. 4, s. 594-595.

⁵⁸⁰ Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 263-266.

⁵⁸¹ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 50; Autor cytuje zeznanie Isabel de Robledo: „uczył się kazań, które wygłaszał, na kolanach, pogrążony w modlitwie”; J. Esquerda Bifet, *Juan de Ávila, Maestro de espiritualidad...*, dz. cyt., s. 88, „Sus sermones iban precedidos de mucha oración y sacrificio”.

⁵⁸² Juan de Ávila, *Carta 5...*, dz. cyt., s. 39-40.

⁵⁸³ Por. T. Herrero del Collado, *La Inmaculada...*, dz. cyt., s. 372, „La invoca muchas veces intercesora en el exordio de sus sermones”; F. J. Díaz Lorite, *La Virgen y la Eucaristía...*, dz. cyt., s. 219-220.

⁵⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 165. A un su discípulo predicador*, w: OC, vol. 4, s. 560-561.

dzieci”. Święty podkreśla związek między kaznodzieją a słuchaczami. Powołuje się na świętego Pawła, który podkreśla że stan ducha kaznodziei jest zależne od jakości życia tych, którym głosi Chrystusa (por. 1 Tes 3, 8)⁵⁸⁵. Apostoł Andaluzji zwraca uwagę, aby adresat nie „rozpieszczał” swoich duchowych dzieci. W chwilach trudności, jakie przeżywają mają zwracać się przede wszystkim do Boga, aby na modlitwie czerpać pokarm dla rozwoju duchowego. Kaznodzieja ma troszczyć się o osobiste skupienie i formację sumienia. Jeżeli „będzie czerpał pokarm u Boga” nie potrzebuje wielu słów, aby dotrzeć do swoich słuchaczy i poruszyć ich serca miłością do Pana. W sprawach dotyczących „udzielania się Boga” powinien kierować się wobec nich wielką dyskrecją. Ma kształtować głęboką cześć do Najświętszego Sakramentu, zakazując Komunii świętej tym, którzy przyjmują Ciało Chrystusa bez odpowiedniej dyspozycji⁵⁸⁶.

3.1.2. Sprawowanie Mszy świętej

Duchowość świętego Jana de Ávila, wyraża się przede wszystkim w sposobie sprawowania Eucharystii. Świadkowie jego życia stwierdzają, że Apostoł Andaluzji celebrował Mszę świętą z wielkim szacunkiem, spokojem, gorliwością i ze łzami w oczach (*con tantas lágrimas*). Taka postawa pobudzała do pobożności uczestników Eucharystii, pomimo jej długiego trwania (nawet do trzech godzin). Święty był również w tym względzie przykładem dla kapłanów. Pouczał ich, jak mają składać Najświętszą Ofiarę i zalecał gorliwość w dziękczynieniu po Mszy świętej⁵⁸⁷. Do jednego z kapłanów pisze: „Niech ołtarz będzie Twym pragnieniem, Twą radością i odpoczynkiem (...)”⁵⁸⁸. W *Traktacie o kapłaństwie* przypomina o należyтым usposobieniu, jakie powinno towarzyszyć sprawującemu Eucharystię. Kapłan ma odznaczać się pełnym szacunku

⁵⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 5-8; Zob. J. J. Gallego Palomero, *Sacerdocio y oficio sacerdotal...*, dz. cyt., s. 229-231, „Cruz, oración y lágrimas son las mejores ayudas para una predicación fecunda”.

⁵⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 9-10; Przy tej okazji podaje konkretne wytyczne odnośnie częstotliwości przystępowania do Komunii świętej: „Zwykłemu człowiekowi wystarcza komunikować trzy lub cztery razy w roku; przeciętnym dziewięć lub dziesięć razy; osobom pobożnym co piętnaście dni, a jeśli żyją w małżeństwie można poczekać do trzech tygodni lub miesiąca; tym, których postrzegasz jako dotkniętych w szczególnie sposób przez Boga, i niemal gołym okiem można poznać, że przynosi to im pożytek, niech komunikują co osiem dni, jak radził święty Augustyn”.

⁵⁸⁷ Por. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, *Estudio...*, dz. cyt., s. 223-226; L. Aguirre Prado, *El Beato Juan de Ávila, paladín...*, dz. cyt., s. 430, „Celebraba la Misa con gran recogimiento, despaciosa y recreativamente, humedecidos de emoción sus ojos, y el alma de hinojos”; J. Rubio Fernández, *Juan de Ávila. Un apóstol...*, dz. cyt., s. 151, „Y a mitad del día la celebración de la Eucaristía, auténtico momento importante, fuente y meta de toda la jornada. Buena preparación antes de su celebración, largo rato de acción de gracias al terminar y unción, mucha unción mientras celebraba”.

⁵⁸⁸ Juan de Ávila, *Carta 6. A un sacerdote [el. Lic. Martín de Villar, inquisidor]*, w: OC, vol. 4, s. 57.

i zażyłości obcowaniem z Panem, obecnym w Najświętszym Sakramencie. Wyraża tę prawdę w następujących słowach: „Niech nikt się nie oszukuje; zdolności winny być odpowiednie do obowiązku. Taka miłość nie jest właściwością wszystkich, ale tych, którzy w swych duszach cieszą się szczególną zażyłością, przyjaźnią i bardzo serdeczną rozmową z Bogiem”⁵⁸⁹. Święty podkreśla, że o godności posługi, związanej z celebrowaniem Mszy świętej, świadczą określenia kapłana. Nazywa się go „aniołem”, „świętynią Boga”, „arką przymierza Bożego”, „relikwiarzem Boga”. Imiona te oznaczają dyspozycje, jakimi powinien charakteryzować się każdy ksiądz. Są nimi anielska czystość, świętość życia, gotowość do stawiania się „ofiara całopalną”, jak również zachowanie zewnętrzne⁵⁹⁰. Świadcowie życia Apostoła Andaluzji zeznają, że nie pomijał okazji, aby upominać kapłanów, którzy sprawowali Mszę świętą w pośpiechu i bez należytego szacunku⁵⁹¹. Mistrz Ávila przestrzega ich jednocześnie przed „próżnym zadowoleniem” płynącym z zewnętrznej pobożności w sprawowaniu Eucharystii⁵⁹². Podkreśla, że wyrazem szacunku do Najświętszej Ofiary jest dbałość o czystość paramentów liturgicznych, używanych do jej sprawowania⁵⁹³. Bogactwo i piękno szat liturgicznych oznaczają cnoty kapłana, których ma strzec w swojej duszy. Powinny być one widoczne dla tych, którym posługuje⁵⁹⁴.

Według Apostoła Andaluzji jedną z najważniejszych cnót kapłańskich jest czystość, która dysponuje do godnego sprawowania ofiary eucharystycznej. W tym kontekście Święty zwraca uwagę na wartość celibatu kapłańskiego⁵⁹⁵. Napomina, „aby kapłan szedł do ołtarza z duszą tak przyozdobioną, jak czysta dziewica, która idzie do

⁵⁸⁹ Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 919.

⁵⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 919-920, „(...) bo jeśli [kapłan] jest tym, kim być powinien, nie tylko ma być ofiarą, lecz całkowitą ofiarą całopalną, ofiarowaną Bogu i spaloną ogniem miłości Bożej na chwałę Boga; aby ów Pan, który jest źródłem światła i tyle razy przychodzi do jego domu, wypełnił go taką światłością, aby jej promienie wychodziły u kapłana przez oczy, usta, przez sposób chodzenia, przez skromność i wszystko w nim oznajmiało, że jest arką przymierza Bożego, relikwiarzem Boga”. Na temat tożsamości kapłańskiej zob. m. in. *Relicarios de Dios ...*, ed. P. Cabello Morales, dz. cyt.; J. J. Gallego Palomero, *Sacerdocio y oficio sacerdotal...*, dz. cyt.

⁵⁹¹ Por. L. Sala Balust, F. Martín Hernández, *Estudio...*, dz. cyt., s. 224-225; Autorzy powołują się na zeznanie Pedro Luis de León, który przypomniał sytuację z konwentu Świętej Klary w Montilla, gdzie posługiwał przez ostatnie lata Apostoł Andaluzji. Według jego świadectwa Mistrz Ávila, zauważył u pewnego kapłana pośpiech i małe uszanowanie w sprawowaniu Eucharystii. Zbliżył się do niego pod pretekstem poprawienia świecy i powiedział cicho następujące słowa: „Obcuj z Nim dobrze, bo jest Synem dobrego Ojca”.

⁵⁹² Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 556, „Dla tego, do kogo lgnie nieco próżnego zadowolenia, że widzą go pobożnym podczas Mszy, lepiej będzie powstrzymać zewnętrzną pobożność i łązy i prosić Pana, aby to zachował do celu”.

⁵⁹³ Por. Juan de Ávila, *Plática 7...*, dz. cyt., s. 856.

⁵⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 920.

⁵⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Memorial segundo al concilio de Trento (1561)...*, dz. cyt., s. 610.

ślubnego łoża (*tálamo*) swego oblubieńca; zdobna w bogate szaty, pełna zapachu, aby nie brakowało jej niczego, czego mógłby w niej pragnąć oblubieniec”⁵⁹⁶. Takie rozumienie Eucharystii wskazuje na jego głęboki zmysł mistyczny. Widoczny jest on również w liście do inkwizytora w Kordobie (Martína de Villar), któremu odpowiada na pytanie, jak najlepiej przygotować się do celebracji „Najświętszego Sakramentu Ciała i Krwi naszego Pana Jezusa Chrystusa”⁵⁹⁷. Jego zdaniem przed rozpoczęciem Mszy świętej należy rozważyć, że Ten z którym będzie się obcować jest Bogiem i człowiekiem, który przychodzi na ołtarz powodowany miłością. Według Mistrza Ávila, najbardziej rozbudzi adresata listu myśl o tym, że będzie trzymał w swoich rękach Boga, będzie z Nim rozmawiał i przyjmie Go do swojego serca. Apostoł Andaluzji uważa, że takie rozważanie, przyczynia się do przemiany człowieka. Budzi w nim szacunek, miłość i „inne potężne uczucia” do Najświętszego Sakramentu⁵⁹⁸. Ávila podkreśla, że w czasie Mszy świętej ma miejsce zjednoczenie duszy z Chrystusem. Wskazuje na intensywność tej więzi, porównując ją do tego, co dzieje się w czasie kontemplacji: „To zjednoczenie Twojej duszy z Naszym Panem powinno mieć miejsce podczas Mszy. Oparty na Nim, jak wtedy, gdy jesteś w swej celi, w najgłębszej tajni swego serca złączony z Bogiem, i w taki sposób, że słowa, które czytasz, nie odrywają Cię od tego zjednoczenia, ponieważ odnajdziesz w nim większy owoc niż w słowach; chociaż trzeba zdawać sobie sprawę z tego, co się mówi. Należy wyrobić zwyczaj, aby – mając serce złączone i obecne przed Bogiem – zwracać uwagę, tak jak należy, na to, co się czyni i mówi”⁵⁹⁹. W tym samym liście, Ávila zachęca współbrata do wejścia „w głębię Serca Pana”, aby lepiej zrozumiał przyczynę Jego „przybycia na ołtarz”. Jest nią „niecierpliwa i gwałtowna” miłość Boskiego Oblubieńca, która nie pozwala, aby człowiek był pozbawiony Jego obecności. Według Apostoła Andaluzji, takie rozmyślanie wprawi duszę w stan omdlenia. Jednocześnie pobudzi ją do odpowiedzi na Bożą miłość⁶⁰⁰. Święty w modlitwie kierowanej do Boga, wyraża

⁵⁹⁶ Juan de Ávila, *Tratado sobre...*, dz. cyt., s. 923.

⁵⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 6...*, dz. cyt., s. 41; Zob. F. J. Díaz Lorite, *La Virgen y la Eucaristía ...*, dz. cyt., s. 226, „Esta carta 6 constituye un verdadero tratado místico sobre la eucaristía”.

⁵⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 6...*, dz. cyt., s. 42; Zob. F. J. Díaz Lorite, *Experiencia del amor de Dios y plenitud del hombre en los escritos de San Juan de Avila*, Madrid 2007, s. 489-496.

⁵⁹⁹ Juan de Ávila, *Carta 6...*, dz. cyt., s. 43.

⁶⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 6...*, dz. cyt., s. 43-44, „Y si entrare en lo íntimo del Corazón del Señor y le enseñare que la causa de su venida es un amor impaciente, violento, que no consiente al que ama estar ausente de su amado, desfallecerá su ánima en tal consideración”.

zdumienie i podziw dla Chrystusa, który przychodzi w Eucharystii do grzesznika i objawia mu swoją miłość⁶⁰¹.

Apostoł Andaluzji zaleca pewnemu kapłanowi podobne rozważanie połączone z Liturgią Godzin. Zachęca go, aby rozmyślał nad misterium Mszy świętej przynajmniej przez półtorej godziny. Ma to czynić w postawie dziękczynienia za dzieło Odkupienia i skruchy za popełnione grzechy. Podkreśla, że Najświętszą Ofiarę powinien składać świadomie i z „płonącą miłością” (*encendida caridad*). Wskazuje na wartość modlitwy do Jezusa Chrystusa i Matki Bożej o łaskę godnego przyjęcia Komunii świętej i obcowania z Panem. Według Świętego, dobremu sprawowaniu Eucharystii może służyć lektura jakiejś książki o Najświętszym Sakramencie. Nie przecenia jednak jej znaczenia, zwłaszcza w przypadku kiedy kapłan będzie „bardzo skupiony” na rozmyślaniu⁶⁰². Mistrz Ávila podaje adresatowi listu następujący porządek intencji Mszy świętej: „(...) w poniedziałki za dusze czyścicowe, we wtorki i środy, za kogo chcesz lub za kogo jesteś zobowiązany, w czwartki, piątki, soboty i niedziele o reformę zwyczajów w Kościele”⁶⁰³. Święty zwraca uwagę na dziękczynienie po Mszy świętej. Radzi, aby poświęcić temu ćwiczeniu pół godziny lub godzinę. Zauważa, iż dobrym sposobem na odprawienie dziękczynienia będzie rozmyślanie nad fragmentami Ewangelii, które opisują cuda Jezusa. Zachęca, aby czytać i „przeżuwać” każdego dnia po fragmencie i prosić Pana o łaskę uzdrowienia lub uwolnienia od niebezpieczeństw⁶⁰⁴. Apostoł Andaluzji podkreśla, że sprawowanie Eucharystii i pamięć o niej stanowią zasadę dobrego życia kapłańskiego. Wyraża tę prawdę w następującym stwierdzeniu: „Ten, kto poza ołtarzem, chce postępować

⁶⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 6...*, dz. cyt., s. 44, „Tak bardzo pragniesz mnie widzieć i objąć, że, przebywając w niebie z tymi, którzy tak dobrze potrafią Ci służyć i miłować, przychodzisz do tego, który bardzo dobrze potrafi Cię obrażać i bardzo źle Ci służyć! Jak bardzo, Panie, nie możesz odnaleźć się beze mnie! Jak bardzo moja miłość Cię przyciąga! O, bądź błogosławiony, że będąc, kim jesteś, złożyłeś swą miłość w kimś takim jak ja! I przychodzisz tutaj prawdziwie Obecny i składasz się w moje dłonie jak ten, kto mówi: «Raz umarłem za ciebie jeden raz i przychodzę do ciebie, abyś wiedział, że tego nie żałuję; lecz, gdyby była potrzeba, umrę za ciebie po raz kolejny»”.

⁶⁰² Por. Juan de Ávila, *Carta 8...*, dz. cyt., s. 49-50.

⁶⁰³ Juan de Ávila, *Carta 8...*, dz. cyt., s. 50; Apostoł Andaluzji zaleca codzienne odprawianie Mszy świętej; Zob. T. B. Pizarro Jiménez, *La Eucaristía...*, dz. cyt., s. 61, „El Maestro Ávila se muestra además favorable en general a la celebración cotidiana de la misa, siempre que haya preparación conveniente y respetando por otra parte las circunstancias espirituales varias de los sacerdotes”.

⁶⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 8...*, dz. cyt., s. 50; Święty używa na określenie rozmyślania słowa „rumiar”, które znaczy także przeżuwać, trawić. Nawiązuje w ten sposób do znanej w Kościele katolickim praktyki „lectio divina”. Jednym z elementów tego sposobu modlitwy jest tak zwane „ruminatio” Słowa Bożego, polegające na powtarzaniu danego wersetu, czy słowa, które najbardziej poruszyło oranta i poszukiwaniu przez rozważanie odpowiadających mu wydarzeń lub innych słów Biblii. W takiej medytacji objawia się prawda, że Słowo Boże jest najlepiej interpretowane przez Słowo Boże (Słowo przywołuje Słowo).

z odpowiednią powagą, niech przypomina sobie jak został wywyższony i jak ważną posługę sprawował przy ołtarzu”⁶⁰⁵.

3.1.3. Znaczenie Eucharystii w życiu chrześcijanina

Katechizm Kościoła Katolickiego naucza, że Eucharystia jest najpełniejszym wyrazem zjednoczenia z Bogiem i miłości braterskiej⁶⁰⁶. Zajmuje ona centralne miejsce w liturgii Kościoła, dlatego jest nazywana „Świątą i Boską liturgią”. Jest uobecnieniem jedynej ofiary Jezusa Chrystusa, a także komunią z Nim i z braćmi⁶⁰⁷. W tych sformułowaniach Katechizm wyraża nauczanie zawarte w Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła. W doktrynę, opartą na Tradycji, wpisuje się między innymi nauczanie Świętego Jana de Ávila na temat Eucharystii.

3.1.3.1. Sakrament godny podziwu (*Sacramento admirable*)

Święty Jan de Ávila nazywa Eucharystię „przedziwnym Sakramentem” (*Sacramento admirable*)⁶⁰⁸. Powołuje się na fragment księgi Izajasza, w którym prorok takim imieniem określa Mesjasza, zapowiadając Jego przyście na świat (por. Iz 9, 6)⁶⁰⁹. Święty przywołuje również fragment z *Księgi Wyjścia*, kiedy Izraelici zachwyceni Bożą interwencją, widząc manę pytali ze zdumieniem „Co to jest?” (por. Wj 16, 35). Apostoł Andaluzji przypomina, że pokarm, którym Bóg żywił lud Izraela na pustyni jest zapowiedzią „godnej podziwu tajemnicy Najświętszego Sakramentu”⁶¹⁰. Jego zdaniem chrześcijanie zawsze powinni zachwycać się „Boską tajemnicą” i często powtarzać słowa podziwu: „Co to jest?”. Według Ávila, to „słowo zachwyty” (*palabra de admiración*) jest najbardziej adekwatne wobec „wielkości dobrodziejstwa, jakiego dokonał Bóg” w sakramencie Ołtarza. Godnym podziwu jest fakt, że w Eucharystii Jezus daje się człowiekowi. Jest On największym darem. Zachwyty wzbudza również sposób w jaki Bóg udziela się w Najświętszym Sakramencie. Zdaniem Apostoła

⁶⁰⁵ Juan de Ávila, *Plática 1...*, dz. cyt., s. 789, „Quien, fuera del altar, quisiera andar compuesto y con el peso que debe, acuérdesse cuán engrandecido estuvo y cuán importante negocio trató en el altar”.

⁶⁰⁶ Por. KKK 1325.

⁶⁰⁷ Por. KKK 1330-1331.

⁶⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio que nos hizo el Señor en el Sacramento de la Eucaristía*, w: OC, vol. 2, s. 759.

⁶⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 759.

⁶¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 759, „Mas, entre todos, verdaderamente es muy admirable el misterio de tu muy santísimo sacramento, el cual no sin causa es figurado por el maná que llovía sobre todos los santos padres en el desierto (cf. Éx 16, 35), el cual no sólo con las otras propiedades, sino también con el nombre, representaba la grandeza de este misterio. Porque maná es palabra de admiración, que en lengua hebrea quiere decir *¿Qué es esto?*”.

Andaluzji jest on najbardziej doskonały, godny miłości i szacunku⁶¹¹. Według świętego Jana de Ávila, najlepszą odpowiedzią człowieka na dar Eucharystii, jest wdzięczność połączona z podziwem wobec Tajemnicy Wiary. W jednym z kazań o Eucharystii mówi między innymi o „ogłoszeniu” Syna Bożego, który w Sakramencie staje się pokarmem dla duszy. Jego zdaniem jest to rzeczywistość godna nieustannego zachwytu ze strony wierzących⁶¹². Święty odnosi postawę „podziwu” (*admiración*) nie tylko do Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej, ale do całości misterium Eucharystii. Zawsze traktuje tę tajemnicę w sposób integralny i zorientowany na zjednoczenie w Komunii świętej⁶¹³. Wyraża tę prawdę w następującym zdaniu: „Tu [w Eucharystii] miłość ukryła swoją chwałę i blask pod postaciami chleba, abyśmy ją mogli spożywać”⁶¹⁴.

Mistrz Ávila, w swoich pismach, w sposób sobie właściwy, zatrzymuje na chwilę tok myśli, aby uwielbić Boga, podziękować Mu za dar Eucharystii, a także wezwać siebie i innych do nawrócenia, adoracji, zjednoczenia z Nim w Komunii świętej⁶¹⁵. Swoją pobożność eucharystyczną wyraża w dwudziestu siedmiu kazaniach na temat tego sakramentu. Zostały one wygłoszone w Wielki Czwartek, a także w czasie Uroczystości Bożego Ciała (w sam dzień, w Wigilię i w Oktawę). Ludwik z Granady podkreślił wagę tej uroczystości w życiu Apostoła Andaluzji. Według jego relacji Mistrz Ávila wygłaszał kazania codziennie, we wszystkie dni oktawy, nawet w czasie kiedy chorował. Biograf Świętego podkreśla, że poprawiała się wtedy jego kondycja fizyczna, tak że wydawał się być zdrowy. Po zakończonej oktawie wracali

⁶¹¹ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 759.

⁶¹² Por. Juan de Ávila, *Sermón 50...*, dz. cyt., s. 646, „(...) ¡Oh admirable negocio, digno de que siempre estemos en perpetua admiración!”.

⁶¹³ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 732.

⁶¹⁴ Juan de Ávila, *Sermón 50...*, dz. cyt., s. 646, „Aquí el amor le hace cobijar su gloria y esconder su resplandor debajo de accidentes de pan, para que le podamos comer”.

⁶¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 50...*, dz. cyt., s. 648; Święty interpretuje pokłon Trzech Króli w kontekście Eucharystii i wzywa do właściwej postawy: „O najśłodszy Panie! Znacznie krótszą jest droga, jaką my idziemy od tej, którą szli Królowie i pasterze! Z mniejszą od nich pobożnością przychodzimy tutaj, bez niebezpieczeństwa śmierci w jakim oni się znajdowali; i spotykamy samego Pana w dłoniach kapłana, tak jak oni w ramionach Dziewicy! Dają Go nam, nie tylko aby ucałować Jego stopy, ale aby Go przyjąć do swojego wnętrza (...)”; *Sermón 36. No te hartes de mirar a Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 482, „Dzięki Ci składam, Panie, ponieważ przelałeś swoją Krew i oddałeś życie za mnie. Błogosławię Cię, także Panie, i szczególnie dziękuję, że z wielkiej miłości zechciałeś pozostać z nami w pokarmie życia, który jest obroną przed niebezpieczeństwami i skutecznym lekarstwem na wszystkie nasze potrzeby. Daj nam swoją łaskę, abyśmy należycie odpowiedzieli na tak wielkie dary”; *Sermón 43...*, dz. cyt., s. 572, „Pochwalony bądź, Panie, na zawsze, i w godzinie, w której ustanowiłeś to lekarstwo, które objawia nam Twoją słodycz i jest przyczyną naszego pocieszenia!”; *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 762, „Boży pokarmie, dzięki któremu synowie ludzcy stają się dziećmi Bożymi (...)! O chlebie najśłodszy, godny aby być adorowany i upragniony, który podtrzymujesz duszę a nie brzuch; pokrzepiasz serce człowieka, nie obciążając ciała; ciszysz ducha, nie osłabiając umysłu; dzięki Twojej mocy umiera nasza zmysłowość, a własna wola jest zniszczona, aby zamieszkała w nas Boża wola i mogła działać bez przeszkody!

dolegliwości⁶¹⁶. Ponadto, kiedy przebywał w Granadzie, przepowiadał w każdy czwartek w kaplicy kościoła (*la iglesia mayor de Nuestra Señora*), gdzie przybywało mnóstwo słuchaczy⁶¹⁷. Oprócz kazań w spuściźnie pisarskiej świętego Jana de Ávila, zachowała się *Medytacja o dobrodziejstwie jakie uczynił nam Pan w Sakramencie Eucharystii*⁶¹⁸, a także *Rozważanie dla tych, którzy słuchają Mszy świętej*⁶¹⁹. W innych pismach, listach i konferencjach, zachęca między innymi do pełnego szacunku uczestnictwa w Eucharystii⁶²⁰, jak również do częstej Komunii świętej⁶²¹. W liście do sprawującego władzę w Sewilli, święty Jan de Ávila kładzie nacisk na troskę o dzieci. Zachęca, aby w tworzonych dla nich szkołach uczono ich doktryny chrześcijańskiej i aby raz lub dwa razy w tygodniu jakiś kapłan głosił konferencje dostosowane do poziomu słuchaczy. W niedziele i święta mają uczestniczyć we Mszy świętej, sprawowanej przez kapłana przeznaczonego do tego zadania, który w nauczaniu zachęci do właściwego zachowania, posługując się jakimś dobrym przykładem⁶²². Wyrazem czci do Najświętszego Sakramentu są przetłumaczone przez Apostoła Andaluzji, z języka łacińskiego na hiszpański dwa hymny eucharystyczne: *Pange lingua* i *Sacris solemnis*⁶²³. Miały się ich uczyć dzieci, uczęszczające do kolegium w Priego, aby mogły je śpiewać w czasie procesji Bożego Ciała. Podobny zwyczaj został wprowadzony w Baeza, a także w innych miejscach jego działalności duszpasterskiej, takich jak Kordoba, czy Granada⁶²⁴. Mistrz Świętych zaleca uczestnikom procesji eucharystycznej, aby towarzyszyły im uczucia żalu za grzechy (*compunción*), wdzięczności i radości. Mają oni „nasycać oczy pięknem Pana”, obecnego w Najświętszym Sakramencie. Przyczyni się to do wzrostu ich wiary i miłości. Jego zdaniem udział w procesji i zgromadzeniu eucharystycznym w dniu Bożego Ciała, jest

⁶¹⁶ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 724.

⁶¹⁷ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 725.

⁶¹⁸ Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 759-763.

⁶¹⁹ Juan de Ávila, *Consideración para cuando oyeres misa*, w: OC, vol. 2, s. 1028-1029.

⁶²⁰ Por. Juan de Ávila, *¿Carta a D. Francisco de Guzmán?...*, dz. cyt., s. 1034; „(...) a potem idź na Mszę; i słuchaj jej klęcząc na obu kolanach na podłodze z wielką skromnością, bez oglądania się aby zobaczyć kto wchodzi lub wychodzi; ze spuszczonej oczyma rozważaj tajemnicę Najświętszego Sakramentu”.

⁶²¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 118...*, dz. cyt., s. 447, „Korzystaj z czytania dobrych książek, ze spowiedzi i Komunii świętej tyle razy ile możesz”; *Carta 200. A una hija devota suya*, w: OC, vol. 4, s. 659; *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 164, „Nie ma większego lekarstwa na świecie na grzechy cielesne, jak częste przyjmowanie Ciała Jezusa Chrystusa”.

⁶²² Por. Juan de Ávila, *Carta 11. A un señor de este reino, siendo asistente de Sevilla [don Francisco Chacón?]*, w: OC, vol. 4, s. 83.

⁶²³ Juan de Ávila, *Traducción del «Pange lingua»; Traducción del «Sacris solemnis»*, w: OC, vol. 2, s. 1010-1013.

⁶²⁴ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 725.

lepszy niż indywidualna modlitwa połączona z wielkim skupieniem. Zwraca uwagę na korzyści, płynące z pobożnego udziału w procesji, które są o wiele większe niż zaangażowanie uczestników⁶²⁵.

3.1.3.2. Eucharystia „pamiętką cudów Pana”

Pobożność eucharystyczna świętego Jana de Ávila, opiera się przede wszystkim na wnikliwej analizie tekstów biblijnych i Tradycji Kościoła⁶²⁶. Apostoł Andaluzji podkreśla działanie Boga, które wyraża się w stopniowym objawianiu tajemnic Bożego życia. Wskazuje, że od początku istnienia świata Stwórca ukazywał przez różne wydarzenia to, czego dokonuje w czasie Mszy świętej. Były one zapowiedziami Eucharystii⁶²⁷. Według niego figurą uczyty eucharystycznej było przyjęcie, jakie wydał pogański król Asverus dla księżąt swojego królestwa⁶²⁸. Święty widzi w tym wydarzeniu zapowiedź uczyty, na której „Bóg jest pokarmem” (*Dios es el manjar*). Wskazuje, że w Komunii świętej człowiek przyjmuje Chrystusa - Jego ciało, duszę i bóstwo. Przyjmuje jednocześnie prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka⁶²⁹. Apostoł Andaluzji nazywa Eucharystię „wielką ucztą” (*convite grueso* – dosł. tłusta, obfita), ponieważ przewyższa wszystkie inne, które były jedynie jej zapowiedzią⁶³⁰.

⁶²⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 36...*, dz. cyt., s. 482-488; Święty zwraca uwagę, że Chrystus pomoże uczestnikom procesji Bożego Ciała, aby porzucili drogę grzechów. Obdarzy ich łaską, aby postępowali drogą cnót. W chwili śmierci będą się cieszyć obecnością Chrystusa, któremu towarzyszyli na ziemi.

⁶²⁶ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 729-730; Święty Jan de Ávila akcentuje w swoim nauczaniu zapowiedzi Starego Testamentu dotyczące Eucharystii. W swoich kazaniach koncentruje się głównie na mowie eucharystycznej Pana Jezusa (por. J 6), a także na nauczaniu Apostoła Narodów. Korzysta ponadto z dzieł świętego Cypriana, świętego Jana Chryzostoma, świętego Jana Damasceńskiego, świętego Ambrożeo i świętego Augustyna. W jego twórczości można również odnaleźć wpływ autorów średniowiecznych, takich jak święty Bonawentura i święty Tomasz z Akwinu. Czerpie także z przetłumaczonego przez siebie dzieła *Contemptus mundi (O naśladowaniu Chrystusa)*, przypisywanego świętemu Tomaszowi a Kempis, a także z myśli Franciszka de Osuny (książka pod tytułem *El Gracioso Convite*). Warto zauważyć, że Apostoł Andaluzji powołuje się na nauczanie Soboru Trydenckiego, który zatwierdził dekret o sakramencie Eucharystii w październiku 1551 roku i o ofierze Mszy świętej we wrześniu 1562; Zob. T. B. Pizarro Jiménez, *El sacramento de la Eucaristía...*, dz. cyt., s. 36; Autor porównuje nauczanie Apostoła Andaluzji z myślą Franciszka de Osuny: „Nos parece que en doctrina eucarística Juan de Ávila es, en comparación de Osuna, más rico y precioso; su exposición es más doctrinal en conjunto; las citas de la Biblia, y la interpretación de textos es más literal; además las citas de la Escritura y de la Patrística son contadas en Osuna mientras en Ávila son incontables; hay, pues, método diverso. El místico franciscano se refiere en su libro sólo a los efectos de la comunión, mientras que el apóstol de Andalucía desarrolla todo el misterio eucarístico en sus escritos y sermones”.

⁶²⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 543.

⁶²⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 544-545; *Sermón 55. Éste es el manjar que vino del cielo*, w: OC, vol. 3, s. 737-741, „Figurado fue este convite en el que hizo el rey Asuero”.

⁶²⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 545, „Tres cosas se nos dan en el Sacramento: la carne de Jesucristo, y su ánima, y a Dios *ex vi Sacramenti*. Por la compañía que tienen el cuerpo y el ánima, dándonos el cuerpo se nos da el ánima; y por la compañía que tiene el ánima de Jesucristo y la divinidad, se nos da Dios dándonos el ánima. Y así, cuando comulgamos, recibimos al verdadero hombre y verdadero Dios juntamente”.

⁶³⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 545.

Święty Jan de Ávila rozwija słowa psalmisty: „Pan miłosierny uczynił pamiątkę swoich cudów, dał pokarm tym, którzy się go boją” (por. Ps 110, 4-5). Naucza, że Bóg w Eucharystii „zebrał wszystkie swoje cuda” w jedno wydarzenie zbawcze⁶³¹. Wyraża tę rzeczywistość, za pomocą słowa *retablo*, które oznacza przednią część ołtarza lub kościoła, zawierającą różne wyobrażenia, obrazy i symbole religijne. Święty używając takiego stwierdzenia, wyraża myśl, że Eucharystia jest sakramentem, w którym można kontemplować wszystkie tajemnice związane z dziełem zbawienia. Apostoł Andaluzji zauważa, że Stwórca w Eucharystii zawarł, „nakreślił wszystko co było, jest i będzie”⁶³². Mówiąc o wydarzeniach przeszłych, wskazuje na symbol manny na pustyni, która była zapowiedzią Najświętszego Sakramentu. Szczególną uwagę poświęca jednak tajemnicom z życia Pana Jezusa⁶³³. Mistrz Ávila dostrzega związek między Wcieleniem Syna Bożego, a tym, co się dokonuje podczas Mszy świętej. Wskazuje, że podobnie jak Jezus Chrystus zstąpił z nieba, przyjmując ludzkie ciało, tak w Eucharystii, na słowa kapłana zstępuje i jest obecny pod postaciami chleba i wina⁶³⁴. Święty wyraża wiarę Kościoła w prawdziwą obecność Chrystusa w Eucharystii: „Tak, jak był wcześniej ukryty w łonie Dziewicy, tak obecnie [jest ukryty] pod postaciami. Kontempluj i zobacz, porównując Wcielenie z Sakramentem i mów: «Panie, tam [w tajemnicy Wcielenia] zstąpiłeś do łona, w którym byłeś ukryty; tutaj, Panie zstępujesz aby być pod tymi postaciami. Gdzie przebywasz, skoro Cię nie widzimy? Jednak wiemy i wierzymy, że tam jesteś»”⁶³⁵. Apostoł Andaluzji widzi w Eucharystii tajemnicę Narodzenia Pana Jezusa. Rozważa uniżenie i ubóstwo Syna Bożego, kiedy przychodził na świat w Betlejem. Porównuje „biedne pieluszki”, które zakryły ciało Dzieciątka Jezus z eucharystycznymi postaciami, pod którymi ukrywa się Majestat Boga⁶³⁶. Święty zachęca ponadto do adoracji Najświętszego Sakramentu, na wzór ubogich pasterzy, którzy przybyli do Betlejem i oddali pokłon Nowonarodzonemu. Również chrześcijanie, którzy przyjmują Pana jako pokarm, są do nich podobni,

⁶³¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 547, „(...) hizo una maravilla donde recogió todas sus maravillas; sumó, recapituló, recolió, resumió, allegó todas sus grandezas en una”.

⁶³² Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 547-548.

⁶³³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 548.

⁶³⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 549-550.

⁶³⁵ Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 551.

⁶³⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 551-552, „Como los pobres pañalitos encubrían la límpisima y bendita carnecita de Jesucristo Niño recién nacido, así aquí está agora cubierta de los accidentes, cantidad y blancura; debajo de ellas está encubierta su grandeza y omnipotencia”.

w swojej nędzy i uniżeniu⁶³⁷. Ávila zauważa napięcie, wynikające z patrzenia na Tajemnicę oczyma ciała i próbą Jej zrozumienia. Podkreśla znaczenie wiary w rzeczywistą obecność Jezusa w Eucharystii. Zachęca słuchaczy do zachowania tej wiary, która opiera się przede wszystkim na słowach Zbawiciela⁶³⁸. Według Świętego Jana de Ávila, jedynie dzięki tej cnocie, człowiek może dostrzec i doświadczyć w Eucharystii tego, co uczynił Pan Jezus w swoim życiu publicznym: „Gdybyśmy mieli wiarę, zobaczylibyśmy że w tym Najświętszym Sakramencie, dokonuje w duszach tego, co przedtem czynił w ciałach, kiedy żył na tym świecie. Jeśli zatem, wskrzeszał zmarłych, w chwili obecnej również; jeśli uzdrawiał chorych, podobnie i teraz; jeśli przywracał mowę niemowom, tak samo obecnie; jeśli dawał wzrok ślepym, teraz także”⁶³⁹. Święty podkreśla, że Jezus czyni to wobec tych, którzy przyjmują Jego Ciało w Komunii Świętej. Wskazuje na jej uzdrawiające działanie. Polega ono między innymi na usunięciu oschłości duchowej i ociężałości w służbie Bożej⁶⁴⁰. Apostoł Andaluzji kontempluje w Eucharystii, przede wszystkim mękę, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Ukazuje misterium paschalne jako szczyt historii zbawienia, w którym zawierają się wszystkie wydarzenia i cuda, dokonane przez Boga. Zachęca słuchaczy do noszenia w pamięci „tego, co Chrystus wycierpiał” z miłości do człowieka⁶⁴¹. Ávila nazywa Najświętszy Sakrament „obrazem ukrzyżowanego Jezusa Chrystusa”⁶⁴². Podkreśla, znaczenie zbawczej ofiary Syna Bożego: „Podczas pierwszego przyjścia cierpiał i był pogrzebany, a tutaj mówi się, że jest ofiarowany we Mszy, ponieważ jest ona obrazem Jego świętej męki”⁶⁴³.

Trzeba zauważyć, że dla Apostoła Andaluzji Msza święta, jest nie tylko pamiątką, ale przede wszystkim uobecnieniem tajemnicy Zbawienia. Jego zdaniem chrześcijanie,

⁶³⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 552.

⁶³⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 552-553; Święty na określenie czynności patrzenia, używa słowa „ver” (widzieć, oglądać, patrzeć, dostrzec) i przeciwstawia mu słowo „creer” (wierzyć, dać wiarę). W formie dialogu wyraża wątpliwości słuchaczy: „- Ojcze, ja nie widzę nic z tego!”. Odpowiada na nie, zachęcając do większej wiary w słowa Jezusa Chrystusa. Przestrzega, aby nie dali się oszukać oczom, którym wydaje się, że widzą, a nie dostrzegają niczego.

⁶³⁹ Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 554.

⁶⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 554, „Jeśli jesteś oziębły, nie chcesz się modlić, ani skupić przez chwilę i aby uczynić coś dobrego każdy krok wiele cię kosztuje, jesteś chory; przyjmij Jezusa Chrystusa, a da ci nogi lekkie i mocne (...), uzdrowi cię i uwolni z wszelkiego strapienia”.

⁶⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 559; *Sermón 38. Haced esto en memoria mía*, w: OC, vol. 3, s. 513-523; Wskazuje, że Eucharystia jest „pamiątką męki Jezusa Chrystusa”, o której należy nieustannie rozmyślać. Przypomina o Panu, obecnym pod postacią hostii. Zachęca do przyjmowania z wdzięcznością Ciała Pańskiego.

⁶⁴² Por. Juan de Ávila, *Sermón 47. La comunión te hace participante de la pasión de Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 621, „Es el Santísimo Sacramento una representación de Jesucristo crucificado”.

⁶⁴³ Juan de Ávila, *Sermón 55...*, dz. cyt., s. 720.

którzy dobrze przeżywają Eucharystię, uczestniczą w tajemnicach narodzenia, życia i paschy Pana. Partycypują również w dobrach, płynących z pierwszego przyjścia Syna Bożego w ludzkim ciele⁶⁴⁴. Ułożona przez Świętego, lub przez jednego z jego uczniów modlitwa *Przed Komunią*⁶⁴⁵, wyraża przekonanie, że w Najświętszym Sakramencie jest obecny Chrystus i pełni Jego zbawczego działania⁶⁴⁶.

Eucharystia jest ponadto zapowiedzią uczyty niebieskiej⁶⁴⁷. Apostoł Andaluzji również w tym kontekście używa, wspomnianego słowa *retablo*. Według niego w Najświętszym Sakramencie - jak na frontonie kościoła, lub ołtarza - można odnaleźć „narysowane, namalowane, zebrane wszystkie wspaniałości Boga”, jakie będą udziałem wierzących w życiu wiecznym⁶⁴⁸. Święty zwraca przede wszystkim uwagę na zjednoczenie z Chrystusem, jakie dokonuje się podczas Komunii świętej. Jest ono antycypacją zjednoczenia z Bogiem w niebie⁶⁴⁹. Jego zdaniem pełne uczestnictwo we Mszy świętej rozpala pragnienie udziału w uczcie niebieskiej. Jest skuteczną pomocą w wypełnianiu woli Stwórcy i dążeniu do wspólnoty z Bogiem w niebie⁶⁵⁰.

3.1.3.3. Komunia święta – miłosne zjednoczenie z Chrystusem

Święty Jan de Ávila nie zatrzymuje się jedynie na rozważaniu tajemnicy Eucharystii. Jego zdaniem kontemplacja i cześć oddawana Jezusowi w Najświętszym

⁶⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 55...*, dz. cyt., s. 720.

⁶⁴⁵ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 750-751; Autorka wyraża przypuszczenie, że modlitwa *Przed Komunią* została napisana przez Apostoła Andaluzji, albo przez jednego z Jego uczniów. Służyła jako pomoc w osobistym skupieniu przed Komunią świętą.

⁶⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Ad cof[m]unionem: Ecce Agnus Dei*, w: OC, vol. 2, s. 869-870; Rozpoczyna słowami „Oto Baranek Boży, który gładzi grzech świata” (J 1, 29), używanymi w liturgii Mszy świętej. Wyznaje, że pod postacią chleba w Eucharystii jest obecny Chrystus, który zstąpił z nieba w łono Dziewicy; narodził się w czasie, aby człowiek narodził się duchowo do nowego życia; płakał, aby otrzeć łzy grzesznikowi; został złożony w żłobie; pościł, przebywał ze zwierzętami na pustyni, aby człowiek przebywał z aniołami w niebie; dał siebie jako pokarm w czasie Ostatniej Wieczerzy; przyjął kielich goryczy, oddał się w ręce nieprzyjaciół, aby uwolnić człowieka od jego nieprzyjaciół; cierpiał biczowanie, ciemniem ukoronowanie, gorycz krzyża, aby człowiek odnalazł życie; pozwolił się odrzeć z szat (ogolocić), aby ubrać człowieka; został przybity do krzyża i otworzono mu bok, aby człowiek otwarł serce na Boga; pojono Go żółcią, umarł i zmartwychwstał, aby człowiek powstał z martwych; wstąpił do nieba i zesłał Ducha Świętego, aby człowiek miał Pocieszyciela; Zob. *Sermón 55*, w: OC, vol. 3, s. 739.

⁶⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 559, „Najświętszy Saktament jest zapowiedzią chwały, jakiej oczekujemy”; *Sermón 55...*, dz. cyt., s. 741-743, „Uczta eucharystyczna jest zapowiedzią uczyty niebieskiej”.

⁶⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 559, „Es también ratablo el santísimo Sacramento de las cosas que están por venir. Dibujadas, pintadas, recogidas están allí todas las grandezas de Dios que esperamos, que aún no son venidas. Figura es el Sacramento de la gloria que esperamos”.

⁶⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 559.

⁶⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 55...*, dz. cyt., s. 745, „La comunión inflama con el deseo del eterno convite”.

Sakramencie znajduje swoje uwięcenie w Komunii świętej. Apostoł Andaluzji poświęca temu zagadnieniu dużą część swoich eucharystycznych przemówień.

W jednym z kazań ubolewa, że niektórzy ludzie, żyją tak, jakby nie posiadali duszy i nie zdają sobie sprawy z jej stanu. Zauważa, że bardziej zabiegają oni o pokarm cielesny, niż duchowy⁶⁵¹. Święty wychodzi od prawdy, że pokarmem duszy jest Bóg. Dusza posiada „władze” (*potencias*), to znaczy rozum i wolę, dzięki którym z pomocą Stwórcy, może Go poznać i pokochać⁶⁵². Dzięki rozumowi, człowiek przyjmuje Boga, objawiającego się w swoim Słowie, jako najwyższą Prawdę. Wola, uzdalnia do pokochania Tego, który jest najwyższym Dobrem. Według Apostoła Andaluzji nic nie może nasycić władz duszy, oprócz Boga⁶⁵³. Poznanie i miłość okazywana Stwórcy prowadzi w konsekwencji do „przebóstwienia człowieka” (*la divinización del hombre*)⁶⁵⁴. Ávila wyraża tę ideę w śmiałym, a nawet ryzykownym stwierdzeniu: „(...) stajesz się tym, kogo bardzo kochasz. Potrafię powiedzieć, że jeśli kochasz Boga, jesteś Bogiem”⁶⁵⁵. Powyższą myśl należy rozumieć w kontekście zjednoczenia z Chrystusem w Komunii świętej. Święty podkreśla, że życie duszy jest przede wszystkim owocem działania Boga, który udzielił człowiekowi łaski zbawienia. Dokonało się ono w Jezusie Chrystusie i jest uobecniane w Eucharystii, podczas której Syn Boży karmi duszę swoim Ciałem i Krwią⁶⁵⁶. Komunia Święta jest dla Apostoła Andaluzji zjednoczeniem z Chrystusem i Jego dziełem Odkupienia. Jest inicjatywą Pana, który pragnie wejść i zamieszkać w sercu człowieka, aby ogarnąć go swoją miłością. Bóg staje się „towarzyszem domu i stołu” (*compañero de casa y mesa*), jakim jest wewnątrz komunikującego⁶⁵⁷. Eucharystia jest dla świętego Jana de Ávila „Sakramentem miłości i zjednoczenia” (*Sacramento de amor y unión*), ponieważ w nim objawia się, udziela i działa Bóg, który jest miłością. Podczas Komunii świętej

⁶⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 46. La carne de Cristo, manjar del alma*, w: OC, vol. 3, s. 604.

⁶⁵² Por. Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 604; Apostoł Andaluzji porównuje władze duszy (rozum i wolę) do „zębów” (*dientes*), które umożliwiają przyjęcie (poznanie i pokochanie) Boga, który jest pokarmem duszy.

⁶⁵³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 605-606.

⁶⁵⁴ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 753.

⁶⁵⁵ Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 605, „aquello que mucho amas te vuelves. Yo sé te decir que, si a Dios amas, Dios eres”.

⁶⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 609, „¿Quién da vida al ánima? La divinidad, la Santísima Trinidad. Mas no se la da sino mediante la sangre de Jesucristo, como el ánima no da vida al cuerpo sino mediante el manjar”.

⁶⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 615-616.

dokonuje się miłosne zjednoczenie pomiędzy Bogiem a człowiekiem⁶⁵⁸. Dla opisanie intensywności tego zjednoczenia Apostoł Andaluzji mówi o „wcieleniu w Chrystusa” (*incorporación a Cristo*). Powołuje się na naukę świętego Augustyna, który twierdził, że Chrystus godnie przyjęty w Najświętszym Sakramencie, dokonuje duchowej przemiany w tym, który go przyjął. Przemienia go w siebie, czyniąc jedno z Nim⁶⁵⁹. Rzeczywistość „przebóstwienia” duszy, Święty wyraża w następujących słowach: „W ten sposób, dzięki przyjęciu chleba życia, człowiek staje się cały żywy i czujny na sprawy Boga; dzięki spożyciu chleba aniołów, staje się cały anielski, a w końcu, staje się cały boski, dzięki przyjęciu do siebie Boga, który w taki sposób deifikuje wszystkie władze takiej duszy, że już nie myśli, nie pragnie, nie boi się, ani nie kocha niczego, oprócz samego Boga”⁶⁶⁰.

Mistrz Ávila jest przekonany, że podczas Komunii świętej człowiek jednoczy się z Chrystusem tak ściśle, że staje się z Nim „jedną mistyczną osobą” (*una persona mística*). Apostoł Andaluzji używa tego wyrażenia na określenie związku Chrystusa z Kościołem. Jego zdaniem „dobrze przyjęta” Komunia święta najpełniej objawia tę więź. Chrześcijanie, którzy z wiarą i miłością przyjmują Ciało Chrystusa, stają się z Nim jednym ciałem. Mają przez to uczestnictwo w życiu Boga, który czyni ich swoimi przybranymi dziećmi, udziela łaski i darów Ducha Świętego przez pośrednictwo Zbawiciela. W ten sposób zjednoczenie z Chrystusem w Komunii świętej staje się również zjednoczeniem z Bogiem Ojcem. Tylko człowiek „wcielony w Chrystusa” jest miły Ojcu i kochany przez Niego⁶⁶¹. Według Ávila, Eucharystia objawia w sposób

⁶⁵⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 51. En este fuego de amor se queman las pajas de pecados veniales*, w: OC, vol. 3, s. 670, „La perfección de la ley consiste en amor. La cosa que a Dios más agrada es amor, y nuestra bienaventuranza está en juntarnos con Dios por amor; y este divinísimo Sacramento se llama *Sacramento de amor* y unión, porque por amor es dado, amor representa y amor obra en nuestras entrañas”.

⁶⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 761, „(...) jak mówi święty Augustyn, ten pokarm nie zamienia się w nas, ale, przeciwnie, my duchowo zamieniamy się w niego”; *Sermón 58. El que frecuente el comulgar, dificultosamente pecará*, w: OC, vol. 3, s. 788-790, „La comunión nos transforma e incorpora en Cristo”; Zob. J. M. Carda Pitarch, *Los efectos de la Eucaristía...*, dz. cyt., s. 283-286, „Incorporación y transformación en Cristo”.

⁶⁶⁰ Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 761, „De esta manera se hace el hombre todo vivo y despierto para las cosas de Dios, por haber recibido en sí el pan de la vida; hácese todo angélico, por haber comido del pan de los ángeles, y, finalmente, hácese todo divino, por haber recibido dentro de sí a Dios, el cual de tal manera deifica todas las potencias de la tal ánima, que ya ninguna cosa cobdicia, ni piensa, ni desea, ni teme, ni ama sino sólo a Dios”.

⁶⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 34...*, dz. cyt., s. 423, „(...) Los amorosos ojos de Dios, según hemos dicho, la adopción de hijos, la gracia y dones del Espíritu Santo, en sólo Jesucristo están y a Él sólo se han dado como a fuente; y aquel sólo gozará de ellos que se incorporare en Jesucristo y fuere cosa de Él, no como quiera, sino como miembros o cuerpo, que con su cabeza hacen una *persona mística*, cual es Cristo y la Iglesia. Quien está en Cristo como miembro vivo, hijo es agradable, es heredero, no como cosa apartada de Cristo, sino como cosa de Él, y, según se ha dicho, que se llama Él”.

widoczny zjednoczenie, które wcześniej dokonało się niewidzialnie w sakramencie chrztu świętego. Dzięki niemu chrześcijanie łączą się z Chrystusem jak członki ciała z jego Głową⁶⁶². Wiąż między Chrystusem a człowiekiem, Święty opisuje również za pomocą biblijnego porównania o krzewie winnym (por. J 15, 1-2). Skutkiem ścisłego zjednoczenia (wcielenia w Chrystusa) jest opieka Ojca, który uprawia winorośl i troszczy się o latorośle (oczyszcza je, ochrania, przycina)⁶⁶³.

Ávila wskazuje na doświadczenie mistycznego zjednoczenia z Bogiem w Eucharystii, używając języka związanego z ceremonią zaślubin. Odwołuje się do *Pieśni nad Pieśniami*, w której Oblubieniec wprowadza oblubienicę do „piwnicy z winem” (por. PnP 2, 4). Oblubieńcem jest Jezus Chrystus, który wprowadza człowieka (Oblubienicę) do swojego Serca. Tam Oblubienica może doświadczyć „zapachu i smaku miłości” Umiłowanego. Odurzona miłością, zapomina o wszystkim i pełna podziwu wyznaje z „wielkim uczuciem”, że nie ma nikogo podobnego do Oblubieńca⁶⁶⁴. Według Apostoła Andaluzji zjednoczenie z Chrystusem w Komunii świętej jest tajemnicą, której nie można zrozumieć, ani wypowiedzieć. Można jedynie smakować słodycz Pana, jaką objawia w Eucharystii⁶⁶⁵. Dla wyrażenia intensywności więzi między Boskim Oblubieńcem a człowiekiem, Ávila posługuje się obrazem intymnej relacji małżeńskiej: „Gdy małżonka rozmawia z małżonkiem, umiera z miłości serce ukochanej żony. Oblubieniec dotyka ją swoimi rękami, obejmuje swoimi ramionami, daje pokój swoimi własnymi ustami i przyjmuje do swojego wnętrza. Nie tylko [sprawia że] małżonka umiera z miłości, ale z wszystkiego ją ogałaca i unicestwia; pozbawia całego istnienia, a daje inny, nowy byt - tak wzniosły, że mówi to, co już zostało powiedziane: *Żyję ja, już nie ja [lecz żyje we mnie Chrystus]*”⁶⁶⁶. Święty Jan de Ávila porównuje działanie Boga w duszy do ognia, który pochłania

⁶⁶² Por. Juan de Ávila, *Sermón 34...*, dz. cyt., s. 427, „Y la unión que se hace en el bautismo invisiblemente, aquí en el altar se representa visiblemente; porque comiendo a Cristo somos comidos de Él, unidos con Él como miembros con la cabeza”; *Sermón 40. Incorporados a Cristo, nuestras obras son obras también de Cristo*, w: OC, vol. 3, s. 537-539, „Somos incorporados a Cristo, nuestra Cabeza”; *Sermón 53...*, dz. cyt., s. 686-699.

⁶⁶³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 34...*, dz. cyt., s. 424.

⁶⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 50...*, dz. cyt., s. 644.

⁶⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 50...*, dz. cyt., s. 645, „Gustarse puede, comprenderse no. ¿Quién hablará, soberano Señor, la grandeza, la dulcedumbre que aquí nos enseñas?”.

⁶⁶⁶ Juan de Ávila, *Sermón 59...*, dz. cyt., s. 797, „Porque si la habla del esposo derrite el corazón de la querida esposa, tocarle con sus manos, abrazarle con sus brazos, darle paz con su propia boca y recibirle en sus entrañas, no sólo la derrite, mas del todo la deshace y aniquila, y quita todo el ser y da otro nuevo ser tan alto, que diga lo ya dicho: *Vivo ego, iam non.* (Apóstol)”.

wszystko, co napotyka na swojej drodze i przemienia w siebie⁶⁶⁷. Chrystus jest „ogniem miłości” (*fuego de amor*), który oczyszcza i rozpala serca wierzących. Sprawia, że żyją dzięki Jego łasce⁶⁶⁸. Apostoł Andaluzji zauważa, że chrześcijanin, który „dobrze przyjmuje” Pana, nosi w sobie „ogień miłości”⁶⁶⁹.

Mistrz Ávila podkreśla, że warunkiem, opisaną powyżej, intymnej więzi między duszą a Bogiem jest dobre przygotowanie do Komunii świętej. Porównuje je do przygotowania wnętrza - „łóża” (*lecho*) dla Boskiego Oblubieńca, który pragnie w nim odpocząć i zjednoczyć się z Oblubienicą⁶⁷⁰. Zachęca słuchaczy, aby na spotkanie z Chrystusem w Eucharystii szli „pełni czystości”, to znaczy bez grzechu. Mają również dawać dobry przykład chrześcijańskiego życia, umartwiać namiętności, a także przyjmować Pana Jezusa w sposób świadomy, z szacunkiem i wdzięcznością⁶⁷¹. Święty zauważa ponadto, że Ciało Chrystusa należy spożywać z wiarą i miłością⁶⁷². Wskazując na znaczenie wiary, Apostoł Andaluzji, przypomina słowa psalmisty, który wysławia dobroć Stwórcy, za to że udzielił swojej słodyczy ubogiemu (por. Ps 67, 11)⁶⁷³. Wiara jest postawą charakterystyczną dla biedaka, który całkowicie powierza się Bogu i otwiera z ufnością na dary Stwórcy, pomimo swojej słabości⁶⁷⁴. Miłość dysponuje wierzącego do całkowitego oddania się Chrystusowi. Chrześcijanin odpowiada w ten sposób na Jego zbawczą miłość, która uobecnia się w ofierze eucharystycznej⁶⁷⁵. Wzajemne oddanie, jakie dokonuje się w Komunii świętej sprawia, że człowiek rezygnuje z miłości własnej. Pragnie umierać dla siebie, aby stale żył w nim Chrystus,

⁶⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Meditación del beneficio...*, dz. cyt., s. 761.

⁶⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 51...*, dz. cyt., s. 667-668.

⁶⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 51...*, dz. cyt., s. 670, „(...) pues todo este negocio es amor, el Señor recibido es fuego, el que lo bien recibe también lleva fuego de amor (...)”.

⁶⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 59...*, dz. cyt., s. 797.

⁶⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 59...*, dz. cyt., s. 797; *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 557; *Sermón 58...*, dz. cyt., s. 794; Święty zachęca, aby przyjęcie Komunii świętej poprzedzić dwudniowym przygotowaniem. Obejmuje ono rachunek sumienia, rozmyślanie nad wybranym fragmentem Męki Pańskiej, spowiedź i rozważenie, kogo się przyjmuje w Najświętszym Sakramencie.

⁶⁷² Por. Juan de Ávila, *Sermón 57. Comer la carne de Cristo y tener un corazón con Él*, w: OC, vol. 3, s. 770-774; Apostoł Andaluzji mówi w tym kazaniu o wierze i miłości jako „dwóch zębach” (*dos dientes*), dzięki którym chrześcijanin może karmić się Ciałem Pańskim; *Sermón 34...*, dz. cyt., s. 421-422, „Y cuando con este amor y con la fe católica, confiado en la pasión del Señor, te llegas al altar y recibes aquel Señor que allí está, entonces Él, como más fuerte, según está dicho, te come a ti y te transforma en sí”.

⁶⁷³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 771.

⁶⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 772; „Błogosławiony ubogi! Jakież bogate ubóstwo! Bracie, aby przyjąć Komunię świętą niech cię nie przerażają twoje słabości, niech cię nie zniechęcają twoje upadki; nie jest to pokarm jedynie dla zdrowych”.

⁶⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 773.

a on w Nim⁶⁷⁶. Tak przyjęta Komunia święta staje się sakramentem jedności z bliźnimi. Przyczynia się ona do zjednoczenia wszystkich wierzących w Chrystusie. Święty podaje jako wzór życie pierwszych chrześcijan, którzy mieli „jedno serce i jedną duszę” (por. Dz 4, 32). Podkreśla, że nie dokonuje się to dzięki ludzkiemu wysiłkowi, ale w komunii z Chrystusem⁶⁷⁷. Zjednoczenie ze Zbawicielem formuje człowieka na Jego wzór. Sprawia, że posiada z Nim jedno serce i kieruje się w życiu wolą Bożą. Według Apostoła Andaluzji, wszystkie modlitwy, umartwienia, uczestnictwo we Mszy świętej, powinny zmierzać do tego celu. Święty wyraża tę prawdę w stwierdzeniu, że dobry chrześcijanin posiada „charakter” (*la condición*), lub „serce” Jezusa Chrystusa⁶⁷⁸.

3.2. MODLITWA USTNA

Apostoł Andaluzji w *Memoriale*, skierowanym do ojców soborowych zaleca, aby podstawowych modlitw Kościoła, nauczano w języku narodowym. Zauważa, że znajdują się w nich słowa, które służą nie tylko do zanoszenia próśb, ale również nauka dobrych obyczajów. Modlitwa, zrozumiała dla oranta, przyniesie mu korzyść i pomoże wznieść serce ku Bogu⁶⁷⁹. Święty Jan de Ávila poleca modlitwę ustną osobom rozpoczynającym relację z Bogiem, lub nowo nawróconym. Zachęca ich przede wszystkim do wysłuchania kazania i „odmówienia swoich modlitw” (*rezar sus devociones*)⁶⁸⁰. W liście do swojego syna duchowego (Jana Bożego), przestrzega aby w swojej posłudze ubogim nie zapominał o osobistym skupieniu: „Dlatego powtarzam ci jeszcze raz polecenie, abys poszukał jakiejś chwili do odmówienia swoich modlitw i abys codziennie słuchał mszy, a w niedzielę kazania”⁶⁸¹. Innemu ze swoich uczniów (Ludwikowi z Granady) radzi, aby pamiętał o czterech zaleceniach wobec tych, którzy pragną zostać dobrymi kaznodziejami. Jednym z nich, obok przystępowania do sakramentów spowiedzi i komunii świętej, osobistej lektury i czynów miłosierdzia jest modlitwa. Mistrz Ávila poleca odmawiać rano, wieczorem lub w nocy „pewne

⁶⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 774, „Viva Cristo y muera yo en mí, para que viva yo en Él. Esto es comulgar y esto habéis de pedir y desear”.

⁶⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 775, „¿Sabéis qué es comulgar? Tener todos un corazón: *Erat credentium cor unum et anima una* (cf. Hch 4, 32)”.

⁶⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 57...*, dz. cyt., s. 775-776; Apostoł Andaluzji wielokrotnie modli się następującymi słowami: „Panie, daj mi Twoje serce” (*Señor, dadme vuestro corazón*).

⁶⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Memorial segundo al Concilio de Trento (1561)...*, dz. cyt., s. 586-587, „Enséñese las oraciones en castellano”.

⁶⁸⁰ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 3.

⁶⁸¹ Juan de Ávila, *Carta 45. A Juan de Dios, el de Granada*, w: OC, vol. 4, s. 237.

modlitwy ustne do pięciu Ran lub jakieś godziny [breviarzowe]⁶⁸². W liście zaadresowanym do arcybiskupa Granady, zachęca do posyłania odpowiednio przygotowanych kaznodziejów i spowiedników w celu ewangelizacji ludności wiejskiej. Mają zabrać do wsi poświęcone różańce, pobożne książki (*libros devotos*) i obrazki oraz jakieś wizerunki Ukrzyżowanego, Matki Bożej i świętego Jana. Według niego stanowią one odpowiednią pomoc służącą modlitwie, właściwą dla pobożności ludowej⁶⁸³. W kazaniu na Boże Narodzenie sam wzywa słuchaczy, aby aż do dnia Oczyszczenia Maryi (Święta Ofiarowania Pańskiego) trwali przy Dziewicy i Jej błogosławionym Dziecku. Poleca wiernym aby codziennie, rano i wieczorem przynosili się myślą do groty betlejemskiej (*al portal de Betlem*). Mają w duchu paść na twarz przed Dzieciątkiem i Jego Matką, całować ich stopy, pomodlić się na różańcu lub rozmyślać o tej tajemnicy⁶⁸⁴. W swoich wskazaniach dla głoszących misje ludowe, Mistrz Ávila zachęca kaznodziejów, aby podali słuchaczom reguły służące pozostawaniu w stanie łaski uświęcającej. Jego zdaniem oprócz spowiedzi i częstej Komunii świętej (pierwszy akt pobożności), służy temu odmawianie z uwagą trzy razy w ciągu dnia modlitwy „Ojcze nasz” i „Zdrowaś Maryjo”. Należy ją połączyć z rozmyślaniem, gdyż jego zdaniem, modlitwa ustna jest „pomocną dłonią” (*un bordón*) dla modlitwy myślniej⁶⁸⁵. Trzecim nabożeństwem, do jakiego należy zachęcać wiernych jest Modlitwa Pańska z Pozdrowieniem Anielskim, odmawiane przed udaniem się na spoczynek. Te modlitwy powinny być zanoszone do Boga z prośbą o dobrą śmierć⁶⁸⁶.

Warto zauważyć, że Święty poleca osobom nie odnoszącym pożytku z ćwiczeń wewnętrznych, aby pozostały na poziomie modlitwy ustnej. Zachęca aby podczas tej modlitwy pomyśleli o jakimś szczególe męki Pańskiej wpatrując się w wizerunek Ukrzyżowanego i karmiąc się pobożną lekturą o męce. Apostoł Andaluzji zauważa, że taka metoda może pomóc wznieść się na poziom modlitwy wewnętrznej. Równocześnie

⁶⁸² Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 12, „ (...) les ha de aconsejar se desocupen un poco por la mañana y otro a la tarde o noche, y recen algunas oraciones vocales a las cinco Plagas o algunas horas”.

⁶⁸³ Por. Juan de Ávila, *Carta 179...*, dz. cyt., s. 593; Na temat modlitwy różańcowej zob. J. L. Moreno Martínez, *San Juan de Ávila. Maestro...*, dz. cyt., s. 9, „Otra práctica devocional que aprende en estos primeros años y cultivará ya siempre es el rezo del santo Rosario”.

⁶⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Sermón 4. Señales para hallar a Dios*, w: OC, vol. 3, s. 72, „Cuarenta días estuvieron la Virgen y su Niño bendito en el portal. No haya ninguno que con su pensamiento no los visite a lo menos a la mañana y a la noche cada día; y prostraros delante del Niño y de la Virgen bendita, y besarle los pies y ofrecerle alguna cosa; rezarle algún rosario o pensar alguna cosa devota”.

⁶⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Reglamento...*, dz. cyt., s. 1051-1052; Pierwsze rozmyślanie na temat miłości Boga, objawionej w męce Zbawiciela. Drugie o miłości i szacunku do bliźnich. Trzecie polega na „wpatrywaniu się w Chrystusa Zbawiciela” (*mirar a Cristo nuestro Redentor*).

⁶⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Reglamento...*, dz. cyt., s. 1052.

zastrzega, że jeżeli nie jest to zgodne z wolą Bożą, orant powinien zadowolić się praktykowaniem modlitwy ustnej⁶⁸⁷. W tym kontekście widać, że dla Mistrza de Ávila, modlitwa ustna stanowi ważny wstęp do modlitwy myślniej. Jest ona przygotowaniem do niej a zarazem wprowadza oranta na wyższy poziom relacji z Bogiem⁶⁸⁸. Święty zauważa, że modlitwy odmawiane na głos mają na celu „rozbudzenie pobożności duszy” (*para despertar la devoción del ánima*). Są również wyrazem wdzięczności wobec Stwórcy za dar mowy i sposobem ofiarowania „posługi naszego języka”. Zdaniem Apostoła Andaluzji nie powinno być ich zbyt wiele, aby nie spowodowały zmęczenia i nie „wysuszyły pobożności”⁶⁸⁹. Modlitwa ustna w połączeniu z lekturą duchową stanowią wprowadzenie do rozmyślenia mającego na celu poznanie siebie (*propio conocimiento*). Święty poleca to samo, jako przygotowanie do medytacji męki Pana Jezusa, rozpoczynając od odmówienia spowiedzi powszechnej i innych modlitw⁶⁹⁰.

Apostoł Andaluzji uważa ponadto, że w chwilach pokusy zmysłowej modlitwę myślną należy zastąpić ustną i dołączyć do niej umartwienie ciała: „A gdyby owa wojna podczas kiedy rozmyślamy nękała nas tak, iż czulibyśmy się zagrożeni przez takie obrazy, powinniśmy przynajmniej modlić się ustnie i bić się w piersi, sprawić ból naszemu ciału, rozkrzyżować ramiona, wzniesć ręce i oczy ku niebu, prosząc o ratunek naszego Pana (...)”⁶⁹¹. W podobnym tonie zwraca się do pewnego proboszcza, przestrzegając go przed „chorobą oziębłości” (*la enfermedad de la tibieza*). Podaje pewne wskazówki aby praktykować modlitwę pomimo trudności. Do najważniejszych zalicza: pragnienie szukania Boga, skupienie na Nim uwagi, uświadomienie sobie Jego obecności na modlitwie, lekturę duchową, umartwienie ciała (użycie dyscypliny) i unikanie grzechów powszednich⁶⁹². Apostoł Andaluzji wychodzi ponadto z założenia, że „gorliwa modlitwa ustna” (*oración vocal ferviente*) przynosi więcej pożytku niż „oziębła modlitwa myślna” (*oración mental tibia*). Dlatego radzi adresatowi listu „mówić na głos jakieś słowa, pochodzące z serca lub z Psalmów, lub z innych miejsc”.

⁶⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 713, „(...)pues el Señor no les da espíritu de larga e interior oración, se contenten con rezar vocalmente a los pasos de la pasión (...)”.

⁶⁸⁸ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 4.

⁶⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 664.

⁶⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 694, „(...) decid primero la confesión general, pidiendo al Señor perdón de vuestros pecados (...); y rezaréis algunas oraciones vocales, según arriba se os dijo, cuando tratábamos del propio conocimiento”.

⁶⁹¹ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 552.

⁶⁹² Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 554.

Mają one na celu pobudzić oranta i rozpałić w nim „dobre uczucie” (*buen sentimiento*)⁶⁹³. Święty zachęca ponadto, aby pomimo oschłości i braku pobożności nie rezygnować z praktyki modlitwy, ale w niej wytrwać w zjednoczeniu z Chrystusem Ukrzyżowanym⁶⁹⁴. W liście do pewnego kapłana, Mistrz Ávila poucza go, aby służąc bliźnim nie zapominał o sobie i uzbroił się do duchowej walki przez modlitwę i cierpliwość wobec ludzkiej słabości. Ma podtrzymywać na duchu tych, którzy na modlitwie nie doświadczają pocieszenia. Radzi, aby w takiej sytuacji zajęli się czytaniem i praktykowali modlitwę ustną myśląc o jej treści, lub o Panu Bogu, do którego się modlą. Apostoł Andaluzji nie uzależnia zbawienia człowieka od wzrostu pobożności i uczuć na modlitwie. Jest bardzo praktyczny. Radzi, aby ludzi, którzy przeżywają trudności zachęcać przede wszystkim do przestrzegania przykazań Bożych i Kościelnych. Zachęca do wdzięczności Bogu za łaskę ich wypełnienia, widząc w tym drogę do osobistego uświęcenia⁶⁹⁵.

Według świętego Jana de Ávila, modlitwa ustna wyraża się przede wszystkim w uwielbieniu Stwórcy (*la adoración*), dziękczynieniu za otrzymane łaski (*la acción de gracias*) i prośbie zanoszonej do Boga (*la petición*)⁶⁹⁶.

3.2.1. Uwielbienie (*la adoración*)

Święty Jan de Ávila przypominając o wielkiej godności, jaką Stwórca obdarza człowieka w sakramencie chrztu, wzywa do życia zgodnego z powołaniem chrześcijańskim i chwalenia Boga w swoim ciele⁶⁹⁷. W swoim nauczaniu zwraca uwagę na pełną czi adorację Boga, jako wyraz całkowitej zależności od Stwórcy⁶⁹⁸. Według niego jest ona owocem poznania Boga, a wyraża się w głębokiej i pełnej oddania czi wobec Jego Majestatu⁶⁹⁹. Zachęca swoją córkę duchową do uwielbienia Boga jako

⁶⁹³ Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 554, „*Item*, decir algunas palabras vocalmente, sacadas de la afección de su corazón, o de los Psalmos, o de otras partes, que le inflamen a algún buen sentimiento y le despierten; porque mejor es oración vocal ferviente que oración mental tibia”.

⁶⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 555, „*Item*, determinarse de no dejar sus ejercicios, seco o devoto, sino perseverar diciendo: Yo no vengo aquí sino porque el Señor lo manda y por estar en cruz como El estuvo”.

⁶⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 136. A un sacerdote*, w: OC, vol. 4, s. 479-480, „(...)Lean y recen sus oraciones vocales, pensando en aquello que rezan o en aquello a que rezan, y tengan ojo a la guarda de los mandamientos, y aprendan a tener en merced a Dios que les dé gracia para los cumplir (...)”.

⁶⁹⁶ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 4-10.

⁶⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 562-563.

⁶⁹⁸ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 7.

⁶⁹⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 679, „Y de este conocimiento de Dios resulta, en el ánima que de él se aprovecha, una profunda y leal reverencia a la sobreexcelente Majestad divinal (...)”.

źródła istnienia, podtrzymującego byt ludzki w słowach: „Chwała niech będzie Tobie na zawsze, potężna mocy, dzięki której istnieję. Nie muszę Cię, Panie, szukać poza sobą, ponieważ jesteś bliżej mnie niż ja sama siebie, i muszę przejść przez siebie, aby wejść w Ciebie”⁷⁰⁰. Święty podkreśla, że w akcie adoracji Bóg udziela się człowiekowi, aby ten z kolei powierzył się w całości swojemu Stwórcy. Jego zdaniem, zjednoczenie dokonujące się między Bogiem a człowiekiem, umożliwia stawanie w Jego obecności i relację z Nim we własnym wnętrzu⁷⁰¹.

W komentarzu Listu świętego Pawła Apostoła do Galatów, Mistrz de Ávila rozważa co oznacza, że „wiara działa przez miłość” (por. Ga 5, 6). Mówi o życiu z wiary, opierającym się na miłosierdziu i miłości Boga i bliźniego⁷⁰². Wyraża miłość i szacunek wobec Pana, przez akt ofiarowania się Bogu. Uwielbia Jego dobroć, wierność i niezmiennność. Te cechy Stwórcy dają mu poczucie bezpieczeństwa, rozpalają miłość i pragnienie dawania świadectwa wiary wobec innych⁷⁰³.

Przeistoczenie w czasie Mszy świętej jest dla Apostoła Andaluzji najważniejszym momentem sprzyjającym adoracji Pana. Zachęca, aby często w ciągu dnia, a zwłaszcza w chwili podniesienia, powtarzać słowa psalmisty: „Niech cała ziemia Cię uwielbia i śpiewa Tobie, niech opiewa Twoje imię” (Ps 65, 4)⁷⁰⁴. W liście do świętej Teresy od Jezusa, zaleca aby zachowywała daleko idącą ostrożność w stosunku do nadzwyczajnych wizji, których doświadczała. W przypadku, kiedy jest pewna ich boskiego pochodzenia, nie powinna zbyt długo zatrzymywać się na nich. Ma adorować „Jezusa Chrystusa w niebie lub w Sakramencie” ołtarza. Uwaga skupiona na Nim,

⁷⁰⁰ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 673.

⁷⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 673, „Juntad con él vuestro corazón, unilde con él amorosamente, y decilde: *Esta es mi holganza en el siglo del siglo; aquí moraré, porque la escogí* (Sal 131, 14). Y de ahí en adelante sabed hacer presencia a Dios dentro de vos con toda reverencia, pues él está presentísimo a vos”.

⁷⁰² Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola...*, dz. cyt.w: OC, vol. 2, s. 95-96.

⁷⁰³ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la Epístola...*, dz. cyt.w: OC, vol. 2, s. 97, „En alabanzas vuestras, Señor, y para alabanzas vuestras, haré yo mis cantares: los metros que yo resonaré a esto irán enderezados, a contar y manifestar quién Vos sois, cuán bueno, cuán fiel, cuán constante, etc. *In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi homo* (Sal 55, 11). Como persona que a Vos os tengo dado el corazón y que solamente a Vos amo, a Vos tengo en mucho, no tengo miedo de todo cuanto por acá me puede suceder, pues que de Vos no me puede apartar (...)”.

⁷⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 585, „*Al cual adorad, y con corazón amoroso y agradecido decilde: Toda la tierra te adore, y te cante, y diga cantar a tu nombre* (Sal 65, 4). Y decildo muchas veces al día, y en especial cuando en el altar es alzado su sacratísimo Cuerpo por manos del sacerdote”.

wzmocni postawę pokory i innych cnót. Stanie się okazją do rozmiłowania w Boskim Oblubieńcu⁷⁰⁵.

Głównym powodem uwielbienia Boga jest tajemnica Wcielenia i związane z nią dzieło Odkupienia człowieka. Apostoł Andaluzji w modlitwie, której używał, błogosławi Ojca za dar Syna. Błogosławi także Syna za to że pojednał nas z Ojcem⁷⁰⁶. Mistrz Świętych w kontekście dzieła zbawienia rozważa o pięknie Słowa, które stało się ciałem. Jako przykład uwielbienia Boga - Człowieka podaje pieśni aniołów i hołd, który złożyli trzej mędrcy Dziecięciu złożonemu w żłobie⁷⁰⁷. W jednym z kazań na Boże Narodzenie, święty Jan de Ávila uwielbia Boga w takich słowach: „O! Niech Cię chwalać Panie, aniołowie, niebiosa i ziemia; niech śpiewają pochwałę Twojej dobroci, bo tak nas umiłowałaś że zechciałaś zapłacić za to, za co ja powinienem”⁷⁰⁸. W rozmyślaniu o „pięknie Chrystusa” Święty stwierdza, że zostało ukryte przed ludzkim wzrokiem w momencie Jego męki i śmierci. Zauważa, że Syn Boży przychodząc na ten świat był adorowany przez wszystkich aniołów, a odchodzi z niego wzgardzony przez ludzi. Zachęca jednak do wpatrywania się w znieważone Oblicze Zbawiciela. Prowadzi to bowiem człowieka do naśladowania Boskiego Oblubieńca i owocuje duchowym pięknem oranta⁷⁰⁹. W jednym z kazań uwielbia Go w słowach: „O niezmierna jest Twoja dobroć Panie! Ranisz nas strzałami Twojej miłości, które wychodzą z Twojego najpiękniejszego Oblicza. Dzięki temu, zapominając o sobie, pragniemy Ciebie Nieskończone Dobro. Ty sam nas uzdrawiasz z tej rany, zaspokajasz głód i gasisz pragnienie które sprawiłaś!”⁷¹⁰. Święty porównuje Oblicze Jezusa do twarzy matki, karmiącej swoje dziecko. Widok tej twarzy daje dziecku poczucie bezpieczeństwa. Wycisza je i sprawia, że zostają spełnione wszystkie jego pragnienia. Podobnie twarz Zbawiciela, w którą należy się wpatrywać, rozbudza i jednocześnie zaspokaja w wierzącym pragnienie miłości⁷¹¹.

⁷⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 545, „También conviene no adorar visión de éstas sino a Jesucristo en el cielo o en el Sacramento”.

⁷⁰⁶ Por. *Oración que usaba el venerable P. Mtro. Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 1003, „Bendito seáis, Señor, que me disteis tal Hijo; y bendito sea tal Hijo que me reconcilió con tal Padre”.

⁷⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 780, „Hermoso el Verbo nacido infante, porque, aunque él era infante que no hablaba, cuando mamaba, cuando era traído en los brazos, los cielos hablaron, los ángeles cantaron alabanzas, la estrella trajo a los Reyes Magos, fue adorado en el pesebre, en el que fue puesto como manjar de animales mansos (cf. Lc 2, 1-20; Mt 2, 1-12)”.

⁷⁰⁸ Juan de Ávila, *Sermón 3. Venida de Cristo pobre a remediar nuestra pobreza*, w: OC, vol. 3, s. 61.

⁷⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 771-776.

⁷¹⁰ Juan de Ávila, *Sermón 69...*, dz. cyt., s. 942.

⁷¹¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 69...*, dz. cyt., s. 942.

Modlitwa uwielbienia Boga wynika z poznania Stwórcy i postawy pokory wobec Niego. Według świętego Jana de Ávila, człowiek jest istotą obdarowaną przez Boga dobrami naturalnymi i nadprzyrodzonymi. Wszystko jest Jego łaską. Z tego powodu wyjątkowe miejsce zajmuje dziękczynienie Stwórcy za Jego dobroć⁷¹².

3.2.2. Dziękczynienie (*la acción de gracias*)

Apostoł Andaluzji zachęca swoją córkę duchową do uznania, że dobro jakie posiada, pochodzi od Chrystusa. Prowadzi to w konsekwencji do postawy wdzięczności wobec Niego, jak również do zachowania i pomnażania otrzymanych łask⁷¹³. Święty podkreśla ponadto, że świadomość posiadania Bożych darów nie powinna prowadzić do pychy, ale do uniżenia, wdzięczności i postawy Służby wobec Stwórcy⁷¹⁴. Przeciwnością wdzięczności jest niewdzięczność. Zdaniem Mistrza de Ávila wyrasta ona z przeświadczenia o własnej dobroci. Święty przestrzega przed taką postawą i proponuje codzienną praktykę rachunku sumienia, jako pomoc w poznaniu siebie. Według niego jest ona skutecznym lekarstwem na niewdzięczność wobec Boga i lenistwo, wynikające z pychy. Wyraża to w następujących słowach: „(...)uznając i karcąc swoje wady ujrzysz swą słabość i niegodność, i wielkie miłosierdzie Boże w znoszeniu ciebie, w przebaczeniu ci i w czynieniu dobrze, gdy zasługujesz na zło; i tak staniesz się wdzięczną”⁷¹⁵. Postawa wdzięczności wyraża się w zanoszonej do Boga modlitwie dziękczynienia, która stale jest obecna w praktyce życia i literackiej twórczości świętego Jana de Ávila. Apostoł Andaluzji dziękuje Bogu za dar życia i nieustanną opiekę jakiej doświadcza od Stwórcy w rzeczach doczesnych. Składa dziękczynienie za to, że Bóg podtrzymuje w istnieniu stworzenia i daje im wzrost, aby służyły człowiekowi⁷¹⁶. W jednym ze swoich kazań modli się następującymi słowami: „Dzięki składamy Panie Twojej dobroci, za troskę z jaką podtrzymujesz nasze ciała. Zwierzęta, które otrzymują od Ciebie pożywienie, nie mogą Ci dziękować, ponieważ Cię nie znają. My w ich imieniu składamy Ci dziękczynienie (...). Jeszcze raz Cię

⁷¹² Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 8.

⁷¹³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 727, „(...) y selde entrañablemente agradecida; porque el bien que tenéis no os vino de vos, sino por Cristo; y en él os ha de ser conservado y acrecentado de Dios”.

⁷¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 575.

⁷¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 669.

⁷¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Tratado de anihilación*, dz. cyt., s. 1025-1026, „(...) y, finalmente, conoserás cómo el crecer de las criaturas es todo para tu servicio; y así, cuando te aproveches de alguna, tienes materia en que dar gracias a Dios. El cual sea siempre con nosotros”.

uwielbiamy Panie i całujemy Twoje ręce, za troskę o pokarm dla nas i dla wszystkiego co żyje”⁷¹⁷.

Warto zauważyć, że Mistrz de Ávila zwraca uwagę przede wszystkim na nadprzyrodzone dary, otrzymane od Boga. Głównym przedmiotem modlitwy dziękczynnej świętego Jana de Ávila jest dzieło zbawienia. Mistrz Świętych podkreśla, że darem miłości Odwiecznego Ojca jest Jego Syn – Jezus Chrystus. Człowiek powinien być wdzięczny za dar łaski objawionej w tajemnicy odkupienia⁷¹⁸. Święty odkrywa w niej Boga, który uniża się z miłości do człowieka i w ten sposób okazuje swoją potęgę. Zachęca do powtarzania „z głęboką wdzięcznością” (*con profundo agradecimiento*) parafrazy słów z Księgi Wyjścia: „Śpiewajmy Panu, który przez uniżenie, okazał swoją chwałę” (por. Wj 15, 1)⁷¹⁹. Męka Zbawiciela stała się źródłem wielu łask, za które należy być szczególnie wdzięcznym i zachować je w pamięci⁷²⁰. Rozważanie cierpienia Chrystusa rodzi w sercu oranta wdzięczność za uniżenie się Boga i pragnienie naśladowania ukrzyżowanego Pana. W przeciwnościach ofiaruje się „z wielką miłością” (*con mucho amor*) i dziękuje Zbawicielowi za możliwość towarzyszenia w Jego cierpieniu⁷²¹. Zdaniem Apostoła Andaluzji należy dziękować za przeciwności i pokusy. Są one dopuszczane przez Boga w celu wyprowadzenia z nich dobra dla duszy⁷²². Zwycięstwo nad nimi jest Jego łaską, co także jest okazją do wdzięczności⁷²³. W liście do jednego z kapłanów podkreśla, że jego stałą dyspozycją ma być chętnie przyjmowanie trudności, powstałych wskutek walki wewnętrznej. Ma być wdzięczny za doświadczenia, które go oczyszczają, a nie szukać własnej korzyści w relacji z Bogiem⁷²⁴. Święty Jan de Ávila zachęca również do dziękczynienia Najwyższemu za możliwość rozmowy z Nim⁷²⁵ i za fakt, że Bóg „nakłania ucha”

⁷¹⁷ Juan de Ávila, *Sermón 56. Comiendo este maná, pasaremos sin caída mortal*, w: OC, vol. 3, s. 748.

⁷¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 578.

⁷¹⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 622.

⁷²⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 692, „(...) con mucha más razón os debéis ocupar otro rato cada día en pensar la pasión de nuestro Señor, y darle gracias por los bienes que nos vinieron por ella, diciendo de corazón: *No olvidaré para siempre tus justificaciones, porque en ellas me diste la vida* (Sal 118, 93)”.

⁷²¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 700-701, „(...) buscad vos, en cuanto buenamente pudiéredes, en qué padecer, y agradecello mucho a Dios, cuando se os ofreciere (...)”.

⁷²² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 597.

⁷²³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 602.

⁷²⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 166. Al mismo*, w: OC, vol. 4, s. 564, „(...) Por tanto, el siervo de Dios vele mucho sobre ello y agradezca y reciba de buena gana lo que viniere en contrario a su parecer, voluntad e interese, pues con ello se purifica y vence sus enemigos”.

⁷²⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 687, „Y sed muy agradecida a esta merced, de que os dio licencia de hablarle y conversar con él (...)”.

(*inclina su oreja*) na błaganie człowieka, przychodząc mu pomocą⁷²⁶. Ponadto wzywa do wdzięczności między innymi za łaskę czystości⁷²⁷, dar wiary⁷²⁸, Słowa Bożego⁷²⁹, jak również za uwolnienie od grzechu i śmierci⁷³⁰.

W kazaniu na Uroczystość Bożego Ciała, Apostoł Andaluzji zachęca słuchaczy, aby dziękowali Bogu w następujący sposób: „Poznaję, że ta łaska, którą właśnie mi Panie wyświadczyłeś, jest z Twojej ręki; wszelkie dobro, jeśli jakieś posiadam, jest z Twojej ręki; jeśli Twoja potężna prawica nie uwolniłaby mnie od grzechu, w którym tkwiłem, nie wystarczyłbym sam sobie, aby się z niego uwolnić. Panie, byłem upadły; Ty mnie podniosłeś; i gdybyś tego nie uczynił, jeszcze tkwiłbym w upadku”⁷³¹. W dalszej części wzywa odbiorców mowy do przyjmowania z wdzięcznością i radością Ciała Pańskiego i chwalenia Boga za „ogrom łask” (*las muchas mercedes*), pochodzących od Niego⁷³². W innym ze swoich kazań dziękuje Bogu za wspólnotę Kościoła katolickiego, jak również za „wielkie miłosierdzie” objawione w dziele zbawienia człowieka. Składa dziękczynienie za „światło i moc wiary” (*lumbre y firmeza de fe*), pozwalające wniknąć w tajemnicę odkupienia. Dziękuje Jezusowi za Jego obecność Pana w Najświętszym Sakramencie⁷³³. Mistrz Świętych jest przekonany, że także dobre uczynki człowieka pochodzą od Stwórcy. Świadomość tej prawdy rodzi następującą modlitwę: „To Twoja łaska, Panie. Dzięki niech będą Tobie, że taką wartość nadajesz naszym niegodnym posługom”⁷³⁴.

3.2.3 Przebłaganie (przeproszenie)

Apostoł Andaluzji pisze o tym rodzaju modlitwy w kontekście poznania siebie samego (*propio conocimiento*), któremu towarzyszy rachunek sumienia. Jego zdaniem pierwszym etapem zbliżającym oranta do Boga jest żal za swoje grzechy (*penitencia de*

⁷²⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt. w: OC, vol. 1, s. 714.

⁷²⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 565.

⁷²⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 629; *Sermón 38...*, dz. cyt., s. 751.

⁷²⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 633-634.

⁷³⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 584-585; *Sermón 38...*, dz. cyt., s. 522.

⁷³¹ Juan de Ávila, *Sermón 38...*, dz. cyt., s. 522.

⁷³² Por. Juan de Ávila, *Sermón 38...*, dz. cyt., s. 522.

⁷³³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 38...*, dz. cyt., s. 751, „Gracias y alabanzas te damos, Señor, todos cuantos estamos aquí, por nos y por toda la Iglesia católica, por tu grande misericordia que nos ha dado lumbre y firmeza de fe para que creamos que tu Hijo bendito, aunque, según hombre, fue engendrado en la tierra, según Dios, fue engendrado de ti antes de la creación de cielos y tierra, y que descendió del cielo para nosotros hombres, y por nuestra salud fue hecho hombre, y murió por nosotros, y está encerrado debajo de aquella hostia sagrada que allí está”.

⁷³⁴ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 740, „Merced tuya es, Señor; gracias sean dadas a ti, que tal valor das a nuestros indignos servicios”.

sus pecados)⁷³⁵. W *Audi, filia* zachęca swoją córkę duchową do przypomnienia sobie grzechów popełnionych w całym życiu. Ćwiczenie to należy przeprowadzać w atmosferze skupienia. Mistrz Ávila zaleca jej, aby przez miesiąc lub dwa „opłakiwała” swoje grzechy, korzystając z odpowiedniej lektury i rozmyślając o śmierci i sądzie Bożym. Ma również patrzeć na Ukrzyżowanego i rozważać co wycierpiał z powodu grzechów⁷³⁶. Apostoł Andaluzji radzi: „Wpatruj się w Niego z miłością, od stóp do głowy, rozważając każdą udrękę i oplakując każdy grzech, ponieważ cierpienia Pana odpowiadają naszym winom (...)”⁷³⁷. W jednym z listów zachęca adresata do modlitewnego wołania „aż do jęku” (*llamo orar al gemido*) z powodu popełnionych grzechów, połączonego z mocnym postanowieniem poprawy. Według niego taka modlitwa jest łatwiejsza w chorobie niż w zdrowiu, ponieważ w stanie zagrożenia życia, człowiek jest bardziej skłonny do wynagradzania za grzechy⁷³⁸.

3.2.4. Prośba (*la petición*)

Apostoł Andaluzji wychodzi z założenia, że modlitwa chrześcijańska bierze swój początek w pragnieniu jakie rodzi się w sercu człowieka. Jest to pragnienie miłości. Upoważnia ono do zanoszenia do Boga prośby o wszystko, co nie sprzeciwia się tej cnotce⁷³⁹.

Święty podkreśla, że Stwórca pragnie udzielać człowiekowi łask służących zbawieniu. Dlatego dobry chrześcijanin nie prosi o to, co dla niego dogodne, ale o to co prowadzi go do wspólnoty z Bogiem w niebie⁷⁴⁰. W modlitwie skruszonego grzesznika, Apostoł Andaluzji wyraża żal za popełnione grzechy i ufność w Boże miłosierdzie. Prosi Boga, „najlepszego ze wszystkich ojców” o łaskę przebaczenia i zerwania z grzeszną przeszłością. Prosi o tak silne zjednoczenie ze Stwórcą, aby nic nie mogło odłączyć go od Tego, który jest źródłem wszelkiego dobra⁷⁴¹. W jednym z kazań przypomina słuchaczom, że zostali odkupieni Najświętszą Krwią Chrystusa. Wzywa ich

⁷³⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 690.

⁷³⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 690-691.

⁷³⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 691, „Y mírele bien de pies a cabeza, ponderando por sí cada tormento, y llorando en cada pecado, pues las penas del Señor corresponden a nuestras culpas (...)”.

⁷³⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 14. A un señor de estos reinos*, w: OC, vol. 4, s. 104.

⁷³⁹ Por. F. Borraz Girona F., *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 5.

⁷⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 10...*, dz. cyt., s. 148-149.

⁷⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Oración de un pecador...*, dz. cyt., s. 1003-1006.

do przemiany życia, polegającej na odwróceniu się od zła i skierowaniu się ku Bogu⁷⁴². Mają z pokorą mówić do swojego Pasterza: „Przebacz mi Panie, że od momentu kiedy Cię poznałem prowadziłem niedbałe życie zapominając o Tobie; teraz nie pragnę niczego oprócz Ciebie; tylko Ciebie będę kochać i Tobie służyć”⁷⁴³. Święty zauważa, że człowiek „żyje na ziemi nieprzyjaciół”. Ma na myśli pokusy, które podsuwa mu ciało, świat i szatan. Apostoł Andaluzji zachęca do postawy czuwania i modlitwy. Przypomina słowa Pana Jezusa: „Czuwajcie i módlcie się, abyście nie ulegli pokusie” (Mt 26, 41). Następnie podaje przykład swojej modlitwy, w której prosi Pana o łaskę, aby nie kierował się w życiu pożądliwością cielesną i pychą tego świata. Zachęca również innych, aby modlili się do Boga o wyzwolenie od zła, prosząc o dar Jego łaski tu na ziemi i o wieczne zbawienie⁷⁴⁴.

Zdaniem Mistrza Ávila, jedną z cnót, o którą powinno się wytrwale „walczyć na modlitwie” jest czystość. W jednym ze swoich kazań zachęca swoich słuchaczy, aby znaleźli chwilę skupienia i w postawie klęczącej naprzykrzali się Bogu, prosząc o łaskę czystości⁷⁴⁵. Podaje również przykład takiej modlitwy: „Panie, wspomóż mnie, bo woda która ze mnie wypływa jest z brudnej studni; moje myśli z brudnego serca, a moje uczynki z brudnego ciała, ale Ty Panie, możesz mnie brudnego uczynić czystym, a złego dobrym; wspomóż mnie, ponieważ bez Twojej łaski nie może być nic dobrego. Dlatego Panie, dopomóż mi, abym przez to co ziemskie nie stracił tego co niebieskie”⁷⁴⁶. Apostoł Andaluzji wzywa swoją córkę duchową, aby w „usilnych modlitwach” (*importunas oraciones*) zwracała się do Boga o dar czystości⁷⁴⁷. Jako przykład podaje świętego Hieronima, który nie znalazłszy ratunku w umartwianiu swojego ciała, w pokornej i wytrwałej modlitwie prosił o łaskę zwycięstwa nad „cielesnymi pragnieniami” (*aprietos carnales*). Dzięki swojej wytrwałości został

⁷⁴² Por. Juan de Ávila, *Sermón 46...*, dz. cyt., s. 611.

⁷⁴³ Juan de Ávila, *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 611, „Perdonadme, Señor, que hasta ahora que os conocí, había vivido descuidado y olvidado de vos; ahora no quiero sino a vos; sólo a vos amare y serviré”.

⁷⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 295, „¡Señor, dadme gracia: que no siga yo mi querer, que no siga la carne y sus deseos; que no siga el mundo ni sus vanidades! ¡Voces a Dios, oración! Que no entremos en tentación. *Sed libera nos a malo*. Rogándole que nos libre del mal, darnos ha aquí lo que le pedimos, que es esta gracia, y después su gloria *ad quam nos perducatur*. Amén”.

⁷⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 163.

⁷⁴⁶ Juan de Ávila, *Sermón 11...*, dz. cyt., s. 164.

⁷⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 548, „Porque la preciosa joya de la castidad no se da a todos, mas a los que con muchos sudores de importunas oraciones y de santos trabajos la alcanzan de nuestro Señor”.

wysłuchany i pocieszony przez Pana⁷⁴⁸. Mistrz Ávila zaleca, aby prośbę o cnotę czystości zanosić do Boga przez wstawiennictwo świętych, a zwłaszcza przez orędownictwo „najczystszej Dziewicy Maryi”. Daje świadectwo pomocy jakiej udzieliła Matka Boża tym, którzy zmagali się z pokusami przeciwko czystości. Wyraża przekonanie, że Maryja jest miłośniczką tej cnoty. Jest to przyczyna dla której wysłuchuje tych, którzy ją pragną zachować⁷⁴⁹. Według Apostoła Andaluzji należy prosić Pana o „jakieś upodobanie” w Nim. Doświadczenie „słodczy pochodzącej od Boga” pomoże orantowi wzgardzić ponętami ciała⁷⁵⁰. Święty zaleca jednemu z kapłanów, aby prosił o ducha pobożności i pilnie strzegł tego daru, ponieważ cechą Bożego pocieszenia jest jego ulotność⁷⁵¹.

Według Apostoła Andaluzji należy również prosić, „aby Pan karmił nas z miłością”⁷⁵². Dzięki tej łasce, człowiek postępuje w poznaniu siebie samego, co prowadzi w konsekwencji do przemiany życia. Ponadto Święty widzi w takim postępowaniu Boga wobec duszy zapowiedź „wielkich łask”, jakich Stwórca pragnie udzielić⁷⁵³. Mistrz Świętych uważa, że człowiek nie może dojść do nieba o własnych siłach. Staje się przez to wyrazicielem wiary Kościoła, że łaska Boża jest koniecznie potrzebna do zbawienia. Według niego trzeba o nią zabiegać z „wielkim naleganiem”, naprzykrzając się Stwórcy⁷⁵⁴. Przykładem takiej modlitwy jest prośba zanoszona przez Mistrza de Ávila, aby osiągnąć poznanie daru zbawienia, jakie wysłużył Jezus Chrystus przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie⁷⁵⁵.

Ávila zaleca, aby obok prośby zanoszonej do Boga o łaski dla siebie, chrześcijanin nie zapominał o bliźnich. W duchu odpowiedzialności i miłości do Chrystusa należy modlić się za cały Kościół. Święty zachęca, aby polecać Bogu żywych członków wspólnoty Kościoła, ale także dusze w czyścicu cierpiące. Jego zdaniem trzeba również

⁷⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 567.

⁷⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 568.

⁷⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 558, „Huid, doncella, de cosa tan mala, y subíos al monte de la oración, y suplicad al Señor os dé algún gusto de sí (cf. Cant 8, 14), para que, esforzada vuestra ánima con la suavidad de él, despreciéis los lodosos placeres que hay en la carne”.

⁷⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 162...*, dz. cyt., s. 554, „Item, pedirle al Señor espíritu de devoción y guardar bien lo que le diere, porque *delicata est divina consolatio*”.

⁷⁵² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 669, „(...) suplicar al Señor que nos reprehenda con amor (...)”.

⁷⁵³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 669-670.

⁷⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Lecciones sobre la primera canónica...*, dz. cyt., s. 192, „(...) Oración, voces a Dios, deseando que dé su gracia y con gran instancia pidiéndola”.

⁷⁵⁵ Por. *Oración que usaba el venerable P. Mtro. Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 1003, „Al arcángel San Miguel pido me alcance gracia para conocer el tesoro que Jesucristo, mi Señor, me ganó. Amén”.

modlić się za tych „którzy nie znają Boga”, prosząc dla nich o łaskę wiary prowadzącej do zbawienia⁷⁵⁶. Wyżej wymienione błagania należy kierować do Matki Bożej, jak również „do męki Jezusa Chrystusa naszego Pana”⁷⁵⁷.

W jednym z kazań, Apostoł Andaluzji poleca słuchaczom modlić się za rządzących, biskupów, proboszczów, kaznodziejów. Od ich posługi uzależnia w dużej mierze postępowanie w dobrym ludu Bożego⁷⁵⁸. Święty modli się w słowach: „Panie, daj nam dobrych rządzących (...). Zachowaj królów; daj nam dobrych kapłanów i kaznodziejów”⁷⁵⁹. Apostoł Andaluzji wskazuje na trud, jaki wiąże się z obowiązkiem sprawowania rządów. Przypomina o „wielkiej odpowiedzialności”, jaką ponoszą rządzący wobec poddanych. Powinni oni posiadać odpowiednie „predyspozycje duchowe” (*disposición de espíritu*), do których należą miłość i gorliwość w szczeniu chwały Bożej, jak również troska o dobro wspólne⁷⁶⁰. Aby wypełnić te zadania sprawujący władzę powinien prosić Pana o roztropność w sprawowaniu rządów. Wzorem jest postawa króla Salomona, który doświadczając własnej słabości, szukał ratunku i rady u Boga. Prosił Go z całego serca, aby udzielił mu „światła mądrości” w kierowaniu królestwem⁷⁶¹. Według Apostoła Andaluzji, aby nie ulec pysze, rządzący powinien otaczać się ludźmi, którzy odznaczają się wysokim poziomem relacji z Bogiem (*personas espirituales*). Mają oni udzielać właściwych rad, podobnie jak czynili prorocy Gad (por. 1 Sm 22, 5) i Natan (por. 2 Sm 7, 2nn) wobec króla Dawida⁷⁶². W podobnych słowach Święty zwraca się do królów. Podkreśla, iż dobre życie króla w połączeniu z pokorną modlitwą owocuje wypełnieniem obowiązków. Pomaga w tym również towarzystwo „dobrych osób”, poświęconych Bogu, których rad nie powinien lekceważyć⁷⁶³. Według Ávila, w zarządzaniu państwem nie można kierować się jedynie duchem ludzkim. Należy dać się prowadzić przez „ducha niebieskiego i Bożego” (*espíritu celestial y divino*), aby wypełnić obowiązki stanu

⁷⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 664.

⁷⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 664, „Y estas oraciones han de ser las más de ellas enderezadas a dos partes: una, a nuestra Señora (...); y otra, a la pasión de Jesucristo nuestro Señor (...).”

⁷⁵⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]*..., dz. cyt., s. 91, „Si hay mal obispo, mal regidor, mal cura, mal predicador, cosa difícil es que haya buen pueblo”.

⁷⁵⁹ Juan de Ávila, *Sermón 5 [2]*..., dz. cyt., s. 91-92.

⁷⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 11*..., dz. cyt., s. 58-63.

⁷⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 11*..., dz. cyt., s. 74.

⁷⁶² Por. Juan de Ávila, *Carta 11*..., dz. cyt., s. 77.

⁷⁶³ Por. Juan de Ávila, *Advertencias necesarias para los reyes*, w: OC, vol. 2, s. 642.

zgodnie z wolą Stwórcy. Z tego powodu trzeba prosić Boga o „światło z nieba”, aby rozpoznać i wykonać to, co podoba się Bogu⁷⁶⁴.

Według Apostoła Andaluzji prośba zanoszona do Boga wypływa z uświadomienia sobie własnej słabości, co prowadzi w konsekwencji do postawy pokory i zaufania Bożemu miłosierdziu. Z tej ufności rodzi się w orancie pewność, że Bóg wysłucha modlitwy zgodnej z Jego wolą⁷⁶⁵.

3.3. MODLITWA MYŚLNA (*ORACIÓN MENTAL*)

Święty Jan de Ávila skupia szczególną uwagę na modlitwie myślniej (*oración mental*). Uważa, że wśród różnych dróg, prowadzących do spotkania z Bogiem jest ona powodem Jego największego zadowolenia. Jest ona rozmyślaniem, mającym na celu poznanie Boga, jak również siebie samego. Prowadzi to w konsekwencji do zerwania ze złem i skłania do przyjęcia i pokochania dobra⁷⁶⁶. Mistrz Świętych nazywa modlitwę myślną „lekarstwem na wszystko” (*medicina para todo*). Przynosi ona pocieszenie orantowi. Daje cierpliwość w przeżywaniu przeciwności i odporność wobec pokus. Święty widzi w niej również „hamulec dla namiętności” (*freno para pasiones*), przez co staje się ona schronieniem dla słabego człowieka⁷⁶⁷. Z tego powodu Apostoł Andaluzji zachęca do częstego ćwiczenia się w tym rodzaju modlitwy. Podkreśla, że nie wystarczy jedynie o niej mówić (*parlar* – dosł. paplać). Trzeba ją praktykować w swoim życiu, podobnie jak wszystkie cnoty⁷⁶⁸. Zwraca ponadto uwagę na „mocny zamiar” (*un propósito firmísimo*), aby kontynuować rozpoczęty proces relacji z Bogiem, pomimo trudności i różnego rodzaju przeszkód⁷⁶⁹. Jego zdaniem człowiek, który wszedł na drogę modlitwy, nie postąpi w niej i nie osiągnie korzyści bez wytrwałości w jej praktykowaniu⁷⁷⁰. Według Apostoła Andaluzji przykładem ufnej

⁷⁶⁴ Por. Juan de Ávila, *De la veneración que se debe a los concilios*, w: OC, vol. 2, s. 627-628.

⁷⁶⁵ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 7.

⁷⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1016, „Oración mental no es otra cosa, según lo que aquí pretendemos, sino que contino procuremos que nuestro pensamiento ande en busca del conocimiento de Dios, o de nosotros; y así examinando profundamente todas las cosas, vendremos a conocimiento de todas ellas; de lo cual se sigue un gran provecho: que cada cosa estimaremos conforme a su valor; con lo cual vendremos a menospreciar lo malo y a abrazar y amar lo bueno”.

⁷⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1017.

⁷⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1017.

⁷⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1017, „Lo segundo que en este ejercicio es menester, es que tengamos un propósito firmísimo de proseguir con lo comenzado y de no lo dejar por trabajo ni por persecución alguna”.

⁷⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1018, „Finalmente, que es necesario, para aprovechar en la oración, el perseverar en ella”.

i przedłużonej modlitwy jest postawa Zbawiciela⁷⁷¹. Wezwanie Chrystusa do nieustannej modlitwy (por. Łk 18, 1), interpretuje w następujący sposób: „Pan (...) chce przez to powiedzieć, aby wykonywać to dzieło często, pilnie i starannie. Ponieważ ci, którzy starają się spełniać dzieła miłe Bogu, a nie zabiegają o to, aby się modlić, pływają tylko jedną ręką, tylko jedną ręką walczą i tylko jedną stopą chodzą”⁷⁷². Mistrz Ávila zauważa ponadto, że koniecznym warunkiem „zażyłej relacji z Panem” jest zachowanie skupienia⁷⁷³. Święty rozumie je nie tyle jako jednorazowy akt służący spotkaniu ze Stwórcą, ale jako styl życia. Dlatego wskazuje na „zwyczaj skupienia” (*costumbre de recogimiento*). Według niego skupienie nie polega na odizolowaniu się od innych zajęć, czy poszukiwaniu samotności. Sztuką jest je zachować nie tylko podczas rozmowy z Bogiem, ale również w spotkaniach z ludźmi, lub w czasie wykonywanych obowiązków⁷⁷⁴. Według Apostoła Andaluzji wewnętrzne skupienie i wolność od wszystkiego co stworzone, sprzyja rozwojowi modlitwy⁷⁷⁵. Radzi aby w sytuacjach, które mogą stanowić okazję do rozproszenia, orant przede wszystkim pragnął skupienia. Najpierw jest akt woli (chcę się skupić), z którego wypływa działanie (wchodzę do swojej celi, albo do miejsca skupienia) i wytrwałe ćwiczenie się w tym co służy skupieniu. W tym staraniu się o wewnętrzne skupienie bardzo szybko przychodzi „oziębłość” (*frialdad*) i „zatwardziałość serca” (*dureza de corazón*). Pojawia się pokusa skorzystania z jakichś innych środków, umożliwiających kontakt z Bogiem. Według Apostoła Andaluzji najdoskonalszym remedium na ten kryzys jest wytrwałość w modlitwie⁷⁷⁶. Początkującym w życiu duchowym radzi, aby osiągać skupienie na modlitwie myślniej przez pewne ćwiczenia. Pomocą może być modlitwa ustna, lub lektura jakiejś książki. Istotna jest wierność („nie wychodzić z celi lub z miejsca skupienia”) i intencja z jaką to czynią („aby karmić przyjaźń”)⁷⁷⁷. Święty

⁷⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 688, Święty przypomina modlitwę Pana Jezusa w Ogrójcu, na górze Tabor, przed wskrzeszeniem Łazarza, jak również te momenty, kiedy Zbawiciel modlił się przez całą noc.

⁷⁷² Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 688.

⁷⁷³ Por. Juan de Ávila, *Carta 109. A una señora enferma*, w: OC, vol. 4, s. 428, „Para el trato familiar con nuestro Señor, para el cual Él la llama, conviene mucho el recogimiento del pensamiento y vivir dentro de sí”.

⁷⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1019.

⁷⁷⁵ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 13.

⁷⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1020.

⁷⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1020, „(...) pero porque los principiantes no se pueden tan presto asir a las cosas del espíritu, procuren de no dejar el recogimiento; para lo cual se puede ejercitar en alguna cosa exterior, como orar vocalmente, o leer en algún libro con intención que se ha de tomar amistad con la celda o con el lugar donde suele estar recogido, y no saque”.

tłumaczy, że skupienie na modlitwie nie jest aktem jednorazowym. Orant nie może zadowolić się jakąś jedną dłuższą chwilą skupienia. Nie czyni go ona jeszcze mężem duchowym. Zdaniem Mistra Ávila początkujący w życiu duchowym nie mogą poddawać się pokusie porzucenia skupienia, nawet wtedy go nie rozpoznają w swoim wnętrzu⁷⁷⁸. Zachowanie go i wytrwanie w nim, jest koniecznym warunkiem wzrostu duchowego i odniesienia korzyści z modlitwy⁷⁷⁹. Święty Jan de Ávila udziela jeszcze jednej ważnej rady dotyczącej modlitwy myślniej. Zachęca, aby zaniechać działania, które mogłoby oddzielić od wytrwania w ćwiczeniu modlitwy. Chodzi tutaj zwłaszcza o takie czyny, które mają zabarwienie dobra. Jeżeli to konieczne należy ofiarować swoją pomoc bliźniemu, zachowując przy tym ducha posłuszeństwa i miłości. Należy jednak tak podzielić swoje obowiązki, aby odnaleźć czas na modlitwę. Zdaniem Apostoła Andaluzji jest ona pokarmem, dzięki któremu dusza wzrasta w służbie Bożej. Dlatego w pierwszej kolejności człowiek powinien się troszczyć o siebie samego. Ma poznać jakie skłonności posiada i jakiego zła się dopuścił wobec Boga. Następnie ma zobaczyć dobroć i miłosierdzie Stwórcy. Święty uważa że nie dokona się to bez spokojnego rozważania. Stąd przypomina, że zawsze należy znaleźć czas i miejsce na modlitwę⁷⁸⁰.

Mistrz Świętych przestrzega również, przed duchowym ekshibicjonizmem. Jego zdaniem człowiek powinien zachować powściągliwość w dzieleniu się z innymi swoim doświadczeniem Boga na modlitwie. Orant ma zachować daleko idącą roztropność i dyskrecję, aby nie zapomnieć o skupieniu i rozmyślaniu. W przeciwnym razie może nawet narazić się na śmieszność, ze strony tych, którzy nie rozumieją o czym mówi⁷⁸¹. Z tego powodu Apostoł Andaluzji wskazuje na potrzebę kierownictwa duchowego. Człowiek postępujący na drodze modlitwy powinien dzielić się z osobą bardziej doświadczoną od siebie. Uchroni go to przed niebezpieczeństwem iluzji w życiu duchowym. Święty zachęca do szukania mistrza i do szczerości w odkrywaniu swojego wnętrza. Praktyka kierownictwa duchowego pomaga w rozeznawaniu subtelnych

⁷⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1020-1021.

⁷⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1021, „Es menester, pues, que, el que quisiere ser varón espiritual, se dé mucho al recogimiento; y así nos queda que el recogimiento es necesario al que quiere aprovechar en la oración”.

⁷⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1021; Zob. J. Ballesta Illán, *La iniciación cristiana en San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 180-182, „Necesidad de buscar momentos y lugares para la oración”.

⁷⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1021-1022.

pokus, jak również podaje rozwiązanie problemów, które człowiek może przeżywać w relacji z Bogiem⁷⁸².

Święty Jan de Ávila podkreśla, że wytrwanie w praktykowaniu modlitwy myślniej jest „najlepszym lekarstwem” na pokusy złego ducha, który na wszelkie sposoby próbuje oddzielić człowieka od rozmowy z Bogiem⁷⁸³. Proponuje dwie pory dnia, w których zachęca do oddania się tej formie modlitwy. Rano należy rozmyślać nad męką Pańską, a w nocy o własnej śmierci⁷⁸⁴. Według Mistrza Świętych te dwa tematy stanowią główną treść rozważań w modlitwie myślniej⁷⁸⁵.

3.3.1 Medytacja poranna

Rozważanie męki i śmierci Pana Jezusa zajmuje centralne miejsce w duchowości świętego Jana de Ávila⁷⁸⁶. Jego zdaniem, rozmyślanie nad tajemnicą Odkupienia prowadzi do poznania miłości Zbawiciela. Jednocześnie chroni człowieka przed nieufnością, smutkiem i małodusznością⁷⁸⁷. Apostoł Andaluzji przypomina, że: „Pan ukrzyżowany jest Tym, który raduje wszystkich, których poznanie własnych grzechów zasmuca, jest Tym który uniewinnia wszystkich, których Prawo potępia i Tym, który czyni synami Bożymi wszystkich, którzy byli niewolnikami szatana”⁷⁸⁸. Święty zachęca do wzniesienia oczu na Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego. Jest przekonany, że dodaje to siły każdemu, kto słabnie patrząc na swoje winy⁷⁸⁹. Stwierdza ponadto iż, rozmyślanie

⁷⁸² Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1022.

⁷⁸³ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1022, „Y porque son muchas y muy diversas las tentaciones con que el demonio pretende de sacarnos de la oración, (...) nota y ten aviso, que todo aquello que es causa y enfriamiento del espíritu es arte diabólica, contra la cual el último remedio para perfectamente lo vencer es no dejar la oración mental, antes darse de continuo a ella”.

⁷⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Breve regla de vida cristiana*, w: OC, vol. 2, s. 839, „Lo primero que debe hacer el que desea agradar a nuestro Señor, es tener dos ratos buenos entre día y noche diputados para oración. El de la mañana, para pensar en el misterio de la pasión, y el de la noche, para acordarse de la muerte (...)”; *Carta 75. A un su devoto [don Tello de Aguilar]*, w: OC, vol. 4, s. 323; Święty Jan de Ávila zachęca adresata listu, aby poświęcił przynajmniej trzy momenty w ciągu dnia na modlitwę – poranek, wieczór i noc.

⁷⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 12-13; *Carta 8*, dz. cyt., s. 49-51; *Carta 82...*, dz. cyt., s. 344-345; *Carta 85 [1]. A una devota suya*, w: OC, vol. 4, s. 352-354.

⁷⁸⁶ Por. J. Pulido Arriero, *Centralidad de la Pasión de Cristo en San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 569-589; B. Santos Olivera, *A propósito del Patronato del Beato Juan de Ávila sobre el Clero Secular español*, Carta Pastoral, Granada 1947, s. 13, „Jesucristo, y Jesucristo crucificado, era, ante todo, el tema predilecto de sus largas meditaciones y de sus sapientísimos consejos”; R. García Mateo, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 96-100.

⁷⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680.

⁷⁸⁸ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680, „Este Señor crucificado es el que alegra a los que el conocimiento de sus propios pecados entristece, y el que absuelve a los que la Ley condena, y el que hace hijos de Dios a los que eran esclavos del demonio”.

⁷⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680, „así quien sintiere desmayo mirando sus culpas, alce sus ojos a Jesucristo, puesto en la cruz, y cobrará esfuerzo”.

o męce Pańskiej nie zastąpi żadna książka. Z jednej strony uczy ono postępowania w cnotach, a z drugiej wzbudza nienawiść do grzechu. Jego zdaniem wyrazem „najwyższej niewdzięczności” jest zapomnienie „tak ogromnego dobrodziejstwa miłości”, objawionej w cierpieniu Zbawiciela⁷⁹⁰.

Apostoł Andaluzji, powołując się na świadectwo życia i nauczanie świętego Bernarda, rekomenduje rozważanie tajemnicy Odkupienia przynajmniej przez godzinę w ciągu dnia⁷⁹¹. Kapłanów zachęca, aby poświęcili temu ćwiczeniu około dwie godziny⁷⁹². Święty Jan de Ávila, proponuje medytację męki Pańskiej w godzinach porannych⁷⁹³ według ustalonego porządku na poszczególne dni tygodnia. Przedstawia go swojej córce duchowej w traktacie *Audi, filia*⁷⁹⁴. W poniedziałek proponuje medytację o modlitwie Pana Jezusa w Ogrójcu, pojmaniu Go i o tym, co przeżył tej nocy w domu Annasza i Kajfasza. Wtorek ma być poświęcony rozważaniu oskarżeń jakie usłyszał Zbawiciel i „okrutnemu biczowaniu” (*cruelles azotes*) przy kolumnie. W środę ma rozmyślać o wyszydzeniu Jezusa, przez ukoronowanie cierniem i ukazanie Go ludowi w szkarłatnej szacie z trzcina w ręce⁷⁹⁵. Święty zwraca szczególną uwagę na dzień ustanowienia sakramentu Eucharystii i Kapłaństwa: „Czwartku nie możemy pozbawić jego najwznioślejszego misterium, to znaczy, jak Syn Boży z głęboką pokorą umył nogi swych uczniów, a następnie dał im swe Ciało i Krew na pokarm życia, polecając im i wszystkim kapłanom, którzy mają nadejść, by czynili to samo *na Jego pamiątkę* (Łk 22, 19)”⁷⁹⁶. Mistrz Świętych zachęca Sanchę Carrillo do duchowej obecności w Wieczerniku i ufności w to, że również ona zostanie oczyszczona a jej głód zaspokojony. W piątek proponuje jej rozmyślanie o sądzie Piłata nad Jezusem i skazaniu Go na śmierć. Ma rozważać o tym, jak Zbawiciel wziął krzyż na swoje

⁷⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680, „un tan inmenso beneficio de amor, como fue padecer Cristo por nos (...)”.

⁷⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 680-681.

⁷⁹² Por. Juan de Ávila, *Carta 5...*, dz. cyt., s. 36; *Carta 8...*, dz. cyt., s. 49; W tym liście zachęca do poświęcenia modlitwie porannej przynajmniej półtorej godziny.

⁷⁹³ Por. Juan de Ávila, *Carta 1...*, dz. cyt., s. 12; *Carta 5...*, dz. cyt., s. 35; Wskazuje godzinę rozpoczęcia i czas trwania modlitwy (od około trzeciej do piątej nad ranem).

⁷⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 692; *Carta 5...*, dz. cyt., s. 35-36; W tym liście podaje podobny porządek tajemnic męki, rozważanych w poszczególne dni tygodnia z wyjątkiem czwartku. W tym dniu proponuje pisze rozmyślanie nad wyrokiem i dźwiganie krzyża przez Pana Jezusa.

⁷⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 692.

⁷⁹⁶ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 692, „*El jueves*, no le podemos quitar su misterio muy excelente, conviene a saber, cómo el Hijo de Dios con profunda humildad lavó los pies a sus discípulos, y después les dio su Cuerpo y Sangre en manjar de vida, mandando a ellos, y a todos los sacerdotes que habían de venir, que *hiciesen lo mismo en memoria de él* (Lc 22, 19)”.

ramiona, został do niego przybity i umarł, powierzając siebie Ojcu. Sobota ma być dniem, w którym należy medytować o przebiciu boku Chrystusa, jak również o zdjęciu z krzyża i złożeniu ciała Jezusa w ramiona Maryi, a następnie w grobie. Święty zachęca swoją duchową córkę, aby towarzyszyła Jezusowi, zstępującemu do „otchłani świętych ojców” (*al limbo de los santos padres*), aby udzielić im radości. Ma również łączyć się z boleścią Matki Najświętszej i pomagać Jej w przeżywaniu cierpienia. Zdaniem Mistrza Ávila jest do tego nie tylko zobowiązana, ale również wiele skorzysta rozmyślając w ten sposób. Niedziela jako dzień Zmartwychwstania Pana jest przeznaczony na rozmyślanie o tej tajemnicy, jak również o chwale Nieba, jaką posiadają ci, którzy tam przebywają⁷⁹⁷. Warto zauważyć, że Apostoł Andaluzji kładzie szczególny nacisk na porę nocną we czwartek. Jego zdaniem, sprzyja ona rozważaniu męki Pańskiej od pojmania Jezusa, poprzez postawienie Go przed Annaszem i Kajfaszem, wyszydzenie i zniewagi, aż do uwięzienia. Święty oczyma wyobraźni przedstawia obraz „ciężkiego więzienia” (*carcel muy dura*), w którym Zbawiciel był tak pilnie strzeżony, że uniemożliwiało mu to jakikolwiek odpoczynek. Z tego powodu Mistrz Ávila, zaleca swojej duchowej córce, aby jak najmniej spała w czasie czwartkowej nocy. Powołuje się na pewną osobę, zdaniem której, nie powinno się wcale spać w tym czasie⁷⁹⁸. Zachęca Sanchę Carrillo w słowach: „Proś Go, by dał Ci udział w części swej męki i podejmij dla Niego *każdej czwartkowej nocy* jakiś jej fragment, szczególnie ten, który Ci wskaże”⁷⁹⁹.

Święty Jan de Avila proponuje dwa sposoby rozmyślania o tajemnicach życia i śmierci Pana Jezusa. Pierwszym z nich jest wyobrażenie sobie Jezusa w ciele człowieka. Drugim jest rozważanie bez użycia wyobraźni⁸⁰⁰. Mistrz powołuje się na tajemnicę Wcielenia Syna Bożego, dzięki której stał się widzialny dla ludzi. Pozwala to rozmyślać o Zbawicielu, spoglądając na Niego oczyma ciała, co umożliwi patrzenie na Niego oczyma wiary⁸⁰¹. Apostoł Andaluzji podkreśla znaczenie obrazów przedstawiających Pana Jezusa, które proponuje nam Kościół⁸⁰². Odwołują nas one do

⁷⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 692.

⁷⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 692-693.

⁷⁹⁹ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693, „Pedidle vos a él parte de sus penas, y tomad vos por él *cada noche del jueves* alguna en particular, la que él os encaminare”.

⁸⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693.

⁸⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693.

⁸⁰² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 693, „nuestra Madre la santa Iglesia (...), nos propone imágenes del cuerpo del Señor”.

Osoby Zbawiciela i pobudzają świadomość Jego obecności. Dla Mistrza Świętych, wizerunki Pana stanowią ważny stopień, aby pójść dalej w rozmyślaniu o Jego życiu i śmierci⁸⁰³. Wyjaśnia: „(...) wszystko, co związane jest z naszym Panem, wszystko, co Jego dotyczy i przedstawia, posiada cudowną moc, by przybliżyć nas do Niego”⁸⁰⁴. Według Apostoła Andaluzji są one zwyczajnymi środkami, które prowadzą człowieka do rozmyślania o tym co wzniosłe. Są one dostosowane do poziomu tych, którzy z pokorą z nich korzystają rozpoczynając drogę modlitwy. Jeżeli posłużą się nimi Bóg podniesie ich na wyżyny ducha⁸⁰⁵. Święty wskazuje, że ci, którzy rozpoczynają modlitwę od „myśli bardzo wzniosłych” (*pensamientos muy altos*) narażają się na niebezpieczeństwo upadku. Porywają się na wyższy poziom, mylnie oceniając swój rozwój duchowy. Później nie potrafią już wrócić do rozważania o tym, co proporcjonalne z ich kondycją duchową. Apostoł Andaluzji porównuje ich do ptaka, który za wcześnie wychodzi z gniazda. Nie potrafi on kontynuować rozpoczętego przez siebie lotu. Nie umie również powrócić do siebie i naraża się na upadek⁸⁰⁶. Święty wskazuje drogę modlitwy, począwszy od rzeczywistości zwyczajnych do wyższych. Proponuje rozpoczynać od rozmyślania o własnej grzeszności, aby następnie rozważać o Człowieczeństwie Jezusa Chrystusa. Pozwoli to w końcu wznieść się na poziom Jego bóstwa⁸⁰⁷.

Święty Jan de Ávila podaje swojej córce duchowej sposób rozmyślania o męce Pańskiej. Radzi jej, aby zadbała o skupienie i przestrzeń modlitwy. Następnie ma odmówić spowiedź powszechną, przypominając sobie grzechy popełnione od ostatniej spowiedzi i prosząc o ich przebaczenie. Ma to na celu stanięcie przed Panem w całej prawdzie o sobie. Kolejnym krokiem, jaki poleca Apostoł Andaluzji, jest modlitwa ustna (*algunas oraciones vocales*). Po niej następuje lektura dotycząca męki Pana Jezusa⁸⁰⁸. Święty wskazuje na podwójny cel czytania duchowego. Po pierwsze, ma ukazać w jaki sposób przebiegało konkretne wydarzenie, aby wiedziała o czym rozmyślać. Po drugie, lektura ma pomóc w „skupieniu serca” (*para recogeros el*

⁸⁰³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693.

⁸⁰⁴ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693, „(...) todo lo de nuestro Señor, y lo que le toca y representa, tiene virtud maravillosa para llevarnos a él”.

⁸⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693, „Y por esta bajeza quiere Dios que comiencen humillados los que él ha de subir de su mano a cosas mayores”.

⁸⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 693-694.

⁸⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694.

⁸⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694.

corazón), aby podczas rozważania nie ulec rozproszeniu i oziębłości. Nie należy czytać jednak zbyt wiele, aby nie doprowadzić się do zmęczenia. Chodzi bardziej o smakowanie treści, która ma „rozbudzić pragnienie duszy” (*para despertar el apetito del ánima*) i wspomóc modlitwę⁸⁰⁹. Święty podaje autorów, których pisma mogą posłużyć do rozważania męki Jezusa Chrystusa. Wymienia świętego Augustyna i jego *Meditaciones* w języku łacińskim (*Meditationum liber unus*), jak również Ludwika z Granady (*Libro de oración y meditación*) i Kartuza (*Vita Christi*)⁸¹⁰. Apostoł Andaluzji radzi swojej duchowej córce, aby po zakończeniu lektury w postawie klęczącej, „skupiając oczy” (*recogidos vuestros ojos*) modliła się o światło Ducha Świętego. Ma prosić z natarczywością o „zmysł współczucia i miłości” (*sentido compasivo i amoroso*), aby pobudził ją do rozmyślania o cierpieniach Chrystusa⁸¹¹. Zachęca Sanchę Carrillo, aby wyobraziła sobie ten fragment męki, który pragnie rozważyć. Jeśli to nie będzie jej dane, niech uświadomi sobie, że obraz cierpienia Zbawiciela jest tak blisko – w jej sercu⁸¹². Mistrz Świętych nie poleca wiele rozmyślać, ale daje następujące wskazanie: „(...) zdaj sobie sprawę, że masz Go tam obecnego, i zwróć oczy swej duszy na Jego stopy, lub na ziemię blisko Niego, i z całą czcią patrz na to, co wówczas przechodził, tak jakbyś była przy tym obecna i słuchaj tego, co mówił Pan z całą uwagą”⁸¹³. Przede wszystkim zachęca ją do wpatrywania się „spojrzeniem pełnym spokoju i prostoty” (*con una sosegada y sencilla vista*) w Najświętsze Serce Pana Jezusa. W nim odnajdzie źródło miłości, która niewymownie przewyższała cierpienia Zbawiciela⁸¹⁴.

⁸⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694.

⁸¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694; Święty Jan de Ávila dostosowuje lekturę do poziomu duchowego rozwoju adresatów swoich pism; *Carta I...*, dz. cyt., s. 12; W tym liście poleca obok dzieł Kartuza, świętego Bernarda i świętego Augustyna, takie książki jak: *Passio duorum* (*Tractado de devotissimas y muy lastimosas contemplaciones de la pasión del Hijo de Dios, e compasión de la Virgen sancta María, llamado Passio duorum*), *Contemptus mundi*, a także drugą i piątą część *Abecadła duchowego* (*Abecedario espiritual*) Franciszka de Osuny (nie pozwala czytać trzeciej części tego dzieła); *Carta 5...*, dz. cyt., s. 38; Proponuje pewnemu kaznodziei *Passio duorum*, *Abecedario espiritual*, *Vitas patrum*, *De collationibus patrum*, *De octo vitiis*, a także książkę autorstwa Henrico Herpio *De duodecim mortificationibus*; Zob. J. Pulido Arriero, *Centralidad de la Pasión de Cristo en San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 574-575.

⁸¹¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694.

⁸¹² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 694.

⁸¹³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695, „(...) mas haced cuenta que lo tenéis allí presente, y poned los ojos de vuestra ánima en los pies de él, o en el suelo cercano a él, y con toda reverencia mirad lo que entonces pasaba, como si a ello presente estuviérades, y escuchad lo que el Señor hablaba con toda atención”.

⁸¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 695.

Święty Jan de Ávila wskazuje, że celem rozważania o męce Pana Jezusa jest naśladowanie cierpienia Zbawiciela oraz wypełnienie prawa Pańskiego⁸¹⁵. Jego zdaniem obcowanie z Bogiem na modlitwie powinno mieć swój wyraz w życiu chrześcijańskim. Oburza go postępowanie tych, którzy oplakują cierpienia Chrystusa, a w codzienności nie potrafią cierpliwie znosić przeciwności. Apostoł Andaluzji uważa, że każdy kto rozważa o cierpliwości Pana Jezusa wobec zadawanego Mu cierpienia, powinien naśladować Go w tej postawie⁸¹⁶. Mistrz Ávila radzi swojej córce duchowej: „Dlatego nie powinnaś rozważać męki i odczuwać współczucia, jak ktoś kto przypatruje się temu wydarzeniu z bezpiecznego miejsca, lecz jak ten, kto ma towarzyszyć Panu w tym samym cierpieniu. A spoglądając na Niego nabierz siły by pić z Nim Jego kielich, bez względu na to jak gorzkim byłby dla ciebie”⁸¹⁷. Według Apostoła Andaluzji, właściwie przeżyta medytacja męki Pańskiej owocuje umartwieniem ciała, umartwieniem namiętności i naśladowaniem miłości Najświętszego Serca Pana Jezusa⁸¹⁸. Mistrz Ávila uważa iż, rozważanie cierpień Chrystusa prowadzi do unicestwienia pragnienia zaszczytów, bogactw i rozkoszy tego świata z miłości do Ukrzyżowanego. Pobudza oranta do pełnego wdzięczności oddania się Panu, a w konsekwencji do poszukiwania możliwości współuczestnictwa w krzyżu Zbawiciela poprzez cierpienie. To ukierunkowanie pragnienia człowieka z rzeczy światowych na chęć towarzyszenia Chrystusowi w Jego cierpieniu jest przede wszystkim łaską Ukrzyżowanego. On dokonuje przemiany tego, co przykre i wzgardzone przez ludzi, w to co słodkie i godne czci. Doświadczenie zjednoczenia z Ukrzyżowanym prowadzi oranta do odrzucenia tych rzeczywistości, o które zabiegają ludzie światowi⁸¹⁹. Kolejnym owocem medytacji o męce Pana Jezusa, jest według świętego Jana de Ávila, „umartwienie namiętności” (*la mortificación de las pasiones*). Apostoł Andaluzji poucza, że najlepszym lekarstwem na rany powstałe z powodu ludzkich namiętności (*pasiones*) jest męka Chrystusa (*la pasión de Cristo*)⁸²⁰. Święty,

⁸¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 698, „(...) el fin de la meditación de la pasión ha de ser la imitación de ella, y el cumplimiento de la ley del Señor”; Zob. A. Berengueras de Vilar, *La abnegación...*, dz. cyt., s. 17-18, „Imitación de Jesucristo trabajado”.

⁸¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 699.

⁸¹⁷ Juan de Ávila, *Audi filia, [II]*, dz. cyt., s. 699, „Por tanto, no debéis considerar la pasión y tener compasión, como quien mira este negocio de talanquera, sino como quien ha de acompañar al Señor en el mismo padecer. Y con mirarle a él, cobrad vos esfuerzo para beber su cáliz con él, por mucho que os amargue”.

⁸¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 699-707.

⁸¹⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 700.

⁸²⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 701.

korzystając z Księgi proroka Izajasza, porównuje Pana Jezusa do „kwiatu gałązki Jessego” (por. Iz 11, 1). Zauważa, że niektóre kwiaty starte i położone na ranę działają na nią kojąco i stają się skutecznym lekarstwem⁸²¹. Podobnie Chrystus, porównany do kwiatu: „starty na krzyżu i położony przez pobożne rozważanie na naszych ranach, choćby nie wiadomo jak były niebezpiecznymi, uzdrawia je”⁸²². Apostoł Andaluzji zachęca swoją córkę duchową do rozpoznania swoich najgłębszych namiętności i złych skłonności. Ta świadomość własnej grzeszności i popełnionych win jest przede wszystkim łaską Boga, który najlepiej zna serce człowieka⁸²³. Święty zauważa ponadto, że wielką pomocą w poznaniu swoich słabości jest rozważanie cnót Pana Jezusa, które ukazały się zwłaszcza podczas męki. Zachęca swoją córkę duchową: „Wpatruj się w Jego łagodność, miłość, cierpliwość, nigdy nie zwyciężoną, w Jego głębokie milczenie (...)”⁸²⁴. W ten sposób Ukrzyżowany stanie się dla niej „zwierciadłem” (*el espejo*), w którym będzie mogła się przeglądać, aby poprawić najbardziej skryte niedoskonałości i wzrastać w cnocie. Mistrz Ávila radzi aby, nie poddawała się zwątpieniu, ale z ufnością stanęła przed Panem i prosiła Go o uzdrowienie. Ukrzyżowany uczyni jej tę łaskę, ponieważ nie tylko jest zwierciadłem ukazującym braki człowieka, ale dzięki swej zbawczej męce jest najlepszym lekarstwem na ludzkie zranienia⁸²⁵. Warto podkreślić, że dla Apostoła Andaluzji „umartwienie namiętności” jest nie tylko owocem rozważania męki Pańskiej, ale również pomocą w medytacji. Związane jest to z walką wewnętrzną. Potrzeba w tym zmaganiu wielkiej determinacji. Jego zdaniem, tylko ten może postąpić w zażyłej relacji z Panem, kto zwycięży nad swoimi namiętnościami⁸²⁶. Apostoł Andaluzji zauważa: „Nie byłoby bowiem rzeczą słuszną, by ów najśłodszy sen, jakim zasypia się w uciszeniu w Jego ramionach, został dany tym, którzy najpierw nie walczyli i pośród trudów zwyciężyli siebie samych”⁸²⁷. Święty porównuje „nieumartwione namiętności” (*las pasiones no mortificadas*) do

⁸²¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 701.

⁸²² Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 701, „así Jesucristo, molido en la cruz y puesto en devota consideración sobre nuestras llagas, cuanto quier que sean peligrosas, son sanas por él”.

⁸²³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 702.

⁸²⁴ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 702, „Mirad vos su mansedumbre, su caridad, su paciencia nunca vencida, su profundo silencio (...)”.

⁸²⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 702; Zob. A. Berenguera de Vilar, *La abnegación...*, dz. cyt., s. 18-19, „En muchas de sus páginas va repitiendo el Maestro que Cristo en la cruz es el espejo en que debemos mirarnos constantemente”.

⁸²⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 703.

⁸²⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 703, „Porque aquel dulcísimo sueño, que con sosiego en sus brazos se duerme, no es razón que se dé sino a los que primero han peleado, y con trabajos vencido a sí mismos”.

dymu, który uniemożliwia człowiekowi jasne spojrzenie na Pana. Brak czystości sprawia, że dusza nie jest w stanie połączyć się z Bogiem „w sposób wyjątkowy, tajemny i zastrzeżony dla tych, którym Pan chce tego udzielić”⁸²⁸. Trzecim owocem medytacji męki Pana Jezusa jest wejście w Jego Najświętsze Serce i naśladowanie Jego miłości⁸²⁹. Apostoł Andaluzji zachęca swoją córkę duchową do rozważania nad „myślami Jego Serca” (*los pensamientos de su corazón*) podczas męki. Prowadzi to do pytania o przyczynę tak wielkiego uniżenia i cierpienia Syna Bożego. Święty Jan de Ávila odnajduje odpowiedź w Słowie Bożym: „Umiłował nas i obmył nas Krwią swoją z naszych grzechów” (Ap 1, 5). Mistrz Świętych zachęca Sanchę Carrillo, aby usilnie medytowała nad tym zdaniem. Używa w tym kontekście słowa *rumiar*, które oznacza dosłownie „przeżuwać, trawić”. Powinna „trawić”, to znaczy nieustannie powtarzać i rozmyślać nad tymi słowami, aby zakorzeniły się w jej sercu. Ma się nad nimi zatrzymać, aby w ich świetle, rozważać miłość Zbawiciela, która płonie w Jego Sercu. Wyraża się ona przez cierpienie podczas męki dla zbawienia człowieka⁸³⁰. Apostoł Andaluzji wskazuje na potrzebę uważnego wpatrywania się i rozważania „promieniującej i wybitnej miłości” Boga do człowieka. Prowadzi to do poznania miłości, która nadaje sens zbawczemu cierpieniu Syna Bożego. W konsekwencji skłania oranta do wdzięczności za dar Odkupienia i naśladowania Zbawiciela⁸³¹.

Święty Jan de Ávila podsumowuje rozważanie o męce Pańskiej kilkoma zachętami natury praktycznej. Zaleca „wytrwałość w medytacji owej świętej męki”. Jego zdaniem, nie można się zniechęcać brakiem upodobania w tym ćwiczeniu, gdyż samo wytrwanie w nim, zostanie nagrodzone przez Pana⁸³². Warto podkreślić, że Mistrz Świętych wskazuje w tym miejscu na inne treści, o których można rozmyślać. Różnorodność rozważanych tematów zależy od naturalnych skłonności oranta, a także od łaski Boga, który prowadzi w modlitwie⁸³³. Apostoł Andaluzji wyraża przekonanie że dzięki „skupieniu serca” (*por vía del recogimiento del corazón*) człowiek może przez

⁸²⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 703, „(...) ni dejan haber aquella pureza que ha menester el ánima para unirse con Dios, a modo de casta esposa, por un modo particular, secreto, y guardado para aquellos a quien el Señor lo quiere dar (...)”.

⁸²⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 704.

⁸³⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 704, „Rumiad estas palabras, asentaldas en vuestrocorazón, y paraos a pensar cuán excesivo y admirable amor es aquel que así arde en el corazón que hace pasar tales cosas de fuera”.

⁸³¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 706.

⁸³² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 713.

⁸³³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 713; Święty proponuje „medytację o stworzeniach” (*la meditación de las criaturas*), jak również „o dobrodziejstwach Bożych” (*de los beneficios de Dios*).

rozmyślanie dojść do umiłowania Stwórcy. Celem medytacji ma być ostatecznie miłość. W tym kontekście, osobom obciążonym różnymi zajęciami radzi, aby trwały w obecności Pana, wypełniając je z miłości do Niego. Ludzi, którzy nie posiadają daru „długiej i wewnętrznej modlitwy” (*larga e interior oración*), zachęca do ustnej modlitwy poszczególnymi stacjami męki Pańskiej i krótkiego rozmyślenia o nich. Pomocą w tym ćwiczeniu może być „jakiś pobożny obraz” (*alguna imagen devota*), lub książki o męce Chrystusa. Według Świętego mogą być one stopniami prowadzącymi do modlitwy wewnętrznej. Skrupulantów, którzy są skłonni do zamartwiania się z powodu własnych grzechów pociesza, że wołą Bożą wobec nich jest, nie tylko spełnianie pokuty i umartwienia, ale również „nadzieja przebaczenia” (*la esperanza del perdón*), jaką winni posiadać⁸³⁴. Kieruje do nich następujące pouczenie: „(...) niech, skoro ucałowali Jego Najświętsze stopy oplakując grzechy, podniosą się do ucaławiania Jego rąk za otrzymane dobrodziejstwa i niech żyją pośród bojaźni i nadziei, gdyż jest to bezpieczna droga”⁸³⁵. Święty Jan de Ávila zachęca swoją córkę duchową, aby nie zaniedbywała modlitwy z powodu niewiedzy lub pychy tych, którzy w niej pobłądzili. Powinna brać przykład z Pana Jezusa i Jego Świętych, aby zwrócić większą uwagę na rozmowę z Bogiem, nie zniechęcając się błędami innych⁸³⁶.

3.3.2. Medytacja wieczorna

Na godziny wieczorne lub nocne, święty Jan de Ávila proponuje rozmyślanie służące poznaniu siebie samego (*propio conocimiento*)⁸³⁷. Jego zdaniem, to ćwiczenie duchowe chroni człowieka przed uleganiem złudzeniom na swój temat. Jest koniecznym stopniem do zjednoczenia z Bogiem⁸³⁸. Droga „pokornego poznawania siebie” (*el humilde conocimiento de sí*), chroni człowieka przed pychą i otwiera na kontakt ze Stwórcą⁸³⁹. Apostoł Andaluzji uzależnia poznanie Boga od uprzedniego

⁸³⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 713.

⁸³⁵ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 713, „(...) y que, pues han besado sus sacratísimos pies, llorando pecados, se levanten a besarle las manos por los beneficios recibidos, y caminen entre temor y esperanza, que es camino seguro”.

⁸³⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 713-714.

⁸³⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 663; *Carta 5...*, dz. cyt., s. 35; *Carta 1...*, dz. cyt., s. 12; *Carta 8...*, dz. cyt., s. 50.

⁸³⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 658.

⁸³⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 660.

poznania kruchej kondycji ludzkiej⁸⁴⁰. Według niego jest to pewna droga do poznania Boga (*conocimiento de Dios*), który odpowiada na wszelkie pytania i potrzeby oranta⁸⁴¹. Na początku człowiek powinien „kopać w ziemi własnej małości” (*cavar en la tierra de vuestra poquedad*). Takie rozważnie pomaga w pozbywaniu się miłości własnej i oparciu się na Bogu, jako mocnym fundamencie⁸⁴². Święty poleca tę medytację wszystkim, którzy proszą go o radę w życiu duchowym. Dotyczy to również sprawujących władzę. Apostoł Andaluzji uważa, że ten, kto nosi ciężar odpowiedzialności za innych, powinien uważnie patrzeć na siebie i oceniać sprawiedliwie swoje postępowanie, aby mógł czynić podobnie wobec podwładnych. Ponieważ jest osobą publiczną, aby dobrze wypełniać swoje obowiązki, musi wpatrywać się w „zwierciadło” (*espejo*), którym jest Jezus Chrystus. Rządzący reprezentują „Pana ludzi i aniołów”, stąd są wezwani do naśladowania Go w swoim życiu⁸⁴³.

Święty Jan de Ávila wskazuje, że poznanie siebie dokonuje się poprzez czytanie duchowe i złączoną z nim modlitwę⁸⁴⁴. Podaje konkretne wskazówki dotyczące rozważania własnej kondycji. Najpierw ma temu służyć odpowiednia lektura (*libro de buena doctrina*). Z jednej strony, pomoże ona dostrzec własne grzechy, a z drugiej, stanie się pokarmem dla duszy na drodze do Boga. Zdaniem Apostoła Andaluzji nie powinno się czytać zbyt wiele, a wobec tekstu należy zachować „umiarkowaną i spokojną uwagę” (*una mediana y descansada atención*), aby nie stał się on przeszkodą w swobodnej relacji z Panem. Stwierdza ponadto, że czasami należy przerwać czytanie, aby zatrzymać się i przemyśleć to, co pojawiło się w sercu podczas lektury⁸⁴⁵. Święty wskazuje, iż praktyce *propio conocimiento* powinna towarzyszyć świadomość z kim zamierzamy rozmawiać. Zachęca swoją duchową córkę, aby w postawie klęczącej pomyślała „do jakiego znakomitego i wielkiego Majestatu” będzie mówić. Ponadto zwraca uwagę na fakt, że Pana Boga nie należy szukać gdzieś daleko, ponieważ znajduje się On w jej wnętrzu. Ze strony człowieka potrzeba postawy uniżenia „wobec

⁸⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 82*, dz. cyt., s. 344, „Sabed distinguir entre el oro que de Él os viene y el lodo que vos sois; y no creáis que subís más en su conocimiento de cuanto bajáis en el vuestro”; *Audi filia [II]*, dz. cyt., s. 661.

⁸⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 12. A un señor de estos reinos*, w: OC, vol. 4, s. 87.

⁸⁴² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 661.

⁸⁴³ Por. Juan de Ávila, *Carta 12...*, dz. cyt., s. 96-98.

⁸⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 663.

⁸⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 663-664.

nieskończonego Bytu” i prośby, aby móc z Nim rozmawiać. Święty radzi, aby rozpocząć modlitwę od odmówienia spowiedzi powszechnej i zwrócenia szczególnej uwagi na grzechy popełnione w ciągu dnia. Pomaga to w uświadomieniu sobie własnej małości i skłania do prośby o przebaczenie. Następnie Mistrz Świętych poleca odmówić „jakieś modlitwy” (*algunas devociones*). Mają one znaczenie, ponieważ „służą do rozbudzenia pobożności duszy” (*sirven para despertar la devoción del ánima*). Modlitwy ustnej nie może być jednak zbyt wiele, aby nie doprowadziła do zmęczenia⁸⁴⁶. Po zakończeniu tej formy modlitwy należy postarać się o wewnętrzne skupienie. Apostoł Andaluzji wyraża to w nakazie skierowanym do swojej córki duchowej, aby weszła w „głębinę swojego serca”. Pomoże jej to w znalezieniu się w obecności Boga⁸⁴⁷.

Główną treścią rozmyślania, mającego na celu poznanie siebie jest medytacja o śmierci i sądzie⁸⁴⁸. Zdaniem Mistrza Ávila, trzeba ją przeprowadzać „rozważając powoli i z wielką uwagą, koniec tego życia i że należy zdać sprawę z każdego zbędnego słówka, które się wypowiedziało i innych podobnych spraw”⁸⁴⁹. W *Audi, filia*, poleca swojej córce duchowej, aby zdała sobie sprawę, że istnieje dzięki dobroci Stwórcy. To On uczynił ją rozumnym stworzeniem. Obdarzył ciałem i duszą, aby jej służyły na chwałę Boga⁸⁵⁰. Następnie nakazuje wyobrazić sobie własną śmierć. Kreśli jej obraz, posługując się wyrazistym językiem. Mówi między innymi o „poceniu się śmiertelnym potem”, złożeniu ciała do grobu i jego rozkładzie. Czyni to w celu, aby posiadała „prawdziwe poznanie” (*verdadero conocimiento*) i zdolność panowania nad swoim ciałem⁸⁵¹. Apostoł Andaluzji kontynuuje rozważanie, rozmyślając co stanie się z duszą w godzinie śmierci: zostanie opuszczona przez swoje zmysły i pełna udręki; nie będzie umiała prosić o pomoc Pana Boga; stanie przed Nim, a On podejmie decyzję o jej potępieniu lub zbawieniu. Mistrz Ávila napomina swoją córkę duchową, aby w tym życiu nie pobudzała do gniewu Boga, od którego w chwili śmierci będzie potrzebowała pomocy. Wtedy będzie oskarżana przez demonów o każdy grzech z osobna. Dlatego tak

⁸⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 664.

⁸⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 665.

⁸⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 665-668; Apostoł Andaluzji poświęca tym zagadnieniom rozdziały 60 i 61 *Audi, filia*.

⁸⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Breve regla...*, dz. cyt., s. 839, „(...) considerando muy despacio y con mucha atención cómo se ha de acabar esta vida y cómo ha de dar cuenta de la más chica palabra ociosa que hobiere hablado (cf. Mt 12, 36), con otras cosas semejantes”.

⁸⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 665.

⁸⁵¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 665-666.

bardzo jej będzie potrzebne miłosierdzie Boże⁸⁵². Mistrz Świętych zachęca: „Pomyśl więc, w chwili swojego skupienia, jak w tym szczególnym momencie będziesz stawać przed sądem Bożym, samotna i оголоcona ze wszystkiego, w towarzystwie dobra lub zła, które uczyniłaś. I powiedz naszemu Panu, że już w tej chwili stajesz przed Nim z pragnieniem, by pozyskać dla siebie miłosierdzie na tę godzinę, gdy z konieczności będziesz musiała odejść z tego świata”⁸⁵³. Aby opisać stan duszy na sądzie, Święty używa obrazów z życia codziennego. Poleca, aby wyobrazić sobie, że jest się złodziejem, którego pochwycono na kradzieży, bądź niewierną żoną przyłapaną przez męża na cudzołóstwie. Stoją zawstydzeni swoim postępowaniem. Podobnie człowiek, który zgrzeszył przeciw Bogu, powinien się wstydzić i oskarżać przed Nim. Ma sobie przypomnieć najpierw najcięższe grzechy, jednak bez zatrzymywania się nad nimi. Należy je rozważać w ogólności, aby uznać popełnione zło⁸⁵⁴. Apostoł Andaluzji zwraca ponadto uwagę że, w dniu sądu dusza będzie musiała zdać rachunek z tego, jak współpracowała z łaską Bożą i jak odpowiadała na miłość Boga. Powodem lęku powinien być nie tylko fakt braku zaangażowania w służbę Bogu, ale pogardzenie Jego miłością, ucieczka, bądź odwracanie się od Niego⁸⁵⁵. Porównanie dobra otrzymanego od Pana z własną niewdzięcznością i uczynionym złem budzi w człowieku poczucie wstydu. Apostoł Andaluzji uspokaja swoją córkę duchową, aby nie niepokoila się z powodu niewystarczającego zawstydzienia i bólu. Poleca jej wytrwać w tym rozważaniu, przedstawić przed Bogiem „swoje serce tak zranione i dłużne” (*vuestro corazón tan lligado y tan adeudado*) i błagać Boga, aby pokazał jej kim naprawdę jest i na co zasługuje. Ma nie tylko zrozumieć, ale także doświadczyć i odczuć własnej złości i niegodności⁸⁵⁶. Święty zwraca uwagę, aby poznawanie własnej kondycji nie dokonywało się w pośpiechu. Rozważania powinny trwać „długo i spokojnie” (*han de ser largas y con mucho sosiego*), aby wola powoli nasiąkała poczuciem niegodności, odkrytej uprzednio przez rozum⁸⁵⁷. Apostoł Andaluzji radzi, aby osądzić się z „wielką prostotą i prawdą jako osobę bardzo złą, zasługującą na wszelką wzgardę i każdą mękę,

⁸⁵² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 666.

⁸⁵³ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 666.

⁸⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 666-667.

⁸⁵⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 667.

⁸⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 667, „Porque el efecto de este ejercicio no es solamente entender que sois malo, mas sentirlo y gustarlo con la voluntad, y hallar tomo en vuestra maldad e indignidad, como quien tiene un perro muerto a sus narices”.

⁸⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 667-668.

nawet piekielną”⁸⁵⁸. Poznanie siebie jako grzesznika, prowadzi do zadziwienia nieskończoną dobrocią Pana. Pokazuje prawdę o Bogu, który nie odrzuca od siebie człowieka, ale go podtrzymuje i udziela potrzebnych łask dla ciała i duszy⁸⁵⁹.

3.3.2.1 Rachunek sumienia (*examen de nuestras faltas*)

Święty Jan de Ávila podkreśla, że dużą pomocą w procesie poznawania siebie jest codzienny rachunek sumienia. Zaleca kaznodziejom, aby zachęcali wiernych do codziennego praktykowania tej modlitwy. Wyraża przekonanie, iż przyczyni się ona do wytrwania w łasce uświęcającej i wzrostu duchowego słuchaczy⁸⁶⁰. Wskazuje na potrzebę oskarżania się nie tylko z grzechów popełnionych w przeszłości, ale także dokonanych w ciągu dnia. Poleca, aby badać szczegółowo swoje myśli, słowa i czyny. Uważa to za wyraz troski o siebie⁸⁶¹. Apostoł Andaluzji zachęca swoją córkę duchową: „Patrz na siebie, jako na coś powierzonego przez Boga”⁸⁶². Podkreśla w ten sposób, że życie człowieka jest darem i powołaniem, danym przez Stwórcę. Nie można go dobrze zrealizować, bez pewnych zasad, świętego posłuszeństwa, czy dyscypliny cnoty. Dlatego potrzeba codziennego rachunku sumienia, aby zdać sprawę przed sobą z popełnionych grzechów i karcieć swoje wady⁸⁶³. Apostoł Andaluzji proponuje, aby w tej praktyce modlitwowej orant nie koncentrował się jedynie na poznaniu swoich słabości, ale pozostając w postawie pokory dostrzegł także uczynione przez siebie dobro⁸⁶⁴. Święty podaje swojej duchowej córce, w jaki sposób ma podejmować „rachunek naszych win” (*el examen de nuestras faltas*). Zachęca ją, aby nocą w miejscu modlitwy, osądzała się „bardzo szczegółowo” (*muy particularmente*), jakby czyniła to wobec osoby trzeciej. Ma nie tylko się karcieć i smucić z powodu własnych grzechów, ale również pouczać samą siebie, bardziej niż ukochaną osobę. Pomoże to w odkryciu swoich wad, jak również w zastosowaniu środków zaradczych, aby się z nich wyzwolić⁸⁶⁵. Wiedza zdobyta wskutek tego ćwiczenia doprowadzi do żalu za grzechy i wyzwoli z niebezpieczeństwa pychy. Według Mistrza Świętych uznanie i karcenie

⁸⁵⁸ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668.

⁸⁵⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668.

⁸⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Reglamento...*, dz. cyt., s. 1052.

⁸⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668.

⁸⁶² Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668.

⁸⁶³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668.

⁸⁶⁴ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 554.

⁸⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 668-669.

swoich wad chroni człowieka przed niewdzięcznością i lenistwem. Poznanie swojej słabości i niegodności w perspektywie Bożego miłosierdzia, prowadzi do wdzięczności Bogu za Jego dobroć. Z drugiej strony mobilizuje człowieka do pracy nad sobą i gorliwości w służbie Bożej. Jednocześnie Święty wskazuje, że człowiek sam z siebie nie potrafi się dobrze poznać, a tym samym właściwie osądzić swoje postępowanie. Z tego powodu powinien prosić Boga, aby udzielił mu łaski poznania siebie w prawdzie i napominał z ojcowską miłością⁸⁶⁶. Apostoł Andaluzji pomaga odróżnić, jakie upomnienie pochodzi od Pana Boga, a jakie od złego ducha, lub od nas samych. Karcenie będące łaską Bożą „jest spokojnym, łagodnym poznaniem własnych braków i osądem płynącym z nieba, który daje się słyszeć w duszy”. Owo poznanie rodzi w człowieku uczucie „wstydu, bojaźni i miłości”, a jednocześnie pobudza do poprawy życia i większej gorliwości w służbie Bożej. Prowadzi ponadto do ufności wobec Boga, który swoją miłość wyraża między innymi w karceniu tych, których kocha. Apostoł Andaluzji uważa, że stawanie w Bożej obecności z żalem za popełnione grzechy jest „bardziej bezpieczne”, niż rozmyślanie o czymś innym. Przyczynia się do głębszego poznania siebie, jak również do otwarcia się na relację z Bogiem⁸⁶⁷.

W liście do jednego ze swoich uczniów, Święty szczegółowo przedstawia metodę rachunku sumienia. Zachęca go do skupienia się w miejscu modlitwy i uświadomienia sobie z Kim będzie rozmawiał. W postawie klęczącej ma odmawiać jakiś psalm (na przykład Ps 69). Następnie ma badać sumienie, poczynawszy od momentu wstania (godzina po godzinie), według następującego porządku: myśli, słowa, czyny i zaniedbania. Apostoł Andaluzji zaleca, aby po rachunku sumienia, z ufnością w postawie prostracji odmówił spowiedź powszechną. Następnie, ze wzrokiem utkwionym w Ukrzyżowanego ma pomodlić się Psalmem 50. Na koniec zaleca następującą modlitwę: „Wysłuchaj Panie, modlitw tych, którzy Cię błagają i przebacz grzechy tym, którzy Tobie ufają, abys również nam udzielił przebaczenia i pokoju”. Mistrz Ávila zaleca, aby w taki sam sposób badać sumienie co miesiąc (w sobotnią noc przed pierwszą niedzielą), przygotowując się do sakramentu pokuty i pojednania, aby godnie przyjąć Komunię świętą⁸⁶⁸.

⁸⁶⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 669.

⁸⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 670.

⁸⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 232...*, dz. cyt., s. 740-743.

Święty stwierdza iż, rachunek sumienia połączony z rozważaniem męki Pańskiej wzbudza w sercu oranta żal za popełnione zło i pragnienie zadośćuczynienia. Takie usposobienie jest potrzebne, aby przyjąć Boże przebaczenie i pociechę w sakramencie pokuty i pojednania. Doświadczenie Bożego Miłosierdzia rodzi w sercu penitenta wdzięczność i skłania do codziennego rozmyślania nad tajemnicą Odkupienia, która jest źródłem Bożego błogosławieństwa⁸⁶⁹.

3.3.3 Komplementarność treści i metody medytacji

W nauczaniu Świętego Jana de Ávila, medytacja o śmierci i sądzie Bożym, mająca na celu poznanie siebie, jak również rozważanie męki Pana Jezusa, stanowią integralną całość. Apostoł Andaluzji wskazuje, że orant nie może zatrzymać się jedynie na swojej grzeszności. Doprowadza się tym samym do smutku, który skutkuje małodusznością. Na swoją kruchą kondycję człowiek powinien patrzeć przez pryzmat Bożej miłości objawionej w tajemnicy Odkupienia⁸⁷⁰. Święty zwraca tym samym uwagę na więź między dwoma polecanymi przez siebie tematami medytacji, jak również proponuje podobny sposób modlitwy w obydwu rodzajach rozmyślania⁸⁷¹. Korzysta w tym celu z tradycyjnej praktyki modlitewnej, nazywanej *lectio divina*⁸⁷². W swojej istocie zakłada ona czytanie tekstu Pisma Świętego, lub lektury duchowej (*lectio*), medytację (*meditatio*) przeczytanej treści i wynikającą z niej modlitwę (*oratio*). Dopełnieniem *lectio divina* jest kontemplacja (*contemplatio*), polegająca na miłosnym przebywaniu z Bogiem i wpatrywaniu się w Ukrzyżowanego, który nadaje sens całej ludzkiej historii. Owocem kontemplacji jest życie duchowe, odznaczające się aktywnością wynikającą ze słuchania Słowa Bożego⁸⁷³. Modlitwa myślna według Apostoła Andaluzji rozwija się na

⁸⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 691.

⁸⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 680, „Los que mucho se ejercitan en el propio conocimiento, como tratan a la continua y muy cerca sus propios defectos, suelen caer en grandes tristezas, desconfianzas y pusilanimidad de corazón; por lo cual es necesario que se ejerciten en otro conocimiento que les alegre y esfuerce, mucho más que el primero les desmayaba. Y para esto, ninguno otro hay igual como el conocimiento de Jesucristo nuestro Señor, especialmente pensando cómo padeció y murió por nosotros”.

⁸⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 694-695; Zob. L. F. Figari, *San Juan de Ávila: predicador, director espiritual...*, dz. cyt., s. 49-53, „San Juan es un convencido de la importancia de la oración en la vida cristiana. (...) En algunos lugares instruye acerca de cómo rezar. Pero el lugar más indicado para entender cabalmente las orientaciones de San Juan parece ser el *Audi, filia*”.

⁸⁷² Por. J. Esquerda Bifet, *Introducción a la doctrina...*, dz. cyt., s. 394.

⁸⁷³ Por. A. Llin Cháfer, *San Juan de Ávila. Doctor...*, dz. cyt., s. 239, „Aunque se trata de un único ejercicio espiritual, Juan de Ávila distingue diferentes momentos: la lectura, la meditación, la oración y la contemplación. En la lectura el creyente trata de comprender lo que lee; en la meditación busca ahondar en la palabra formativa y acogerla en su corazón; en la oración responde a Dios, dialogando con él; en la contemplación entra gozosamente en su misterio; en la acción su encuentro con Dios se convierte en vida transformada por la Palabra y animada por el Espíritu Santo”.

drodze lektury połączonej z rozważaniem przeczytanej treści. Święty używa słowa *rumiar* (przeżuwać, przetrawić) na wyrażenie tego, co dokonuje się w medytacji⁸⁷⁴. Porównuje działanie człowieka na tym etapie do pracy pszczoły, która z tego co zdobyła na zewnątrz robi miód i tworzy środowisko życia we wnętrzu ula⁸⁷⁵. Podobnie orant „przedstawia Panu” w „mieszkanu swojego serca”, to co zostało mu ofiarowane w Słowie Bożym. Prowadzi to w konsekwencji do konfrontacji z czytany Słowem i do prośby zanoszonej do Stwórcy o Jego łaskę i światło⁸⁷⁶. Wydaje się, że w nauczaniu świętego Jana de Ávila odpowiednikiem *oratio* jest modlitewne wołanie do Boga, określane najczęściej słowem *gemir* (jęczeć, wzdychać). Najczęściej związane jest ono z uznaniem własnej grzeszności, prośbą o przebaczenie grzechów, jak również wdzięcznością za dzieło Odkupienia. Ten klasyczny proces *lectio divina* wieńczy zjednoczenie z wolą Bożą, co jest właściwe dla stanu kontemplacji, która owocuje w codziennej aktywności chrześcijanina⁸⁷⁷.

3.3.4 Kontemplacja

Modlitwa kontemplacji bierze swoje źródło z relacji Osób Boskich w Trójcy Świętej. Święty Jan de Ávila w celu opisanie więzi miłości między Ojcem i Synem, używa czasownika „ver” (widzieć, wpatrywać się). Tajemnica życia Bożego polega na miłosnej kontemplacji. Stwórca zaprasza do niej człowieka, przez akt stworzenia go na swój obraz i podobieństwo. Kiedy człowiek przez grzech pierworodny oddalił się od wspólnoty z Nim, Bóg przez swojego Syna, który stał się człowiekiem dokonał dzieła odkupienia rodzaju ludzkiego. Apostoł Andaluzji dostrzega w zbawczym działaniu Jezusa, miłość Trójcy Świętej. Bóg pragnie aby każdy człowiek miał w niej udział⁸⁷⁸.

W celu opisanie stanu kontemplacji Mistrz Ávila korzysta z Pisma Świętego i Tradycji Kościoła. Porównuje kontemplację do zaręczyn i małżeństwa z Boskim

⁸⁷⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi filia [III]*, dz. cyt., s. 704; Święty zachęca swoją córkę duchową do rozważania miłości Serca Jezusowego na podstawie słów Ap 1, 5: „Rumiad estas palabras, asentaldas en vuestro corazón, y paraos a pensar cuán excesivo y admirable amor es aquel que así arde en el corazón que hace pasar tales cosas de fuera”.

⁸⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 428.

⁸⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 697, „Y ya os he avisado que vuestra morada ha de ser en vuestro corazón, donde como abeja solícita, que dentro de su corcho hace la miel, habéis vos de encerraos, presentando al Señor lo que de fuera es os ofreciere, pidiéndole su lumbré y favor, como lo hacía Moisés en el corporal tabernáculo”.

⁸⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 621.

⁸⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 951-974.

Oblubieńcem⁸⁷⁹. Relacja oranta z Umiłowanym owocuje zjednoczeniem woli we wspólnym działaniu. Jest to dzieło Ducha Świętego w duszy człowieka⁸⁸⁰. Według Świętego modlitwa kontemplacyjna polega na „zażyłym i poufnym” obcowaniu z Bogiem⁸⁸¹. Jest darem Boga, którego udziela wybranym przez siebie, bez względu na ich zasługi⁸⁸². To On inicjuje ten rodzaj modlitwy poprzez stopniowe wprowadzanie oranta w przestrzeń milczenia, w której można Go spotkać. Święty definiuje kontemplację jako „milczenie w Bogu” (*un silencio en Dios*)⁸⁸³. Ze strony oranta komunikacja z Bogiem wymaga „pokory i prostoty dziecka” (*humildad y simplicidad de niño*)⁸⁸⁴. Rodzi się bardziej w sercu człowieka niż w głowie i opiera się bardziej na miłowaniu niż na rozmyślaniu⁸⁸⁵. W jednym z kazań Mistrz Ávila mówi o naturze kontemplacji, jako poszukiwaniu Boga. Człowiek zakochany w Bogu zapomina o sobie. Jego pragnienia koncentrują się na szukaniu oblicza Umiłowanego i całkowitym darze z siebie. Rozpalony „ogniem Bożej miłości” (*el fuego del divino amor*) ofiaruje wszystko kim jest i co posiada. Jego jedynym pragnieniem jest trwanie we wspólnocie z Bogiem i pełnienie Jego woli⁸⁸⁶. Tym, którzy odnaleźli Boga radzi, aby Go bardziej słuchali niż mówili do Niego. Mają bardziej miłować, aniżeli rozumieć Tego, który przewyższa ludzkie poznanie⁸⁸⁷. Serce człowieka zjednoczone ze Stwórcą zwraca się do Boga jak do Boga i odkrywa Go we wszystkim⁸⁸⁸. Apostoł Andaluzji nazywa modlitwę kontemplacyjną „poufną i przyjazną rozmową” (*secreta y amigable habla*)⁸⁸⁹. Rozwija się ona na drodze przyjaźni z Bogiem, podczas której serce oranta skłania się ku Boskiemu Przyjacielowi, aby cieszyć się Jego dobrodziejstwami. Kontemplatyk może

⁸⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Platica 3...*, dz. cyt., s. 819, „hacen también el ánima y Dios unas bodas que no se pueden decir; no hay palabras y, si hay algunas, serían bajas y estorbarían el amor muy estrecho; estorbo es las palabras”.

⁸⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Platica 3...*, dz. cyt., s. 823-824.

⁸⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 685, „muy estrecha y familiar comunicación”.

⁸⁸² Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 545.

⁸⁸³ Por. Juan de Ávila, *Platica 3...*, dz. cyt., s. 819.

⁸⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 698.

⁸⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 696, „Y sabed que este negocio más es de corazón que de cabeza, pues el amar es fin del pensar”.

⁸⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 69...*, dz. cyt., s. 937.

⁸⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 54. A una señora [doña Sancha Carrillo]*, w: OC, vol. 4, s. 260, „Y cuando delante se hallaren de Dios, trabajen más por escucharle que por hablarle y más por amarle que por entenderle”.

⁸⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Sermón 71. Escogió la mejor parte*, w: OC, vol. 3, s. 979, „Y éste es el hace el corazón uno con Dios y trata a Dios como a Dios, y tras de Él – siendo verdadero – va todo lo demás; y enseñórase Dios de todo ello, porque Él se enseñoreó del amor, que lo enseñorea a todo”.

⁸⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 552.

nawiązywać kontakt z Bogiem w każdym miejscu i we wszystkim co czyni. Łączy w sobie czynną postawę Marty z uwagą Marii, skierowaną na Jezusa⁸⁹⁰.

Święty zwraca uwagę, aby aktywność oranta była zawsze podporządkowana łasce Bożej. Polega ona głównie na świadomości słabej kondycji człowieka w kontekście bezinteresownej miłości Boga. Istotnym elementem jest głęboka pokora. Apostoł Andaluzji radzi rozpocząć drogę kontemplacji od rozważania swojej nędzy, jak również życia Chrystusa i Jego dobrodziejstw. Pomaga w tym postawa czujności na modlitwie, polegająca na uważnym słuchaniu i rozważaniu Słowa Bożego⁸⁹¹. Prowadzi ono do postawy ubóstwa duchowego, które otwiera oranta na przyjscie Boga. Święty wyraża przekonanie: „kogo Pan podnosi do wielkich rzeczy, tego najpierw unizma w samym sobie, dając mu poznanie własnych słabości”⁸⁹². Pokorne obcowanie ze Stwórcą owocuje umartwieniem i dziełami wynikającymi z posłuszeństwa. Bóg oczyszcza działania człowieka nadając im odpowiednią wartość⁸⁹³.

Mistrz Ávila zauważa, że na drodze kontemplacji człowiek doświadcza transcendencji Boga, sprawiającej wrażenie Jego nieobecności⁸⁹⁴. W takiej sytuacji orant nie pragnie niczego więcej jak tylko widzieć Boga. Apostoł Andaluzji wyraża tę rzeczywistość językiem poezji w *Rozmowie między Chrystusem a duszą*. Pisze między innymi: „Życie sprawia mi cierpienie, ponieważ żyjąc nie widzę Ciebie”⁸⁹⁵. Święty zaleca, aby przeżywać to cierpienie, spowodowane ciemnością i uczuciem nieobecności Boga, w posłuszeństwie Jego woli⁸⁹⁶. Wskazuje, że najwłaściwszą postawą człowieka, który nie jest w stanie pojąć Stwórcy, jest pełne adoracji milczenie. Jest ono „doskonałym uwielbieniem” Boga, właściwym dla wielkości Jego Majestatu⁸⁹⁷. Z tego powodu Święty zaleca wewnętrzne wyciszenie, aby mogła zaistnieć „poufna rozmowa z Panem” (*secreta habla con el Señor*)⁸⁹⁸.

⁸⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 709.

⁸⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Platica 3...*, dz. cyt., s. 820.

⁸⁹² Juan de Ávila, *Audi filia [III]*, dz. cyt., s. 649.

⁸⁹³ Por. Juan de Ávila, *Platica 3...*, dz. cyt., s. 821.

⁸⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]*. *A una mujer que sentía mucha ausencia y disfavores de nuestro Señor*, w: OC, vol. 4, s. 121-122.

⁸⁹⁵ Juan de Ávila, *Coloquio...*, dz. cyt., s. 1008, „El vivir me da pasión, pues viviendo no te veo”.

⁸⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]*..., dz. cyt., s. 122.

⁸⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 607.

⁸⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 155...*, dz. cyt., s. 533.

Święty Jan de Ávila podaje Matkę Bożą jako wzór życia kontemplacyjnego. Wskazuje na cechy charakterystyczne Jej życia z Bogiem. Zwraca uwagę na pragnienie Maryi, aby oddać chwałę, służyć i miłować swojego Stwórcę⁸⁹⁹. Według Apostoła Andaluzji Maryja była „chora z miłości” (*enferma de amor*). Miłość Dziewicy była mocniejsza niż śmierć, czego wyrazem są „wzdychania” (*nuevos gemidos*), wyrażające Jej stałą tęsknotę za Bogiem⁹⁰⁰. Święty wskazuje, że miłość Maryi wyraża się w pełnym szacunku, „miłosnym spojrzeniu” (*vista amorosa*), skupieniu myśli i kontemplacji. Porównuje ją do „strzały” (*saeta*), która rani Najwyższego⁹⁰¹. Święty wyraża przekonanie, iż chrześcijanin naśladowujący Maryję i wzywający Jej wstawiennictwa, osiągnie zjednoczenie z Bogiem⁹⁰². Jak słusznie zauważa Andrés Molina Prieto, Mistrz Świętych opisuje życie kontemplacyjne jako drogę miłości oblubieńczej, rozwijającej się między Bogiem a człowiekiem. Ten oblubieńczy charakter życia chrześcijańskiego odkrywa w świetle relacji Chrystusa do swojego Kościoła, którego figurą jest Matka Najświętsza⁹⁰³.

Dla świętego Jana de Ávila, modlitwa myślna nie ogranicza się do medytacji treści, podanej w lekturze duchowej, lub przez wyobraźnię. Owocem medytacji jest kontemplacja, prowadząca do zjednoczenia oranta z Bogiem. Podobną refleksją dzieli się Thomas Merton: „Możemy określić ten cały proces (w którym medytacja prowadzi do kontemplacji) mianem *modlitwy myślnej*. W praktyce słowo „medytacja” jest często używane tak, jakby znaczyło to samo co „modlitwa myślna”. Lecz jeśli spojrzymy na dokładne znaczenie słowa, odkryjemy, że medytacja jest tylko niewielką częścią całego kompleksu wewnętrznej aktywności, która składa się na modlitwę myślną. Medytacja jest nazwą wcześniejszej części procesu, w której nasze serca i umysły ćwiczą się w ciągu wewnętrznych działań przygotowujących nas do zjednoczenia z Bogiem”⁹⁰⁴.

Podsumowując niniejszy rozdział, należy stwierdzić, że w duchowości Apostoła Andaluzji można odnaleźć bogactwo form zwracania się do Boga. Mistrz Ávila nie był jedynie teoretykiem modlitwy, ale przede wszystkim praktykował ją w swoim życiu.

⁸⁹⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 69...*, dz. cyt., s. 935-938.

⁹⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 70...*, dz. cyt., s. 966-967.

⁹⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 71...*, dz. cyt., s. 978.

⁹⁰² Por. Juan de Ávila, *Sermón 72. ¿Qué deseáis, Señora?*, w: OC, vol. 3, s. 991.

⁹⁰³ Por. A. Molina Prieto, *María, Madre de Dios...*, dz. cyt., s. 133.

⁹⁰⁴ T. Merton, *Kierownictwo duchowe i medytacja*, tłum. W. Grzybowski, Kraków-Niepokalanów 1995, s. 56.

Preferował modlitwę myślną i uczył jej innych. Podkreślał wartość modlitwy ustnej, jako środka służącego skupieniu. Zwracał uwagę na wartość modlitwy liturgicznej, wyrażającej się przede wszystkim w sprawowaniu Eucharystii. Wymienione w rozdziale rodzaje modlitwy, które praktykował i nauczał przenikają się wzajemnie i uzupełniają, tworząc przestrzeń relacji z Bogiem.

ROZDZIAŁ IV

STOPNIE MODLITWY – OD ASCEZY DO MISTYKI

Na określenie rzeczywistości modlitwy święty Jan de Ávila używa, między innymi, sformułowania „poufna i przyjazna rozmowa” (*secreta y amigable habla*)⁹⁰⁵. Jest ona owocem rozwoju relacji przyjaźni między duszą a Bogiem. Święty wiąże ją ściśle z etapami rozwoju duchowego człowieka, którymi posługiwali się klasyczni autorzy duchowi XVI wieku, tacy jak chociażby Franciszek Osuna (1492–1540). Przypisuje się mu autorstwo sześciu książek poświęconych duchowości pod wspólnym tytułem *Abecadło duchowe*. Jest on przedstawicielem franciszkańskiej szkoły modlitwy, z której doświadczenia obficie korzysta Mistrz Ávila⁹⁰⁶. Święty wnosi swój wkład w doktrynę dotyczącą stopni modlitwy, opartej na trzech etapach drogi prowadzącej do doskonałości: oczyszczenie, oświecenie i zjednoczenie. Nauka ta stanowiła ważny element rozwoju hiszpańskiej duchowości⁹⁰⁷. Na drodze modlitwy, podobnie jak i życia duchowego, wyodrębnia trzy grupy ludzi: początkujący (*incipientes*), postępujący (*proficientes*) i doskonali (*perfectos*)⁹⁰⁸. Apostoł Andaluzji przekonuje, że kontemplacja jest łaską (*es negocio de gracia*), której Bóg udziela komu chce, bez względu na miejsce i osobę. Czasem zostaje nią obdarowany ktoś na placu, a nie w celi; zwykły robotnik (najemnik – *jornalero*), a nie mnich. Taki sposób działania Boga nie deprecjonuje jednak doświadczenia, wynikającego z wieloletniego ćwiczenia się w modlitwie⁹⁰⁹. Z tego powodu Apostoł Andaluzji o wyższych stopniach modlitwy mówi najczęściej do kapłanów i osób konsekrowanych⁹¹⁰.

4.1. POCZĄTKUJĄCY (*LOS INCIPIENTES*)

Mistrz Ávila poleca początkującym na drodze modlitwy, rozpocząć od rozmyślenia o „własnych wadach” (*defectos propios*), a także o męce Pańskiej i innych wydarzeniach z życia Zbawiciela. Pomaga w tym wyobraźnia, która umożliwia

⁹⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 552.

⁹⁰⁶ Por. J. Esquerda Bifet, *Diccionario...*, dz. cyt., s. 435 – 436; R. García Mateo, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 84-86.

⁹⁰⁷ Por. L. Mezzadri, C. Brovotto, *Historia duchowości...*, dz. cyt., s. 34.

⁹⁰⁸ Por. J. L. Moreno Martínez, *San Juan de Ávila. Maestro...*, dz. cyt., s. 21-39, „Siguiendo la tradición espiritual, el Maestro Avila habla de tres grados de oración: el de los principiantes, el de los que aprovechan y el de los perfectos”.

⁹⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 818.

⁹¹⁰ Por. S. Gryga, *Złoty wiek...*, dz. cyt., s. 38.

orantowi „stawianie sobie Pana (przed oczy)”, aby Go naśladować w cnotach i miłości. Rozważanie nad Jego człowieczeństwem prowadzi do bóstwa⁹¹¹. Apostoł Andaluzji pozostaje w tym zgodny z duchem epoki w której żyje. Na wartość rozmyślenia nad człowieczeństwem Jezusa Chrystusa, aby dojść do kontemplacji, wskazuje między innymi święta Teresa od Jezusa w słowach: „I widzę wyraźnie, i zobaczyłam później, że dla zadowolenia Boga, i aby uczynił nam wielkie dary, [On] chce, aby odbywało się to poprzez dłonie tego Najświętszego Człowieczeństwa, w którym – jak powiedział – Jego Majestat ma upodobanie”⁹¹².

Święty Jan de Ávila, podkreśla znaczenie „dobrej woli” u człowieka, który rozpoczyna relację z Bogiem. Uważa, że bez niej nic nie jest w stanie uczynić. Wyraża się ona w podstawowym pragnieniu otrzymania łaski zbawienia⁹¹³. Zwraca również uwagę na kierownictwo duchowe. Jego zdaniem bez przewodnika trudno osiągnąć doskonałość⁹¹⁴. Apostoł Andaluzji zachęca do zaangażowania w początkach życia duchowego. Podkreśla wartość ascezy, która realizuje się w praktykowaniu umartwień, posłuszeństwie, pokorze i spełnianiu niskich posług (*cosas bajas*). Asceza pomaga w oczyszczeniu serca i przygotowaniu do spotkania z Bogiem. Święty zwraca uwagę na właściwą motywację oraz nadawanie głębszego znaczenia czynom pokutnym. Nie należy na przykład praktykować postu dla niego samego. Post ma być wyrazem gniewu na siebie z powodu obrazy Boga, którego należy bardziej kochać niż siebie⁹¹⁵. Apostoł Andaluzji zachęca do kierowania się w życiu rozumem. Dlatego należy umartwiać swoje namiętności. Służy temu rozważanie życia Chrystusa, jak również odpowiednia lektura. Udzielają one człowiekowi właściwej dyspozycji, aby podołał ćwiczeniom ascetycznym i nie zbłądził na drodze do doskonałości⁹¹⁶.

Święty Jan de Ávila podkreśla ponadto, że koniecznym warunkiem spotkania z Bogiem jest postawa słuchania. Nie należy nieustannie myśleć i mówić w swoim sercu. Święty wskazuje na wartość trwania w uciszeniu, aby odpowiedzieć na Boże natchnienia, pojawiające się na modlitwie. Posługuje się przykładem uważnego

⁹¹¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 818, „(...) y puesto Cristo Nuestro Señor delante, podemos tomar de Él las virtudes y el amor y pasar a la Divinidad por la santa Humanidad”.

⁹¹² Teresa od Jezusa, *Księga mojego życia*, dz. cyt., s. 246-247.

⁹¹³ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821.

⁹¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821.

⁹¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821, „(...) ayunar de enojado de mí, porque ofendí al que había de querer más que a mí”.

⁹¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 822.

nasłuchiwania kogoś, kto mówi z oddali. Porównuje duszę człowieka do psa, który oczekuje na kość, jaką ma otrzymać. Jest skoncentrowany, czujny i zwraca uwagę na ruch właściciela. Podobnie dusza nie może pozwolić sobie na rozluźnienie i nieuwagę, aby podążać na modlitwie, zgodnie z pragnieniem Boga⁹¹⁷. Dusza w spotkaniu z Bogiem zachowuje z zamiłowaniem to, co wynikło z jej relacji ze Stwórcą, przysposabiając najpierw umysł⁹¹⁸. Apostoł Andaluzji opisuje ten stan następująco: „[Dusza] poznaje Boga pod względem jakiegoś przymiotu i poznaje siebie bez żadnego dobra, jak ten, który kopiąc, wyrzuca całą niestałą ziemię i mówi: «Mocy moja, która mnie podtrzymujesz, w której żyję (...)»”⁹¹⁹. Postawa pokory prowadzi oranta do całkowitego powierzenia się mocy Boga.

4.1.1. Modlitwa skupienia (*recogimiento*)

Recogimiento jest wyrażeniem charakterystycznym dla hiszpańskiej duchowości XVI wieku. Zakłada ono zwrócenie się ku wnętrzu człowieka, wyrażone przez Erazma z Rotterdamu w koncepcji „chrześcijaństwa wewnętrznego”⁹²⁰. Najbardziej znanymi krzewicielami tego kierunku byli przedstawiciele szkoły franciszkańskiej, tacy jak: Franciszek Osuna, Bernardino de Laredo, Barnabé de Palma, Piotr z Alkantary. Z ich dorobku korzysta między innymi święta Teresa od Jezusa, zachowując w swojej twórczości ideę ukierunkowania na własne wnętrze, jak również samo pojęcie *recogimiento*⁹²¹.

Warto zwrócić uwagę na podobieństwo w opisie modlitwy skupienia, występujące w doktrynie Reformatorki Karmelu i świętego Jana de Ávila. Należy podkreślić, że pojęcie *recogimiento* jest przez Teresę Wielką różnie rozumiane. W *Księdze mojego życia* drugi stopień modlitwy określa łącznie dwoma terminami: „uciszenie” (*quietud*)

⁹¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 820-821.

⁹¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821, „Y suélese llevar esto a costa de la carne, que el amor se la lleva tras sí [a] pasar en poco tiempo por todo hasta toparse con Dios, y, topándose, va embebiendo en el ánima lo que resulta de la comunicación con Dios con afición, aparejando primero el pensamiento”. Święty Jan de Ávila używa na określenie spotkania z Bogiem wyrażenia *toparse con Dios*, które oznacza dosłownie „wpaść na Boga”.

⁹¹⁹ Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 821, „Conoce a Dios debajo de un atributo y conoce a sí sin nada bueno, como quien, cavando, echa fuera toda la tierra movediza; y decir: «Virtud mía en quien me sustento, en quien vivo»”.

⁹²⁰ Por. T. Álvarez, *Komentarz do Twierdzy wewnętrznej świętej Teresy od Jezusa*, Kraków 2011, s. 83; Więcej na temat wpływu filozofii Erazma z Rotterdamu na doktrynę świętego Jana de Ávila zob. F. Martín Hernández, *¿Fue erasmista San Juan de Ávila?*, „Anuario de Historia de la Iglesia” 21 (2012), s. 63-76; F. Sánchez Bella, *La reforma del clero...*, dz. cyt., s. 47-59.

⁹²¹ Por. T. Álvarez, *Komentarz do Twierdzy wewnętrznej...*, dz. cyt., s. 83.

i „skupienie” (*recogimiento*) duszy⁹²². W *Drodze doskonałości* wskazuje na skupienie, które nabywa się praktykując wytrwale tę formę modlitwy. Wskazuje na jej wymiar ascetyczny, oparty na wysiłku człowieka⁹²³. W *Zamku wewnętrznym* określa modlitwę skupienia jako nadprzyrodzoną (mistyczną). Tego rodzaju modlitwy nie można osiągnąć przez rozmyślanie czy pracę wyobraźni. Jest ona darem Stwórcy dla człowieka, który nie pragnie już „spraw tego świata”. Reformatorka Karmelu uważa, że tak rozumiane *recogimiento* przygotowuje i wprowadza duszę do modlitwy uciszenia (*oración de quietud*)⁹²⁴.

Podobne różnice można zaobserwować u świętego Jana de Ávila. Z jednej strony wskazuje na wysiłek człowieka, kiedy mówi o „nawyku skupienia” (*costumbre de recogimiento*)⁹²⁵. Innym razem nazywa modlitwę skupienia „czystą łaską Bożą”, wskazując na jej nadprzyrodzony charakter⁹²⁶. Jest ona pierwszym stopniem wprowadzającym w modlitwę mistyczną, o którym poucza początkujących na drodze doskonałości⁹²⁷. Już na wstępie Apostoł Andaluzji przeciwstawia ten rodzaj modlitwy innemu, ówczesnie znanemu, jakim było tak zwane *dejamiento*⁹²⁸. Wyrażenie *dejamiento*, oznacza całkowite opuszczenie, albo rezygnację człowieka z wszelkiego działania podczas modlitwy. Niektórzy starali się sprowadzić modlitwę skupienia do całkowitej bierności ze strony człowieka (*no haciendo nada*)⁹²⁹. Apostoł Andaluzji sprzeciwia się takiej koncepcji modlitwy, typowej dla współczesnych mu *alumbrados* (oświeconych)⁹³⁰. Uważa je za niedorzeczne i nazywa głupotą⁹³¹. W jednym ze swoich listów, Święty nazywa *dejados* ludźmi leniwymi, pozbawionymi mocy, o „zwichniętym sercu” (*un corazón descoyuntado*). Natomiast „skupieni” (*los recogidos*) posiadają

⁹²² Por. Teresa od Jezusa, *Księga mojego życia*, dz. cyt., s. 175-183.

⁹²³ Por. Teresa od Jezusa, *Droga doskonałości*, tłum. H. P. Kossowski, Kraków 2006, s. 157-158.

⁹²⁴ Por. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, tłum. D. Wandzioch, W. Ciak, Poznań 2009, s. 107-109.

⁹²⁵ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1019.

⁹²⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 93. A un desconsolado porque no hallaba la paz que quería*, w: OC, vol. 4, s. 394.

⁹²⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 818-822; Na temat modlitwy skupienia zob. J. Sanchís Alventosa, *Doctrina del Beato Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 45-46; R. García Mateo, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 83-86.

⁹²⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „aliud es dejamiento, aliud recogimiento”.

⁹²⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 818, „Han pensando algunos que este negocio de orar se ha de hacer aflojando y no haciendo nada (...). Quiso decir: deje el descurrir y el no querer nada ni elegir nada”.

⁹³⁰ Por. J. Esquerda Bifet, *Diccionario...*, dz. cyt., s. 39-41.

⁹³¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „Sed hoc est necedad: hacerse pura potencia”.

serce wzniesione ku Bogu, zjednoczone i odważne⁹³². Teresa od Jezusa, opisując w *Zamku wewnętrznym* modlitwę skupienia, również odrzuca metodę „nie myślenia o niczym” (*no pensando nada*), charakterystyczną dla „oświeconych”⁹³³. To co dokonuje się między Stwórcą a człowiekiem w *recogimiento* wyraża za pomocą biblijnego obrazu. Bóg jak Dobry Pasterz, „za pomocą szeptu tak delikatnego” (*con un silbo tan suave*) przywołuje do siebie zmysły i władze duszy⁹³⁴: „A ten szept pasterza ma tak wielką siłę [oddziaływania], że one porzucają te rzeczy zewnętrzne, w których pozostawały wyobcowane i przenoszą się do zamku”⁹³⁵.

Święty Jan de Ávila określa *recogimiento* jako „oddalenie się od rzeczy ziemskich, aby skupić się na Bogu”. W tego rodzaju modlitwie, rozum człowieka pracuje mało lub wcale, ale wola jest bardzo aktywna. Jej działanie, wyraża się w tym, że „bardzo mocno kocha”⁹³⁶. Orant dzięki skupieniu wchodzi w relację z Bogiem, pozostawiając na zewnątrz swoich nieprzyjaciół (pokusy i wyobrażenia). Wobec Stwórcy zachowuje się jak dziecko, lub jak ktoś kto rozkoszuje się pięknem muzyki organowej. Nie zna się na artyzmie wykonania, ale pełen podziwu milczy, słucha i smakuje⁹³⁷. Według Mistrza Świętych modlitwa skupienia „jest milczeniem w Bogu”. W takim stanie nie potrzeba wypowiadać żadnych słów, ponieważ one przeszkadzają. Apostoł Andaluzji zauważa, że modlitwa skupienia prowadzi do zaślubin między Bogiem a duszą⁹³⁸. Mówiąc o niej posługuje się obrazem dwóch przyjaciół przebywających w ciemnościach. Trwają w objęciach i milczą. Nie zależy im na tym, aby się widzieć, a przebywanie w tym stanie sprawia im wielkie zadowolenie⁹³⁹. W modlitwie skupienia człowiek poznaje nieskończoność Boga i to, że Stwórca zasługuje na miłość i uwielbienie. *Recogimiento* jest „ćwiczeniem miłości” (*ejercicio de amor*), ponieważ na tym poziomie działa wola,

⁹³² Por. Juan de Ávila, *Carta 90...*, dz. cyt., s. 384; Zob. L. Mezzadri, C. Broveto, *Historia duchowości...*, dz. cyt., s. 33; Mezzadri wskazuje, że zarówno *recogidos*, jak i *dejados* należeli do ruchu *alumbrados*. Pierwsza orientacja dążyła do modlitwy przez skupienie i polegała na całkowitym milczeniu świata i zmysłów. Druga odznaczała się pogardą wobec świata i opierała się na biernym powierzeniu się Bogu. Autor zwraca uwagę na trudność w odróżnieniu tych dwóch postaw.

⁹³³ Por. T. Álvarez, *Komentarz do Twierdzy wewnętrznej...*, dz. cyt., s. 83.

⁹³⁴ Por. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s. 108.

⁹³⁵ Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s.108; Święta Teresa porównuje osobę ludzką do zamku, w którego skład wchodzi różne mieszkania. Najważniejsze z nich są siedzibą Króla (Boga). Tam dokonuje się miłosne zjednoczenie Boga z człowiekiem.

⁹³⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „Y así en el recogimiento y recogido, aunque el entendimiento obra poco o nada, la voluntad obra con gran viveza, y *amat fortiter*”.

⁹³⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „como un niño o uno que oye órgano y gusta no sabe el arte y estáse quieto”.

⁹³⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819, „(...) hacen también el ánima y Dios unas bodas que no se pueden decir”.

⁹³⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 819-820.

a nie umysł⁹⁴⁰. Apostoł Andaluzji zachęca do „umiłowania skupienia” (*amor al recogimiento*). Jest przekonany, że rozwój na drodze modlitwy i dojście do zjednoczenia z Bogiem nie są możliwe bez praktykowania tej formy kontaktu ze Stwórcą⁹⁴¹. W jednym ze swoich listów pisze do swojego syna duchowego: „Uwierź, że człowiek który troszczy się o skupienie i pokłada ufność w Bogu, często jest skupiony na ulicach i placach tak jakby znajdował się w swojej celi”⁹⁴². Święty uważa, że modlitwa skupienia sprzyja integracji osoby ludzkiej. Człowieka, który ją praktykuje, porównuje do „całego naczynia bez dziur” (*vaso entero sin agujeros*). Jego zdaniem skupienie scala go zewnętrznie i wewnętrznie. Dzięki temu nie traci on „słodczy” łaski, której udziela mu Stwórca⁹⁴³. Według Apostoła Andaluzji *recogimiento* jest przede wszystkim darem Bożym⁹⁴⁴. Nie wyklucza to jednak wysiłku człowieka, polegającego na praktykowaniu ascezy. Można je osiągnąć między innymi przez umartwienie wzroku⁹⁴⁵ i skupienie myśli⁹⁴⁶. Pomaga w tym również pamięć o Bogu oczyszczona od przywiązania do stworzeń. Sprzyja ona wewnętrznemu wyciszeniu i uwalnia od zewnętrznych rozproszeń⁹⁴⁷. Święty zachęca do zachowania skupienia w codzienności⁹⁴⁸. Dokonuje się to między innymi przez odrzucenie rzeczy ziemskich (porównuje je do pyłu), światowej sławy i namiętności wypływających z ciała. Według Apostoła Andaluzji człowiek powinien dbać o czystość „oczu duszy”, to znaczy swojego umysłu. Winien go zachować w jasności i skierować na Boga⁹⁴⁹. W jednym ze swoich listów zachęca „początkującą w służbie Bożej”, do uwolnienia się od stworzeń,

⁹⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 820.

⁹⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1019-1020.

⁹⁴² Juan de Ávila, *Carta 111. A un su devoto*, w: OC, vol. 4, s. 431, „Y creed que el hombre cuidadoso del recogimiento, y que pone su confianza en Dios, muchas veces se halla recogido en las calles y plazas como si estuviese en su celda”.

⁹⁴³ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 427, „Lo que vuestra merced debe procurar es recogerse toda y ser como vaso entero sin agujeros, para que el licor que nuestro Señor en ella echare no se salga por aquí o por allí”.

⁹⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 93...*, dz. cyt., s. 394, „No conviene fatigar la cabeza con el recogimiento, porque este negocio es de pura gracia del Señor”.

⁹⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 657, „Y creed cierto que una de las más ciertas señales de corazón recogido es la mortificación en el mirar; y del corazón disoluto, la disolución del mirar”.

⁹⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 428.

⁹⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 57. A un hombre devoto*, w: OC, vol. 4, s. 267.

⁹⁴⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 47. A una doncella que había comenzado a servir a Dios*, w: OC, vol. 4, s. 241; *Carta 57...*, dz. cyt., s. 267; *Carta 75...*, dz. cyt., s. 323:

⁹⁴⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 658, „Ojos tenéis, que es vuestro entendimiento, y para ver a Dios nos fue dado; no lo hincháis de polvo de tierra y de honras mundanas, ni lo atapéis con gruesos humores de pensamientos de cuerpo; mas, sacudida de estas poquedades que ocupan la vista, tened vuestro entendimiento claro para emplearlo en aquel que os lo dio y os le pide para haceros bienaventurada en él”.

aby cieszyć się relacją ze Stwórcą. Jest przekonany, że Bóg przychodzi do wolnego serca, które oczekuje Go w samotności (*soledad de corazón*)⁹⁵⁰. Wyraża to w następujących słowach: „Mieszkać zawsze sama w swoim sercu i jak na wygnaniu, abyś mogła prosić naszego Pana, aby Cię nawiedził jako sierotę i na obcej ziemi”⁹⁵¹. Zdaniem Apostoła Andaluzji w kontakcie z Bogiem należy zachować „pokój i ciszę serca” (*paz y sosiego del corazón*). Jest to wyraz szacunku wobec Stwórcy, który zamieszkuje we wnętrzu człowieka. Święty radzi aby „uciekać” od wszystkiego co może zaszkodzić skupieniu (niepokój, lęk, gniew, obojętność, pożądanie, zbyt ni smutek lub radość), aby w każdej chwili oczekiwać w pokoju na odwiedzinę Najwyższego⁹⁵². Zachęca do umartwienia w przypadku popełnienia jakiegoś błędu i do upokorzenia się przed Bogiem. Ponadto przypomina, że pokój serca można osiągnąć dzięki ufności pokładanej w „naszym Panu jako prawdziwym Ojcu”. Człowiek, który całkowicie zawierzył Bogu jest zjednoczony z Jego wolą. Cieszy się nią i odnajduje „serdeczne upodobanie” (*entrañable gusto*) w jej wypełnianiu. W realizowaniu życia zgodnego z wolą Bożą nie przeszkadzają różnego rodzaju utrapienia. Raczej przeważa poczucie radości, płynące z faktu coraz większego zadowalania Boga⁹⁵³. W tym kontekście Święty zachęca do zażyłej relacji z Bogiem, która wyraża się przez skupienie myśli (*el recogimiento del pensamiento*) i życie w swoim wnętrzu (*el vivir dentro de sí*)⁹⁵⁴. Ma się to dokonywać z „największą delikatnością”, mając na uwadze słabość ludzkiej natury, która mocno odczuwa wszelkie ograniczenia. Człowiek powoli przyzwyczaja się do skupienia, „wchodząc bardzo głęboko w siebie, a innym razem nie pozostając ani w środku ani na zewnątrz”. Nie oddala się od swojego wnętrza nawet wtedy, kiedy kontemplanuje Boga w stworzeniach. Owoc swoich rozmyślań składa w sercu, na podobieństwo pszczoły, która z tego co zebrała na zewnątrz buduje swoje mieszkanie i wytwarza miód⁹⁵⁵. Mistrz Ávila zauważa jednak, że starania oranta są niewielkie

⁹⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 47...*, dz. cyt., s. 241; Wyrażenie *soledad de corazón* należy tłumaczyć jako „samotność serca”, lub „uciszenie serca”. W takiej dyspozycji orant ma oczekiwać na Boga.

⁹⁵¹ Juan de Ávila, *Carta 47...*, dz. cyt., s. 241, „Vivid siempre en vuestro corazón sola y desterrada, para que podáis pedir a nuestro Señor que os visite como a huérfana y extranjera”.

⁹⁵² Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 427, „Y así ha de huir de toda congoja, temor, ira, desabrimiento, deseo de ahínco, tristeza demasiada y alegría también, y vivir en una paz, en cuanto le fuere posible, que a cualquier rato que el Señor quiera visitarla, no la halle turbada ni inquieta”.

⁹⁵³ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 427-428.

⁹⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 428.

⁹⁵⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 428, „Y esto ha de ser con la mayor suavidad que pudiere, porque la humana flaqueza siente mucho que la encierren y no la dejen callejear; y por eso conviene poco a poco acostumbrarse a esto, unas veces entrando muy dentro de sí y otras estando como ni

w porównaniu z łaską Bożą. Z tego powodu zaleca prośbę skierowaną do Boga, aby przy skromnym wkładzie ze strony człowieka, On sam prowadził swoje dzieło bez niepokoju i trudności⁹⁵⁶.

Warto zauważyć, że Święta Teresa od Jezusa używa podobnych sformułowań. W *Drodze doskonałości* mówi między innymi o różnych stopniach skupienia. Wskazuje, że zdobywa się je na drodze wewnętrznego zmagania i wysiłku ze strony człowieka⁹⁵⁷. Wytrwałość w codziennym praktykowaniu skupienia przynosi pożądany owoc: „Ledwo przystąpimy do modlitwy, a już zmysły posłuszne jak pszczoły do ula zbiorą się wyrabiać miód. I stanie się to już bez żadnego trudu ani naszego wysiłku, bo Pan za to, że przez krótki czas cierpliwie i wytrwale znosiliśmy trudy, daje przedziwną władzę duszy i woli nad zmysłami, tak iż wystarczy, że damy im znak, wystarczy jedna chwila skupienia, a wszystkie się zbiorą we wnętrzu”⁹⁵⁸.

4.2. POSTĘPUJĄCY (*LOS PROFICIENTES*)

Święty Jan de Ávila podkreśla, iż w pierwszym stopniu modlitwy, znaczny wpływ na rozwój życia duchowego ma zaangażowanie człowieka we współpracę z łaską Bożą. Wstępując na wyższy poziom orant doświadcza tchnienia Ducha Świętego, który prowadzi duszę drogą modlitwy⁹⁵⁹. Apostoł Andaluzyjczy nauczyciel: „Postęp zaczyna się wtedy, kiedy człowiek doświadcza już poruszenia przez dary Boże”⁹⁶⁰. Na tym etapie Bóg działa w duszy swoją łaską, która różni się od zdobywanych przez człowieka cnót. Stwórca powołuje oranta na wyższy poziom przyjaźni⁹⁶¹. Święty posługuje się przykładem Samuela. Zwraca uwagę, że na początku Samuel nie poznawał Boga, w bezpośredniej relacji z Nim (*por comunicaci6n*). Wykazywał zaangażowanie w służbę Bożej, ale nie przyjmował darów Bożych. Postęp w kontakcie z Bogiem nastąpił w momencie, kiedy Samuel doświadczył w sobie istnienia Stwórcy (por. Sm 3, 1nn). Odczuł obecność Boga w inny sposób niż dotychczas, chociaż nie jest w stanie

dentro ni fuera; y si alguna vez salen de sí a mirar las criaturas es para mirar a Dios en ellas y nunca alejarse de sí mesma, sino traerlo luego al corazón, y allí, como abeja solícita, hacer su morada y su miel”.

⁹⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 109...*, dz. cyt., s. 428.

⁹⁵⁷ Por. Teresa od Jezusa, *Droga doskonałości*, dz. cyt., s. 157-158.

⁹⁵⁸ Teresa od Jezusa, *Droga doskonałości*, dz. cyt., s. 158.

⁹⁵⁹ Por. *Positio...*, dz. cyt., s. 357.

⁹⁶⁰ Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 822, „Comienza el proficiente, que es cuando se siente el hombre ya movido con dones de Dios”.

⁹⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 822.

tego wyrazić. Święty wyraża stan duszy, która czuje majestat Najwyższego przy równoczesnej niemożności pełnego zrozumienia tego, co przeżywa w swoim wnętrzu, poprzez zwrot *un no sé qué de Dios*⁹⁶².

Warto zauważyć, że podobnie opisuje to doświadczenie święty Jan od Krzyża w *Pieśni duchowej*: „A wszyscy, co wędrują i o miriadach łask opowiadają, rany me rozjątrzą jeszcze, śmierci wydają, czymś, co rusz wyrzec chcą, lecz bełkocą”⁹⁶³. Powyższe stwierdzenie wyraża przeżycia postępujących na drodze do Boga. Mistyk karmelitański w objaśnieniu tego wersetu zauważa, że Bóg obdarowuje „dusze postępujące” głęboką mądrością. Dzięki niej mogą one „pojąć i poczuć majestat i ogrom Boga”. Temu doświadczeniu towarzyszy jednak świadomość, że nie można do końca poznać i odczuć Jego Boskości. Jeszcze trudniej dobrać odpowiednie słowa na wyrażenie duchowych przeżyć, stąd określa się je jako „nie wiadomo co”⁹⁶⁴.

Święty Jan de Ávila opisuje doświadczenie Boga u postępujących, za pomocą „odczuwania zapachu czystości i łagodności”, która im się udziela⁹⁶⁵. Rodzi to w orancie zachwyt i zdziwienie, które Apostoł Andaluzji wyraża w słowach: „Ojcie! dlaczego mi wcześniej o tym nie powiedziałeś?”⁹⁶⁶. Święty wyjaśnia, że na tym etapie modlitwy Bóg przejmuje inicjatywę i zaczyna prowadzić człowieka „swoją ręką”. Orant postępuje „w duchu i prawdzie” wobec Boga, którego czyni swoim nauczycielem. Stwórca umacnia jego umysł cnotami, aby pojął Jego prawdę. Wola natomiast zostaje rozpalona miłością Jego dobroci⁹⁶⁷. Apostoł Andaluzji podkreśla, że postępujący na drodze doskonałości, a tym samym modlitwy, pozwalają prowadzić się Duchowi Świętemu. Posiadają wolną wolę, ale przede wszystkim są kierowani przez „wznioślejszego ducha” (łac. *superiori spiritu reguntur*). Stają się dzięki temu dobrymi chrześcijanami i realizują w swoim postępowaniu ideał życia chrześcijańskiego⁹⁶⁸.

⁹⁶² Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 822-823.

⁹⁶³ Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa w nowym przekładzie Carlosa Marrodána Casasa i Marcina Kurka*, Kraków 2017, s. 106; Ostatnie stwierdzenie „czymś, co rusz wyrzec chcą, lecz bełkocą” (*un no sé qué que quedan balbuciendo*) wskazuje na trudność w jasnym wyrażeniu przeżyć duchowych podmiotu lirycznego (Oblubienicy, która cierpi z tęsknoty, poszukując swojego Oblubieńca).

⁹⁶⁴ Por. Jan od Krzyża, *Objaśnienia Pieśni miłości między Oblubienicą i Oblubieńcem Chrystusem*, w: *Pieśń duchowa...*, dz. cyt., s. 157.

⁹⁶⁵ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823, „*Proficit cuando siente un olor de la castidad, mansedumbre, etc., de que precia; parece que le dan una blandura, etc., que es el venir a caer en la cuenta, un sentir allá dentro de las cosas de otra manera, un no sé qué de Dios (...)*”.

⁹⁶⁶ Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823.

⁹⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823.

⁹⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823, „*Aunque haya libre albedrío, primero son movidos de otro espíritu – superioriori spiritu reguntur -, y esto es ser buen cristiano y el vivir vida cristiana*”.

Święty zauważa, że bez interwencji Boga wszelkie działanie człowieka jest bezowocnym trudem. Jego zdaniem, to dzięki tajemnicy Wcielenia, Stwórca zamieszkał w człowieku, aby nim kierować i prowadzić ku zjednoczeniu ze sobą. Apostoł Andaluzji nie pojmuje tego zjednoczenia jako jedności osób. Sprzeciwia się „heretykom”, którzy twierdzą, że sprawiedliwy staje się „jedną osobą z Bogiem” (*una persona con Dios*). Święty Jan de Ávila uważa, że między Bogiem a człowiekiem dokonuje się zjednoczenie na poziomie działania, a nie osób. Polega ono na działaniu Boga w człowieku i z nim. Aby to wyjaśnić Święty przywołuje słowa Apostoła Narodów, który przypomina, że Bóg jest w chrześcijaństwie „sprawcą chcenia i działania”, zgodnego z Jego wolą (por. Flp 2, 13). Mistrz świętych podkreśla, że na tyle człowiek postępuje w relacji ze Stwórcą, na ile posiada „dar Boży” (*don de Dios*). Dzięki niemu staje się podobny do dziecka, które uczy się od swojego mistrza. Słuchanie Boga jest na tym etapie owocem współpracy z łaską Bożą. Nie stawia się oporu działaniu Stwórcy. Orant nie pracuje przez rozmyślanie, ale zostaje obdarowany przez Boga cnotami wlanymi. Zdaniem Apostoła Andaluzji jest to nagroda za „pragnienie bycia pogardzanym i za miłość Boga i bliźniego”⁹⁶⁹.

Warto zauważyć, że podobnym doświadczeniem dzieli się święta Teresa od Jezusa mówiąc o modlitwie uciszenia. W *Zamku wewnętrznym* zauważa, że na tym etapie Bóg „rozszerza serce” oranta i pozwala mu cieszyć się „smakiem i łagodnością”⁹⁷⁰. Reformatorka Karmelu, podobnie jak Apostoł Andaluzji, pisze o odbieraniu przez duszę „pewnego aromatycznego zapachu” i ciepła, jakie ją przenika⁹⁷¹. Jej zdaniem to porównanie nie wyraża jednak w pełni doświadczenia oranta na tym etapie modlitwy: „Nie jest to bowiem rzecz, która może być wytworem [naszej wyobraźni], ponieważ bez względu na to, jakie podjęlibyśmy starania, nie jesteśmy w stanie tego osiągnąć. I po tym samym widać, że [to doświadczenie] nie jest z naszego metalu, ale z owego najczystszej złota mądrości Bożej. Tutaj władze [duszy] nie pozostają zjednoczone – moim zdaniem – a [jedynie] zatopione i wpatrują się jakby zadziwione, [pytając], co to takiego”⁹⁷². Reformatorka Karmelu nazywa modlitwę uciszenia, „smakami Boga”⁹⁷³.

⁹⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 823-824.

⁹⁷⁰ Por. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s. 102.

⁹⁷¹ Por. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s. 103.

⁹⁷² Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s. 103.

⁹⁷³ Por. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s.101; Więcej na temat „modlitwy uciszenia” zob. *Księga mojego życia*; Reformatorka Karmelu mówi o niej w rozdziałach 14 i 15, utożsamiając ją z „modlitwą skupienia”.

Opisuje ją jako „dar nadprzyrodzony”, którego człowiek nie jest w stanie osiągnąć własnym wysiłkiem. Bóg wprowadza duszę przez swoją obecność „w stan głębokiego pokoju”. Sprawia ucieszenie wszystkich władz i obdarowuje poznaniem o wiele większym niż zmysłowe. Modlitwa ucieszenia jest według Matki Karmelu stopniem poprzedzającym zjednoczenie z Bogiem⁹⁷⁴.

Ten rodzaj modlitwy jest znany również świętemu Janowi de Ávila. Opisuje ją w liście do „pewnego pobożnego mężczyzny”. Zachęca go najpierw do modlitwy skupienia, przez zamknięcie „drzwi zmysłów”, zapomnienie o stworzeniach, aby w samotności oczekiwać Boga. W ten sposób odnajdzie w swoim wnętrzu Tego, który jest miłośnikiem ciszy i spokoju⁹⁷⁵. Mistrz Świętych zauważa, że w trakcie modlitwy ucieszenia pamięć oranta zwrócona jest jedynie ku Bogu, co sprawia, że w Nim odpoczywa. Wola „jest bardzo uciszona” skupiając się na miłowaniu Stwórcy⁹⁷⁶. Apostoł Andaluzji podkreśla, że często doświadczenie pokoju i smaku, jakie odczuwa dusza, zstępuje na sferę zmysłową oranta. Porównuje je do „słodkiej manny” przychodzącej z nieba na ziemię. Cały człowiek (dusza i ciało) przeżywa głęboką radość⁹⁷⁷. Z tego powodu Święty zachęca do poszukiwania jedynie Boga, ponieważ On sam wystarczy. On najlepiej pouczy, pocieszy i zaspokoi wszelkie ludzkie pragnienia⁹⁷⁸. Święty Jan de Ávila, w *Audi, filia* poucza, że „największą rozkosz” można odnaleźć jedynie w Bogu. Jest ona źródłem radości dla świętych i aniołów, a także dla samego Stwórcy⁹⁷⁹. Według Apostoła Andaluzji, Bóg pragnie udzielać swojej słodyczy człowiekowi, ponieważ zna jego skłonność do odpoczynku i rozkoszy. Wie, że dusza nie może pozostawać przez długi czas bez pocieszenia. Aby zapobiec poszukiwaniu przez człowieka rozkoszy pośród stworzeń, Stwórca zaprasza go do wspólnoty ze sobą, udzielając mu swoich „świętych rozkoszy”⁹⁸⁰. Święty wyraża to w następującym zdaniu: „Czasem dajesz zasmakować tutaj [na ziemi] coś z tego

⁹⁷⁴ Por. Teresa od Jezusa, *Droga doskonałości*, dz. cyt., s. 172.

⁹⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 57...*, dz. cyt., s. 267.

⁹⁷⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 57...*, dz. cyt., s. 267, „Cosa es ésta para espantar, que nos manda Dios tener sosiego, y no queremos nosotros. Nuestra memoria está sosegada con la memoria de sólo Dios, cerrando la puerta a las criaturas, que son unas moscas que quitan el dulce sueño. Nuestra voluntad está muy quieta, habiendo recogido todo su amor y puéstolo en Dios”.

⁹⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 57...*, dz. cyt., s. 267, „(...) aunque muchas veces de la paz y gusto del ánima descende a la parte sensitiva, como dulce maná que viene del cielo a la tierra, para que todo el hombre diga cantando: *Mi corazón y mi carne se gozaron en Dios vivo* (Sal 83, 3)”.

⁹⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 57...*, dz. cyt., s. 267.

⁹⁷⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 558.

⁹⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 558.

[z rozkoszy niebieskich] swoim przyjaciółom, do których mówisz: *Jedzcie i pijcie, i upijajcie się moi umiłowani* (PnP 5, 1). Wszystko po to, Panie, ponieważ pragniesz przywieść do siebie rozkoszą tych, których poznajesz jako przyjaciół⁹⁸¹. Mistrz świętych podkreśla, że człowiek który „poszukuje miłej i rozkosznej rozmowy” z Bogiem zostanie nagrodzony życiem wiecznym. Zachęca swoją córkę duchową do modlitwy o „udzielenie jej jakiegoś smaku płynącego z Niego samego”, aby umocniona Bożą „słodyczą” (*suavidad*) mogła wzgardzić rozkoszami ciała⁹⁸².

4.2.1. Pocieszenia duchowe

Święty wskazuje na swoistą pedagogię Boga, na drodze doskonałości. Zauważa, że „duchowe smaki” są szczególnie potrzebne tym, którzy rozpoczynają drogę modlitwy. Porównuje je do mleka matki, jakim karmi swoje dziecko⁹⁸³. Jest przekonany, że Bóg udziela pocieszenia człowiekowi, aby dodać mu siły w dźwiganiu krzyża. Podobnie uczynił Jezus Chrystus, który na górze Tabor objawił uczniom swoją chwałę, aby nie ulegli zgorszeniu krzyża⁹⁸⁴. Zanim Stwórca doświadczy duszę cierpieniem, najpierw „zsyła miód pocieszenia”. Z tego powodu nie należy gardzić „duchowymi pocieszeniami” (*las consolaciones espirituales*), ani uważać ich za coś złego⁹⁸⁵. Pochodzą one od Ducha Świętego, który udziela pociechy wszystkim grzesznikom, którzy się do Niego zwracają⁹⁸⁶. Apostoł Andaluzji przestrzega jednak przed pokusą przywiązywania się do pocieszeń: „Zatem, mówię ci, abyśmy nie przywiązywali się zbyt i w sposób nieuporządkowany do duchowych smaków, ale ofiarowani krzyżowi Pana, przyjmowali chętnie to, co nam daje, czy to będzie słodki miód, czy też żółć i ocet”⁹⁸⁷. Jest to zachowanie charakterystyczne dla „postępujących” na drodze modlitwy. Nie zabiegają o „pobożne uczucia”, ale pragną w miarę możliwości naśladować miłość i cierpienie Zbawiciela. Jeśli Bóg ich udzieli, przyjmują je

⁹⁸¹ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 558, „Y algunas veces das a gustar acá algo de ello a tus amigos, a los cuales dices: *Comed y bebed, y embriagaos, mis muy amados* (Cant 5, 1). Todo esto, Señor, con deseo de traer a ti con deleite a los que conoces ser tan amigos de él”.

⁹⁸² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 558.

⁹⁸³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 593.

⁹⁸⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 593, „Y, por tanto, si el Señor da estas consolaciones, recíbanse para llevar su cruz con mayores fuerzas, pues que es su costumbre consolar discípulos en el monte Tabor, para que no se turben en la persecución de la cruz”.

⁹⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 593-594.

⁹⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Sermón 27...*, dz. cyt., s. 331.

⁹⁸⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 593, „Pues de esta manera os digo que no estemos asidos con ahínco y desorden a gustos espirituales; mas, ofrecidos a la cruz del Señor, tomar de buena gana lo que nos diere, sea miel dulce, o hiel y vinagre”.

z wdzięcznością nie uważając ich jednak za coś istotnego⁹⁸⁸. W jednym ze swoich kazań Apostoł Andaluzji wzywa słuchaczy, aby przyjmowali „smaki i pocieszenia” (*gustos y consuelos*) przychodzące od Boga z pokorą i wdzięcznością⁹⁸⁹. W liście do „pewnego młodzieńca”, Święty zauważa, że wielu popełnia błąd, nie zwracając uwagi na uczucia pobożności i doświadczenie Boga. Twierdzi, że Bóg w ten sposób umacnia i pobudza duszę w drodze do Niego⁹⁹⁰. W tym samym liście Mistrz Ávila, przestrzega jednak przed inną skrajnością. Napomina, że miłości Boga nie mierzy się uczuciami, ani pobożnymi doznaniem. Prawdziwa miłość Boga wyraża się w głębszym poznaniu Stwórcy, w znoszeniu cierpienia z miłości do Niego, w rozwijaniu cnót (pokory, czystości, cierpliwości), jak również w przyjęciu upokorzenia pochodzącego od Chrystusa. Zdaniem Apostoła Andaluzji relacja z Bogiem nie polega na szukaniu pocieszeń uczuciowych i zmysłowych, ale na kształtowaniu cnotliwego życia. Zabieganie o „słodycze i uczucia duchowe” (*las dulzuras y sentimientos espirituales*), może sprowadzić oranta na bezdroża życia duchowego. Święty nie znajduje takiego niebezpieczeństwa w praktykowaniu cnót⁹⁹¹. Wyraża to w następujący sposób: „Nie myśl przyjacielu, że o tyle ktoś kocha Boga o ile Go odczuwa i o ile w swojej pobożności myśli że kocha, ale [o tyle ktoś kocha Boga] o ile opiera się na cnotach, na miłości i na zachowaniu Jego przykazań (por. J 14, 15.21). Ten jest prawdziwym miłośnikiem i przyjacielem”⁹⁹². Mistrz świętych wskazuje ponadto na inne niebezpieczeństwa związane z pocieszeniami. Jego zdaniem „uczucie słodczy Boga” (*el afecto dulce de Dios*) jest często doświadczeniem czysto naturalnym (zmysłowym), a nie duchowym (pochodzącym od Boga)⁹⁹³. Człowiek może się pomylić w rozeznaniu tych dwóch rodzajów słodczy. Koncentruje uwagę na poszukiwaniu doznań i własnego spełnienia w życiu duchowym, co Apostoł Andaluzji nazywa „czymś najgorszym”. W drodze do doskonałości chrześcijańskiej Święty wskazuje na potrzebę zaparcia się

⁹⁸⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 695.

⁹⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 41...*, dz. cyt., s. 564, „(...) y los gustos y consuelos, cuando vinieren y Dios los enviare, recíbanse con humildad y hacimiento de gracias”.

⁹⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 607, „Ansí que, hermano, como hay muchos engañados en pensar que no hace al caso en el camino de Dios la devoción y el sentimiento de Él mismo, con el cual el ánima se alimenta y apresura en el camino del espíritu (...)”.

⁹⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 607.

⁹⁹² Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 608, „No penséis, amigo, que tanto uno ama a Dios cuanto siente de Él y cuanto en aquel estado de su devoción piensa él que ama, sino cuanto fuere fundado en virtudes, en caridad y en guardar sus mandamientos (cf. Jn 14, 15.21). Este tal es verdadero amador y amigo”.

⁹⁹³ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 608, „El afecto dulce de Dios puede ser sensual y engañoso, y muchas veces procede de la humanidad del hombre y no de la gracia de Dios, y del corazón carnal y no del espiritual, y de la carne y no de la razón”.

siebie (własnej woli), umartwienia i wypełniania przykazań. Jego zdaniem, człowiek który poszukuje woli Bożej, jest zadowolony z tego, czego Bóg mu udziela (cierpienie, smutek, rozczarowanie), a nie z tego, co posiada. W ten sposób służy Stwórcy i sprawia Mu radość⁹⁹⁴. Następnym niebezpieczeństwem, jakie może grozić tym, którzy szukają i pragną słodczy w życiu duchowym jest pycha. Według Świętego miłość własna to główna przyczyna błędów popełnianych na drodze do doskonałości. Sprawia, że człowiek w służbie Bożej kieruje się złą intencją. Jest skoncentrowany na sobie, a nie na pełnieniu woli Bożej⁹⁹⁵. Zdaniem Apostoła Andaluzji, ci którzy poszukują smaków w życiu duchowym są podobni do dzieci, które płaczą, dopóki nie dostaną czegoś słodkiego. Kiedy ich potrzeby zostaną zaspokojone uciszają się. Nie przestają płakać z nakazu rodziców, ale tylko dlatego, że otrzymali od nich coś słodkiego. Nie kierują się miłością i posłuszeństwem, ale łakomstwem i własnym zyskiem⁹⁹⁶. Święty podkreśla, że miarą „mocnej i szlachetnej miłości” do Boga nie jest „pobożność zmysłowa”. Nie można przywiązywać się do niej, ani uważać za coś najważniejszego. Należy ją związać z cierpliwością, umartwieniem, miłością krzyża, znoszeniem upokorzeń i ćwiczeniem się w cnotach⁹⁹⁷. Mistrz Ávila, zwraca również uwagę na źródło pocieszeń duchowych. Stwierdza, że czasami mogą pochodzić od demona, który „słodzi duszę i udziela pobożności” (*endulzura el alma y la pone devota*). Prowadzi to do „obżarstwa duchowego” (*la espiritual gula*). Polega ono na tym, że człowiek pokłada ufność i znajduje odpoczynek w „smaku i słodczy”, które odczuwa wewnątrz. Aby doświadczyć tego „fałszywego smaku” (*falso sabor*) jest zdolny do największych poświęceń. Orant ćwiczy się w czuwaniach, długich modlitwach i „ekstremalnych postach”. Prowadzi to w konsekwencji do zaniedbania przez niego bardziej pożytecznych praktyk, dzięki którym lepiej służy się Bogu, sprawiając Mu przyjemność⁹⁹⁸. Apostoł Andaluzji wskazuje na niebezpieczeństwo ociężałości w drodze do Boga: „(...) kiedy dusza obfituje w uczucia i słodczy, wierzy, że jest już doskonała, a przez to staje się ociężała i nie dba, aby zrobić większy postępek, ani aby

⁹⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 612-613.

⁹⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 612.

⁹⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 614.

⁹⁹⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 614-615, „Mas el que está lleno de amor fuerte y fino, no cura tanto de la devoción sensual, ni la estima en tanto, ni la tiene por caudal, sino para echarla en paciencia, en mortificación propia, en amor de la cruz, y en sufrir las injurias, y en todas las otras virtudes, ejercitándolas en sí propio”.

⁹⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 616.

zdobyć więcej cnót (...)”⁹⁹⁹. Z tego powodu Mistrz Świętych uważa, że pewniej postępuje się ku Bogu drogą krzyża, niż duchowych smaków. Według niego krzyż jest „kluczem”, który otwiera bramy Nieba tym, którzy go niosą z Chrystusem¹⁰⁰⁰. Święty często zachęca adresatów swoich listów, aby ofiarowali Bogu cierpienie fizyczne, jako zadośćuczynienie za grzechy. Jego zdaniem choroba znoszona z „pokornym posłuszeństwem” staje się środkiem prowadzącym do nawrócenia i „bardzo cennym darem” dla Stwórcy. Uszlachetnia duszę i prowadzi człowieka do Królestwa Niebieskiego. Apostoł Andaluzji zaleca również poddanie się woli Bożej w znoszeniu trudności duchowych. Jest to droga naśladowania Chrystusa, który w Ogrójcu powierzał się całkowicie Ojcu¹⁰⁰¹. Mistrz Ávila wykazuje znajomość takich cierpień duszy jak: oschłość, przygnębienie, smutek, gorycz wewnętrzna, doświadczenia związane z „nocą ciemną”. Jego zdaniem przygotowują one oranta do wejścia na wyższy poziom życia duchowego. Nie opisuje ich w sposób systematyczny, jak to czyni święty Jan od Krzyża. Niemniej pojęcia i słowa, jakich używa Apostoł Andaluzji, nie odbiegają wartością od nauczania mistyka karmelitańskiego¹⁰⁰².

4.3. DOSKONALI (LOS PERFECTOS)

Święty Jan de Ávila w odniesieniu do „doskonałych”, mówi o „życiu duchowym” (*vida espiritual*), opartym na miłowaniu prawdy i Dawcy, którym jest Bóg. W porównaniu do wcześniejszych etapów, w których człowiek często skupiał się na otrzymywanych od Stwórcy darach, „doskonały” zatrzymuje się na Bogu¹⁰⁰³. Apostoł Andaluzji podkreśla, że na tym etapie człowiek „staje się jedno z Nim przez miłość”. Zwraca się ku Bogu całą swoją istotą, podążając w głąb własnego serca. To zjednoczenie opiera się na umiłowaniu sprawiedliwości i Prawdy nieskończonej¹⁰⁰⁴. Według Mistrza Świętych, człowiek w tym stanie posiada „oświecony umysł” (*el entendimiento ilustrado*) i „wolę rozpaloną” (*la voluntad encendida*) przez miłość. Jego

⁹⁹⁹ Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 616.

¹⁰⁰⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 612, „(...) porque éste es el camino que Hijo de Dios notificó a los hombres, que es la cruz, que, como llave, abre los cielos a todos los que consigo la llevan”; *Sermón 55...*, dz. cyt., s. 736, „Y escóndeles el Señor su amor y quítales su dulcedumbre, para que no se asgan a ella más de lo que es razón y lleven cruz de desconsuelo interior que los ejercite y humille, porque esto es más seguro para este destierro”.

¹⁰⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 135. A una señora*, w: OC, vol. 4, s. 478.

¹⁰⁰² Por. *Positio...*, dz. cyt., s. 358.

¹⁰⁰³ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 824, „Ya en ellas no se para tanto como en el amor de la verdad y del Dador de ellas; y ésta es vida espiritual”.

¹⁰⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 824.

czyny pochodzą z natchnienia Bożego. Inicjatywa działania należy do Boga, ale człowiek z Nim współpracuje¹⁰⁰⁵. Zdaniem Apostoła Andaluzji, etap zjednoczenia między Bogiem a człowiekiem jest dziełem Ducha Świętego, którego nazywa „Duchem świętych i sprawiedliwych”. Jego działanie jest możliwe dzięki tajemnicy Paschy Chrystusa, w której Kościół został zaślubiony Boskiemu Oblubieńcowi i obdarzony Duchem Świętym¹⁰⁰⁶. Według niego miłość do Chrystusa posiada dwie cechy. Z jednej strony charakteryzuje się radością z dobra osoby kochanej (pełnia tej radości to życie wieczne), a z drugiej wyraża się w żalu za wyrządzone zło. Taką miłością odznaczyli się święci, którzy płonęli żarliwością nie tylko o własne zbawienie, ale także pragnęli zbawienia bliźnich. Postępowali na drodze nawrócenia i wzywali do niego innych¹⁰⁰⁷.

W kontekście trzeciego etapu rozwoju relacji z Bogiem, Apostoł Andaluzji wskazuje na wartość rozeznania duchowego. Podkreśla, że „doskonali” mogą doświadczać działania różnych duchów. Z tego powodu, wskazuje na potrzebę „dużego doświadczenia” (*mucha experiencia*) i modlitwy, aby odróżnić natchnienia pochodzące od Boga, od tych, których źródłem jest Szatan¹⁰⁰⁸. Zdaniem Mistrza Świętych, „dobre dusze”, którym zależy, aby nie grzeszyć, są szczególnie kuszone przez złego ducha. Kładzie na nie obowiązek badania sumienia, w celu rozeznania źródła pokusy. Pomaga w tym modlitwa i sposób w jaki człowiek przeżywa cierpienie¹⁰⁰⁹. Apostoł Andaluzji wskazuje na napięcie, jakiego człowiek doświadcza w sercu między dobrem a złem. Na wyrażenie walki duchowej często posługuje się biblijnym obrazem zmagania między Jakubem a Ezawem w łonie Rebeki. Podobnie w sercu człowieka rywalizują ze sobą dwa duchy. Duch Święty wnosi pokój i ufność w miłosierdzie Boże. Zły duch wprowadza zamieszanie i wątpliwość¹⁰¹⁰. Innym razem mówi o przeciwstawnych pragnieniach, które walczą ze sobą (podobnie jak synowie Rebeki). Jedne z nich pochodzą z zewnątrz, a drugie z wnętrza osoby. „Człowiek zewnętrzny” unika cierpienia, szukając wytchnienia. „Człowiek wewnętrzny” z miłości do Boga podejmuje

¹⁰⁰⁵ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 824, „(.,.) el entendimiento ilustrado y la voluntad encendida y la obra ayudada con impulsos de Dios, obrando Él y nosotros con Él”.

¹⁰⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 824.

¹⁰⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 825.

¹⁰⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 825.

¹⁰⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 825-826.

¹⁰¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 90...*, dz. cyt., s. 377; *Carta 96. A una señora que sentía muchos impedimentos en el servicio de Dios*, w: OC, vol. 4, s. 401.

krzyż, jako środek służący zbawieniu¹⁰¹¹. Mistrz Ávila zachęca do poszukiwania Boga, „nie zatrzymując się na niczym innym, jak tylko na życiu zgodnym z wolą Bożą, idąc za nią we wszystkim a przekreślając swoją własną”¹⁰¹². Warto podkreślić, że tę samą myśl podejmuje i rozwija święty Jan od Krzyża, który w *Drodze na Górę Karmel* pisze: „Usiłuj zawsze skłaniać się: nie ku temu, co łatwiejsze, lecz ku temu, co trudniejsze; nie do tego, co przyjemniejsze, lecz do tego, co nieprzyjemne; (...) nie do tego, co daje spoczynek, lecz do tego, co wymaga trudu; nie do tego, co daje pociechę, lecz do tego, co nie jest pociechą; nie do tego, co większe, lecz do tego, co mniejsze (...)”¹⁰¹³.

Święty Jan de Ávila, podkreśla, że po pokonaniu zasadzek świata i ciała, co jest właściwe dla drogi oczyszczającej, pozostaje zmagać się z pokusą pychy, która jest głównym polem działania złego ducha na poziomie „doskonałych”¹⁰¹⁴. Dlatego w dynamice rozwoju duchowego, zwraca uwagę na „wielką próbę” (*mucha probación*). Bóg dopuszcza ją na człowieka, aby później obdarzyć go swoją łaską. Dla jego dobra, pozwala na doświadczenie słabości, braków natury, lub innych ograniczeń. Mają one na celu „upokorzyć” człowieka, aby jeszcze bardziej przyłgnął do Boga. Zdaniem Apostoła Andaluzji potrzeba „światła” (działania Ducha Świętego) aby to zrozumieć i znaleźć pocieszenie w tym doświadczeniu¹⁰¹⁵. Podobnie wyraża się święty Jan od Krzyża, który wskazuje na stan oczyszczenia wewnętrznego, który staje się wstępem do doświadczenia „słodczy miłości” Bożej. Mistyk karmelitański zauważa: „Jeżeli to poznanie miłosne otrzymuje się biernie, co nie ulega wątpliwości, sposobem Bożym, nadprzyrodzonym, a nie przez naturalne działanie duszy, to wynika z tego, że dla jego przyjęcia dusza musi być całkowicie wyniszczona w swych działaniach naturalnych, swobodna, bierna, spokojna, cicha i pogodna na sposób Boży”¹⁰¹⁶. Zdaniem świętego Jana od Krzyża wolność wewnętrzna pomaga człowiekowi w usłyszaniu Boga, który przemawia w ciszy serca i przyjęciu darów Bożych. Jego zdaniem „czysta kontemplacja” polega na przyjmowaniu tego, czego Bóg udziela¹⁰¹⁷. Łatwo zauważyć, że zarówno Mistyk Karmelitański, jak i święty Jan de Ávila podkreślają wagę „nocy

¹⁰¹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 110. A una señora que le preguntó qué sería estar trabajada y desconsolada y alegre de lo estar*, w: OC, vol. 4, s. 429.

¹⁰¹² Juan de Ávila, *Carta 184...*, dz. cyt., s. 621-622.

¹⁰¹³ Jan od Krzyża, *Droga na Górę Karmel*, w: *Dzieła*, tłum. B. Smyrak, Kraków 2014, s. 229-230.

¹⁰¹⁴ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 826.

¹⁰¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Plática 3...*, dz. cyt., s. 826, „(...) Pensar que es dispensación de Dios y que le deja de curar aquello, para le humillar interius et exterius (...)”.

¹⁰¹⁶ Jan od Krzyża, *Żywy płomień miłości*, w: *Dzieła...*, dz. cyt., s. 941.

¹⁰¹⁷ Por. Jan od Krzyża, *Żywy płomień miłości*, dz. cyt., s. 942-943.

ciemnej”, czy różnego rodzaju prób, dopuszczonych przez Boga w celu oczyszczenia duszy. Widzą w nich środek przygotowujący do zjednoczenia człowieka z Bogiem.

4.3.1. Tajemnicza ciemność (*la oscuridad tenebrosa*)

Mistrz Ávila zauważa, że Bóg często poddaje swoich umiłowanych różnego rodzaju próbom. Nieraz w niebezpieczeństwie pozostawia człowieka samemu sobie, aby doświadczył własnej ograniczoności. Pozostaje „ogołocoony, w mrocznych ciemnościach, wystawiony na prześladowania swoich wrogów”. Apostoł Andaluzji zauważa jednak, że w najmniej spodziewanym momencie Pan uwalnia ich z tego stanu i umacnia swoją łaską. Dzięki Jego mocy stają się silniejsi niż poprzednio i triumfują nad swymi nieprzyjaciółmi¹⁰¹⁸.

Mistrz świętych podejmuje temat „nieobecności Boga” (*ausencia de Dios*), która wzbudza w człowieku tęsknotę za Umiłowanym. W interpretacji przypowieści o miłosiernym Samarytaninie, widzi w nim Jezusa pielęgnującego grzesznika. Odpowiada na Jego zapewnienie o powrocie (por. Łk 10, 35) w następujący sposób: „Gdzie idziesz? Gdzie nas zostawiasz? Jak Panie, możemy słuchać spokojnie o tym, że sobie idziesz i że rychło wrócisz? (...) jak to jest późno dla tego, kto Cię miłuje; dla tego, kto nie posiada żadnego innego pragnienia jak pragnienie Ciebie, ani nie chce widzieć, słuchać, rozmawiać z nikim innym, jak tylko z Tobą”¹⁰¹⁹. Według Apostoła Andaluzji, przez doświadczenie swojej nieobecności Bóg poddaje próbie miłość wierzącego¹⁰²⁰. Jego zdaniem prawdziwa miłość wyraża się przez wytrwanie w służbie Bożej w momentach oschłości i smutku. „Dobra dusza” podąża drogą świętości bez względu na doświadczenie nieobecności Stwórcy. Całkowicie powierza się Bożej dobroci im bardziej czuje się pozbawiona Jego pomocy. Stara się pozostać wierną, aż do momentu powrotu Umiłowanego¹⁰²¹. W liście do pewnego kaznodziei, który przeżywał trudności duchowe, Święty ukazuje sposób postępowania Boga w relacji

¹⁰¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 601, „Y de esta manera trata el Señor a los suyos: que los deja muchas veces en trances de tanto peligro que no hallan dónde hacer pie, ni hallan en sí un cabello de fortaleza a que se asir, ni se pueden aprovechar de los favores que en tiempos pasados han recebido de Dios; y quedan como desnudos, y en unas obscuras tinieblas entregados a persecución de sus enemigos. Mas súbitamente, cuando no piensan, los visita el Señor, y libra; y deja más fuertes que antes estaban, y les pone debajo de los pies a sus enemigos”.

¹⁰¹⁹ Juan de Ávila, *Sermón 22. Dice el buen samaritano: Tened cuidado de ese enfermo*, w: OC, vol. 3, s. 273.

¹⁰²⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 62...*, dz. cyt., s. 834, „Dice Dios: «Esperá, esconderéme un poco, y yo veré qué tal es el amor de fulano; veamos si anda tan diligente, veamos si anda tan contento, cómo lo hace en mi ausencia»”.

¹⁰²¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 62...*, dz. cyt., s. 834-835.

z człowiekiem. Mówi o próbie przyjaźni. Posługuje się w tym celu obrazem matki, która ukryła się przed swoim dzieckiem. Ma świadomość, że jej dziecko nie potrafi bez niej żyć. Jej serce jest czułe na jego płacz. Dlatego wychodzi z ukrycia, bierze je w ramiona i karmi. Sprawia dziecku tak wielkie zadowolenie, że natychmiast zapomina o swoim cierpieniu¹⁰²². Apostoł Andaluzji poucza zakonnika, że jego cierpienie ma podwójną wartość. Przyczynia się do rozwoju przyjaźni z Panem, jak również zaowocuje „zdobyciem dusz” dla Chrystusa, przez działalność kaznodziejską¹⁰²³. Mistrz świętych zachęca: „Umiłowany był na krzyżu, miłuj krzyż; drogo kosztowało Chrystusa i pośród jęków zrodził to, co zdobył; nie chcesz składać Panu ofiar, które nie kosztowałyby cię trudów i boleści w twych zmysłach (...)”¹⁰²⁴. Święty Jan de Ávila zauważa, że przez doświadczenie nieobecności Boga, człowiek zbliża się do poznania miłości Jego serca¹⁰²⁵. Ukazuje pedagogię Stwórcy, który odbiera duszy pewność siebie, aby poszła za Jego pragnieniem. Sprawia, że pozostaje w ciemnościach nie wiedząc jak postępować. Jeżeli orant zaufa i pozostanie wierny Bogu aż do końca, otrzyma „wieniec życia”¹⁰²⁶.

Apostoł Andaluzji porównuje „noc ciemną” z doświadczeniem Jezusa w Ogrodzie Oliwnym. Mówi o słabości duszy, jak również niezdolności rozeznania tego, co wewnętrznie przeżywa w kontakcie z Bogiem. „Tajemnicza ciemność” (*oscuridad tenebrosa*) i „wewnętrzne strapienie” (*aflicción interior*) sprawiają, że serce oranta zalewa się krwawym potem¹⁰²⁷. Święty widzi w tym dopust Bożej miłości, aby jego wybrani nie pozostali na tym świecie bez doświadczenia krzyża. Ponieważ nie może ich zranić w tym, co dotyczy ciała (są już umarli dla tego, co cielesne), próbuje ich w sferze ducha¹⁰²⁸. Mistrz świętych wskazuje na intensywność przeżyć oranta, pogrążonego w ciemnościach. Mówi, że w ludzkim rozumieniu zawierają podobieństwo do piekła, a nawet są jego początkiem¹⁰²⁹. Wyraża tę prawdę w następującym zdaniu: „(...) kiedy Bóg zakryje swoje oblicze i nie okazuje duszy łaski, ale nieprzychylności, wtedy [dusza] czując się prześladowana przez swoich nieprzyjaciół, nie doświadcza względów

¹⁰²² Por. Juan de Ávila, *Carta 2...*, dz. cyt., s. 21.

¹⁰²³ Por. Juan de Ávila, *Carta 2...*, dz. cyt., s. 21.

¹⁰²⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 2...*, dz. cyt., s. 18-19.

¹⁰²⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]...*, dz. cyt., s. 123.

¹⁰²⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]...*, dz. cyt., s. 126.

¹⁰²⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]...*, dz. cyt., s. 122.

¹⁰²⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]...*, dz. cyt., s. 122.

¹⁰²⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]...*, dz. cyt., s. 122.

swojego dobrego Przyjaciela, okrutnie cierpi i przeżywa piekielne udręki”¹⁰³⁰. Apostoł Andaluzji porównuje doświadczenie „nocy ciemnej” do męczeństwa pierwszych chrześcijan. Wskazuje, że próby, jakie przeżywa dusza w tym stanie są większe od tych, jakie cierpieli męczennicy. Wynika to z faktu, że męczenników torturowali ludzie. Znajdowali pociechę w Bogu, który ich umacniał, aby pokonali udręki. W przypadku cierpienia duszy, tym który ją zasmuca jest Bóg, ukrywający swoją obecność. Człowiek doświadcza również udręki ze strony demonów, których Święty porównuje do „okrutnych katów” (*cruelles sayones*). Ból jaki sprawiają duszy jest większy niż cierpienia ciała¹⁰³¹. Mistrz Ávila pisze: „Cały człowiek, wewnątrz i zewnątrz jest pogrążony w smutku krzyża; jęczy i prosi o pomoc naszego Pana, a Ten nie tylko staje się głuchy i ukryty (...), ale [dusza] odczuwa, że Pan odwraca się od niej, nie tylko nie udzielając jej łaski, ale jeszcze okazując jej nieprzychylność (...)”¹⁰³². W doświadczeniu tak „wielkiej udręki” (*grande angustia*), człowiek nie jest w stanie nic uczynić, aby odnaleźć pokój. Zdaniem Mistrza świętych, dzieje się tak dlatego, że podczas gdy sam Bóg pogrąża duszę w rozpacz, nic i nikt nie jest w stanie jej pocieszyć¹⁰³³. Apostoł Andaluzji wyraża przekonanie, że człowiek który pragnie naśladować Ukrzyżowanego musi się zgodzić na przejście „takiej pustyni i wyobrażenia śmierci”, ciemności i smutku, aby osiągnąć odpoczynek. Jeżeli podejmie to męczeństwo dla Umiłowanego i pozostanie Mu wierny, staje się uczestnikiem cierpień Chrystusa¹⁰³⁴.

Wzorem do naśladowania w takim stanie duszy jest dla Świętego ewangeliczny przykład kobiety kananejskiej (por. Mt 15, 21-28). Zaleca jednej ze swoich córek duchowych, aby postępowała tak jak Kananejka. Zachęca, aby tak jak ona, pomimo braku odpowiedzi i upokorzenia jakiego doświadcza ze strony Pana Jezusa, nie przestawała Go kochać czystą i stałą miłością. Ma odznaczać się „zdecydowaną wiernością” wobec swojego Oblubieńca, szczególnie w chwilach, w których czuje się przez Niego niekochana i opuszczona¹⁰³⁵. Według Mistrza Ávila „ukrywanie się” Boga

¹⁰³⁰ Juan de Ávila, *Carta 20 [1]*..., dz. cyt., s. 123, „(...) mas cuando Dios esconde su cara y no enseña favor al alma, sino desfavor, y, siendo perseguida de sus enemigos, no siente favor en su buen Amigo, entonces es el padecer duro y sabe a tormentos del infierno”. Por. *Carta 20 [2]. A una persona que estaba tentada*, w: OC, vol. 4, s. 131.

¹⁰³¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 175*..., dz. cyt., s. 578.

¹⁰³² Juan de Ávila, *Carta 175*..., dz. cyt., s. 578.

¹⁰³³ Por. Juan de Ávila, *Carta 175*..., dz. cyt., s. 578.

¹⁰³⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 175*..., dz. cyt., s. 578-579, „Mas por tal desierto y imagen de muerte conviene ir a los siervos de Dios tras su Señor, y por aquellas tinieblas y tristezas conviene pasar para llegar al descanso”.

¹⁰³⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 175*..., dz. cyt., s. 579-580.

jest próbą wiary i ufności oranta¹⁰³⁶. Cierpienie i trudności „nocy ciemnej” porównuje do wypalania w ogniu glinianego naczynia. Wskazuje na kruchą kondycję człowieka, który aby uzyskać swoje piękno i trwałość musi być zahartowany w ogniu doświadczeń¹⁰³⁷. W jednym ze swoich listów zaleca adresatce, która czuła się „umieszczona w piecu udreki”, aby zachowała cierpliwość. Ma przeżywać ten „ogień” i „ciemności”, ufając mądrości i dobroci Boskiego garncarza¹⁰³⁸. Apostoł Andaluzji uważa, że to doświadczenie jest znakiem miłości Boga. Jest wezwaniem skierowanym do duszy, aby jeszcze bardziej umiłowała swojego Oblubieńca¹⁰³⁹. Jest to środek najczęściej używany przez Niego, aby sprawdzić wierność i miłość Oblubienicy (duszy). Święty uważa, że człowiek powinien kochać Boga, bez względu na doświadczenie Jego miłości. Jeżeli miłuje Oblubieńca tylko wtedy, kiedy czuje się kochany przez Niego, nie jest „prawdziwym kochankiem” (*verdadero amor*), ponieważ zwraca uwagę na samego siebie¹⁰⁴⁰. Mistrz Ávila podkreśla, że Bóg, który naprawdę kocha człowieka, czasami „ukrywa swoją miłość i udaje, że poszedł sobie daleko”. Stwórca nie zapomina o nim, ponieważ jest Bogiem wiernym obietnicy. Jego oddalenie się, ma na celu wzbudzić tęsknotę i głód Boga w duszy oranta¹⁰⁴¹. Według Świętego, w takim stanie nie należy ulegać „wewnętrznemu zmieszaniu” (*no turbarse dentro del corazón*), ale z ufnością zwracać się do Pana¹⁰⁴². Pewnej kobiecie, która doświadczała trudności duchowych, proponuje między innymi taką modlitwę: „Chociaż jestem niestała, Ty jesteś niezmienny; chociaż się ukrywasz, jesteś ze mną według obietnicy: *Jestem z nim w utrapieniu* (Ps 90, 15); a ponieważ jesteś ze mną, jestem szczęśliwa: bądźmy razem, choćby [nawet] na krzyżu (...)”¹⁰⁴³. W innym liście zachęca do uwielbiania planów Bożych i ufności w Jego dobroć. Zaleca, aby „pigułkę

¹⁰³⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 22...*, dz. cyt., s. 144.

¹⁰³⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 21. A una mujer atribulada*, w: OC, vol. 4, s. 140; Święty nazywa adresatkę listu dzbanuszką (*una jarrilla sois*). Ponieważ jest delikatny, nie jest w stanie zatrzymać i dobrze zakonserwować słodyczy Boga. Dlatego musi być wypalony.

¹⁰³⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 21...*, dz. cyt., s. 140-141, „Coceros quieren, hermana; tened paciencia; metida estáis en el horno de la tribulación; sufrid agora esos fuegos y esas humaredas y obscuridades; y confiando en la sabiduría y bondad de nuestro buen ollero, ni saldréis hecha ceniza que lleve el viento ni tiznada con algún mal que os haya pegado (...)”.

¹⁰³⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 24. A una señora monja atribulada*, w: OC, vol. 4, s. 150.

¹⁰⁴⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 175...*, dz. cyt., s. 579.

¹⁰⁴¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 51. A una mujer casada, a cuyo hijo le había sucedido una desgracia*, w: OC, vol. 4, s. 251-252.

¹⁰⁴² Por. Juan de Ávila, *Carta 90...*, dz. cyt., s. 382.

¹⁰⁴³ Juan de Ávila, *Carta 90...*, dz. cyt., s. 382-383, „Aunque yo estoy mudada, vos el de ayer sois; aunque os escondéis, conmigo estáis, según vuestra promesa que decís: *Con Él estoy en la tribulación* (Sal 90, 15); y pues conmigo estáis, sea enhorabuena: estemos juntos, y sea en cruz (...)”.

ciemności”, jak również doświadczenie nieobecności i nieprzychylności ze strony Boga, przyjąć w duchu pokory i posłuszeństwa woli Bożej¹⁰⁴⁴.

Zdaniem Apostoła Andaluzji, Bóg, który dopuszcza doświadczenie „nocy ciemnej” uśmierca człowieka, aby dać mu pełnię życia. Wejście w „mrok piekła” (*sombra de infierno*) staje się środkiem, dzięki któremu po śmierci chrześcijanin może wejść do Nieba. Jest naśladowaniem Chrystusa, który wydał się za grzeszników na „niewypowiedziane cierpienia” ciała i jeszcze większe udręki duszy. Uczynił to z miłości do człowieka, aby umocnić go na drodze do Boga i dać mu nadzieję wyzwolenia¹⁰⁴⁵. W liście skierowanym do swojej córki duchowej, zapewnia ją, że przez doświadczenie „nocy ciemnej” Bóg pragnie uczynić z niej „czcigodne naczynie” (*vaso de honra*), które będzie położone przed Nim, aby mógł je napełnić swoją słodyczą¹⁰⁴⁶. W innym liście podkreśla, że wierność oranta, przeżywającego „nieobecność Boga”, zostanie nagrodzona Jego bliskością w takim stopniu, że człowiek będzie uważał poprzednie cierpienie za coś dobrego¹⁰⁴⁷. Chrześcijanin podejmujący drogę za Chrystusem, musi się liczyć z Bożą pedagogią, która dopuszcza trudności, aby przez nie doprowadzić do zjednoczenia Oblubieńca z Oblubienicą. W ten sposób przeżywana przez człowieka „tajemnicza ciemność” staje się preludium do miłosego zjednoczenia z Bogiem.

4.3.2. Modlitwa zjednoczenia (*oración de unión*)

Trzeci stopień życia duchowego charakteryzuje się modlitwą zjednoczenia (*oración de unión*)¹⁰⁴⁸. Święty Jan de Ávila, podobnie jak wielcy mistycy karmelikańscy

¹⁰⁴⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 20[1]*..., dz. cyt., s. 122, „Conviéneos, pues, dar buena cuenta de este peligroso paso donde Dios es servido ponerlos, y, adorando sus juicios y confortada con la confianza de su bondad, abajar vuestra cabeza y, sin más escudriñar, abrir la boca de vuestro corazón y tragar esta píldora de oscuridad y el sentimiento de la ausencia y desfavor de Dios, con obediencia del mismo Dios”.

¹⁰⁴⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 20 [1]*..., dz. cyt., s. 124-125.

¹⁰⁴⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 21*..., dz. cyt., s. 140-141.

¹⁰⁴⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 24*..., dz. cyt., s. 150, „(...) si sois fiel en su ausencia, verle heis venir a vos con tanta ganancia que, gozando de su presencia, deis por bien empleado el trabajo pasado. Esforzaos a padecer, que a la medida de los trabajos os dará los consuelos”.

¹⁰⁴⁸ Zob. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, dz. cyt., s. 152; Święta Teresa od Jezusa opisuje proces modlitwy zjednoczenia, kiedy mówi, co dokonuje się między Bogiem a człowiekiem w piątym, szóstym i siódmym mieszkaniach zamku (we wnętrzu osoby ludzkiej). Ten rodzaj modlitwy porównuje do sakramentu małżeństwa. Teresa podkreśla niedoskonałość tego obrazu, wskazując na różnice między małżeństwem dwojga ludzi, a tym które dokonuje się między Bogiem a człowiekiem (małżeństwo duchowe). W małżeństwie duchowym „nigdy nie ma niczego, co nie byłoby duchowe, natomiast [małżeństwo] cielesne bardzo daleko odbiega [od tego duchowego], a te duchowe [odczucia] zadowolenia, jakie Pan daje, i te smaki [daleko odbiegają] od tych, jakich mają zaznawać ci, którzy się posłubili; o tysiące mil odbiegają jedne od drugich”. Teresa wskazuje na czystość i łagodność wzajemnego oddziaływania między Bogiem, a człowiekiem. Podkreśla, że na poziomie modlitwy

(święta Teresa od Jezusa i święty Jan od Krzyża), na wyrażenie tego rodzaju modlitwy używa symbolu zaślubin. Jest to obraz biblijny, zakorzeniony w tradycji mistyki chrześcijańskiej, który wyraża miłość Boga do swojego ludu, a także do konkretnego człowieka. Jak słusznie zauważa Mateo Rogelio García, Bóg objawia swoją miłość przez zjednoczenie Chrystusa z ludzkością. Rozpoczęło się ono w tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, a osiągnęło pełnię w Jego odkupieńczej śmierci i zmartwychwstaniu. Dzieło zbawienia podkreśla prawdę o bezinteresownej, uprzedzającej miłości Boga do wszystkich ludzi. Wiąż oblubieńcza realizuje się jednak nie tylko na poziomie wspólnoty Kościoła, ale również w osobistej relacji człowieka z Bogiem. Dokonuje się to na drodze doskonałości, aby swoją pełnię osiągnąć w kontemplacji mistycznej¹⁰⁴⁹. Apostoł Andaluzji przedstawia swoistość tej więzi, objaśniając słowa psalmu: „I zapagnie Król twego piękna” (Ps 44, 12). Według niego nie dziwi fakt, że dusza miłuje „Całego Pięknego”, to znaczy Boga. Godnym podziwu jest jednak, że Bóg ma upodobanie w człowieku, pomimo jego „brzydoty”. Dla niego staje się „więźniem miłości” i ofiaruje mu swoje Serce, to znaczy siebie samego. Zdaniem Mistra Świętych odpowiedzią człowieka winna być radość z łaski i miłości, jaką obdarowuje go Stwórca¹⁰⁵⁰.

Apostoł Andaluzji wskazuje na trzy elementy charakterystyczne dla małżeństwa duchowego. Mówi o całkowitej przemianie w Umiłowanego, wzajemnym oddaniu wszystkiego, a także o „miłości skonsumowanej”¹⁰⁵¹. Powyższą relację między Oblubieńcem a Oblubienicą, opisze później w sposób poetycki święty Jan od Krzyża w *Pieśni duchowej*¹⁰⁵².

Według Apostoła Andaluzji całkowita przemiana będzie miała miejsce w chwale Nieba. To, co dokonuje się między człowiekiem a Bogiem na ziemi, jest zaledwie iskrą (odblaskiem) życia wiecznego. Święty stwierdza, że człowiek odkrywa piękno i dobroć Stwórcy patrząc na dzieło Jego rąk. Nieskończone piękno swojego oblicza Bóg objawi w chwale Nieba. Wtedy serce człowieka zostanie ostatecznie zdobyte i umieszczone w Sercu Boga. Bóg dokona przemiany człowieka w siebie (przebóstwienia), co stanie

zjednoczenia „wszystko jest [odpowiedzią] miłości na miłość”. Zjednoczenie duszy z Chrystusem w małżeństwie duchowym jest także ulubionym tematem świętego Jana od Krzyża; Zob. *Pieśń duchowa, Noc ciemna, Żywy płomień miłości*.

¹⁰⁴⁹ Por. M. Rogelio García, *San Juan de Ávila, maestro...*, dz. cyt., s. 95.

¹⁰⁵⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 759.

¹⁰⁵¹ Por. F. Borraz Girona, *Contenido y grados de la oración...*, dz. cyt., s. 37.

¹⁰⁵² Por. Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa, strofy 32-40*, w: *Dzieła...*, dz. cyt., s. 650-651.

się powodem nieskończonej radości. Zjednoczenie z Bogiem opisuje za pomocą obrazu żelaza włożonego do ognia. Jest ono „owładnięte” przez płomień i „pełne” ognia, w taki sposób, że staje się do niego podobnym. Dokonuje się to w jakimś stopniu tu na ziemi, kiedy człowiek wparuje się w Tego, który jest samym Pięknem i jednoczy się z Nim¹⁰⁵³. Przemiana w Umiłowanego jest owocem działania Boga w duszy oranta i Jego łaską. Z drugiej strony zakłada pragnienie człowieka, który doświadczając Bożego miłosierdzia, pomimo własnej słabości, „chowa się w Bogu”¹⁰⁵⁴. Święty zachęca do tego adresatkę jednego ze swoich listów w następujących słowach: „I tak, siostrzo, kiedy zobaczysz Jego miłosierdzie wobec ciebie i swoją wielką nikczemność i niezdolność do zadowolenia Go i służenia Mu, wyjdź ze swojego ciasnego domu i czystej słabości jaką jesteś, i schowaj się w samym Panu, w którym jest twoje życie. Nie żyj dla siebie, ponieważ umrzesz; rzuć się w Niego, przemień się w Niego, zaśnij w Nim, a odnajdziesz ów najśłodszy plaster miodu, który przewyższa wszelką słodycz”¹⁰⁵⁵.

Postawa całkowitego oddania się Boskiemu Oblubieńcowi jest odpowiedzią człowieka na takie samo uprzedzające działanie Stwórcy wobec swojego stworzenia. Apostoł Andaluzji przypomina jednej ze swoich córek duchowych, że już oddała się Bogu, a On przyjął ofiarę Jej życia. Zdaniem Mistrza Ávila, całkowite oddanie w relacji między Bogiem a człowiekiem wiąże się ze zobowiązaniem wzajemnej wierności. Bóg, który przyjmuje człowieka jako swoją własność, cieszy się nim i gotów jest podjąć za niego największe cierpienie. Udziela mu pomocy w doświadczeniach, broni go przed nieprzyjaciółmi i nie wypuszcza nigdy ze swojej ręki. Człowiek, który oddał się Stwórcy jako jedynemu Panu, nie chce ofiarować swojego życia komuś innemu. W odpowiedzi na miłość Stwórcy oddaje Mu chwałę i podejmuje starania, aby nie zniweczyć cierpień Ukrzyżowanego¹⁰⁵⁶.

¹⁰⁵³ Por. Juan de Ávila, *Carta 133...*, dz. cyt., s. 474, „Si sus manos son tan hermosas, ¿qué tal será su faz, sino la misma hermosura infinita que saque los corazones de sí mismos y los ponga en sí mismo, transformándolos en Él, y más contentos con ser de Él que con ser suyos propios, y nadando de gozo en las mismas entrañas de Él, hechos un espíritu con Él, tan unidos como está un hierro metido en una fragua con el fuego, poseído de él y tan lleno de él que parece ser fuego? ¡Ya viniese aquel día, cuando tuviésemos presente la hermosura del todo Hermoso, para que, viéndolo delante los ojos, no se fuesen a otra parte, pues tan mal empleados fuera de Él son!”.

¹⁰⁵⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 82...*, dz. cyt., s. 344.

¹⁰⁵⁵ Juan de Ávila, *Carta 82...*, dz. cyt., s. 344.

¹⁰⁵⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 83. A una doncella afligida y temerosa* w: OC, vol. 4, s. 347, „Ya os distes a Él, y Él os recibió; y vos os habéis dado a otro, ni Él ha soltado su derecho de vos, suya sois, y Él es contento que lo seáis, aunque a todo el infierno le pese (...) Él os ama y amará para que vos le glorifiquéis y sus trabajos que en la cruz pasó no sean perdidos”.

Święty Jan de Ávila, posługując się obrazem małżeństwa, mówi o jeszcze jednym elemencie w relacji Bóg – człowiek. Jest nim miłość oblubieńcza, która dąży do wzajemnego spełnienia (skonsumowania). Według niego, miłość Oblubieńca jest bodźcem, sprawiającym w duszy coraz większe pragnienie zadowolenia Ukochanego. Porównuje ją do ognia, który wiecznie płonie pobudzając człowieka do działania i wznoszenia się ku Bogu¹⁰⁵⁷. Apostoł Andaluzji używa ponadto obrazu polowania, aby wyrazić bogatą rzeczywistość „miłości mistycznej”. Nazywa ją „miłosnym polowaniem” (*caza amorosa*), w którym dochodzi do zranienia „strzałą miłości”. Obszerny opis doświadczenia mistycznego można odnaleźć w *Traktacie o miłości Bożej* jego autorstwa. Warto przytoczyć go dosłownie, gdyż jest świadectwem osobistych przeżyć Apostoła Andaluzji: „Czy czegoś brakuje temu krzyżowi, by nie móc go nazwać duchową kuszą, skoro tak rani serca? Kuszę robi się z drewna i napiętej cięciwy oraz łoża z kolbą pośrodku niej, gdzie wkłada się cięciwę, aby wypuścić strzałę z całą mocą i bardziej zranić. Ów święty krzyż jest drewnem; ciało tak rozciągnięte i ramiona tak napięte są cięciwą, a otwarty bok jest łożem z kolbą, gdzie wkłada się strzałę miłości, aby stamtąd wysłała, by zranić bezbronne serce. Strzała została wyrzucona z kuszy, a me serce jest zranione! Niech teraz wie cały świat, że mam zranione serce. Och, moje serce! Gdzie się schronisz? Nie ma lekarza, by cię uleczyć, pozostała ci śmierć. Kiedy widzę, mój dobry Jezu, że z Twego boku wychodzi ów grot włóczni, owa włócznia jest strzałą miłości, która mnie przeszywa i w ten sposób rani moje serce, że nie pozostawia w nim miejsca, którego by nie przeniknęła. Co uczyniłaś, najśłodsza Miłości? Cóż chciałaś uczynić w moim sercu? Przychodzi tutaj, by mnie uleczyć, a pozostawia mnie zranionym! Przychodzi, aby mnie nauczyć żyć, a czyni mnie szalonym! Och, najśłodsza rano, och najmądrzejsze szaleństwo! Niech nigdy nie pozostanę bez ciebie. (...) W ten sposób, gdy patrzę na Ciebie, Panie, wszystko zaprasza mnie do miłości: drzewo, cała postać, misterium, Twoje rany, a nade wszystko wewnętrzna miłość, która woła do mnie, bym Cię kochał i nigdy o Tobie w mym sercu nie zapomniał”¹⁰⁵⁸. Powyższe słowa świadczą o tym, że rozważanie męki Pana Jezusa

¹⁰⁵⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 159. A una monja, hija suya espiritual*, w: OC, vol. 4, s. 547.

¹⁰⁵⁸ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 969-970; Święty Jan de Ávila, posługuje się biblijnym symbolem strzały, aby wyrazić miłość Boga, która rani serce człowieka. Do tego symbolu nawiązują również mistycy karmelitańscy: Zob. Teresa od Jezusa, *Zamek wewnętrzny*, 6 M 11, 2 i 7 M 2, 6; *Księga mojego życia*, 29, 10; Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa*, strofa 8 i 11.

stanowi centrum mistyki Apostoła Andaluzji¹⁰⁵⁹. W jednym ze swoich listów wyraża przekonanie, że na krzyżu został odnaleziony, uleczony, wyzwolony i pokochany przez Chrystusa, który oddał za niego życie i przelał krew¹⁰⁶⁰. W liście do pewnego duchownego, Święty porównuje rany Zbawiciela do „pięciu mieszkań”, w których człowiek może poznać Jego miłość. Zwraca uwagę przede wszystkim na przebity bok, a tym samym na Serce, w którym należy zamieszkać, aby rozpać się Bożą miłością¹⁰⁶¹. Apostoł Andaluzji zachęca adresata listu do strzeżenia płomienia miłości, który zapłonął w jego sercu. Jego zdaniem można go osłonić „popiołem pokory” (*ceniza de humildad*), milczeniem i ukryciem. Rozpala się go poprzez spełnianie obowiązków wynikających z powołania i dobre uczynki¹⁰⁶². Mistrz Ávila łączy rozważanie męki Pana Jezusa („zamieszkiwanie w Jego ranach”) z Eucharystią. Zachęca do przyjmowania Chrystusa w Najświętszym Sakramencie, porównując Go do „ognia, który płonie i rozpala” (*fuego que enciende y abrasa*) duszę¹⁰⁶³. Jak słusznie zauważa María Jesús Fernández Cordero, misterium Paschalne i Eucharystia to dwa główne tematy duchowości Apostoła Andaluzji. Rozważanie męki i śmierci Zbawiciela w modlitwie myślniej koresponduje z uczestnictwem w Eucharystii i częstą Komunią świętą¹⁰⁶⁴.

Święty Jan de Ávila w kontemplacji Ukrzyżowanego doświadcza nie tylko zranienia miłością Zbawiciela, ale czuje się zachęcony do odpowiedzi na nią. Szczytem doświadczenia mistycznego Apostoła Andaluzji jest pragnienie bycia ukrzyżowanym razem z Chrystusem. Nie wystarcza mu mieszkanie w Jego ranach. Przyjmuje krzyż Chrystusa, jako centrum swojego życia. Konsekwencją takiego wyboru jest przeżywanie cierpienia, przeciwności, prześladowania w łączności z Ukrzyżowanym i w całkowitym poddaniu się Jego woli¹⁰⁶⁵. Pragnienie bycia ukrzyżowanym z miłości do Zbawiciela, wyraża między innymi w takich słowach: „O, krzyżu! Zrób mi miejsce, przyjmij moje ciało, a zostaw ciało mojego Pana. Powiększ się, korono cierniowa, abym

¹⁰⁵⁹ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 639.

¹⁰⁶⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 58. A unos sus devotos, afligidos por una persecución que había levantado*, w: OC, vol. 4, s. 269.

¹⁰⁶¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 74. A una persona religiosa*, w: OC, vol. 4, s. 320, „Sobre todo, metámonos, y no para luego salir, mas para morar, en las llagas de Cristo, y principalmente en su costado, que allí en su corazón, partido por nos, cabrá el nuestro y se calentará con la grandeza del amor suyo”.

¹⁰⁶² Por. Juan de Ávila, *Carta 74...*, dz. cyt., s. 320.

¹⁰⁶³ Por. Juan de Ávila, *Carta 74...*, dz. cyt., s. 320.

¹⁰⁶⁴ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 641.

¹⁰⁶⁵ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 644-645.

mógł cię założyć na moją głowę! Pozostawcie, gwoździe, te dłonie niewinne i przesyjcie moje serce, i zrańcie je współczuciem i miłością! *Po to* – mówi Twój Apostoł – *umarłeś, aby zapanować nad żywymi i umarłymi* (Rz 14, 9); nie poprzez groźby i kary, lecz przez dzieła miłości. Zalicz mnie do tych, nad którymi panujesz, czy to gdy będę żywy, czy umarły, niech widzę się jeńcem, nad którym panuje Twa miłość”¹⁰⁶⁶. Według Apostoła Andaluzji jest to jedyna właściwa odpowiedź człowieka na „niezmierną miłość” (*excesivo amor*) objawioną na krzyżu przez Zbawiciela. Kochać Go i cierpieć dla Niego, tak jak On oddał życie z miłości¹⁰⁶⁷.

Święty Jan de Ávila, dla wyrażenia zjednoczenia z Bogiem, używa obrazów związanych z ogniem, który zapala, płonie i spala; więzieniem - kiedy mówi o gwoździach, sznurach, czy byciu jeńcem; raną - kiedy wskazuje na konieczność ukrycia się w boskich ranach Zbawiciela (przez rozważanie Jego męki i śmierci), jak również kiedy używa symbolu strzały, która zadaje miłosną ranę.

Apostoł Andaluzji zauważa, że nie tylko Oblubieniec „rani” serce swojej ukochanej. W jednym ze swoich listów przytacza fragment *Pieśni nad Pieśniami* (por. PnP 4, 9), wskazując, że Oblubienica czyni podobnie¹⁰⁶⁸. Mistrz Ávila, zachęca adresatkę listu, aby w relacji z Bogiem, zachowywała się jak „kusznic” (*el ballestero*). Aby trafić do celu zamyka jedno oko, by lepiej widzieć drugim. Podobnie człowiek, aby „zdobyć i zranic Pana” musi najpierw zamknąć oko na wszystko, co przeszkadza

¹⁰⁶⁶ Juan de Ávila, *Tratado del amor...*, dz. cyt., s. 968.

¹⁰⁶⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 58...*, dz. cyt., s. 269.

¹⁰⁶⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 67. A una señora en tiempo de adviento*, w: OC, vol. 4, s. 295, „*El deseo de los pobres oye Dios* (Sal 10, 17), porque tiene sus orejas puestas en el suspiro del corazón que otra cosa no desea sino a Él; y a este tal viene y no se le niega, según lo dice en los Cantares: *¡Heriste mi corazón, hermana mía, esposa; heriste mi corazón en uno de tus ojos y en un cabello de tu cabeza!* (Cant 4, 9)”. W języku polskim ten werset *Pieśni nad Pieśniami* w przekładzie Jakuba Wujka, brzmi następująco: „Zraniłaś serce moje, siostró moja, oblubienico, zraniłaś serce moje jednym okiem twoim i jednym włosiem szyje twojej”.

Zob. Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa*, dz. cyt., s. 818; Święty Jan od Krzyża wkłada w usta Oblubienicy między innymi następujące słowa:

„I jednym tylko włosiem moim,
Który na mojej szyi wiewem poruszony
Ujrzałeś boskim wzrokiem Twoim,
Zostałeś obezwładniony,

Jednym mych oczu spojrzeniem zraniony!”; Autor *Pieśni duchowej* podkreśla, iż ten werset nawiązuje do PnP 4, 9, w którym Oblubieniec mówi że Jego serce zostało zranione okiem i włosiem. Powyższą strofę interpretuje w następujący sposób: „(...) dusza mówi w tej strofie o *włosie* i o *oku*, a przez to wyraża zjednoczenie z Bogiem, jakie posiada odnośnie do rozumu i do woli. Wiara bowiem, wyrażona tu przez *oko*, ma swe siedlisko w rozumie, miłość zaś w woli. Z tego zjednoczenia szczyci się dusza i wyraża wdzięczność Oblubieńcowi za tę łaskę, otrzymaną z Jego ręki. Ceni sobie niewymownie to, że On raczył oddać się jej i pozwolił ująć się jej miłością. Można więc wyobrazić sobie radość, wesele i rozkosz, jakie dusza będzie posiadała z takiego Więźnia, ona, rozmówiona w Nim, będąca Jego więźniem od tak dawna” (zob. Jan od Krzyża, *Pieśń duchowa*, dz. cyt., s. 821-822).

w relacji z Bogiem. Odejście od stworzeń służy skupieniu myśli i uwagi jedynie na Oblubieńcu. Pragnienie Umiłowanego, które powstaje w sercu oranta zdobywa Jego serce i sprawia, że Bóg pozwala się poznać. Święty zauważa, że kto pragnie zdobyć Boga, musi całą swoją miłość skupić na Nim¹⁰⁶⁹. W jednym ze swoich kazań, miłość do Oblubieńca porównuje do przynęty, którą można przyciągnąć Umiłowanego. Bóg pozwala się „schwytać” sercu, które płonie z miłości do Niego. Przychodzi do człowieka „jak zraniony orzeł” (*como águila herida*) i obdarza go bogactwem swojej łaski, czyniąc szczęśliwym. Jest to największe dobrodziejstwo jakiego Bóg udziela tym, którzy Go kochają – daje siebie samego i zamieszkuje w duszy ze względu na miłość¹⁰⁷⁰. Święty podkreśla, że konsekwencją zjednoczenia Boga z człowiekiem jest jego „przebóstwienie”. Jest ono dziełem Ducha Świętego, który czyni się jednym z tym, w którym zamieszkuje. Apostoł Andaluzji wskazuje, że zarówno słowa jak i czyny oranta nie są wtedy jedynie działaniem jego wolnej woli. Wszystko, co dobre dokonywane jest w Duchu Świętym. To On jest źródłem wszelkiej aktywności¹⁰⁷¹.

Warto zwrócić uwagę na trudności, jakie napotyka Mistrz Ávila, aby wyrazić złożoną rzeczywistość małżeństwa duchowego. Posługuje się w tym celu obrazem zwyczajów związanych z ceremonią zaślubin. W jednym ze swoich kazań poucza: „Ojczy, czym jest to małżeństwo? Wydaje się, że jest tym, o czym mówił Jezus Chrystus: *Będą oboje jednym ciałem* (Mk 10, 8). Na czym polega to, że Bóg, że Duch Święty staje się jedno z człowiekiem? Udziela mu mocy, działa w nim łaską, ubiera go, upiększa i ozdabia. To wszystko co wynika z [Jego] przyjścia, staje się uściskiem. Ale [tego] objęcia nie da się wypowiedzieć. Jak narzeczony, który daje swojej oblubienicy

¹⁰⁶⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 67...*, dz. cyt., s. 295, „Coja y recoja su amor y asíentelo en Dios quien quisiere alcanzar a Dios”.

¹⁰⁷⁰ Por. Juan de Ávila, *Sermón 23. Amarás al Señor Dios tuyo*, w: OC, vol. 3, s. 282, „O święta zwierzyno! Czym na Ciebie polować? Kuszą czy z pomocą sokoła? Jakim sidłem Cię złapać, mój Boże, abyś nie odszedł od nas? Nie ma takiej siły, nie ma sposobu, nie ma darów, nie ma rady, ani mądrości, nie starczy nieba, ani ziemi; w końcu, bracia nie wystarczy całej ludzkiej pomysłowości, aby schwytać Boga, jeśli nie miłością. To ona jest bracia przynętą, na którą Bóg daje się złapać; to jest przynęta na którą Bóg daje się złowić: miłość, bracia, miłość. Ta zwierzyna jest tak święta ponad wszelkie świętości, że nie pozwala się uwięzić inaczej, jak przez serce które płonie miłością wobec Niego. W tym miejscu, które Go kocha, przychodzi do niego, jak zraniony orzeł, aby uczynić go szczęśliwym i pełnym wszelkich bogactw, których Bóg mu może udzielić i które on może zdobyć. Bracia! Szczęśliwe serce, gdzie Bóg zamieszkuje ze względu na miłość!”.

¹⁰⁷¹ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 399, „Padre, habéis dicho que el Espíritu Santo se hace uno con aquel en quien está; luego ¿Dios es? ¡Qué maravilla! - ¿Es mucho eso? Pues oíd: *Ego dixi: dii estis, et filii excelsi omnes* (Sal 81, 6). El mesmo Dios lo dijo. *Yo digo: dioses sois vosotros*. ¿Sabéis qué tanto? Que si el hombre tiene en sí al Espíritu Santo y habla, se dice hablar el Espíritu Santo. (...) Cuando el hombre hace una buena obra, no es de sólo el hombre. Madre tiene en la tierra, y padre en el cielo. El libre albedrío que tú tienes, madre es, no es lo principal; otro más alto, el principio, el ser, el padre, actividad de la cosa, el Espíritu Santo es”.

klejnoty; ale są to jedynie oznaki a nie zaręczyny: daje bransoletki na ręce, wkłada kolczyki w uszy. Tak czyni Duch Święty: daje klejnoty, daje bransoletki cnót i dobrych uczynków na obie ręce, aby grzesznik tak dobrze przystrojony, wziął Go w ramiona. Nakłada również kolczyki w uszy, prosząc o uwagę, aby być posłusznym temu, co usłyszysz we wnętrzu; ale to nie jest małżeństwo. Udziela swoich siedmiu darów. Te wszystkie dary są posagiem i przygotowaniem na [Jego] przybycie; są darami narzeczonego, ale nie wiem czym jest objęcie”¹⁰⁷². Mistrz Ávila zauważa, że „objęcia” Ducha Świętego doświadczyli Apostołowie zebrani w wieczerniku w dniu Pięćdziesiątnicy. Jego zdaniem, nie można tego mistycznego doświadczenia porównać z niczym. Nie wyrazi go żaden zapach, choćby najprzyjemniejszy, ani żaden smak, który w porównaniu z tym, czego udziela Duch Święty jest gorszy od żółci. Powiew Bożego Ducha, jaki odczuli w swoim wnętrzu Apostołowie, stał się dla nich pocieszeniem, odpoczynkiem, radością i mocą. Dzięki działaniu Jego łaski mogli dokonywać cudów, głosić Ewangelię i udzielać przebaczenia grzechów. Apostoł Andaluzji zachęca słuchaczy do modlitwy do Ducha Świętego, aby udzielił im swojego ożywczego tchnienia¹⁰⁷³. W kazaniu na Niedzielę Zesłania Ducha Świętego, mówi między innymi o zjednoczeniu Boga z duszą w następujący sposób: „Nie jest to wcielenie; ale jest to stopień który tak jednoczy duszę z Bogiem i małżeństwo tak ścisłe i łagodne, że jest bardzo podobne do wcielenia, chociaż z drugiej strony bardzo się [od niego] różni. Dlatego że wcielenie było tak wielkim zjednoczeniem Słowa z Jego najświętszym człowieczeństwem, że je podniósł do siebie, do jedności osoby; tu tak nie jest, ponieważ jest to zjednoczenie na poziomie łaski; jak tamto nazywa się wcieleniem Słowa, tak to nazywa się uduchowieniem z Ducha Świętego (*espiritación del Espíritu Santo*)”¹⁰⁷⁴. Zjednoczenie na poziomie łaski polega na ścisłej współpracy z Trzecią Osobą Trójcy Świętej, która zamieszkuje w duszy oranta. Najlepszym przykładem takiego zjednoczenia jest Jezus Chrystus, namaszczoney Duchem Świętym. Apostoł Andaluzji zachęca wiernych do trwania w łasce uświęcającej, aby dać się prowadzić wiernemu i prawdziwemu Przyjacielowi¹⁰⁷⁵.

¹⁰⁷² Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 399.

¹⁰⁷³ Por. Juan de Ávila, *Sermón 32...*, dz. cyt., s. 400.

¹⁰⁷⁴ Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 369.

¹⁰⁷⁵ Por. Juan de Ávila, *Sermón 30...*, dz. cyt., s. 369.

Święty Jan de Ávila podkreśla, że zjednoczenie Boga z człowiekiem, którego celem jest małżeństwo duchowe to przede wszystkim inicjatywa Stwórcy. Cała Trójca Święta jest zaangażowana w proces rozwoju duchowego człowieka, ukierunkowanego na relację oblubieńczą. Nauka Apostoła Andaluzji o kontemplacji, oparta jest na biblijnym wzorcu więzi między mężczyzną a kobietą. Miłosne zjednoczenie jakie dokonuje się w relacji Bóg – człowiek, owocuje zjednoczeniem uczuć i woli. Rozpoczyna się w życiu ziemskim, aby swoją pełni osiągnąć w Niebie¹⁰⁷⁶.

4.3.3. Zjawiska nadzwyczajne (*los fenómenos extraordinarios*)

Święty Jan de Ávila, podobnie jak inni autorzy mistyczni, porusza temat szczególnych darów, udzielanych przez Boga wybranym przez siebie duszom. Są to nadzwyczajne łaski, darmo dane, bez względu na zasługi czy poziom zjednoczenia z Bogiem. Zdaniem Apostoła Andaluzji nie czynią one nikogo bardziej świętym¹⁰⁷⁷. W liście do Teresy od Jezusa wymienia niektóre z nich. Mówi o ekstazach - porywach miłości (*los raptos*), mowach wewnętrznych i zewnętrznych (*las hablas interiores y exteriores*), widzeniach wyobrażeniowych lub cielesnych (*visiones imaginarias o corporales*)¹⁰⁷⁸. Warto podkreślić, że wobec mistycznych zjawisk nadzwyczajnych, Mistrz Świętych, zajmuje postawę nacechowaną roztropnością. Nie odrzuca ich, ale równocześnie jest niezwykle ostrożny wobec tego rodzaju fenomenów¹⁰⁷⁹. W *Audi, filia*, tłumaczy, że niektóre objawienia lub wizje mogą pochodzić od złego ducha. Jego zdaniem, Szatan wywołuje je, aby osiągnąć podwójny cel. Po pierwsze przez fałszywe objawienia pragnie pozbawić wiarygodności te, które pochodzą od Boga. Po drugie, kiedy nie może wpłynąć na człowieka przez pokusę, oszukuje go pozorami dobra¹⁰⁸⁰. Święty radzi swojej córce duchowej, aby nie była zbyt łatwowierna wobec tego rodzaju fenomenów. Swoją ostrożność popiera licznymi przykładami z historii, jak również z życia jemu współczesnych, którzy dali się zwieść fałszywym doznaniom duchowym¹⁰⁸¹. Według Apostoła Andaluzji należy bardziej obawiać się zjawisk nadzwyczajnych, niż ich pragnąć. Jego zdaniem pragnienie doświadczenia

¹⁰⁷⁶ Por. J. Esquerda Bifet, *Juan de Ávila, Maestro de espiritualidad...*, dz. cyt., s. 100.

¹⁰⁷⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 545, „Mayormente que estas cosas no se dan por merecimientos ni por ser uno más fuerte, antes algunas [veces] por ser más flaco; y como no hacen a uno más santo, no se dan siempre a los más santos”.

¹⁰⁷⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

¹⁰⁷⁹ Por. *Positio...*, dz. cyt., s. 375.

¹⁰⁸⁰ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 643.

¹⁰⁸¹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 643-644.

„nadprzyrodzonych rzeczy” jest oznaką pychy lub niebezpiecznej ciekawości¹⁰⁸². Jako przykład właściwej postawy wobec tego rodzaju zjawisk, podaje między innymi przypadek pewnego pustelnika, któremu ukazał się demon pod postacią Ukrzyżowanego. Ojciec pustyni nie dał wiary widzeniu i nie oddał Mu czci. Powiedział, że nie chce na tym świecie widzieć Chrystusa. Wystarczy mu, że ujrzy Go w Niebie. Na te słowa zły duch musiał odejść¹⁰⁸³. W tym kontekście Mistrz Świętych, udziela swojej córce duchowej następującej rady: „Bądź więc tak czystą od tego upodobania i od myślenia, że jesteś kimś przez te objawienia, aby twoje serce ani trochę nie oddaliło się od tego pokornego miejsca, gdzie wcześniej się znajdowało, pod świętą bojaźnią Bożą”¹⁰⁸⁴. Należy zauważyć, że święty Jan de Ávila, nie postrzega zjawisk nadzwyczajnych jedynie w sposób negatywny. Wskazuje na wartość rozeznania duchowego, aby nie pomylić „dobrego ducha Boga” ze złym duchem. Człowiek, który mówi przeciwko prawdzie Bożej popełnia grzech bluźnierstwa, podobny do błędu faryzeusza, którzy oskarżali Jezusa, że wyrzuca złego ducha, mocą ich przywódcy¹⁰⁸⁵.

Apostoł Andaluzji w liście do Teresy od Jezusa, podaje zasady, które pomagają odróżnić prawdziwe objawienia od fałszywych. Te, które pochodzą od Boga, bez udziału wyobraźni i mów wewnętrznych lub zewnętrznych, uważa za pewne i nie znajduje w nich niebezpieczeństwa błędu¹⁰⁸⁶. Uczuła Reformatorkę Karmelu zwłaszcza na mowy zewnętrzne, których pochodzenie jest trudne do rozeznania. Jego zdaniem są od Boga, kiedy odpowiadają na potrzeby oranta i przynoszą pożytek duchowy¹⁰⁸⁷. Święty uzasadnia swój pogląd takimi słowami: „Albowiem, skoro ludzie dobrzy nie wypowiadają bezwartościowych słów, to tym bardziej Bóg nie będzie ich wypowiadał”¹⁰⁸⁸. W podobny sposób poucza Sanchę Carrillo. Zwraca jej uwagę, że jeżeli nie zauważy w tych mowach niczego, co przyniosłoby korzyści duchowe, a wręcz przeciwnie – zamieszanie – powinna uważać je za pochodzące od demona¹⁰⁸⁹. Następnym kryterium rozeznawania prawdziwości mów wewnętrznych lub

¹⁰⁸² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 646.

¹⁰⁸³ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 647.

¹⁰⁸⁴ Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 647.

¹⁰⁸⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 647.

¹⁰⁸⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

¹⁰⁸⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544, „(...) na przykład dla umocnienia kuszonego lub zdesperowanego człowieka, lub ostrzeżenia go o niebezpieczeństwie, itp.”.

¹⁰⁸⁸ Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

¹⁰⁸⁹ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [II]*, dz. cyt., s. 648.

zewnętrznych jest ich zgodność z Bożym Objawieniem, zawartym w Piśmie Świętym i nauką Kościoła¹⁰⁹⁰.

Wyżej wymienione reguły należy stosować również wobec „wizji wyobrażeniowych lub cielesnych” (*visiones imaginarias o corporales*). Według Apostoła Andaluzji należy od nich uciekać i nie powinno się ich pragnąć. Wyjątkiem jest jednak sytuacja, w której orant doświadcza wizji przez dłuższy czas, a to co zostaje w nich powiedziane jest zgodne z doktryną Kościoła. O prawdziwości tego typu wizji świadczy ponadto „wewnętrzne zaspokojenie” (*una satisfacción interior*) i wzrost cnoty pokory¹⁰⁹¹. Pokora jest dla Apostoła Andaluzji „uniwersalnym środkiem”, który pozwala postępować właściwą drogą. Dzięki tej cnocie mistyk, który doświadcza zjawisk nadzwyczajnych nie dowierza własnemu osądowi, ale konsultuje swoje przeżycia z doświadczonym kierownikiem duchowym¹⁰⁹². W *Audi, filia*, Święty poucza swoją córkę duchową w następujący sposób: „A jeśli twoja dusza nie pozostaje w głębokiej pokorze, nie dowierzaj żadnej rzeczy, jaka ci się przydarzy, chociażby nie wiadomo jak dobrą się zdawała, czy to będą łzy, czy pociecha, czy poznanie rzeczy Bożych; chociażbyś była uniesiona aż do trzeciego nieba, niczemu nie ufaj ani nie przyjmuj tego, gdyż im ta rzecz jest wyższą, tym jest niebezpieczniejszą i doprowadzi do większego upadku. Proś Boga o łaskę poznania siebie i uniżania siebie, a nade wszystko błagaj, aby dał ci to, czym będziesz mogła Jemu się lepiej przysłużyć”¹⁰⁹³.

4.4. MODLITWA MISTYCZNA W ŻYCIU KONSEKROWANYM

Należy zauważyć, że Mistrz Ávila dedykuje ten rodzaj modlitwy zwłaszcza osobom konsekrowanym. Zwraca uwagę, że osoba, która całkowicie poświęca się Chrystusowi, powinna być wolna od trosk doczesnych. Jej głównym celem jest przebywanie z Bogiem na modlitwie i w skupieniu (wewnętrznym i zewnętrznym). Święty podkreśla, że ma być „żywą świątynią” (*un templo vivo*), w której oddaje chwałę Bogu i zanosi do Niego modlitwy. Osoba konsekrowana nie może zadowolić się jedynie zachowaniem dziewictwa. Na drodze do świętości ma zabiegać o rozwój cnót,

¹⁰⁹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

¹⁰⁹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544; *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 648-649.

¹⁰⁹² Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

¹⁰⁹³ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 649.

modlitwy i miłości do Boga¹⁰⁹⁴. Według Ávila, postęp w modlitwie jest możliwy dzięki lekturze duchowej połączonej z rozmyślaniami. Brak tego ćwiczenia jest, dla każdego chrześcijanina, „czymś haniebnym” (*cosa vergonzosa*), ale dla zakonnika, kapłana i dziewicy poświęconej Chrystusowi jest czymś niedopuszczalnym¹⁰⁹⁵. Jednemu ze swoich uczniów zaleca modlitwę i roztropność w prowadzeniu osób, u których Bóg rozbudził pragnienie poświęcenia się Mu. Jego zdaniem złożenie ślubu dziewictwa powinno być poprzedzone długim przygotowaniem. Obejmuje ono wiele lat spędzonych na modlitwie, aby odpowiedzialnie wkroczyć na drogę powołania¹⁰⁹⁶. Do swojej córki duchowej kieruje następujące słowa: „Stan dziewictwa, jaki posiadasz, nie powinien być podjęty lekkomyślnie, z powodu jakiegokolwiek pobożności, jaka cię ogarnie, ani dlatego, że nie mogłaś znaleźć kandydata na męża. Ponieważ jest czymś bardzo poważnym, [aby w niego wstąpić] trzeba mieć dużo rady i doświadczenia oraz przygotowania do służby Chrystusowi. Należy serdecznie powierzać tę sprawę Bogu przez wiele dni i lat, aby nie przestrzegać od niechcienia tego, co przyjmuje się w sposób lekkomyślny”¹⁰⁹⁷.

Święty Jan de Ávila podkreśla znaczenie miłości oblubieńczej w życiu osób konsekrowanych. Uważa że istotą życia zakonnego i podstawowym obowiązkiem jest miłosne obcowanie z Boskim Oblubieńcem, który wybrał człowieka do takiego stanu¹⁰⁹⁸. Zastanawiając się nad kondycją Oblubienicy Chrystusa, przywołuje *Pieśń nad Pieśniami*, w której nazwana jest „gołębicą” (*paloma*). Święty używa tego porównania, określając cechy charakterystyczne osoby konsekrowanej. Podobnie jak w przypadku gołębic, są nimi: łagodność, zdolność do poświęceń i cierpliwość bez cienia goryczy. Jego zdaniem Oblubienica Chrystusa powinna być podobna do synogarlicy (*tórtola*), „ponieważ jej śpiewem jest wzdychanie”, wyrażające tęsknotę i miłość do Boskiego

¹⁰⁹⁴ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 662-663; *Carta 66...*, dz. cyt., s. 293; Zachęca pewną siostrę zakonną do przygotowania serca dla Boga, aby uczynił ją swoją świątynią i ją uświęcił: „Aparejadle en vuestro corazón posada blanda, pacífica, casta, llena de misericordia, para que os haga templo suyo y os santifique”.

¹⁰⁹⁵ Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 663, „Cosa vergonzosa es a todo cristiano no tener ejercicio de santa lección y de santos pensamientos en su ánima; mas al regilioso, al sacerdote, y a la virgen que a Cristo se ha dado, no sólo es vergonzoso, mas intolerable”.

¹⁰⁹⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 165...*, dz. cyt., s. 561-562, „Y no les deje hacer voto de virginidad hasta que pasen años de oración sobre ello, porque no se deje livianamente lo que livianamente se tomó”.

¹⁰⁹⁷ Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 764.

¹⁰⁹⁸ Por. Juan de Ávila, *Plática 15...*, dz. cyt., s. 883, „Pues sabed que a esto entrastes, y para esposas de Jesucristo fuistes escogidas, y a esto entrastes aquí, a tratar amores con vuestro esposo, que es el oficio de la esposa”.

Oblubieńca¹⁰⁹⁹. Taka postawa powinna towarzyszyć mniszkom w codzienności: „W chórze, w ogrodzie, w rozmównicy, w celi i wszędzie należy wzdychać za swoim Oblubieńcem, Jezusem Chrystusem; takie powinno być wasze zajęcie i taki powinien być wasz śpiew. Nawet gdybyście śpiewały w chórze najśłodsza melodię, macie wzdychać w sercu, wewnętrznym i bardzo głębokim westchnieniem za swoim bardzo ukochanym Oblubieńcem, o Którym pamięci i pragnienia nigdy nie można usunąć ze swojego serca”¹¹⁰⁰. Apostoł Andaluzji zachęca zakonnice do naśladowania Chrystusa w ubóstwie, pokorze, posłuszeństwie i postawie całkowitego poświęcenia. Jego zdaniem będzie to możliwe, jeśli będą wzrastać w relacji oblubieńczej z Umiłowanym, nie szukając ziemskich pocieszeń. Mają wpatrywać się w Boskiego Oblubieńca i Jego Matkę, aby postępować zgodnie z wolą Bożą. Mistrz Świątych nazywa Chrystusa „zwierciadłem” (*espejo*), w którym należy się nieustannie przeglądać, aby móc naśladować w życiu Jego cnoty¹¹⁰¹. Ávila kładzie nacisk na rozważnie męki Chrystusa, którego boskie piękno zostało zasłonięte przez święte człowieczeństwo. Naucza, że Syn Boży przyjął ludzkie ciało z jego ograniczeniami, aby obdarować człowieka swoim pięknem. Kontemplacja umęczonego i ukrzyżowanego Pana prowadzi w konsekwencji do rozważania o „podwójnej miłości” (*este amor es doblado*), jaką Syn Boży okazuje Ojcu, a także zagubionym grzesznikom¹¹⁰².

Apostoł Andaluzji zachęca do wzrastania w poznaniu i umiłowaniu Chrystusa przez pokorną modlitwę, rozmyślanie o Jego męce i nieustanną troskę o wewnętrzne skupienie¹¹⁰³. Zaleca przede wszystkim, aby „zamieszkać w ranach Chrystusa” (*morar en las llagas de Cristo*). Centralnym tematem medytacji o męce Pana Jezusa jest jego przebity bok, przez który orant dociera do serca Zbawiciela. Dzięki „zanurzeniu w Jego rany” człowiek doświadcza wielkości miłości Boga, która zdobywa i „rozgrzewa” ludzkie serce¹¹⁰⁴. Mistrz Świątych, zwracając się do mniszek w Zafra mówi: „Jeśli

¹⁰⁹⁹ Por. Juan de Ávila, *Plática 15...*, dz. cyt., s. 884; Na określenie Oblubienicy Chrystusa, Apostoł Andaluzji używa wyrażen z *Pieśni nad Pieśniami*: *paloma* – gołębica (PnP 2, 14; 5, 2; 8, 8), *tórtola* (PnP 1, 9; 2, 12), od *tórtolo* – „samiec turkawki”, a w znaczeniu przenośnym „zakochany”.

¹¹⁰⁰ Juan de Ávila, *Plática 15...*, dz. cyt., s. 884, „En el coro, en la huerta, en el refitorio, en la celda y en todas partes, ha de andar gimiendo por su esposo Jesucristo; y éste ha de ser su oficio, y éste ha de ser su canto, y cuando con más dulce melodía esté cantando en su coro, ha de estar su corazón gimiendo con un interior y muy profundo suspiro por su muy querido Esposo, cuya memoria y deseo nunca se le ha de apartar de su corazón”.

¹¹⁰¹ Por. Juan de Ávila, *Plática 15...*, dz. cyt., s. 884-887.

¹¹⁰² Por. Juan de Ávila, *Audi, filia [III]*, dz. cyt., s. 767-769.

¹¹⁰³ Por. Juan de Ávila, *Carta 74...*, dz. cyt., s. 320.

¹¹⁰⁴ Por. Juan de Ávila, *Carta 74...*, dz. cyt., s. 320, „Sobre todo, metámonos, y no para luego salir, mas para morar, en las llagas de Cristo, y principalmente en su costado, que allí en su corazón, partido por

uporczywie trwacie w ranach Chrystusa bez wątpienia osiągniecie to, o co prosicie”¹¹⁰⁵. Zapewnia, że rozważanie męki Zbawiciela (trwanie w Jego ranach), umocni je w walce ze złem i skłoni do naśladowania Boskiego Oblubieńca¹¹⁰⁶.

Święty Jan de Ávila zwraca uwagę na rolę milczenia w rozmowie z Bogiem. Stwierdza, że przez wielomówstwo traci się moc modlitwy, co niekorzystnie wpływa na stan duszy. Jego zdaniem przywarą osób konsekrowanych jest narzekanie i zazdrość, która wyraża się w obmowie bliźnich. Każdy chrześcijanin jest zobowiązany do poskramiania języka, ale w sposób szczególny oblubienice Chrystusa. Powinny cechować się wstydlivością i opanowaniem w mowie i spojrzeniu. Wzorem takiego postępowania jest Najświętsza Maryja Panna¹¹⁰⁷. Według Apostoła Andaluzji milczenie i towarzysząca mu samotność pomagają wznieść duszę ku Bogu. Zachęca zatem do unikania „plotkarzy” (*personas murmuradoras*), do szukania towarzystwa osób duchowych, oraz do zabiegania o samotność i skupienie w wyznaczonym czasie¹¹⁰⁸. Jego zdaniem brak skupienia wynikający z gadulstwa jest istotną przeszkodą w życiu duchowym. Z tego powodu zaleca powściągliwość w rozmowie na temat doświadczenia modlitwy, z tymi, którzy nie rozumieją działania Boga w duszy oranta¹¹⁰⁹.

Święty Jan de Ávila (w liście do pewnej zakonnicy przygotowującej się do przyjęcia ślubów) zauważa, iż stan życia konsekrowanego w swojej istocie zakłada całkowite oddanie Boskiemu Oblubieńcowi. Przez to jest odpowiednią przestrzenią do rozwoju miłosnej relacji między człowiekiem a Bogiem. Poziom tej relacji wyraża, posługując się fragmentem Pieśni nad Pieśniami (PnP 7, 11-12)¹¹¹⁰. Apostoł Andaluzji

nos, cabrá el nuestro y se calentará con la grandeza del amor suyo”; *Plática 16...*, dz. cyt., s. 900; Apostoł Andaluzji przemawiając do zakonnicy w Zafrá przypomina, że pragnieniem Boskiego Oblubieńca jest, aby zamieszkały w Jego ranach. Zachęca je aby zatrzymały się szczególnie na kontemplacji przebitego boku Zbawiciela.

¹¹⁰⁵ Juan de Ávila, *Plática 16...*, dz. cyt., s. 901, „Si perseveráis en las llagas de Cristo, sin duda alcanzaréis lo que pidiéradés”.

¹¹⁰⁶ Por. Juan de Ávila, *Plática 16...*, dz. cyt., s. 901.

¹¹⁰⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 224...*, dz. cyt., s. 722.

¹¹⁰⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 224...*, dz. cyt., s. 722-723.

¹¹⁰⁹ Por. Juan de Ávila, *Avisos para aprovechar...*, dz. cyt., s. 1021-1022.

¹¹¹⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 40. A una monja que quería hacer profesión*, w: OC, vol. 4, s. 211-212; Zob. PnP 7, 11-12, w: *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r....*, dz. cyt., s. 1299,

„Przyjdź, miły mój, wynidźmy na pole,
mieszkajmy we wsiach.
Rano wstajmy do winnic,
ogładajmy, jeśli kwitnie winnica,
jeśli kwiecie zawiązuje się w owoc,
jeśli kwitną jabłka granatowe:

interpretuje słowa Pieśni, zachęcając adresatkę listu do przebywania z Boskim Oblubieńcem z dala od niepokojów rozumu i serca (*wynidźmy na pole*). Ma być wolna od ułudy szczęścia, jaką proponuje świat (*mieszkajmy we wsiach*). Tak zjednoczona z Bogiem, będzie mogła oddać się całkowicie trosce o winnicę swojej duszy, co jest charakterystyczne dla nowego stylu życia, jakie rozpoczyna (*rano wstajmy do winnic*). Relacja między Oblubieńcem a Oblubienicą zaowocuje dobrymi uczynkami, gotowością oddania życia i miłosnym spełnieniem (*oglądajmy, jeśli kwitnie winnica, jeśli kwiecie zawiązuje się w owoc, jeśli kwitną jabłka granatowe: tam tobie dam piersi moje*)¹¹¹¹.

Apostoł Andaluzji w innym liście, przypomina swojej córce duchowej, że wraz z przyjęciem ślubów zakonnych stała się „prawowitą małżonką” (*esposa leal*) Boskiego Oblubieńca. Zachęca ją do gorliwości w miłości, która znajduje spełnienie jedynie w Panu. Przestrzega przed zajmowaniem się sprawami, które mogłyby odwrócić uwagę od wypełniania obowiązków stanu. Ma żyć w postawie bojaźni Bożej i czuć, aby nie utracić powierzonych sobie darów. Święty jest świadomy ludzkiej słabości. Zachęca adresatkę, aby doświadczając swojej grzeszności nie zniechęcała się, ale z ufnością prosiła Boga o miłosierdzie¹¹¹². W tym samym liście, Apostoł Andaluzji, dokonuje syntezy życia duchowego. Wyróżnia w nim trzy elementy, które mają fundamentalne znaczenie w relacji do Boga. Są nimi „niezadowolenie” (*descontento*), wynikające z poznania własnej nędzy, ufność pokładana w Chrystusie, oraz miłość, polegająca na pragnieniu Boga i Jego chwały. Ávila powołuje się w całej korespondencji na postawę Marii Magdaleny, aby zobrazować drogę prowadzącą do miłosnego zjednoczenia z Chrystusem¹¹¹³. Święty poucza zakonnicę: „Pierwszym, co powinien czynić ten, kto pragnie skorzystać na drodze modlitwy i ćwiczeń duchownych, jest noszenie w sobie niemal nieustannego niezadowolenia z powodu wszystkich grzechów i zniewag wyrządzonych przeciwko Bogu”¹¹¹⁴. Zachęca aby każdą modlitwę rozpoczynała aktem żalu za popełnione grzechy, podobnie jak czyni się to podczas Mszy świętej (akt

tam tobie dam piersi moje”.

¹¹¹¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 40...*, dz. cyt., s. 212-213.

¹¹¹² Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 547-549.

¹¹¹³ Por. S. Gryga, *Złoty wiek...*, dz. cyt., s. 54.

¹¹¹⁴ Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 699.

pokuty)¹¹¹⁵. Doświadczenie własnej słabości ma prowadzić do całkowitego zawierzenia Chrystusowi (*viva esperanza en Cristo*), jako jedynemu Pośrednikowi między Bogiem a ludźmi. Dzięki Jego zasługom człowiek postępuje w służbie Bożej i wzrasta w cnotach¹¹¹⁶. Święty upatruje wartość modlitwy w pośrednictwie Chrystusa¹¹¹⁷. Według niego, chrześcijanin postępuje na drodze świętości przez zaufanie i miłość, które są odpowiedzią na łaskę zbawienia w Chrystusie¹¹¹⁸. Apostoł Andaluzji uważa, że najważniejszą postawą w relacji do Boga jest miłość. Polega ona na pragnieniu uwielbienia Boga i Jego chwały, objawiającej się w stworzeniach. Człowiek w relacji przyjaźni rozmyśla nad pięknem Boskiego Przyjaciela i dziełem stworzenia. Tego rodzaju kontemplacja skutkuje radością i pragnieniem, aby Bóg był we wszystkim uwielbiony¹¹¹⁹. Święty zauważa, że takie rozmyślanie jest możliwe w codzienności: „Można to robić pośród wszystkich zajęć, jakie się pełni i na każdym miejscu, ponieważ, skoro Bóg jest w całym stworzeniu przez istotę, obecność i moc, jeśli jest się uważnym i spokojnym w tym, co się czyni, to można wypełnić posługę Marty i być jak Maria, uważnym na obecność Bożą, ciesząc się wielce z całej Jego chwały”¹¹²⁰. W podsumowaniu listu Ávila zachęca adresatkę do realizowania w życiu duchowym wyżej wymienionych postaw: żalu za grzechy, wielkiej ufności (pokładanej w zasługach Chrystusa), pamięci o Bogu i radości z chwały jaką ma On w sobie i jaką odbiera od swoich stworzeń¹¹²¹.

4.4.1. Korespondencja ze świętą Teresą od Jezusa

Powyższe rady skierowane do osób konsekrowanych wskazują, że święty Jan de Ávila był niekwestionowanym autorytetem w zakresie życia duchowego. Z bogactwa

¹¹¹⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 701, „zawsze, gdy wznosimy serce, aby patrzeć na Boga, spuszczać nasze oczy z zawstydzienia, ubolewając i żałując z powodu zaniechania tego, co tak wielki nasz przyjaciel nam polecił”.

¹¹¹⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 701.

¹¹¹⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 704, „Wzniesmy teraz nasze serca i jak owce, które idą za swym pasterzem, patrzmy na Sprawcę naszego zbawienia, którym jest Chrystus, i kiedy się modlimy, mówmy z całą ufnością: «Panie, sam z siebie nic nie jestem wart, i moja modlitwa nic nie byłaby warta, gdybyś Ty nie był pośrodku niej. Nieskończone dzięki Tobie, ponieważ modlisz się za mnie i dlatego moja modlitwa ma wartość! W Tobie, Panie, pokładam ufność, i prze Ciebie mam nadzieję otrzymać łaski»”.

¹¹¹⁸ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 704.

¹¹¹⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 709.

¹¹²⁰ Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 709.

¹¹²¹ Por. Juan de Ávila, *Carta 222...*, dz. cyt., s. 712, „Habéis de sentir de entrañas el haber pecado y traer una lástima que se os pasó, ofendiendo al que amáis. Habéis de estar muy confiada que por los merecimientos de Cristo habéis de ser salva; y, estribando en ellos, pediréis lo que deseáis. Con esto tenéis lo segundo, como está declarado, que trairéis a Dios en vuestra memoria, holgándoos de toda la gloria que tiene en sí y que le dan las criaturas”.

jego myśli czerpali tacy święci jak: Jan Boży (założyciel zakonu Bonifratrów), Ludwik z Granady, Piotr z Alkantary, Ignacy Loyola (założyciel Towarzystwa Jezusowego), Franciszek Borgiasz i inni. Wpływ pism Mistrza Świętych można zauważyć również w twórczości Franciszka Salezego i Alfonsa Marii de Liguoriego¹¹²².

W kontekście nauczania o modlitwie na szczególną uwagę zasługuje korespondencja świętego Jana de Ávila ze świętą Teresą od Jezusa. Reformatorce Karmelu bardzo zależało na jego opinii w sprawie jej autobiografii, którą zatytułowała *Księga mojego życia*. W liście adresowanym do ojca Garcí de Toledo OP, mistyczka prosi go w słowach: „Błagam waszą miłość, abys [naniósł] stosowne poprawki i jeśli ma [ona] zostać dostarczona ojcu Mistrzowi Ávila, zleć przepisanie jej, aby nikt nie zdołał rozpoznać [mojego] charakteru pisma. Ja gorąco pragnę, aby zapadła decyzja co do tego, jak [on] to widzi, gdyż z tym zamiarem zaczęłam ją pisać. Albowiem jeśli w jego ocenie kroczę dobrą drogą, zostanę wielce pocieszona, gdyż z mojej strony nie pozostało mi już [nic] więcej do zrobienia”¹¹²³. Ostatecznie *Księga mojego życia* trafia do rąk Apostoła Andaluzji dopiero po trzech latach za pośrednictwem Luizy de la Cerda, co również nie obyło się bez pewnych trudności¹¹²⁴.

Święty Jan de Ávila odpowiada Teresie od Jezusa w dwóch listach. W pierwszym, z 2 kwietnia 1568, wyraża poparcie dla jej działalności, polegającej na zakładaniu nowych fundacji zreformowanego Karmelu. Zachęca ją do kontynuacji misji powierzonej Jej od Boga. Jednocześnie uchyla się od sprawdzenia książki, ponieważ zdaje się na opinię teologów, którzy zapoznali się już z jej treścią¹¹²⁵. Święty Jan de Ávila podejmuje się jednak lektury *Księgi mojego życia*, o czym pisze w drugim liście,

¹¹²² Zob. M. E. González Ridríguez, *San Juan de Ávila, un clérigo secular, en la vida consagrada de la Iglesia*, „Tabor. Revista de Vida Consagrada” 6/16 (2012), s. 75-91.

¹¹²³ Teresa od Jezusa, *Księga mojego życia*, dz. cyt., s. 471.

¹¹²⁴ Doña Luiza de la Cerda (przyjaciółka Teresy) zwlekała z wykonaniem jej prośby. Reformatorka Karmelu nalega na przekazanie Mistrzowi Ávila *Księgi mojego życia* w kilku listach skierowanych do niej: Zob. Teresa od Jezusa, *List 7. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, tłum. J. E. Bielecki, Kraków 2008, s. 69-70, „Nie mogę pojąć, dlaczego wasza wielmożność zaraz nie doręczyła mojej przesyłki mistrzowi Ávila. Na miłość Boską, proszę nie zwlekać, ale natychmiast mu ją przesłać posłańcem (...). Błagam waszą wielmożność, jeżeli jeszcze mu jej nie posłałaś, żeby zaraz mu ją ktoś dostarczył. Właściwie sprawiło mi to przykrość. Wygląda, że czyni to diabeł (...) sędzę, że diabłu zależy na tym, aby nie zobaczył jej ów święty; nie pojmuję przyczyny tego [...]. Błagam waszą wielmożność, żebyś zaraz ją wysłała i uczyniła to, o co błagałam waszą wielmożność w Toledo; proszę wiedzieć, że sprawa jest ważniejsza, niż się wydaje [...]”; *List 8. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, dz. cyt., s. 74; *List 9. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, dz. cyt., s. 77-78; *List 10. Do Luizy de la Cerda w Antequera*, w: *Listy*, dz. cyt., s. 79, „Niech wasza wielmożność ma na uwadze, że powierzyłam jej moją duszę; żeby mi ją odesłała przez pewnego posłańca, gdy tylko będzie mogła, i niech on nie przybywa bez listu owego świętego męża, abyśmy poznały jego zdanie, jak to uzgodniłyśmy wasza wielmożność i ja”.

¹¹²⁵ Por. Juan de Ávila, *Carta 185. «A la muy religiosa señora, la señora Teresa de Jesús»*, w: OC, vol. 4, s. 627.

z 12 września 1568 roku. Dzieli się w nim cennymi wskazówkami na temat modlitwy i aprobuje doktrynę zawartą w autobiografii Reformatorki Karmelu¹¹²⁶. Na początku listu Apostoł Andaluzji stwierdza, że nie czuje się kompetentny, aby opiniować dzieło mistyczki. Przeczytał je, ponieważ sądził, że może skorzystać z doświadczenia Teresy na drodze modlitwy. Aby uczynić zadość jej prośbie, dzieli się pewnymi spostrzeżeniami. Jego zdaniem *Księga* nie jest lekturą dla szerszego kręgu czytelników. Uważa, że „pewne sprawy dotyczące ducha” przynoszące jej korzyść, dla innych mogą być szkodliwe. Zaleca również, aby poprawiła lub wyjaśniła niektóre słowa i wyrażenia¹¹²⁷. Mistrz Ávila o modlitwie Reformatorki Karmelu wyraża się następująco: „Doktryna o modlitwie jest w większej części dobra i spokojnie może wasza miłość zaufać jej i postępować według niej; a w ekstazach odnajduję znaki, jakie mają te, które są prawdziwe”¹¹²⁸.

Święty zwraca uwagę na bardzo bezpieczny sposób działania Boga w duszy oranta. To ten, który dokonuje się bez wysiłku wyobraźni, jak również bez słów „wewnętrznych i zewnętrznych” (*las hablas interiores y exteriores*), które wielu wprowadziły w błąd¹¹²⁹. Następnie podaje reguły rozeznawania duchów, jak również zwraca uwagę na zjawiska nadzwyczajne (widzenia wyobrazeniowe i cielesne) do których, jak wspomniano, podchodzi z wyraźną rezerwą. Zakończenie listu jest uznaniem doświadczenia modlitwy, jakie przeżywała mistyczka. Apostoł Andaluzji zachęca ją do czujności i zasięgania rady innych w relacji z Bogiem. Powinna dziękować Panu, za Jego miłość, a także za łaskę poznania siebie i umiłowania pokuty i krzyża. Apostoł Andaluzji radzi Teresie, aby nie przywiązywała zbytnej uwagi do zjawisk nadzwyczajnych. Z drugiej strony nie mogą być one lekceważone, jeśli są od

¹¹²⁶ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 543; „(...) dzięki Chrystusowi, że, chociaż nie przeczytałem jej z takim spokojem jak było trzeba, to i tak przyniosła mi pociechę i będę mógł zaczerpnąć z niej zbudowanie, jeśli z mojej strony niczego nie zaniedbam”; Zob. J. Sánchez Martínez, *Magister Sanctorum. La Carta 158 de San Juan de Ávila a Santa Teresa*, w: «Como a él le parezca voy por buen camino». *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús*”, ed. P. Cabello Morales, Córdoba 2015, s. 141, „La carta 158 de san Juan de Ávila, escrita en septiembre de 1568, para responder a santa Teresa de Jesús, es una perla escondida entre obras como el *Audi Filia*, o las Pláticas sacerdotales, o los Comentarios bíblicos; sin embargo, esa carta es una expresión clara y resumida de toda la doctrina espiritual de san Juan de Ávila, así como del don de discernimiento con que fue enriquecido”; M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús...*, dz. cyt., s. 125-127.

¹¹²⁷ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 543; S. Giordano, *Santa Teresa de Jesús y San Juan de Ávila*, w: *Vida y obra de San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 71-73.

¹¹²⁸ Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544; Święta Teresa zawarła naukę o modlitwie w rozdziałach od 11 do 22 *Księgi mojego życia*.

¹¹²⁹ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 544.

Boga. Jeżeli pochodzą z innego źródła nie zaszkodzą jej, pod warunkiem, że podda je ocenie kierowników duchowych¹¹³⁰.

Pozytywna opinia świętego Jana de Ávila przynosi Teresie od Jezusa pociechę i umocnienie w dążeniu do zjednoczenia z Bogiem, drogą modlitwy jakiej naucza¹¹³¹. Daje temu wyraz w liście do Luizy de la Cerda, która przekazała Mistrzowi *Księgę mojego życia*: „Sprawę książki wasza wielmożność załatwiła tak dobrze, że nie można było lepiej, i dlatego zapominam o wszystkich gniewach, jakich z mojej strony była powodem. Mistrz Ávila pisze mi długi list i jest z niej zadowolony pod każdym względem. Pisze tylko, że trzeba niektóre sprawy jaśniej wyrazić, a przy innych zmienić słownictwo, co jest łatwe. Dobrej sprawy dokonała wasza wielmożność. Niech Pan ci za to zapłaci dalszymi łaskami, a także za inne dobre dzieła, jakich wasza wielmożność dla mnie dokonała. Bardzo się ucieszyłam na widok tak dobrze załatwionej sprawy, gdyż na niej mi bardzo zależy. Jasno widzę, kto mi doradził, żeby mu ją posłać”¹¹³². W tym kontekście warto przytoczyć opinię, iż *Księgę mojego życia*, porównuje się do drzwi, przez które wchodzi się w „złoty wiek” mistyki hiszpańskiej. Święty Jan de Ávila, dzięki swojemu doświadczeniu modlitwy wewnętrznej, rozeznaniu i wiedzy teologicznej posiadał „złoty klucz”. Przez aprobatę wyrażoną dla duchowej drogi Teresy od Jezusa, otworzył i przekroczył mistyczne drzwi¹¹³³.

Konkludując, należy stwierdzić, że święty Jan de Ávila wykazywał się głęboką znajomością etapów rozwoju modlitwy. Doświadczenie relacji z Bogiem, jakie było jego udziałem, uczyniło go autorytetem w sprawach życia duchowego. Zdaniem niektórych biografów w uroczystość Bożego Ciała, ukazał mu się Ukrzyżowany,

¹¹³⁰ Por. Juan de Ávila, *Carta 158...*, dz. cyt., s. 546, „Vuestra merced siga su camino, mas siempre con recelo de los ladrones y preguntando por el camino derecho; y dé gracias a nuestro Señor, que le ha dado su amor y el propio conocimiento, y amor de penitencia y de cruz. Y de esotras cosas no haga mucho caso, aunque tampoco las desprecie, pues hay señales que muy muchas de ellas son de parte de nuestro Señor, y las que no son, con pedir consejo no le dañarán”.

¹¹³¹ Por. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús...*, dz. cyt., s. 121, „Que su opinión tranquilizó a Teresa y acalló a todos, es evidente”.

¹¹³² Teresa od Jezusa, *List 14. Do pani Luizy de la Cerda w Toledo*, w: *Listy*, dz. cyt., s. 89; Zob. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús...*, dz. cyt., s. 124, „Se explica bien que Juan de Ávila, al tomar en sus manos el libro del «alma» de Teresa sintiera profunda sintonía con su contenido, y que ella, percibiéndolo, afirmara sin dudar: «le contenta todo»”.

¹¹³³ Por. *Positio...*, dz. cyt., s. 377; Zob. M. E. González Rodríguez, *San Juan de Ávila y Santa Teresa de Jesús. ¿Cuestión de sintonía?*, w: «Como a él le parezca voy por buen camino» ..., dz. cyt., s. 113, „se dice que Juan de Ávila tuvo la llave de la mística, porque abrió amplias puertas a esta admirable joya literaria del Siglo de Oro, que es el *Libro de la vida* de Teresa de Jesús”.

wypowiadając następujące słowa: „Przebaczone są ci twoje grzechy”¹¹³⁴. Według Ludwika z Granady kluczowym przeżyciem, które wpłynęło na Apostoła Andaluzji, było doświadczenie Bożego pocieszenia w więzieniu Inkwizycji w Sewilli. Pierwszy biograf świętego Jana de Ávila identyfikuje je z poznaniem tajemnicy Chrystusa i Jego dzieła zbawienia człowieka¹¹³⁵. Warto podkreślić, że pomimo osobistych przeżyć, jego kryteria rozeznawania zjawisk nadzwyczajnych są bardzo zrównoważone. Według Mistra Ávila najlepszym sprawdzianem modlitwy jest życie oparte na miłości i pokorze, odznaczające się wiernością doktrynie Kościoła katolickiego. Jest to życie w Duchu Świętym, czyli życie duchowe¹¹³⁶.

¹¹³⁴ Por. J. Esquerda Bifet, *La “Mística ciudad de Dios” vista a través de los criterios de San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 56.

¹¹³⁵ Por. M. J. Fernández Cordero, *Juan de Ávila (1499?-1569)...*, dz. cyt., s. 147.

¹¹³⁶ Por. J. Esquerda Bifet, *La “Mística ciudad de Dios” vista a través de los criterios de San Juan de Ávila...*, dz. cyt., s. 56; *Juan de Ávila, Maestro de espiritualidad ...*, dz. cyt., s. 94, „La vida espiritual, precisamente por ser cristocéntrica, es también vida en el Espíritu Santo”.

ZAKOŃCZENIE

Ojciec Święty Benedykt XVI uzasadnił decyzję nadania tytułu doktora Kościoła świętemu Janowi de Ávila, uznaniem charyzmatu mądrości udzielonej przez Ducha Świętego Apostołowi Andaluzji dla dobra Kościoła, jak również dobroczynnego wpływu jego doktryny na Lud Boży. Papież podkreślił, że chociaż Mistrz Świętych nie usystematyzował swojego nauczania teologicznego, to jednak ma ono charakter modlitewny i mądrościowy. Ponadto jego nauka posiada „pewne i trwałe” przesłanie. Przyczynia się tym samym do utwierdzenia i pogłębienia depozytu wiary, otwierając nowe perspektywy doktrynalne. Dzięki temu przesłanie zawarte w pismach Doktora Kościoła pozostaje nadal aktualne¹¹³⁷. Powyższe stwierdzenie dotyczy również modlitwy, która jest podstawowym odniesieniem człowieka jako istoty religijnej do Boga. Celem niniejszej dysertacji było ukazanie, na podstawie świadectwa życia i pism świętego Jana de Ávila, jego doktryny o modlitwie. Autor opracowania starał się udzielić odpowiedzi na postawione we wstępie pytania: Czym jest modlitwa w nauczaniu Apostoła Andaluzji? Kto i w jaki sposób bierze w niej udział? Jakie są jej rodzaje i etapy? Jakie jest jej znaczenie w życiu chrześcijańskim? W tym celu zostały poddane analizie wybrane teksty źródłowe Doktora Kościoła, jak również szereg opracowań dotyczących jego działalności i nauczania.

Praca ta przyniosła następujące rezultaty:

Święty Jan de Ávila wskazuje na dialogiczną strukturę aktu modlitewnego. Jego zdaniem modlitwa jest poufałą i wewnętrzną rozmową, dokonującą się między Bogiem a człowiekiem. Według Apostoła Andaluzji inicjatorem, a zarazem głównym adresatem modlitwy jest Bóg, który objawia się człowiekowi jako wspólnota Osób – Ojciec i Syn i Duch Święty. Mistrz Świętych wskazuje na jedność działania Trójcy Świętej w akcie modlitewnym. Bóg Ojciec jest początkiem i dopełnieniem modlitwy. To z Jego inicjatywy człowiek został stworzony i odkupiony. Do niego Bóg nieustannie kieruje swoje Słowo miłości, a pełnię tego przesłania człowiek odkrywa w Tajemnicy Wcielenia Syna Bożego połączonej z dziełem Zbawienia. Jezus Chrystus – Syn Boży

¹¹³⁷ Por. Benedykt XVI, *List Apostolski nadający tytuł Doktora Kościoła kapłanowi żyjącemu w szesnastym wieku. Świętemu Janowi z Ávila, kapłanowi diecezjalnemu zostaje nadany tytuł Doktora Kościoła Świętego*, w: Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, dz. cyt. s. 548-550, „Jego teologia jest modlitewna i mądrościowa”.

jest jedynym Pośrednikiem w dialogu człowieka z Bogiem. Przez zasługi Jego męki, śmierci i zmartwychwstania, dokonało się pojednanie grzesznego człowieka z Ojcem Niebieskim. Dzięki zbawczemu pośrednictwu Jezusa możliwy jest kontakt oranta z Bogiem, jak również jego owocność. Na skuteczność modlitwy wpływa ponadto działanie Ducha Świętego. Trzecia Osoba Trójcy Świętej jest Przewodnikiem na drodze modlitwy. Apostoł Andaluzji powołując się na doktrynę świętego Pawła, podkreśla, że Duch Święty nie tylko udziela dobrych natchnień modlącemu się, ale przede wszystkim modli się w nim i razem z nim. Mistrz Ávila podkreśla ponadto rolę, jaką odgrywają w akcie modlitewnym cnoty teologalne. Ich Dawcą, a jednocześnie punktem odniesienia, jest Bóg w Trójcy Jedyny. Wiara, nadzieja i miłość ukierunkowują człowieka na Boga i wzajemnie się dopełniają w kontakcie ze Stwórcą. W rezultacie oddziałują na całe życie oranta i jego relacje z bliźnimi.

Podmiotem aktu modlitewnego jest człowiek, który między innymi w ten sposób odpowiada na inicjatywę Boga, objawiającego mu swoją miłość. Mistrz Ávila, czerpiąc z filozofii Erazma z Rotterdamu, na której bazował humanizm chrześcijański, podkreśla jedność cielesno – duchową osoby ludzkiej. Przypomina biblijną naukę o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boga. Wyraża się to w posiadaniu przez niego nieśmiertelnej duszy, obdarzonej trzema władzami: pamięcią, rozumem i wolą. Pierwiastek duchowy otwiera człowieka na transcendencję Stwórcy i umożliwia kontakt z Nim. Ciało i dusza ściśle ze sobą związane, mogą współpracować ze sobą, kiedy człowiek zwraca się do Boga. Jednocześnie natura ludzka jest zraniona przez grzech pierworodny. Z tego powodu istnieje konieczność uporządkowania wewnętrznych pragnień, aby postąpić na drodze modlitwy. Dokonuje się to przez ascezę, która pomaga w oderwaniu się od ziemskich przywiązań. Taka koncepcja człowieka wpływa na strukturę aktu modlitewnego. Apostoł Andaluzji wyróżnia w nim trzy elementy konstytutywne, jakimi są: postawa pokory i prostoty oranta w spotkaniu z Bogiem, błaganie skierowane do Najwyższego i pełne ufności oczekiwanie na Jego odpowiedź. Doktor Kościoła zwraca również uwagę na antropologiczne uwarunkowania modlitwy. Podkreśla znaczenie takich postaw ciała jak: klęcząca (najczęściej przez niego stosowana i zalecana), stojąca, siedząca, prostracji (leżenia krzyżem), a także znak krzyża, ułożenie rąk, bicie się w piersi, czy pochylenie głowy. Postawa zewnętrzna powinna wyrażać wnętrze oranta i pomagać w spotkaniu z Bogiem. Ważną rolę na modlitwie odgrywają władze duszy: wola, rozum, pamięć (wpływa na pracę

wyobraźni), a także uczucia. Wpływają one na poziom relacji ze Stwórcą ułatwiając, bądź utrudniając modlitewny dialog. Dlatego Apostoł Andaluzji radzi, aby nie obciążać umysłu pracą wyobraźni lub nadmierną lekturą. Zauważa znaczenie uczuć na modlitwie, ale nie przecenia ich wartości. Najważniejsze są dla niego spokój i cisza w kontakcie z Najwyższym. Mistrz Ávila podkreśla wagę rozmowy z Bogiem w życiu chrześcijanina. Jego zdaniem modlitwa pomaga podejmować właściwe decyzje i przyczynia się do całościowego rozwoju człowieka. Jest skuteczną obroną w walce ze złym duchem i różnego rodzaju pokusami. Wpływa na życie, wyrażając się w działaniu zgodnym z wolą Bożą. W ten sposób staje się nie tylko aktem spełnianym przez oranta w osobnym miejscu i czasie, ale stylem życia prawdziwie chrześcijańskiego.

Celem modlitwy, rozumianej jako poufna i wewnętrzna rozmowa, jest zjednoczenie człowieka z Bogiem. Istnieje wiele form modlitewnego dialogu, na które wskazuje w swoich pismach Apostoł Andaluzji. Mistrz Świętych podkreśla między innymi wagę liturgii w kontakcie ze Stwórcą. Szczególne miejsce zajmuje tu Eucharystia, w której urzeczywistnia się misterium paschalne. Doktor Kościoła zwraca uwagę na fakt godnego przyjmowania Ciała Pańskiego, które owocuje najpełniejszym na ziemi zjednoczeniem między Bogiem a człowiekiem. Święty Jan de Ávila, opierając się na nauczaniu świętego Augustyna, wyjaśnia, że dzięki Komunii świętej następuje „wcielenie” tego, który ją przyjmuje w Chrystusa. Innym ważnym rodzajem modlitwy liturgicznej jest modlitwa wstawiennicza kapłanów, wyrażająca się w Liturgii Godzin i sprawowaniu sakramentów (zwłaszcza Eucharystii). Jest ona podstawowym obowiązkiem duchownych, którzy przez sakrament święceń uczestniczą w kapłaństwie Chrystusa – Jedyne Pośrednika między Bogiem a ludźmi. Modlitwa wstawiennicza wynika zatem z tożsamości kapłana, który jako *alter Christus* staje się pośrednikiem między Bogiem, a powierzonym sobie Ludem Bożym. Jeśli chodzi o sposób modlenia się, Doktor Kościoła wymienia modlitwę ustną i myślną. Apostoł Andaluzji różnicuje modlitwę ustną ze względu na jej adresata. Mówi o modlitwie uwielbienia, dziękczynienia, przeproszenia i prośby. Natomiast na modlitwę myślną składają się elementy tworzące, znaną w tradycji Kościoła, metodę *lectio divina*. Święty posługuje się tą metodologią wyróżniając poszczególne stopnie spotkania z Bogiem w Jego Słowie: *lectio*, *meditatio*, *oratio* i *contemplatio*. Wiele miejsca poświęca medytacji, proponując aby jej treścią była tajemnica Chrystusa, objawiona przede wszystkim w Jego zbawczej męce (medytacja poranna), jak również rozważanie o śmierci, mające

doprowadzić oranta do poznania siebie samego (*propio conocimiento*), którego podstawą jest uznanie własnej grzeszności (służy temu rachunek sumienia).

Święty Jan de Ávila, na wzór innych autorów duchowych (np. Franciszka Osuny) wskazuje na poszczególne etapy rozwoju modlitwy. Posługuje się przyjętym w tradycji Kościoła podziałem związanym z postępowaniem na drodze doskonałości chrześcijańskiej (droga oczyszczająca, oświecająca i jednocząca). Równoległe do rozwoju duchowego wskazuje na początkujących, postępujących i doskonałych w życiu modlitwy. W pismach Mistra Świętych można odnaleźć między innymi teksty o charakterze mistycznym, mówiące o „modlitwie skupienia” (*recogimiento*), która prowadzi do uciszenia, aby osiągnąć pełnię w miłosnym zjednoczeniu z Bogiem. Owo zjednoczenie opisuje, opierając się na przykładzie życia małżeńskiego. Wymienia kolejne stopnie realizacji małżeństwa duchowego, do którego dochodzi między Boskim Oblubieńcem a Oblubienicą (duszą oranta): całkowita przemiana w Umiłowanego, owocująca wzajemnym oddaniem, które osiąga swój szczyt w miłości skonsumowanej. W doktrynie mistycznej Apostoła Andaluzji można zatem odnaleźć elementy, które potem usystematyzują wielcy mistycy karmelitańscy (święta Teresa Wielka i święty Jan od Krzyża). Zresztą z jego rad skorzystała reformatorka Karmelu, której bardzo zależało na opinii Mistra Ávila na temat doświadczeń duchowych, opisanych przez nią w *Księdze mojego życia*. Święty utwierdził ją w przekonaniu o słuszności drogi modlitwy jaką podążała, zwracając jednocześnie uwagę na dystans z jakim powinna podchodzić do zjawisk nadzwyczajnych, które mogą towarzyszyć jej przeżyciom mistycznym.

Warto zwrócić uwagę, że Mistrzowi Ávila, nie jest obce doświadczenie „nocy ciemnej”, rozwinięte w późniejszym czasie przez świętego Jana od Krzyża. Chociaż mistyk karmelitański nie znał osobiście Apostoła Andaluzji, to jednak zapoznał się z jego nauczaniem, dzięki kontaktom z jego uczniami, którzy pomagali mu w reformie Karmelu¹¹³⁸.

Na podstawie przedstawionych powyżej wyników, powstałych w oparciu o przeanalizowane teksty źródłowe, można wysnuć następujące wnioski:

¹¹³⁸ Por. Benedykt XVI, *List Apostolski nadający tytuł Doktora Kościoła kapłanowi żyjącemu w szesnastym wieku...*, dz. cyt., s. 544.

Święty Jan de Ávila, opiera swoją doktrynę o modlitwie na Piśmie Świętym, nauczaniu Ojców Kościoła a także filozofii świętego Tomasza z Akwinu. O tym, że jego myślenie jest ukształtowane przez Słowo Boże, świadczą liczne cytaty biblijne, które stosuje w obfitości w swoich dziełach. W jego pismach można odnaleźć również liczne odniesienia do dzieł takich autorów jak święci: Augustyn, Ambroży, Bazyli, Jan Chryzostom, Hieronim, Tomasz z Akwinu i inni. Apostoł Andaluzji korzysta również z elementów współczesnej mu koncepcji filozoficznej Erazma z Rotterdamu, z którą zapoznał się podczas studiów na uniwersytecie w Alcali. Dotyczy to zwłaszcza holistycznego spojrzenia na człowieka, jak również pragnienia reformy eklezjalnej, którą pojmował jako dążenie do osobistej świętości wszystkich członków wspólnoty Kościoła. Na tej drodze człowiek wzrasta między innymi dzięki rozwojowi życia modlitwy, karmionej lekturą Słowa Bożego, dzieł Ojców Kościoła i innych autorów duchowych. Doktor Kościoła podejmuje polemikę ze współczesnymi mu *alumbrados*. Wykazuje błędy w ich koncepcji modlitwy, porównując ją z nauczaniem Kościoła na ten temat.

Modlitwa według Mistrza Świętych ma charakter chrystocentryczny, w którym główną rolę przypisuje człowieczeństwu Chrystusa. Jego zdaniem rozważanie tajemnic życia, męki i śmierci Pana Jezusa jest koniecznym etapem w dotarciu do Jego bóstwa. Misterium paschalne stanowi centrum duchowości Apostoła Andaluzji. Jest objawieniem miłości całej Trójcy Świętej, która swoją łaską uzdalnia oranta do zanoszenia modlitwy do Ojca Niebieskiego przez pośrednictwo Syna Bożego w Duchu Świętym. Doktor Kościoła wskazuje w ten sposób na trynitarną strukturę modlitwy. Warto zauważyć, że jego nauczanie w tym temacie rozwinął między innymi: Ignacy Loyola, Teresa z Ávila, Jan od Krzyża i inni autorzy duchowi.

Apostoł Andaluzji nie pretenduje do usystematyzowania doktryny o modlitwie. Jego rozważania mają przede wszystkim charakter praktyczny. Jego główne dzieło *Audi, filia*, jak również traktaty, konferencje, kazania i listy są pełne rad i wskazówek, dotyczących postępu na drodze spotkania z Bogiem. Troską Mistrza Świętych było zwrócenie uwagi na konieczność modlitwy w życiu chrześcijanina i podanie pewnych reguł, przydatnych orantowi w rozmowie ze Stwórcą. Należy zauważyć, że według Apostoła Andaluzji zasady te należy zachować zwłaszcza na początku życia modlitwy, a w miarę jej rozwoju stopniowo przekazywać inicjatywę Bogu. Ávila wiąże modlitwę

przede wszystkim z miłością. Najpierw objawia się ona w misterium paschalnym, a następnie jest odpowiedzią ze strony człowieka. Celem rozmowy z Bogiem jest miłosne zjednoczenie.

Analizując wybrane pisma świętego Jana de Ávila, autor opracowania doszedł do wniosku, że są one jedną wielką modlitwą. Tezę tę można uzasadnić obfitością modlitw zanoszonych przez niego do Boga, Matki Najświętszej lub świętych w pierwszej osobie, jak również słowami, które on sam wkłada w „usta” Jezusa, Ojca Niebieskiego, aniołów i świętych. Obok interpretacji tekstów biblijnych, dzieł pisarzy chrześcijańskich, przytaczania przykładów z życia codziennego, modlitwy Apostoła Andaluzji zajmują ważne miejsce w jego pisarskiej spuściźnie. W jego tekstach, można odnaleźć modlitwy pochwalne, dziękczynne, przeproszenia, jak również prośby zanoszone do Boga. W kazaniach, które głosił, stanowią one przerwę w systematycznym wykładzie homiletycznym na dany temat, a w listach zachęcają ich adresatów do wyrażania wobec Boga swoich uczuć i myśli w rozmowie z Nim.

W pracy badawczej na temat modlitwy w życiu i pismach świętego Jana de Ávila, Doktora Kościoła, autor napotkał trudności o charakterze filologicznym i teologicznym. Wynikały one przede wszystkim z braku systematyczności Apostoła Andaluzji w omawianiu poszczególnych kwestii, niedoprecyzowania niektórych pojęć, lub różnej ich interpretacji. Autor nie uniknął powtórzeń pewnych myśli w różnych częściach niniejszej monografii. Powodem tego był fakt, że niektóre tematy dotyczące modlitwy są ze sobą ściśle związane, a przez to niemożliwe do odrębnej analizy. Trudność sprawiała również tłumaczenie tekstów Mistrza Świętych z języka hiszpańskiego na polski. Wiele słów, jak również budowane przez niego zdania zmieniły swoją formę i współcześnie w języku hiszpańskim posiadają inne brzmienie. Cytując teksty źródłowe w przypisach, autor pozostawił konstrukcje zdań i wyrazy, o których mowa w pierwotnej formie. Niektóre z pojęć, używanych przez Doktora Kościoła, posiadają tak szeroki zakres znaczeniowy, że trudno jest je precyzyjnie przetłumaczyć. Do takich słów należą na przykład czasowniki, których używa na określenie działania człowieka wobec Boga na modlitwie: *gemir*, *colgar de*, *catar*. Apostoł Andaluzji obficie korzysta z bogactwa języka zestawiając niekiedy obok siebie słowa bliskoznaczne, lub określające w inny sposób tę samą rzeczywistość, co sprawiała tłumaczowi trudność we właściwym oddaniu lub interpretacji jego myśli.

Pomimo tych trudności autor niniejszej monografii starał się w sposób syntetyczny ukazać temat modlitwy, obecny w życiu i pismach Apostoła Andaluzji. Jest to pierwsza praca w języku polskim, dotycząca tak ważnej dla niego kwestii. Pragnieniem autora jest, aby stała się ona zachętą do dalszych badań nad doktryną świętego Jana de Ávila. Warto byłoby przetłumaczyć na język polski pozostałe dzieła Mistrza, aby w ten sposób nie tylko ukazać bogactwo jego myśli, ale także otworzyć nowe perspektywy badawcze. Zapewne na podstawie jego spuścizny pisarskiej mogłyby powstać ciekawe studia z zakresu eklezjologii, chrystologii, mariologii, pneumatologii, czy sakramentologii. Równie wartościowe byłyby prace podejmujące temat kapłaństwa, kierownictwa duchowego, lub posługi słowa w nauczaniu Apostoła Andaluzji.

Papież Paweł VI w bulli kanonizacyjnej świętego Jana de Ávila, wskazał na heroiczną cnót, nieprzerwany kult i wpływ jego nauczania na wielu świętych. Te czynniki przyczyniły się do przeprowadzenia procesu kanonizacyjnego w sposób nadzwyczajny (*equipolente*)¹¹³⁹. Należy stwierdzić, że wybitna doktryna Doktora Kościoła zawiera również nauczanie o modlitwie, którego aktualność wydaje się bezsprzeczna. W świecie współczesnym, w którym powszechnej wręcz laicyzacji przeciwstawia się dążenie chrześcijan do pogłębienia życia duchowego, wskazówki Apostoła Andaluzji mogą okazać się pomocą w ich drodze do świętości. Ponadto, jak zauważył papież Benedykt XVI w homilii na rozpoczęcie XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, święty Jan de Ávila, był „człowiekiem Bożym”, potrafiącym jednoczyć nieustanną modlitwę z działaniem apostołskim. Staje się przez to wzorem dla współczesnych chrześcijan, wskazując na wzajemne oddziaływanie modlitwy i ewangelizacji w celu nieustannej odnowy Kościoła¹¹⁴⁰.

¹¹³⁹ Por. Paweł VI, *Bulla kanonizacyjna świętego Jana z Ávila*, w: Jan z Ávila, *Pisma do kapłanów*, dz. cyt. s. 536-538, „Z taką roztropnością rozpatruje on różne zagadnienia, że święty Franciszek Salezy, Piotr Bérulle, święty Jan Eudes, święty Wincenty de Paul, święty Alfons Maria Liguori, święty Antoni Maria Claret i wielu, wielu innych bardzo go wychwalało i wielce im się przysłużył”.

¹¹⁴⁰ Por. Benedykt XVI, *Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów. Kościół istnieje po to, by ewangelizować*, „L' Osservatore Romano”, wyd. polskie, ROK XXXIII, Nr II (347) 2012, s. 18, „Św. Jan z Avili żył w XVI w. Znając głęboko Pismo Święte, obdarzony był żarliwym duchem misyjnym. Umiał przenikać ze szczególną głębią tajemnice odkupienia, jakiego Chrystus dokonał dla ludzkości. Człowiek Boży jednoczył nieustanną modlitwę z działaniem apostołskim. Poświęcił się kaznodziejstwu i rozwijaniu praktyki sakramentalnej, koncentrując swe zaangażowanie na udoskonaleniu formacji kandydatów do kapłaństwa, zakonników i świeckich, mając na względzie owocną reformę Kościoła”.

SUMMARY

The Author of the doctoral dissertation, entitled "Prayer in the life and writings of St John de Ávila, Doctor of the Church", presents the teaching of the Spanish mystic about prayer. The person and doctrine of the Apostle of Andalusia are not commonly known in Poland. Up till now there has not appeared in Polish a monograph presenting the issue of prayer, included in the doctrine of the Master of Saints. The author of the work gives answers to the questions posed in the introduction: What is prayer in the teaching of the Apostle of Andalusia? Who and what way participates in prayer? What are its types and stages? What is its significance in the Christian life? It does this through the following research methods: analytical-synthetic, philological and historical-comparative. For St John de Ávila, prayer is primarily one of "confidential and interior conversation with God". It is a personal dialogue between God (the Initiator and main Addressee) and man (the subject of the prayerful act). The whole person is involved in the conversation with God (soul and body). The Master of Saints lists the types of prayer he practiced in his life, such as liturgical, oral, and mental prayer. The quality of the dialogue between God and man, depends on the degree of development of the relationship on the path of perfection. Hence, the stages of prayer depend on the development of the spiritual life. The Saint referred to the traditional description of growing in relationship with God, which consists of three stages leading to union with the Creator: purifying, enlightening and unifying. In the path of prayer, these stages correspond in turn to the beginner, the progressive and the perfect. The Apostle of Andalusia stresses the importance of contact with God in daily Christian life. According to him, prayer helps to act in accordance with God's will and it is also an effective "weapon" in spiritual fight. The ideal of Christian life is to combine prayer with the duties of the state, so that everyday life inspired by prayerful contact with the Creator becomes a constant prayer (raising one's soul to God).

The translation and analysis of selected works from the rich writing legacy of St John de Ávila, led to the following conclusions:

The Apostle of Andalusia bases his teaching mainly on Sacred Scripture and the Tradition of the Church. He often quotes and interprets the Bible, the words of the Fathers of the Church, as well as other saints and spiritual authors. In his teaching there are elements of the philosophy of Saint Thomas of Aquinas and also Erasmus

of Rotterdam, with which he became accustomed in his studies at the University of Alcalá. His knowledge and experience of his encounter with God result in a sober judgement on the teaching on prayer of his contemporary *alumbrados* (enlightened ones). In his writings, the Saint reveals the errors in their conception of prayer, comparing it with the Church's teaching on that subject.

The Master of Saints points to the trinitarian character of the prayer act. Its Initiator and main Addressee is God in the Trinity, who most fully dialogues with man and reveals His love to him in the paschal mystery. This enables the orator to bring prayer to God the Father through Christ in the Holy Spirit.

The prayer according to the Apostle of Andalusia is also Christocentric character. The Saint focuses on the humanity of Christ, considering it as a path to his divinity. In his view, Jesus' humanity is most fully revealed in the mystery of his passion and death on the cross. For this reason, he often encourages reflection on the mystery of Redemption.

Saint John de Ávila does not present a doctrine on prayer in a systematic way. His considerations have above all a practical character. He points out the necessity of prayer in the life of a Christian and gives rules to help in contact with God. According to him, they are useful especially for beginners on the path of prayer. As the spiritual life develops, God takes the initiative and leads man to a loving union with Himself. The Master of Saints presents prayer as a path of relationship with God, which, as it develops, becomes ever deeper, resulting in the imitation of Christ and, consequently, in the transformation of the orant's life.

The rich written legacy of the Apostle of Andalusia includes not only instructions on how to communicate with God, but also a great number of prayers expressed by him on various occasions (sermons, conferences, treatises and letters). His writings abound in prayers of praise, thanksgiving, apologies, as well as petitions addressed to God. Saint John de Ávila, through his profound doctrine and practice of contact with God, appears as a man of prayer. He is a mystic whose teaching inspired, among others, Saint Teresa of Ávila and Saint John of the Cross.

The main aim of the dissertation "Prayer in the life and writings of St. John de Ávila, Doctor of the Church" was to acquaint to polish audience the figure and

timeless teaching of the Apostle of Andalusia. The author of this dissertation hopes that it will contribute to the deepening of knowledge about prayer and, above all, that it will help in practicing the contact with God in everyday life.